

**VERKIEZINGS-
PROGRAMMA
2021-2025**

SGP

In Vertrouwen

1 Inhoudsopgave

2	Inleiding	3
3	Hoofdstuk 1. Jeugd en gezin	10
4	Hoofdstuk 2. Onderwijs, cultuur en wetenschap	17
5	Hoofdstuk 3. Volksgezondheid	27
6	Hoofdstuk 4. Beschermwaardig leven.....	47
7	Hoofdstuk 5. Justitie en veiligheid.....	59
8	Hoofdstuk 6. Asiel, migratie en integratie	67
9	Hoofdstuk 7. Sociale zaken en werkgelegenheid.....	76
10	Hoofdstuk 8. Binnenlandse Zaken	86
11	Hoofdstuk 9. Energie en klimaat	95
12	Hoofdstuk 10. Infrastructuur en Waterstaat	104
13	Hoofdstuk 11. Landbouw.....	116
14	Hoofdstuk 12. Wonen.....	127
15	Hoofdstuk 13. Economische Zaken	135
16	Hoofdstuk 14. Financiën	141
17	Hoofdstuk 15. Buitenlandbeleid: recht, kracht en realisme	146
18	Hoofdstuk 16. Een sterke, moderne en flexibele krijgsmacht	151
19	Hoofdstuk 17. Dienen én verdienen.....	156
20	Hoofdstuk 18. De EU: lidstaten weer aan het roer!	160
21		

1 Inleiding

2 In vertrouwen

3 Je moet maar durven! Een tijd die gestempeld wordt door de pandemie van een rondwarend
4 dodelijk virus, oplopende spanningen tussen de VS, China en Rusland, heftige onlusten, aanslagen
5 door terroristen en gigantische schulden, en dan kiezen voor het motto 'In vertrouwen'. Wie om
6 zich heen kijkt, ziet wankelende zekerheden. Mensen voelen zich steeds onzekerder. Dat uit zich in
7 bange vragen over hoe het nu verder moet. Het uit zich in wantrouwen.

8

9 Wantrouwen regeert

10 Want wie en wat kun je nu nog vertrouwen? Politici staan in een kwade reuk omdat ze 'alleen maar
11 aan zichzelf denken'. Wetenschappers spreken elkaar tegen, zelfs over de meest basale vragen als
12 die of een mondkapje nu wel of geen zin heeft. Wat de ene viroloog stellig beweert, wordt door de
13 andere medicus even beslist ontkend. Verwachtingen over de economie blijken er vaak naast te
14 zitten. En wat moet je met media die totaal verschillende beelden schetsen van dezelfde 'feiten' of
15 die als het gaat over bijvoorbeeld Israël stelselmatig maar één kant laten zien en horen.

16

17 Tóch vertrouwen

18 Tóch spreekt de SGP de kiezers aan met het motto: 'In vertrouwen'. Dat is een bewuste keuze.
19 Juist nu! Juist nu heel veel mensen door alles wat er in hun eigen leven en in de levens van anderen
20 gebeurt vol wezenlijke vragen zitten, is er behoefte aan houvast, aan mensen die je wél kunt
21 vertrouwen. Om samen te leven is een basis van vertrouwen nodig.

22

23 Het vertrouwen waar een christen uit leeft, is niet zomaar vertrouwen in mensen of organisaties en
24 instituties. Daarmee kom je bedrogen uit, iedere keer weer. Waar het op aankomt, is het
25 geloofsvertrouwen in een alwetende trouwe, rechtvaardige en genadige God bij Wie mensen die het
26 ook niet meer weten kunnen 'schuilen'. We geloven en belijden dat die levende God regeert, dwars
27 door alles wat er in de wereld gebeurt heen. Voor ons vaak zo onbegrijpelijk, maar tóch. De
28 geschiedenis is geen toevallige samenloop van omstandigheden en gebeurtenissen die elkaar in rap
29 tempo opvolgen, maar ligt in Gods hand. Dat 'zeker weten' geeft rust, en vertrouwen in de
30 toekomst, ook vandaag, ook in deze tijd.

31

1 **In afhankelijkheid**

2 Dat geloof in de levende God Die regeert, moet niet in mindering worden gebracht op de
3 verantwoordelijkheid die ieder mens heeft om onze handen uit de mouwen te steken en ‘te doen
4 wat zijn of haar hand vindt om te doen’. Dat is, kort samengevat: de aarde bouwen en bewaren, en
5 dat vanuit de hartelijke belijdenis dat we God dienen lief te hebben boven alles en de naaste als
6 onszelf.

7 Het is niet niks, wat hier gevraagd wordt. Maar het mooie van de erkenning dat God regeert, is nu
8 juist dat dit voorkomt dat we denken dat wij, zondige en gebrekkige mensen, het allemaal zelf
9 moeten doen. Juist die zware verantwoordelijkheid laat ons des te meer onze afhankelijkheid van
10 onze Schepper voelen. Dan weten we dat de uitkomst van al ons doen en laten in Zijn handen ligt.
11 Dát geeft vertrouwen, en in dat vertrouwen mogen we ons werk doen.

12

13 **Bescheiden**

14 Daarbij past ons bescheidenheid. Op dit moment in de wereldgeschiedenis wordt dat wel héél
15 duidelijk. Al onze precieze berekeningen en grootse plannen kunnen in de prullenbak als gevolg van
16 een minuscuul klein virus dat zich razendsnel over heel de wereld heeft verspreid. Waaruit maar
17 weer eens pijnlijk blijkt: de mens en de maatschappij zijn niet maakbaar. Verre van dat zelfs.

18 Deze belangrijke notie keert terug in het SGP-verkiezingsprogramma. We dachten en denken de
19 samenleving zélf te kunnen kneden naar onze voorkeuren. Maar niets is minder waar. Dat dwingt
20 ons de ogen open te doen voor de realiteit en dat wat er écht toe doet.

21

22 Vertrouwen, laat staan geloofsvertrouwen, is niet iets wat je als overheid of als partij kunt
23 dicteren. Vertrouwen is wél iets wat je stukje bij beetje kunt winnen. Daarvoor moet je
24 geloofwaardig zijn. Dat kan door een vaste koers te varen. Dat kan óók door geen dingen te beloven
25 die niet waargemaakt kunnen worden. Vertrouwen ontstaat verder door open en integer te zijn.
26 Daar zijn daden voor nodig die de gesproken woorden onderstrepen in plaats van doorkrassen. In de
27 Bijbel staat niet voor niets: een goede naam is meer waard dan kostbare olie.

28

29 **Rust**

30 Zoals gezegd: ons ankerpunt is dat God regeert en Hem niets uit de hand loopt. Daar staan we extra
31 bij stil op zondag. Dé dag om tot bezinning te komen bij een open Bijbel en de verkondiging van
32 Gods Woord, Wet en Evangelie. Laten we die dag koesteren als ‘vluchtheuvel’ in een tijd die
33 voortjakkert. De zondag is een weldadig geschenk om iedere week mee te beginnen vanuit de door
34 God gegeven rust. We mogen dan met een gerust hart, samen of alleen, even stilstaan, al ons werk
35 loslaten en in Zijn handen leggen. In het vertrouwen dat Hij weet wat goed is en regeert!

1 Indeling

2 De opbouw van het verkiezingsprogramma loopt parallel met de indeling van de bestaande
3 beleidsterreinen. De standpunten en voornemens kunnen grosso modo herleid worden tot drie
4 kernbegrippen. Leven. Gezin. Nederland.

5

6 Leven

7 Beschermen

8 Het besef dat mensenlevens beschermwaardig zijn bleek nog eens overduidelijk tijdens de
9 coronapandemie, toen 'Nederland' bereid was alles op alles te zetten om te voorkomen dat mensen
10 zouden overlijden aan het gevaarlijke virus. Gelukkig en terecht!

11 Het leven is een uniek geschenk van God, en tegelijk o zo kwetsbaar. Dat laatste ontroert ons als
12 we een echo zien van een ongeboren kindje. Dat raakt ons óók als we aan een sterfbed staan,
13 iemand zien aftakelen, of vreselijk lijden.

14 Maar, een zelfgekozen dood is niet het antwoord op deze intense levensvragen en onze diepe strijd
15 over de zin van het lijden. Dan slaan we de verkeerde weg in en gaat het van kwaad tot erger. De
16 goede weg is liefdevolle zorg, hulp en geborgenheid.

17

18 Zorg

19 Het Nederlandse zorgstelsel behoort tot de beste in de wereld. Dat is iets om dankbaar voor te zijn.
20 Wie zelf op zorg aangewezen is of was, weet hoe weldadig het is dat er goede verpleeg- of
21 ziekenhuizen zijn waar bekwame, toegewijde artsen en verpleegkundigen werken. Die zorg wordt
22 steeds belangrijker, onder andere omdat steeds meer Nederlanders steeds ouder worden en wijzelf,
23 of onze ouders of grootouders vroeg of laat op hulp aangewezen zijn.

24

25 Overigens laat de coronacrisis zien hoe goed het is dat er naast de professionele hulp ook
26 ontzettend veel zorg wordt gegeven door gezins- of familieleden, vrijwilligers en kerken. In dat
27 verband is het belangrijk op te merken dat goede zorg aansluit bij de eigen leefwereld van de
28 verzorgde. De waardering voor, en dus beloning van (professionele) werkers in de zorg kan en moet
29 beter.

30

31 Leefomgeving

32 In een dichtbebouwd en steeds voller wordend land als Nederland, staan het landschap, flora en
33 fauna onder een zware druk. Die druk op water, bodem en lucht wordt nog versterkt door de

1 aanwijsbare gevolgen van een veranderend klimaat. Dat vraagt om maatregelen die helpen om de
2 uitstoot van allerlei schadelijke stoffen te verminderen.

3 Daarbij dreigen twee gevaren. Dat is aan de ene kant net doen alsof er niks aan de hand is en alles
4 vanzelf wel weer beter wordt. Dat is struisvogelpolitiek. Maar even onverstandig is het om al onze
5 energie te steken in plannen die niet realistisch zijn en waarin de verhouding tussen kosten en
6 onzekere baten zoek is. Zo maakbaar is het allemaal niet, en het klimaat al helemaal niet.

7

8 De SGP is voor een nuchter beleid met concrete maatregelen en haalbare doelen die écht zoden aan
9 de dijk zetten vanuit het principe van de voorzorg. Het is altijd verstandig om zuinig te zijn met
10 energie en zo weinig mogelijk kwalijke stoffen uit te stoten. De maatregelen die we nemen moeten
11 technisch haalbaar, voor iedereen betaalbaar en op de lange termijn ook betrouwbaar zijn. In het
12 vertrouwen dat zo, stap voor stap, verbetering zichtbaar wordt.

13

14 Gezin

15 Het klassieke gezin van man en vrouw, vaak verrijkt met kinderen, is als vanouds dé pijler en
16 belangrijkste levenskring van de hele maatschappij. En als in zo'n gezin liefde woont, is dat een
17 zegen van onschatbare waarde voor iedereen. Waar gezinnen floreren, bloeien mannen en vrouwen
18 en kinderen op. Dat is een soort natuurwet die in de Schepping is gelegd, en dat geeft vertrouwen.
19 Wat dat betreft zou het een prachtig signaal zijn als de Grondwet die waardering voor het klassieke
20 gezin zou uitdrukken in een speciale passage.

21

22 Huwelijk

23 Aan de basis van een gezin ligt een huwelijk waarin man en vrouw elkaar liefhebben en trouw zijn.
24 De dagelijkse werkelijkheid is helaas nogal eens anders. Als ergens de gebrokenheid van na de
25 zondeval bitter en pijnlijk wordt gevoeld, is het wel in huwelijken en families. De gevolgen zijn,
26 geestelijk en materieel, enorm, en al helemaal voor kinderen die erin meegezogen worden. Ook
27 hier geldt dat maakbaarheid een illusie is, maar dat mag nooit reden zijn om afbreuk te doen aan
28 de belofte van liefde en trouw. Als we dat wél zouden doen, maken we de ellende en misère alleen
29 nog maar groter. Een samenleving die zulke deugden laat vallen, valt vroeg of laat zelf ten prooi
30 aan ontbinding.

31

32 Identiteit

33 De SGP is tegen het knutselen met genen waardoor het eigene van soorten wordt beschadigd. De
34 gevolgen hiervan zijn niet te overzien, wat op zich al een reden is om er niet aan te beginnen.

1 Verder neemt de SGP stelling tegen de absurde pogingen om de onmiskenbare verschillen tussen
2 mannen en vrouwen uit het dagelijks leven weg te poetsen. Natuurlijk moeten we
3 interseksepersonen en transgenders bijstaan waar we kunnen. Dat wil de SGP ook zeker doen. Maar
4 het is dwaas om daarvoor wc-bordjes en kinderkleertjes of speelgoed genderneutraal te maken. Iets
5 soortgelijks is aan de hand als mannen en vrouwen niet meer mogen worden aangesproken met
6 ‘dames en heren’. Kom op jongens! En meisjes. Verschil is er en mag er zijn, en het is onzinnig dat
7 te ontkennen.

8

9 Werk en inkomen

10 In hun eigen gezin moeten mannen en vrouwen de taken onderling kunnen verdelen zoals ze dat zelf
11 willen en niet gedwongen worden door de staat. Dat behoort tot essentiële vrijheden die burgers
12 hebben.

13 Des te onverkwikkelijker is het dat eenverdieners extreem veel meer belasting moeten betalen dan
14 tweeverdieners met hetzelfde inkomen, zeker als je bedenkt dat in veel van deze gezinnen een van
15 de partners eenvoudigweg niet kán werken of dag in dag uit klaar staat voor kinderen of
16 hulpbehoevende familieleden. Gezinnen kunnen heel goed zélf bepalen hoe ze het werk verdelen.

17 De SGP zal dan ook blijven doen wat ze al jaren doet: er voortdurend op hameren dat de kloof
18 tussen eenverdieners en tweeverdieners écht kleiner wordt.

19

20 Nederland

21 Vluchtelingen, migratie, racisme, discriminatie en ‘Europa’, thema’s die veel mensen heftig
22 beroeren in deze onzekere tijden. De SGP stelt: we moeten werken aan een veilig en leefbaar
23 Nederland.

24 Niet te ontkennen valt dat sommige problemen niet los zijn te zien van wat er buiten onze grenzen
25 gebeurt. Maar dat moet ons des te sterker doen pleiten voor het behoud van onze eigen
26 zelfstandigheid en identiteit. Dat geeft meer vertrouwen dan nóg méér van onze zeggenschap
27 overdragen aan landen die vooral voor hun eigen belangen opkomen en Eurocommissarissen die nog
28 nooit een voet op Nederlandse bodem hebben gezet.

29

30 EU

31 Samenwerking tussen landen is nodig. Handeldrijvende Nederlanders weten dat, al eeuwen. De
32 vraag is: hoe ver wil je daarin gaan? Wie kijkt naar hoe de Europese Unie (EU) zich ontwikkelt, kan
33 niet anders dan concluderen dat de Unie steeds meer macht naar zich toetrekt, al dan niet via een
34 heimelijke sluiproute. Alle plechtige beloften om de EU niet nog verder op te tuigen worden gevolgd
35 door daden waarbij nóg meer bevoegdheden worden weggegeven. Van meet af aan was de SGP

1 tegen de invoering van de euro. De belangrijkste reden was dat één munt niet werkt in zo'n groot
2 gebied met zo ontzaglijk veel en grote economische, sociale en culturele verschillen. Hoe terecht
3 die bezwaren waren, zien we nu. De zogeheten 'transferunie'.

4 Daarom vindt de SGP dat er nu echt goed en serieus moet worden gekeken naar alternatieven voor
5 deze eenheidsmunt. Samenwerking ja, superstaat nee.

6

7 Israël

8 In de Verenigde Naties, maar ook in de EU, staat Israël voortdurend in de beklagdenbank. Terwijl
9 juist Israël een van de weinige staten in het Midden-Oosten is waar sprake is van een democratische
10 rechtstaat. Ook is er wereldwijd sprake van al dan niet islam-gerelateerd antisemitisme. Helder
11 moet zijn dat de SGP, ook als dat tegen de hoofdstroom in gaat, zich verbonden weet met het
12 Joodse volk en Israël in woord en daad blijft steunen.

13

14 Migratie

15 De SGP stond altijd op het standpunt dat Nederland (al dan niet tijdelijk) ruimte moet bieden aan
16 mensen die moeten vluchten uit hun land door oorlog, geweld of vervolging. De SGP vindt dat nog
17 steeds. Dat heeft alles te maken met Bijbelse herbergzaamheid.

18 Maar een warm hart voor mensen in nood, kan en moet gepaard gaan met een koel hoofd.
19 Nederland behoort tot de dichtstbevolkte landen ter wereld, wat op zich al beperkingen oplevert.
20 Bovendien moet Nederland wel Nederland blijven. Als zich hier grote groepen migranten vestigen,
21 alleen maar omdat het leven hier beter is, dan zijn we verkeerd bezig. Nederland moet dan ook
22 stoppen met algemene pardonregelingen waarbij op de korte termijn de rechtvaardigheid en op de
23 lange termijn de barmhartigheid wordt ingeleverd. Er moet meer ingezet worden op goede opvang
24 in de regio.

25

26 Veiligheid

27 Het handhaven van orde en gezag en de verdediging van het land zijn kerntaken voor een regering.
28 Het spreekt vanzelf dat daarvoor voldoende geld beschikbaar moet zijn, wat helaas niet het geval
29 is. Om die reden blijft de SGP als geen enkele andere partij, altijd en consequent pleiten voor
30 voldoende middelen om politie, justitie en de krijgsmacht hun werk goed te kunnen laten doen.

31

32 Geld en goed

33 De economische en financiële situatie is door de coronacrisis op scherp komen te staan. Bedrijven
34 zijn -terecht!- tijdelijk gesteund om te voorkomen dat ze omvallen en er veel mensen op straat

1 zouden komen te staan. Gevolg is wel dat de staatsschuld volgend jaar gigantisch is: 500 miljard
2 (500.000.000.000) euro! Mede daardoor zitten we met z'n allen ongekend diep in de schulden, en
3 de crisis is nog (lang) niet voorbij.

4

5 Om aan geld te komen, drukt de Europese Centrale Bank in Frankfurt nu dagelijks miljoenen euro's
6 bij. Daarnaast heeft de EU massaal leningen afgesloten, in totaal nu al voor 750 miljard. Iedereen
7 begrijpt dat dit een ontzaglijk zware hypotheek legt op de toekomst, en dan met name op de
8 generaties die deze leningen moeten gaan aflossen. Ook Nederlanders moeten voor die Europese
9 leningen opdraaien!

10

11 De SGP hecht aan een financieel solide beleid. Daarom is ook in magere jaren, zoals nu,
12 begrotingsdiscipline nodig. Dat betekent heel concreet: de staatsschuld niet nog verder onnodig
13 laten oplopen en er hard aan werken dat de enorme staatsschuld weer gaat dalen. De rekening, ook
14 die van de coronacrisis, moet betaald worden.

15

16 Toch vertrouwen

17 Ja, er is veel onzekerheid. We maken plannen, maar de wereld verandert met de dag. Laat staan
18 dat iemand weet hoe de wereld er over vier jaar uit zal zien. Toch hebben wij geen reden tot
19 wanhoop of paniek. God regeert, en Hem loopt niets uit de hand. Want niet onze eigen prestaties,
20 maar de genade van God geeft ons grond onder de voeten. Daarom is het goed om met een gerust
21 hart, samen of alleen, soms even stil te staan, ons werk los te laten en in Zijn handen te leggen. In
22 vertrouwen, want Hij regeert.

23

1 Hoofdstuk 1. Jeugd en gezin

2 Een goed gezin is het halve werk. Waar gezinnen floreren, bloeien mannen, vrouwen en kinderen
3 op. Gezinnen waar liefde en trouw wonen, bieden kinderen niet alleen een veilige plek, maar ze
4 scheppen ook een vertrouwde omgeving voor de overdracht van waardevolle normen en de
5 persoonlijke groei van alle gezinsleden. Ouders en kinderen helpen elkaar als het goed is vooruit -
6 bij wijze van spreken van de kinderwagen tot de rolstoel. Hierdoor kan veel eenzaamheid en
7 verdriet worden voorkomen. Maar het gezin staat onder druk. Dat heeft te maken met de
8 vergrijzing: steeds minder kinderen worden geboren en ouderen worden steeds ouder. Dit betekent
9 dat de druk hoger wordt, de zorgvragen binnen gezinnen en families groeien en de vraag naar
10 mantelzorg toeneemt. De overheid zou veel meer doordringen moeten zijn van het besef dat een
11 beleid dat positief is voor gezinnen van belang is voor de gehele samenleving, nu en in de toekomst.
12 Het gezin gaat iedereen aan, als ouder en/of kind, gehuwd of alleenstaand. Dankzij je familie of
13 gezin sta je er niet alleen voor. De SGP is de gezinspartij bij uitstek.

14

15 Huwelijk en ouderschap

16 Het huwelijk tussen een man en een vrouw is een bijzonder mooi geschenk van onze goede
17 Schepper. Zo'n huwelijk is bedoeld als een verbintenis voor heel het leven. Het is ook niet toevallig
18 dat het huwelijk van man en vrouw in vrijwel alle tijden en culturen een vanzelfsprekende leefvorm
19 was en is. Man en vrouw zijn voor elkaar gemaakt, ze vullen elkaar aan en ze hebben elkaar nodig.
20 Een liefdevolle, duurzame verbintenis van een vader en moeder is ook voor kinderen een geschenk
21 waarvan de waarde niet kan worden overschat. Het gemis van zo'n verbintenis wordt juist dán
22 ervaren, wanneer één van de ouders, om wat voor reden dan ook, er niet (meer) is. Meer aandacht
23 is nodig voor de positieve betekenis van vaderschap en moederschap in plaats van een
24 genderneutrale benadering.

25

- 26 1. De positieve waardering van het klassieke gezin van vader, moeder en kinderen verdient een
27 plaats in de Grondwet, zodat het gezin meer bescherming krijgt.
- 28 2. De unieke status van het huwelijk van één man en één vrouw, de relatie waaruit op
29 natuurlijke wijze kinderen worden geboren, dient in regelgeving en beleid tot uitdrukking te
30 komen.
- 31 3. In aansluiting bij Vlaanderen moet er ook in Nederland een minister van Volksgezondheid,
32 Welzijn en Gezin komen die ervoor zorgt dat de aandacht voor het gezin niet langer
33 versnipperd is. Er komt ook een jaarlijkse rapportage over de staat van het gezin, met onder
34 meer sociale, financiële en demografische informatie.
- 35 4. Ambtenaren van de burgerlijke stand die op grond van hun geweten niet mee kunnen werken
36 aan een 'homohuwelijk' moeten die vrijheid blijvend hebben, zoals door de wetgever bij de
37 invoering in 2001 is beloofd en destijds breed werd erkend.

- 1 5. Het huwelijk is een verbond voor het leven, geen contract voor zolang als het wederzijds
2 voordeel oplevert. Wetgeving mag daarom niet voorsorteren op een (echt)scheiding, laat
3 staan dat deze (echt)scheiding faciliteert. De algehele gemeenschap van goederen van
4 gehuwden moet weer de wettelijke norm worden. In ieder geval moeten echtgenoten die in
5 algehele gemeenschap van goederen willen trouwen dit eenvoudig en zonder extra kosten
6 kunnen doen.
- 7 6. Mannen die ongehuwd of ongeregistreerd samenwonen moeten actiever worden
8 geïnformeerd over de consequentie dat zij niet automatisch delen in het ouderlijk gezag
9 over een kind dat zij binnen die samenlevingsvorm krijgen.
- 10 7. Een regeling van deelgezag is onwenselijk. De veronderstelde voordelen van (gedeeltelijk)
11 ouderlijk gezag voor meer dan twee ouders wegen bovendien niet op tegen de te verwachten
12 juridisering en het getouwtrek rond kinderen. Het scheidt voor kinderen meer verwarring
13 terwijl hun opvoeding juist gebaat is bij stabiliteit.
- 14 8. Het is niet gewenst om de wijziging van geslachtsregistratie te vereenvoudigen door niet
15 langer een deskundigenverklaring te vragen.

16

17 **Trouw en (echt)scheiding**

18 Sterke huwelijken en relaties zijn het bindmiddel van de samenleving. Als een huwelijk of relatie
19 daarentegen stukbreekt en ontbonden wordt, geeft dat veel verdriet en spanningen voor alle
20 betrokkenen. Het betekent niet alleen dat een plechtige belofte teniet gedaan wordt. Ook voor
21 kinderen is de pijnlijke consequentie dat zij vaak tegen hun wil moeten kiezen tussen vader of
22 moeder. Te gemakkelijk uit elkaar gaan is in veel gevallen niet een oplossing, maar vooral een bron
23 van extra ellende, schade en verdriet. De problematiek van huiselijk geweld en vechtscheidingen
24 spreekt boekdelen. De samenleving zou er alleen al daarom bij gebaat zijn als zij actiever de
25 verwachting uitspreekt dat gehuwden en partners proberen bij elkaar te blijven en hun relatie te
26 verbeteren. Uit onderzoek van wetenschappers en ervaringen van hulpverleners en leraren blijkt
27 overduidelijk dat kinderen uit gebroken gezinnen vaak op achterstand staan. Helaas steken we als
28 samenleving nog te vaak onze kop in het zand voor deze ongemakkelijke waarheid. Sterker nog,
29 reclame voor vreemdgaan gaat vaak ongehinderd door!

30

- 31 9. De Rijksoverheid dient te faciliteren dat gemeenten loketten openen die ouders
32 ondersteunen bij het redden van hun relatie in plaats van loketten die een (echt)scheiding
33 faciliteren.
- 34 10. De regering moet met landelijke organisaties als de Kinderombudsman en het Nederlands
35 Jeugdinstituut (NJI) samenwerken in campagnes om de voordelen en gezondheidswinst van
36 stabiele relaties onder de aandacht te brengen. Daarbij hoort ook dat mannen en vrouwen
37 zich bewust worden van de ellende die het gevolg is van vreemdgaan en echtscheiding.

- 1 11. Gemeenten moeten gestimuleerd en ondersteund worden om gebruik te maken van de
2 juridische mogelijkheden om reclames voor vreemdgaan en ander verraderlijk gedrag te
3 weren uit de publieke ruimte.
- 4 12. Zolang gemeenten te weinig programma's voor vroegtijdige hulp en begeleiding bij
5 huwelijksproblemen aanbieden, wil de SGP de kosten van relatieondersteuning in het
6 basispakket van de zorgverzekering opnemen.
- 7 13. Flitsscheidingen waarbij een huwelijk makkelijk ontbonden kan worden door een ambtenaar
8 van de burgerlijke stand, miskennen de waarde van het huwelijk en doen geen recht aan de
9 complexe werkelijkheid, zelfs als er geen (minderjarige) kinderen zijn.
- 10 14. Kinderen moeten vanwege hun kwetsbare positie bij een scheiding voor de behartiging van
11 hun belangen een onafhankelijke, professionele begeleider toegewezen krijgen.
- 12 15. Het ouderschapsplan moet in het belang van het kind beter gehandhaafd worden.
- 13 16. De rechter dient actief gebruik te maken van de mogelijkheid om bij schrijnende situaties de
14 nieuwe alimentatietermijn van vijf jaar te verlengen. De alimentatieverplichtingen moeten
15 effectief worden gehandhaafd. De rekening van een echtscheiding mag niet zomaar op de
16 samenleving worden afgewenteld.
- 17 17. Om bewustwording te stimuleren is meer onderzoek nodig naar de maatschappelijke kosten
18 van echtscheiding.

19

20 **Opvoeding en opvang**

21 De meest unieke relatie hebben kinderen met hun eigen ouders. Papa en mama zijn onvervangbaar,
22 hoe blij we ook zijn als anderen hen (vaak uit nood) vervangen. Het is een slecht signaal als de
23 overheid alleen maar oog heeft voor betaald werk en ouders met drang ertoe beweegt om de zorg
24 voor hun kinderen uit te besteden aan anderen. Nog kwalijker is het wanneer de overheid actief aan
25 de slag gaat om ideologische opvattingen over seksualiteit, huwelijk, gezin en rolpatronen tussen de
26 oren van burgers en leerlingen te krijgen, onder andere via zogenaamd onafhankelijke media en
27 lesmateriaal op scholen. De regering moet zich verre houden van indoctrinatie door het
28 zogenoemde concept van gendermainstreaming en de gedachte dat iemands geslacht een vrije,
29 individuele keuze zou zijn. Het gezin van vader, moeder en kinderen is geen 'genderstereotiep
30 beeld' of een 'sociaal construct', maar een eeuwenoud gegeven en de natuurlijke praktijk in alle
31 samenlevingen. Daar is niets mis mee. Integendeel, het is een Bijbelse scheppingsorde. Door dat te
32 ontkennen, roepen we ontwrichting van de samenleving over ons af.

33

- 34 18. De leeftijdsgrens van de leerplicht moet ongewijzigd blijven. De ontwikkelingsfase van
35 kleuters vraagt inhoudelijk een minder schoolse benadering in opvang en onderwijs.
36 Juridische obstakels voor samenwerking tussen scholen en peuterspeelzalen moeten
37 daarentegen verdwijnen. De nauwe verwantschap in benadering van peuters en kleuters
38 maakt het wenselijk om de afstemming te vergemakkelijken. Kinderen die naar de

1 peuterspeelzaal gaan moeten bijvoorbeeld als leerlingen van een school kunnen worden
2 ingeschreven en bekostigd.

3 19. Ouders die samen op vrijwillige basis opvang willen organiseren, verdienen daarvoor volop de
4 ruimte. Deze ouders mogen zeker niet in het keurslijf van de bekostigde opvang geperst
5 worden.

6 20. Ook ouders die geen betaald werk doen, dienen op gelijke voet financiële steun te krijgen
7 als zij hun kind naar de peuterspeelzaal willen sturen, juist vanwege de pedagogische functie
8 van de peuterspeelzaal.

9 21. Het toezicht van de GGD op peuterspeelzalen en kinderopvang moet zodanig geregeld
10 worden dat willekeur als gevolg van verschillen in regels tussen gemeenten verdwijnt.

11 22. Actieplannen van de overheid om vermeende 'genderstereotype beeldvorming' door media,
12 uitgevers, ondernemers en anderen te bestrijden worden direct beëindigd. De regering moet
13 juist meer aandacht hebben voor de serieuze vragen en problemen waar onder andere
14 transgenders en interseksepersonen mee te maken hebben en kwetsbare personen
15 bescherming bieden.

16 23. Seksuele opvoeding van kinderen en jongeren is eerst en vooral de verantwoordelijkheid van
17 de ouders. Daarnaast spelen scholen een belangrijke aanvullende rol. Subsidies aan scholen
18 voor lesmethoden inzake seksuele opvoeding moeten ook beschikbaar zijn voor scholen die
19 over huwelijk en seksualiteit klassieke, Bijbelse opvattingen hebben.

20 24. De GGD moet minder eenzijdig leunen op programma's en materiaal van organisatie Rutgers.
21 De regering dient de instellingssubsidie aan deze verre van neutrale stichting stop te zetten
22 en zal na moeten gaan of het materiaal van Rutgers de toets van objectiviteit kan doorstaan
23 en of het voldoet aan degelijke wetenschappelijke standaarden.

25 Huishoudboekje en eenverdieners

26 Een gezin waarin iedereen zich geborgen voelt, is voor de samenleving een goudmijn, geen
27 kostenpost. De overheid moet deze gezinnen dus (financieel) steunen in plaats van straffen.

28 Gezinnen waar één partner de kost verdient, worden in ons belastingstelsel nu geheel ten onrechte
29 gediscrimineerd. Zo'n gezin draagt soms zelfs zeven keer zoveel belasting af als een gezin met een
30 vergelijkbaar inkomen dat door twee partners wordt ingebracht. Dat is oneerlijk en onrechtvaardig.
31 Waarom geldt de veelgeroemde keuzevrijheid voor hen niet? De staat mag niet de individualistische
32 moraal en het streven naar eenzijdig economische welvaart - zelfs tot achter de voordeur - aan
33 mensen opdringen. Hij behoort zich daarom niet te bemoeien met de keuzes die vaders en moeders
34 in hun gezin maken over de verdeling van arbeid en zorg. Dat geldt al helemaal voor die gezinnen
35 waar veel zorg nodig is, bijvoorbeeld omdat er een of meer kinderen zijn met een beperking die
36 extra aandacht nodig hebben. Het is hoog tijd voor een fiscaal stelsel dat gezinsvriendelijk is!

37
38 De financiële ondersteuning van gezinnen speelt ook een rol in de discussie over de ontwikkeling
39 van het bevolkingsaantal (demografie). Het gemiddeld aantal kinderen per vrouw daalt steeds

1 verder en is veel te laag voor een gezonde opbouw van de bevolking. Naast een daling van het
2 aandeel van de autochtone bevolking stijgt het aandeel van de allochtone bevolking, onder andere
3 door immigratie en een hoger aantal geboorten. Met dat laatste komen vaak ook spanningen mee.
4 Om te voorkomen dat de overheid verkeerde ontwikkelingen in de hand werkt, zal onder meer
5 voldoende ondersteuning moeten bestaan in de kosten die ouders maken bij de opvoeding.
6 Daarnaast is aandacht nodig voor de gevolgen die de inrichting van de arbeidsmarkt en de
7 woningmarkt hebben op het gedrag. Keuzes van burgers blijken in de praktijk te worden gestuurd
8 door de mate van (financiële) zekerheid die zij op die terreinen hebben.

9

- 10 25. In de (fiscale) wetgeving moet de draagkracht van huishoudens het uitgangspunt zijn,
11 waarbij zowel het aantal volwassenen als het aantal kinderen een rol speelt.
- 12 26. De financiële middelen die gezinnen nodig hebben om te kunnen voorzien in de eerste
13 levensbehoeften dienen vrijgesteld te worden van belastingheffing.
- 14 27. De miljarden belastinggeld die nu bestemd zijn voor de kinderopvangtoeslag, moeten
15 gebruikt worden om alle gezinnen te ondersteunen. Dat kan eenvoudig en efficiënt door het
16 kindgebonden budget en de kinderbijslag te verhogen.
- 17 28. Financiële ondersteuning van kinderopvang voor grootverdieners en mensen met een groot
18 vermogen is niet nodig.
- 19 29. Bij de geboorte van het vierde kind krijgen ouders een tegemoetkoming in de extra kosten
20 die dan vaak gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld voor de aanschaf van een andere auto.
- 21 30. Het eerste jaar is voor de hechting van een kind aan de ouders van enorm belang. Daarom
22 moet voor kinderen tot de leeftijd van één jaar in beginsel geen recht bestaan op
23 kinderopvangtoeslag. De financiële ondersteuning van ouders in het eerste jaar wordt in
24 verband daarmee versterkt.
- 25 31. Ook kinderen van ouders met een middeninkomen moeten kunnen gaan studeren. De
26 aanvullende beurs dient daarom royaal te worden uitgebreid voor de kinderen waarvan de
27 ouders zo'n inkomen verdienen, zodat deze studenten in feite weer allemaal een basisbeurs
28 als gift krijgen.
- 29 32. Nieuwe overheidsmaatregelen moeten ook getoetst worden op de effecten daarvan op
30 gezinnen met drie of meer kinderen.
- 31 33. Gemeenten verdienen voldoende ruimte om gezinnen in armoede te helpen vanuit de
32 bijzondere bijstand. Financiële ondersteuning vanuit kerken en maatschappelijke
33 organisaties moet niet direct en volledig verrekend worden met de uitkering.

34

35 **Adoptie, pleegzorg en draagmoederschap**

36 Er zijn helaas situaties waarin kinderen niet (meer) bij hun eigen ouders kunnen opgroeien,
37 bijvoorbeeld omdat deze zijn overleden. Er moet dan gezocht worden naar een passende

1 alternatieve gezinssituatie. Bij voorkeur is dat dichtbij, bij familie of andere bekenden. Pleegzorg
2 of adoptie kan een goede uitkomst zijn als er gezocht moet worden naar een oplossing verder weg.

- 3
- 4 34. Er moeten goede voorzieningen voor pleegouders en adoptiefouders zijn, zoals een
5 toereikende pleegoudervergoeding en ruime verlofregelingen.
- 6 35. De godsdienstige overtuiging van burgers en de keuzes die zij op basis daarvan maken,
7 mogen als zodanig geen reden zijn om hen uit te sluiten als pleegouder of adoptiefouder.
- 8 36. Misstanden bij adoptie moeten worden tegengegaan. Nederland werkt bij interlandelijke
9 adoptie niet samen met landen waar grote risico's zijn dat er sprake is van kinderhandel. De
10 Centrale Autoriteit, de organisatie die verantwoordelijk is voor interlandelijke adoptie, heeft
11 hierbij een belangrijke rol.
- 12 37. Het is voor geadopteerden belangrijk hun herkomst te weten. Adoptiekinderen moeten dan
13 ook te allen tijde het recht hebben hun adoptiedossier in te zien.
- 14 38. Nu de mogelijkheden voor interlandelijke adoptie zijn afgenomen, is het des te belangrijker
15 om meer aandacht te vragen voor langdurige pleegzorg, vanwege het tekort aan
16 pleegouders.
- 17 39. Omdat kinderen het beste af zijn met een vader en een moeder, is het niet goed om bewust
18 een situatie te creëren waarin een vader of moeder ontbreekt. Adoptie in andere situaties
19 dan die waar sprake is van een pleeg-/adoptievader én -moeder, is dan ook onwenselijk.
- 20 40. Het krijgen van kinderen mag nooit een commercieel project zijn. Commercieel
21 draagmoederschap is daarom niet gewenst. Bij draagmoederschap uit het buitenland is in
22 veel gevallen sprake van uitbuiting en het om financiële redenen ondergaan van een
23 belastende behandeling als eiceldonatie. Dat is ongewenst, mede gezien de gevolgen die het
24 voor kinderen heeft.
- 25 41. Uitzonderingssituaties daargelaten wordt het welzijn van het kind het beste gediend als het
26 opgroeit in zijn natuurlijke omgeving, bij zijn eigen vader en moeder. Dat is ook de les uit
27 adoptie. Het registreren van de 'ontstaansgeschiedenis' van een kind is geen volwaardig
28 alternatief voor deze situatie. Adoptie anders dan in noodsituaties wordt daarom
29 tegengegaan. Indien een kind niet bij zijn eigen ouders opgroeit, is het wel van belang dat
30 hij inzicht kan krijgen in zijn genetische verwantschap.
- 31 42. Het is ongewenst de regels te versoepelen ten aanzien van het aantal ouders dat kinderen
32 hebben. Uitgangspunt is dat er geen regeling voor het zogenoemde meerouderschap komt.
33 De overheid dient niet-natuurlijke gezinssituaties te zien als zo beperkt mogelijke
34 uitzondering, niet als ideaal.
- 35

36 **Zorg voor jeugd**

37 Zie hiervoor paragraaf jeugdzorg in het hoofdstuk Zorg, pagina 44-46.

38

1 Kinderen veilig thuis

2 Het gezin is voor veel kinderen gelukkig meestal een veilige en geborgen plek. Helaas is dat niet
3 altijd het geval. Tijdens de coronacrisis zien we dat ook de zorgen over kindermishandeling
4 toenemen. Soms is het gezin voor kinderen zelfs de meest bedreigende omgeving. Dan kan de
5 overheid niet werkeloos blijven toezien. Maatregelen om kinderen in onveilige of onverantwoorde
6 situaties te beschermen, zijn dan onvermijdelijk. Die moeten echter wel met de grootst mogelijke
7 zorgvuldigheid omgeven zijn.

8

9 43. Rechteren dienen meer tijd te krijgen om maatregelen van kindbescherming zorgvuldig te
10 onderzoeken en te behandelen, onder meer door het inzetten van deskundigen en een
11 second opinion.

12 44. Er is extra inzet nodig om in de jeugdbescherming meer personeel te werven en (jong)
13 personeel te behouden. Bij dit zware en verantwoordelijke werk past een goed salaris.

14 45. Ouders dienen meer rechtsbescherming te krijgen als ze geconfronteerd worden met
15 ingrijpende maatregelen van kindbescherming. Hun positie zou ten minste vergelijkbaar
16 moeten zijn met die van burgers in het bestuursrecht.

17 46. De kwaliteitskeuring van instellingen die kindbescherming uitvoeren (gecertificeerde
18 instellingen) moeten ook aandacht besteden aan zorgvuldige dossiervorming, iets waaraan
19 het nu nogal eens ontbreekt.

20 47. Gecertificeerde instellingen moeten hun inzet meer en beter afstemmen op de
21 werkzaamheden van gemeentelijke wijkteams.

22 48. Groepsplannen die de verantwoordelijkheid voor jongeren primair binnen de eigen familie of
23 sociale kring beleggen, verdienen meer aandacht om het aantal maatregelen van
24 kindbescherming te kunnen beperken.

25 49. Het aantal schakels in de keten van kindbescherming kan en moet minder.

26 50. Wachtlijsten in deze sector zijn onacceptabel als het gaat om de uitvoering van rechterlijke
27 maatregelen voor kindbescherming. De rechters moeten desnoods op kosten van
28 gemeenten vervangend aanbod kunnen inschakelen.

29 51. Het aantal jongeren dat in gesloten jeugdzorg verblijft, dient zoveel mogelijk beperkt te
30 worden.

31

1 **Hoofdstuk 2. Onderwijs, cultuur en wetenschap**

2 Onderwijs, cultuur en wetenschap verrijken het leven van mensen. Het zijn gaven van onze goede
3 Schepper. Ze geven ons leven smaak en kleur. De mens heeft de Bijbelse opdracht gekregen om met
4 de geschonken gaven de aarde te bouwen en te bewaren. Onderwijs zorgt ervoor dat we, vanaf
5 jonge leeftijd, kennis, inzicht en vaardigheden op kunnen doen die nodig zijn om een goede weg
6 door het leven te kunnen vinden. Door cultuur worden we boven het alledaagse getild en mogen we
7 genieten van wat is bedacht en gemaakt, soms al eeuwen geleden. Of we dragen er zelf een
8 steentje aan bij. En wetenschap leidt tot diepere inzichten, in onszelf en in de wereld om ons heen.
9 Dat gebeurt ten diepste alleen als we deze gaven niet los maken van de Gever.

10

11 **Vrijheid en verantwoordelijkheid**

12 Leerlingen en leraren in het basis- en voortgezet onderwijs floreren als ze onderwijs krijgen en
13 geven waar zij zich bij thuis voelen. Als er wederzijds herkenning is, bijvoorbeeld als die geworteld
14 is in een gemeenschappelijke en diepgewortelde geloofsovertuiging. Het onderwijs staat in de fase
15 van de minderjarigheid namelijk allereerst in het teken van de opvoeding door de ouders. De school
16 is van de ouders, niet van de staat. En tijdens de coronacrisis zien we hoe belangrijk de rol van
17 ouders is. Een vertrouwde omgeving is onmisbaar voor goed onderwijs. Voor de SGP wortelt goed
18 onderwijs in de Bijbelse boodschap, onder meer met het oog op de morele vorming van onze jeugd.
19 We gunnen daarom iedere leerling een school met de Bijbel.

20

21 Artikel 23 van de Grondwet garandeert inmiddels meer dan een eeuw de vrijheid van onderwijs met
22 overheidsbekostiging. Die vrijheid om onderwijs te geven en te krijgen die aansluit bij de eigen,
23 herkenbare overtuiging en leefwereld blijkt een succesformule. Er is voldoende aanbod van
24 openbaar onderwijs en daarnaast is er in Nederland ook de mogelijkheid voor bijzonder onderwijs
25 dat eveneens van hoogwaardige kwaliteit is. Daar kan een systeem van dirigistisch staatsonderwijs
26 niet tegenop. De vrijheid van onderwijs mag materieel niet verder onder druk gezet worden.
27 Uiteraard vraagt vrijheid wel om verantwoordelijkheid en het stellen van grenzen.

28

- 29 52. Bijzondere scholen dienen bij het toelaten van leerlingen en het benoemen van personeel
30 eisen te kunnen (blijven) stellen die nodig zijn om recht te doen aan de identiteit van de
31 school.
- 32 53. De kerndoelen van het onderwijs mogen wel duidelijker, maar niet veel uitgebreider zijn dan
33 nu het geval is. Bovendien dienen ze de pedagogisch-didactische visie en werkwijze van de
34 school ongemoeid te laten.
- 35 54. Het is niet aan de inspectie om te beoordelen of scholen de juiste opvattingen hebben,
36 bijvoorbeeld over het klimaat of seksuele diversiteit;

- 1 55. Burgerschapsonderwijs moet gericht zijn op respectvolle bejegening van alle mensen en
2 erkenning van de democratische rechtsstaat. Het is ontoelaatbaar dat de overheid
3 opvattingen van scholen gaat censureren.
- 4 56. De overheid heeft op basis van haar grondwettelijke bevoegdheid het recht en de plicht om,
5 actiever op te treden tegen bekostigd en niet-bekostigd jihadistisch onderwijs.
- 6 57. Het gesubsidieerde monopolie van Rutgers ten aanzien van seksuele educatie is onwenselijk.
7 Scholen moeten kunnen kiezen uit een scala aan lesmethodes van erkende kwaliteit, zodat
8 leerlingen ook de gelegenheid krijgen om minder eenzijdige inzichten tot zich te nemen.
- 9 58. Het openbaar onderwijs moet voor alle leerlingen voldoende aandacht besteden aan
10 godsdienstige en levensbeschouwelijke stromingen. Daarvoor is onder meer contact nodig
11 met (lokale) kerken.
- 12 59. De inspectie zal actiever moeten gaan toezien of scholen voldoende werken aan het
13 bevorderen van de bekwaamheid van het onderwijspersoneel. Het landelijke lerarenregister
14 dient voorgoed te verdwijnen omdat het een bureaucratisch keurslijf is.
- 15 60. Thuisonderwijs is een recht dat ouders hebben, mits zij voldoen aan basale wettelijke
16 waarborgen.

17

18 **Passend onderwijs**

19 In de huidige situatie en met de huidige financiële middelen is het onhaalbaar en onwenselijk om
20 alle kinderen in het reguliere onderwijs een plek te geven. Het is ook onacceptabel dat leerlingen
21 thuis zitten omdat scholen geen passende plek willen bieden. Daarom heeft Nederland bewust
22 gekozen voor het systeem van passend onderwijs. Dat betekent dat er voor elke leerling een
23 'passende plek' moet zijn. Meestal is dat op een reguliere school, maar als dat voor het kind beter
24 is, zijn er ook nog andere voorzieningen, met name het speciaal onderwijs. De coronacrisis laat de
25 noodzaak en de mogelijkheden zien van een goede afstemming tussen wat school en thuis kunnen
26 doen. Daar moeten we van leren voor kinderen die extra ondersteuning nodig hebben.

27

- 28 61. Leerlingenvervoer is erg belangrijk om passend onderwijs te realiseren. Het vervoer is
29 beschikbaar ongeacht de godsdienstige of levensbeschouwelijke achtergrond van de
30 leerlingen.
- 31 62. De huisvestingsnormen voor scholen moeten beter aansluiten op het aantal vierkante meters
32 dat voor het uitvoeren van passend onderwijs nodig is.
- 33 63. De samenwerkingsverbanden passend onderwijs dienen binnen een redelijke termijn voor
34 elke leerling een plek aan te kunnen bieden als scholen er onderling niet uitkomen.
- 35 64. Ook passend onderwijs wordt uit de middelen van het Rijk bekostigd en dient voor ouders
36 dus kosteloos te zijn. De inspectie moet toezien dat scholen geen eigen bijdrage van ouders
37 vragen voor ondersteuning met betrekking tot onder meer hoogbegaafdheid.

- 1 65. Ouders en personeel moet via de bestaande (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraden
2 van de scholen invloed gaan uitoefenen op het beleid van de samenwerkingsverbanden.
3 66. De samenwerkingsverbanden dienen aannemelijk te maken dat het intern toezicht
4 onafhankelijk functioneert. Een door de overheid voorgeschreven specifieke vorm van intern
5 toezicht is onwenselijk.
6 67. Er zijn heldere afspraken nodig tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden over het
7 bundelen van budgetten voor zorg en onderwijs.
8 68. Leerlingen die zijn uitgevallen, dienen meer kansen te krijgen om weer een opleiding op te
9 pakken.

10

11 **Basis- en voortgezet onderwijs**

12 Het basis- en voortgezet onderwijs leggen voor iedere leerling het fundament voor verdere scholing,
13 voorbereiding op een beroep en het functioneren in de samenleving. De afgelopen jaren waren
14 regelmatig pleidooien te horen om het basis- en voortgezet onderwijs weer radicaal op de kop te
15 zetten. Daar ziet de SGP niets in, omdat scholen al genoeg uitdagingen hebben en het goede
16 praktijken teveel miskent. Geleidelijke aanpassing is verstandiger om specifieke knelpunten te
17 verhelpen. Het onderwijs moet juist een plek van gezonde rust zijn. We helpen leerlingen niet door
18 ze bij alle veranderingen nog verder op te jagen. Het onderwijs moet ook recht doen aan de
19 verschillende gaven van verschillende typen leerlingen. Gelijke kansen voor iedereen is een illusie,
20 maar eerlijke kansen bieden is onze plicht. Ieder kind verdient een gelijkwaardige behandeling. Om
21 die opdracht te kunnen uitvoeren hebben leraren en schoolleiders baat bij stabiel beleid.

22

- 23 69. De samenwerking tussen basisscholen, peuterspeelzalen en kinderopvang dient veel
24 eenvoudiger te worden, bijvoorbeeld als het gaat om de inschrijving van kinderen. De
25 leerplichtige leeftijd moet overigens niet verlaagd worden
26 70. Het is wenselijk dat meer mannen in het basisonderwijs werken. Bij de bevoegdheidseisen
27 voor het basisonderwijs dient duidelijk onderscheid te worden gemaakt tussen leraren die
28 zich richten op het jongere kind of op de leerlingen die al wat ouder zijn, waardoor een
29 intensievere specialisatie binnen de Pabo ontstaat. De bevoegdheid voor het jongere kind
30 wordt ook afgestemd op het werken in de kinderopvang en peuterspeelzalen, terwijl de
31 bevoegdheid voor het oudere kind doorloopt naar de onderbouw van het vmbo.
32 71. De eindtoets is vooral nuttig voor het bepalen van een goede plek in het voortgezet
33 onderwijs, meer gewicht dient deze niet te krijgen.
34 72. Hoewel de mogelijkheden door de coronacrisis beperkt zijn, moet de komende
35 kabinetsperiode benut worden om de loonkloof tussen de docenten in het basisonderwijs en
36 voortgezet onderwijs zoveel mogelijk te dichten.
37 73. Het toezichtkader van de inspectie kan nog duidelijker aangeven dat scholen binnen de
38 wettelijke grenzen meer vrijheid hebben om op eigen wijze de ontwikkeling van leerlingen

- 1 te volgen en in kaart te brengen. Op deze manier kunnen scholen veel onnodige werkdruk
2 vermijden.
- 3 74. Het is vreemd dat de stichtingsnorm voor scholen in een kleine plattelandsgemeente
4 hetzelfde is als die in een grote stad. De stichtingsnormen voor scholen zullen dan ook
5 moeten worden herzien, zonder de normen voor steden te verhogen en waarbij rekening
6 wordt gehouden met het aantal kinderen in een bepaalde gemeente of woonkern.
- 7 75. Het in standhouden van de laatste school van een richting is een belangrijk middel om
8 keuzevrijheid van ouders te waarborgen en de leefbaarheid van het landelijk gebied te
9 beschermen.
- 10 76. Voor kleine bedrijven bestaat een speciale regeling om (administratieve) lasten te
11 verlichten. Zo'n regeling moet er ook komen voor kleine scholen.
- 12 77. Ouders, leerlingen en personeel zijn niet gebaat bij steeds verdergaande uitbreiding van
13 bevoegdheden van de medezeggenschapsraad. Zo is een instemmingsrecht over de
14 hoofdlijnen van de 'schoolbegroting' onwenselijk.
- 15 78. Er is meer aandacht nodig voor andere moderne vreemde talen dan het Engels, vooral het
16 Duits en het Frans. Voor de grensregio's dient er een actieplan te komen met de lokale
17 overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties.
- 18 79. Om kinderen en jongeren meer te laten lezen en analfabetisme en laaggeletterdheid te
19 verminderen, zou de regering meer programma's dienen te ondersteunen die zich richten op
20 de relatie tussen ouders en kinderen (bijvoorbeeld stimuleren van voorlezen). Daarbij is
21 bijzondere aandacht nodig voor de onderbouw van het vmbo en voor sociaaleconomisch
22 kwetsbare groepen.
- 23 80. In het centraal examen Nederlands moeten de verschillende taalvaardigheden evenwichtiger
24 aanwezig te zijn. Bijvoorbeeld meer inzet op schrijfvaardigheid.
- 25 81. De overheid moet scholen voor voortgezet onderwijs faciliteren om EHBO-cursussen te
26 organiseren.
- 27 82. De verantwoordelijkheden van gemeenten en scholen voor de nieuwbouw, de renovatie en
28 het onderhoud van gebouwen moeten beter afgestemd worden in het belang van duurzame
29 onderwijshuisvesting. De normen voor financiering van nieuwbouw van scholen moeten
30 herijkt worden.

31

32 **Voorbereidend en middelbaar beroepsonderwijs**

33 Veel leerlingen uit het beroepsonderwijs gaan werken in de 'vitale beroepen', zoals in de zorg, in
34 de dienstverlening en bij ondernemingen in allerlei bedrijfstakken. Dat vraagt om een gedegen
35 beroepsopleiding, waarbinnen ook oog moet zijn voor actuele maatschappelijke en morele vragen.

36 In het beroepsonderwijs bevinden zich ook veel kwetsbare jongeren. Te vaak worden zij gezien en
37 benaderd als zelfstandige en autonome volwassenen. Dat is niet terecht. Zij blijken juist veel
38 behoefte te hebben aan begeleiding, structuur en stevige, brede basiskennis. Het is de taak van de

1 regering om scholen en opleidingsinstituten aan te spreken op hun verantwoordelijkheid hierin en
2 hen te faciliteren.

3

4 83. De aansluiting tussen voorbereidend en middelbaar beroepsonderwijs moet verbeteren
5 zonder dat dit leidt tot meer prikkels om onderwijsinstellingen samen te voegen.

6 84. Op dit moment zijn er ongeveer 500 kwalificatiedossiers en ruim 1000 zogenoemde
7 keuzedelen in de vrije ruimte. Dat komt de uitvoerbaarheid en overzichtelijkheid niet ten
8 goede. Het aantal kwalificatiedossiers moet flink beperkt worden.

9 85. De verantwoordelijkheid voor het examineren van de keuzedelen zal bij de instellingen
10 moeten berusten. Daarbij dienen de keuzedelen voldoende ruimte te bieden om het eigen
11 profiel uit te werken.

12 86. De vereiste vaardigheden voor rekenen en taal moeten helder en concreet beschreven zijn.

13 87. De overheid moet met de sector afspraken maken om te kunnen voorzien in voldoende,
14 specifiek voor het mbo opgeleide, docenten.

15 88. Het mbo moet in beginsel bestaan uit gedegen vierjarige opleidingen op niveau-4, driejarige
16 vakopleidingen (niveau 2/3) en tweejarige funderende opleidingen (entree/niveau 1). Voor
17 havoërs en vwo'ers zal er een versnelde mbo-opleiding moeten komen.

18 89. De financiering van het mbo moet met zo min mogelijk afzonderlijke budgetten en afspraken
19 gebeuren om bestuurlijke stroperigheid te vermijden en ervoor te zorgen dat de middelen
20 zoveel mogelijk naar het primaire proces gaan.

21 90. Verdergaande schaalvergroting in het beroepsonderwijs is ongewenst. Oók kleinschalige
22 opleidingen kunnen doelmatig zijn en kwaliteit leveren.

23 91. Het zou goed zijn als het middelbaar beroepsonderwijs ruimte krijgt om een vorm van
24 toezicht op de kwaliteit te ontwikkelen die beter past bij het specifieke karakter en de eigen
25 verantwoordelijkheid van deze sector.

26 92. De positie van kwetsbare studenten, bijvoorbeeld bij uitschrijving, dient beter geregeld te
27 zijn. De onderwijsovereenkomst kan verdwijnen omdat die voor studenten niet de beoogde
28 bescherming biedt en instellingen opzadelt met veel overbodige rompslomp. Met name
29 kleinere bedrijven verdienen betere ondersteuning bij het aanbieden en organiseren van
30 stages.

31 93. De overheid moet voorzien in een persoonlijk scholingsbudget waarmee leerlingen zich na
32 het afronden van hun opleiding gemakkelijker kunnen bijscholen.

33 94. Wederzijdse erkenning van diploma's met buurlanden en binnen de Benelux is hard nodig,
34 zeker met het oog op de vitaliteit van krimpregio's als Zeeuws-Vlaanderen.

35

36 Hoger beroepsonderwijs en universiteiten

37 De prestatiedruk en de werkdruk in het hoger onderwijs zijn onverminderd hoog. Door de enorme
38 toename van het aantal studenten in de afgelopen decennia komen zowel de kwaliteit van het

1 onderwijs als de begeleiding van studenten in de knel. Ook is teveel sprake van kwantitatieve in
2 plaats van kwalitatieve sturing. Het is al helemaal niet de bedoeling dat de overheid met
3 actieplannen voor genderdiversiteit en inclusie het onderwijs, onderzoek en personeelsbeleid gaat
4 beïnvloeden. Het hoger onderwijs mag geen plek zijn die gedomineerd wordt door politiek correct
5 denken. Bezinning op de grenzen en vooronderstellingen van de wetenschap, alsook het debat
6 daarover, horen juist op de universiteiten een plek te krijgen.

7

8 De regering moet actiever sturen om ervoor te zorgen dat studenten een passende plek krijgen.
9 Daarbij is het uitgangspunt dat voor iedereen een goede bacheloropleiding beschikbaar is. Het
10 volgen van een masteropleiding is geen automatisme, maar is bij uitstek bedoeld voor studenten die
11 beschikken over het vereiste niveau. Studeren is meer dan het sprokkelen van studiepunten.
12 Gemeenschappelijke (culturele) vorming is voor alle studenten van belang.

13

14 95. De universitaire bacheloropleiding verdient, in aansluiting op de Bolognaverklaring en de
15 hbo-bachelor, een duidelijkere positie als toereikende voorbereiding op de arbeidsmarkt.

16 96. Het huidige leenstelsel schiet overduidelijk tekort en legt met name een zware druk op de
17 studenten van wie de ouders een middeninkomen hebben. Ook voor middeninkomens moet
18 er door royale uitbreiding van de aanvullende beurs weer een basisbeurs als gift komen
19 nodig, zodat op studenten minder financiële stress drukt.

20 97. Een bindend studieadvies kan nuttig zijn, onder meer om te voorkomen dat studenten te laat
21 vastlopen. De criteria voor zo'n advies dienen redelijk en helder te zijn.

22 98. De mogelijkheden om te betalen per studiepunt, met name voor hen die in deeltijd
23 studeren, kan nuttig zijn. Betalen per studiepunt is geen alternatief voor reguliere
24 opleidingen.

25 99. De overheid moet waarborgen dat er een toegankelijk aanbod is van voldoende opleidingen
26 in de Nederlandse taal en literatuur.

27 100. Engels dient in het hoger onderwijs alleen dán de voertaal te zijn als studenten daarmee
28 méér gebaat zijn dan met het Nederlands en dient niet louter ingezet te worden als
29 concurrentiemiddel in de slag om studenten. De (schriftelijke) taalvaardigheid in het
30 Nederlands mag niet lijden onder het gebruik van het Engels.

31 101. Zolang het bekostigingsmodel voor het aantal studenten niet verbetert, dient de overheid
32 de instroom van studenten van buiten de EU beperken en onderwijsinstellingen daarvoor ten
33 minste duidelijk de ruimte geven. Voor studenten uit bepaalde ontwikkelingslanden moeten
34 uitzonderingen kunnen gelden.

35 102. Hogescholen en universiteiten zijn geen uitvoeringsloketten van de overheid. Zo moeten
36 universiteiten of hogescholen in beginsel de vrijheid hebben om op verantwoorde wijze te
37 bepalen of een numerus fixus noodzakelijk is om de kwaliteit van het onderwijs te kunnen
38 garanderen.

1 103. Nederlandse diploma's moeten niet worden uitgereikt aan studenten die een opleiding voor
2 een groot deel in het buitenland volgen, omdat de mogelijkheid om toe te zien op de
3 kwaliteit daar beperkt is.

4 104. De onderwijsinstellingen zullen doelstellingen moeten gaan formuleren om het aandeel
5 flexibele contracten fors te beperken.

6 105. Er dient een eind te komen aan het systeem van kwaliteitsafspraken. Via de lumpsum moet
7 de regering voldoende basisbekostiging garanderen.

8 106. Het wettelijk systeem moet drempels slechten om een doorlopend systeem van
9 beroepsopleiden mogelijk te maken vanaf de middelbare school via het middelbaar
10 beroepsonderwijs en de associate degree naar het hoger beroepsonderwijs. Hogescholen
11 spelen een belangrijke rol bij de professionele ontwikkeling van werknemersvaardigheden en
12 scholing in deeltijd.

14 (Praktijkgericht) onderzoek en wetenschap

15 Door onderzoek en wetenschap krijgen we telkens nieuwe inzichten in de wonderlijke schepping
16 waarin we leven, ondanks alle gebrokenheid die erbij gekomen is. Dat onderzoek is een bron van
17 verwondering, maar het leidt ook vaak tot praktische toepassingen waar iedereen zijn of haar
18 voordeel mee kan doen, of dat nu is in de zorg, op de werkvloer van bedrijven of gewoon thuis.

19
20 Het is belangrijk dat de overheid oog heeft voor de vele verschillende vormen van onderzoek. De
21 afgelopen jaren is veel aandacht uitgegaan naar onderzoek dat gedreven wordt door economische of
22 maatschappelijke prikkels. De aandacht voor (inter)nationale en politiek ingegeven
23 onderzoeksagenda's kan echter al snel tot eenzijdigheid en blikvernaauwing leiden waardoor
24 onderzoek dat te weinig rendement op lijkt te leveren in de knel komt. Onderzoek dat vrij en
25 onafhankelijk uitgevoerd wordt, verdient daarom meer aandacht.

26
27 Het is ook de taak van de overheid om de verbinding tussen onderwijs en onderzoek voldoende te
28 faciliteren en de relatie met het bedrijfsleven niet te vergeten. Dat gebeurt aan hogescholen en
29 universiteiten ieder op eigen wijze. Het uitgangspunt moet niet zijn concurrentie, maar wederzijdse
30 versterking. Daarbij benutten we bijvoorbeeld de kracht van het hoger onderwijs in praktijkgericht
31 onderzoek en de relaties met het midden- en kleinbedrijf.

32
33 107. Het budget van de eerste geldstroom, de directe overheidsbekostiging van instellingen,
34 moet worden verhoogd.

- 1 108. Ook in de bekostiging van instellingen moeten onderwijs en onderzoek in samenhang gezien
2 worden, waarbij de ontwikkeling van het aantal studenten per saldo meer aandacht
3 verdient.
- 4 109. Het aandeel strategisch en vrij onderzoek bij de Nederlandse Organisatie voor
5 Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) dient gelijk te zijn.
- 6 110. Het vereiste dat instellingen bij het verkrijgen van onderzoekssubsidies geld moeten
7 bijleggen (matching), moet beperkt worden. Universiteiten moeten in samenwerking met het
8 NWO afstemmen hoe het aandeel niet-gehonoreerde aanvragen kan worden beperkt, mede
9 om tijdsverspilling te voorkomen.
- 10 111. Het aantal onderzoeksagenda's en subsidieprogramma's kan stukken overzichtelijker. De
11 onderlinge samenhang, ook tussen hoger beroepsonderwijs en universiteiten, is gebrekkig en
12 moet dus beter.
- 13 112. Er moet meer financiële ondersteuning komen voor opleidingen en onderzoek in de
14 geesteswetenschappen omdat daarvoor minder beurzen en fondsen beschikbaar zijn.
- 15 113. De geesteswetenschappen verdienen een extra financiële impuls en een volwaardiger
16 aandeel in de toekenning van beurzen
- 17 114. De positie en bekostiging van de seminaria moet wettelijk worden verankerd.
- 18 115. Nederland stimuleert de uitbreiding van vrij toegankelijke wetenschapsresultaten ('open
19 acces') en sluit daarbij zoveel mogelijk aan bij de praktijk in andere landen.

21 Cultuur

22 Nederland kent een schat aan musea, monumenten, tradities en culturele activiteiten. Die cultuur
23 verdient steun en bescherming. Natuurlijk kan van de overheid niet verlangd worden om al die
24 cultuuruitingen te ondersteunen. Eerst en vooral moeten overheden zich richten op elementen in
25 die cultuur die een publieke functie hebben, zoals de vele monumenten die het straatbeeld
26 bepalen, of een karakteristiek dorps- of stadsgezicht.

27 Overheidssubsidies zijn bij het in stand houden van monumenten en cultuuruitingen soms
28 noodzakelijk, maar het verwerven van eigen inkomsten moet toch echt voorop staan. Daarbij past
29 ook het stimuleren van slimme manieren om erfgoed te verduurzamen. De SGP vindt het tot slot
30 niet meer dan logisch dat de Nederlandse regering bijzonder aandacht heeft voor de Nederlandse
31 taal, historie en cultuur en dat ook laat blijken. Gezonde vaderlandsliefde is een goede zaak.

- 32
- 33 116. De positionering van de openbare bibliotheek vraagt lokaal maatwerk. De uitleenfunctie
34 dient wel in elke gemeente beschikbaar te zijn.
- 35 117. In het door de overheid bekostigde onderwijs en in de inburgeringscursussen zal de kennis
36 van nationale identiteitsdragers als het Wilhelmus, de hoofdlijnen van de Nederlandse
37 geschiedenis en van het lot van de (Nederlandse) Joden tijdens de tweede wereldoorlog een
38 verplicht onderdeel moet zijn.

- 1 118. De overheid moet waarborgen dat Rijksmonumenten met nationale uitstraling, zoals de
2 Oude Kerk in Amsterdam, toegankelijk blijven voor publiek en het karakter van dat
3 monument niet door exposities of ‘moderniseringsplannen’ wordt aangetast.
- 4 119. Er zullen nieuwe subsidieprogramma’s opgesteld moeten worden voor grote
5 Rijksmonumenten die meer ondersteuning behoeven dan op basis van de bestaande subsidies
6 beschikbaar is.
- 7 120. Extra (financiële) ondersteuning is nodig voor kleine kerken met een beeldbepalende
8 functie, in het bijzonder in de provincies Groningen en Friesland.
- 9 121. Om af te komen van de buitengewoon omslachtige en tijdrovende subsidieaanvragen voor
10 particuliere monumenten, zoals woonhuizen en historische boerderijen, moet weer een
11 fiscale aftrek worden ingevoerd.
- 12 122. Eigenaren van monumenten verdienen meer ondersteuning om te komen tot verduurzaming
13 die het karakter van het pand niet aantast.
- 14 123. De regering moet waar mogelijk kansen benutten om topstukken uit de Nederlandse
15 cultuurgeschiedenis, zoals schilderijen van Rembrandt, weer naar Nederland te halen.
- 16 124. De overheid moet de ontwikkeling en toepassing van duurzame brandstoffen voor mobiel
17 erfgoed, zoals oldtimers en historische boten, bevorderen.
- 18 125. Overal in Nederland, dus ook op de luchthaven Schiphol, moet de bewegwijzering in ieder
19 geval óók in het Nederlands zijn.
- 20 126. Bij het verstrekken van subsidies moet de toegankelijkheid van musea voor gehandicapten
21 en het erkennen van de inzet van vrijwilligers een aandachtspunt zijn.

23 Media

24 De samenleving heeft belang bij betrouwbare, onafhankelijke nieuwsvoorziening, zowel op landelijk
25 als op lokaal niveau. Daarvoor zijn we voor een belangrijk deel aangewezen op de media, die
26 uiteraard alle hun eigen invalshoek hebben en kleur geven aan hun berichten. Daarom is het goed
27 dat er een grote pluriformiteit is en blijft in de met publiek geld gefinancierde media, omdat
28 kritische en onderscheidende (tegen)geluiden onmisbaar zijn.

29 De financiële positie van deze media staat echter onder druk. Het is daarom steeds meer van belang
30 dat de overheid een duidelijke visie op de media heeft.

31

32 De vraag is daarbij niet of de overheid media ondersteunt - zij ondersteunt de publieke omroep
33 namelijk al decennia - maar hoe dit het beste kan en hoe de middelen het meest doelmatig besteed
34 worden. Het media-aanbod is tegenwoordig zo groot dat de omvang van de publieke omroep veel
35 kernachtiger kan en moet. De publieke omroep moet zich richten op hoogwaardige, evenwichtige
36 nieuwsvoorziening, verdieping en cultuur en evenementen van nationaal belang. Schadelijke media-
37 uitingen, waaronder reclame voor overspel, worden waar mogelijk tegengegaan.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

127. Mensen die een abonnement nemen op een krant moeten de kosten daarvan fiscaal af kunnen trekken, min of meer vergelijkbaar met de giften aan ANBI-instellingen.

128. De overheden kunnen kranten ondersteunen door hen actiever in te zetten voor het bekendmaken van maatregelen en beleid

129. Meer inzicht moet worden verschaft in de kosten van programma's, evenals een strakkere markttoets op de nevenactiviteiten van omroepen.

130. De wettelijke norm dat amusement en verstrooiing geen eigenstandige functie is van de publieke omroep, moet serieus worden genomen.

131. De publieke omroep moet reclamevrij zijn.

132. Er dient een laagdrempelige klachtvoorziening te zijn voor programma's van de publieke omroep en berichtgeving van de NOS.

133. Materiaal van de taakomroepen NOS en NTR dient vrij beschikbaar te zijn voor andere erkende media en de publieke omroep moet mogelijkheden tot samenwerking met andere kwaliteitsmedia voldoende benutten;

134. Het gigantische budget voor het inkopen van sportrechten door de publieke omroep moet verdwijnen. Er mag geen belastinggeld naar uitzendingen waar commerciële zenders interesse voor hebben.

135. Topinkomens (boven de Balkenendenorm) voor presentatoren van de publieke omroep moeten verleden tijd zijn. Omroeporganisaties die teveel loon aan presentatoren betalen worden met hetzelfde bedrag gekort.

136. Een representatieve oudercommissie dient invloed te krijgen op de classificatie van films en reclames op grond van de Kijkwijzer.

137. Er is een helder wettelijk kader nodig voor alle vormen van schadelijke reclame, waaronder tabak, alcohol en porno.

138. Nederland dient serieuzer werk te maken van de Europese norm dat minderjarigen niet met porno geconfronteerd mogen worden. Daarom zou de leeftijdsgrens hiervoor moeten worden verhoogd van 16 naar 18 jaar.

1 **Hoofdstuk 3. Volksgezondheid**

2 De SGP streeft een ‘zorgzame samenleving’ na die zich laat leiden door het heilzame Bijbelse
3 principe van barmhartigheid (Lukas 10). Omzien naar elkaar moeten we niet zomaar op het bordje
4 van de overheid leggen, maar is allereerst een opgave voor ons allemaal. Families, kerken en
5 (lokale) maatschappelijke organisaties spelen een belangrijke rol in de zorg voor wie eenzaam,
6 kwetsbaar of ziek is. De SGP wil bevorderen dat jongeren en ouderen voor elkaar zorgen. De
7 coronacrisis laat zien hoe snel solidariteit tussen jong en oud, en tussen gezond en kwetsbaar onder
8 druk kan komen staan.

9

10 Wie professionele hulp nodig heeft, moet kunnen rekenen op hoogwaardige zorg en ondersteuning.
11 De SGP staat voor de vrijheid om te kiezen voor zorg die past bij eenieders identiteit of
12 levensovertuiging. We bieden zo lang als mogelijk zorg in de eigen vertrouwde omgeving thuis. De
13 overheid streeft naar eenvoud in de zorgverlening. We bieden alleen noodzakelijke zorg en maken
14 een einde aan controle, bemoeizucht en onnodige bureaucratie. We werken vanuit vertrouwen in de
15 kennis en kunde van zorgverleners. En of het nu om zorgprofessionals, mantelzorgers of vrijwilligers
16 gaat: mensen die zorg verlenen, verdienen méér beloning en waardering.

17

18 Door de coronacrisis is dit alleen maar duidelijker geworden. In relatief korte tijd zijn veel mensen
19 besmet met het virus. In talloze families kwam rouw en verdriet. Hoe de verspreiding van het virus
20 zich in de komende tijd verder zal ontwikkelen, is onzeker. Het virus maakt ons nederig. Het leven
21 is niet maakbaar. ‘Corona’ doet ons beseffen dat we broze en beperkte mensen zijn, die telkens
22 weer oplopen tegen de gebrokenheid van de schepping.

23

24 In de crisisperiode werd en wordt van zorgverleners in alle sectoren het uiterste gevraagd. De
25 coronacrisis drukt ons met de neus op de feiten: liefdevolle en professionele zorg en ondersteuning
26 is van onschatbare waarde. Hoewel zij ‘gewoon’ hun werk doen, is de grote waardering voor onze
27 zorg- en hulpverleners meer dan terecht. Zij geven dagelijks handen en voeten aan de Bijbels
28 opdracht om te zorgen voor zwakkeren in de samenleving.

29

30 Hoewel de crisis een schaduw legt over het maatschappelijke leven, lichten er gelukkig mooie
31 initiatieven op. Zorgaanbieders ontdekten andere en nieuwe manieren om zorg en hulp te blijven
32 bieden. En juist vanwege de pijn als gevolg van de fysieke afstand tot anderen realiseerden veel
33 mensen zich de betekenis van gemeenschapszin en saamhorigheid. Laten we dit omzien naar elkaar
34 koesteren!

35

1 De coronacrisis legt echter ook reeds bestaande kwetsbaarheden in de zorg bloot. Een grote vraag
2 naar zorg en ondersteuning gaat gepaard met een knellend personeelstekort en ongekende druk op
3 mantelzorgers. Cruciale voorzieningen (bijvoorbeeld de IC-capaciteit) hebben te weinig ‘vet op de
4 botten’. De samenwerking tussen de verschillende sectoren in de zorg blijkt te haperen. We zijn
5 sterk afhankelijk van het buitenland voor de levering van medicijnen en hulpmiddelen. Deze
6 kwetsbaarheden spelen tijdens de coronacrisis acuut op, maar vragen de komende periode om
7 structurele antwoorden.

8

9 De zorgsector drukt nu al zwaar op de arbeidsmarkt en het huishoudboekje van de overheid. Als er
10 niks aan het overheidsbeleid verandert, moet vanwege een gigantisch toenemende vergrijzing over
11 twintig jaar één op de vier mensen in de zorg werken om aan de zorgvraag te voldoen. De
12 collectieve zorguitgaven zouden dan verdubbelen. Dat vergt waarschijnlijk teveel van ons allen.
13 Daarom moeten in de komende jaren lastige knopen worden doorgehakt om de toegankelijkheid,
14 inrichting en betaalbaarheid van de zorg op orde te krijgen.

15

16 De toekomst van de zorg

17 Zorgzame samenleving

18 Er is een grote vraag naar zorgverleners, met name verpleegkundigen en verzorgenden. Werken in
19 de zorg moet aantrekkelijker worden. Ook moet er kritisch worden gekeken welke taken van
20 zorgverleners door ander personeel overgenomen kunnen worden of waar de inzet van technologie
21 nuttig kan zijn. Tegelijkertijd lijkt een groter beroep op de inzet van mantelzorgers en vrijwilligers
22 onvermijdelijk. De SGP wil dat iedereen die dat kan zijn steentje bijdraagt, ook jongeren. Bij het
23 bieden van hulp moet worden uitgegaan van wat mensen, samen met hun sociale netwerk nog zelf
24 kunnen. We stellen daarbij mensen in staat om (ook financieel!) eigen keuzes te maken om de tijd
25 te verdelen tussen werk, vrijwilligerswerk, huishoudelijke taken en mantelzorg. Maatschappelijke
26 initiatieven zoals zorgcoöperaties worden actief gefaciliteerd.

27

28 Mantelzorg en vrijwilligerswerk

29 139. Mantelzorgers en vrijwilligers hebben een groot aandeel in de zorg voor chronisch zieken,
30 mensen met een beperking en ouderen. Zij moeten hiervoor geen fiscale afstraffing krijgen,
31 maar verdienen juist waardering en beloning.

32 140. Er moeten lokale en regionale afspraken worden gemaakt over de ondersteuning van
33 mantelzorgers. De SGP wil in ieder geval een gemeentelijke stimuleringsregeling voor
34 structurele ondersteuning van alle vrijwillige inzet.

35 141. Het is mooi en prijzenswaardig, maar naar de toekomst toe ook wel zorgelijk dat veel van
36 de mensen die mantelzorg of vrijwilligerswerk bieden, behoren tot oudere generaties. Het

1 aantal mantelzorgers zal de komende jaren (fors) afnemen. Des te belangrijker dat we
2 jongere generaties aanmoedigen om zich in te zetten voor de samenleving. De
3 maatschappelijke diensttijd wordt daarom voortgezet. Wel moet dit initiatief duidelijker
4 worden afgebakend ten opzichte van betaald werk, stages of vrijwilligerswerk.

5 142. Er wordt nog te weinig gebruik gemaakt van ‘respijtzorg’ om overbelasting van
6 mantelzorgers tegen te gaan. De zorg wordt dan tijdelijk overgenomen, zodat de
7 mantelzorger even rust kan nemen. Toezichthouders moeten er scherper op letten of
8 gemeenten wettelijke verplichtingen nakomen om - met name overbelaste - mantelzorgers
9 en vrijwilligers te ontlasten.

10

11 Werken in de zorg

12 143. Waardering voor zorgwerkers komt ook tot uitdrukking in een goed inkomen. De SGP kiest
13 daarom voor een structurele salarisverhoging voor zorg- en hulpverleners.

14 144. Het vergt een gezamenlijke inspanning van de Rijksoverheid, gemeenten, zorgverzekeraars
15 en zorgaanbieders om zorgverleners voor de zorg te behouden. Dit geldt ook voor mensen die
16 tijdens de coronacrisis (weer) in de zorg zijn gaan werken. Er is onder andere meer aandacht
17 nodig voor duurzame inzetbaarheid van (oudere) ervaren zorgmedewerkers.

18 145. Zorg- en hulpverleners moeten breder inzetbaar zijn dan alleen in hun eigen vakgebied. De
19 SGP wil dat er daarom extra wordt geïnvesteerd in scholing en training.

20 146. Verpleegkundigen met een mbo-opleiding moeten perspectief blijven houden op
21 loopbaanontwikkeling. De praktische kennis en kunde van (zeer) ervaren zorgverleners moet
22 meer op waarde worden geschat.

23 147. Het komt té vaak voor dat zorgwerkers vanwege oneigenlijke (financiële) prikkels uit
24 loondienst treden en als zelfstandige aan de slag gaan. Duurzame arbeidsrelaties moeten
25 daarom aantrekkelijker worden gemaakt en in balans worden gebracht met ‘echt’
26 ondernemerschap.

27 148. Gemeenten en zorgaanbieders dienen het mogelijk te maken dat meer mensen met een
28 bijstandsuitkering, werklozen en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan de slag
29 gaan in de zorg.

30

31 Zorgkosten onder controle

32 De SGP vindt het een voorrecht dat we in Nederland beschikken over kwalitatief goede zorg.
33 Gezondheid is belangrijk. Aan goede zorg hangt echter een steeds hoger prijskaartje. Nog steeds
34 geven we ieder jaar meer geld uit aan de zorg. Daarom blijft het ook de komende jaren een
35 uitdaging om de zorgkosten beheersbaar te houden. Zo voorkomen we dat de zorg als een
36 ‘koekoeksjong’ andere overheidsuitgaven ‘uit het nest drukt’. Daarom wil de SGP maatregelen
37 nemen om de stijging van de zorgkosten beter te beheersen.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38

149. Er dient te worden toegewerkt naar een beter onderbouwd basispakket. Daarvoor is grootschalig en permanent onderzoek nodig naar welke behandelingen, geneesmiddelen en technologieën wel of geen meerwaarde hebben voor de patiënt en tegen welke kosten. Het leveren van zinnige zorg blijft uitgangspunt.
150. Ook moet er werk worden gemaakt van het een gepast(er) gebruik van het basispakket. Het komt te vaak voor dat er onverklaarbare verschillen zijn in behandeling bij vergelijkbare patiënten met vergelijkbare aandoeningen. Dit moet worden teruggedrongen.
151. Wanneer mensen en gezinnen zorg nodig hebben, komt het vaak voor dat de financiering is geregeld uit verschillende zorgwetten. Hierdoor kan een stapeling van eigen bijdragen ontstaan, waardoor de zorg onbetaalbaar wordt. Dat is onwenselijk. Er dient daarom per huishouden een inkomensafhankelijk maximum aan eigen bijdragen te worden vastgesteld. Ook moet er rekening gehouden worden met de gezinssamenstelling. Daarvoor geldt: hoe meer opgroeiende kinderen, hoe lager de maximale eigen bijdrage.
152. Zorg op afstand moet worden bevorderd. Behandelingen die gebruikmaken van eHealth moeten adequaat worden vergoed. Digitale innovaties waarvan nut en noodzaak is bewezen, moeten worden opgeschaald. Er moet daarom een eigen bekostigingsstructuur komen voor bewezen effectieve toepassingen van eHealth.
153. Een zorgvuldige registratie en uitwisseling van patiëntgegevens is broodnodig, zodat informatie niet dubbel of onnodig hoeft te worden geregistreerd en medische missers kunnen worden voorkomen. De overheid faciliteert een goede landelijke voorziening voor het uitwisselen van patiëntgegevens. Patiënten krijgen online toegang tot hun medisch dossier, mits de veiligheid en de privacy goed gewaarborgd zijn.
154. Digitalisering vraagt tegelijkertijd om realisme. Niet alles kan online en op afstand. Digitale innovaties zijn veelal op het individu gericht, met als risico dat eenzaamheid toeneemt. De overheid moet daarom ook blijven investeren in andere oplossingsrichtingen.

Verbeteren organisatie, bestuur en inkoop van zorg

Bij ons zorgstelsel moet een balans zijn tussen private initiatieven en overheidsbemoeienis. De kritiek op ‘de marktwerking’ in de zorg mag er niet toe leiden dat de overheid dan maar alle problemen voor haar rekening neemt. De zorg is zeker geen ‘super-markt’, maar vraagt ook niet om een ‘super-staat’! Zorg en ondersteuning is primair een opdracht voor de samenleving. Waar professionele hulp onvermijdelijk is, is er vervolgens een evenwichtige samenwerking nodig tussen overheid, zorgverzekeraars en zorgaanbieders. Dit leidt tot een doelmatig zorgstelsel.

155. Mensen die van zorg afhankelijk zijn, moeten kunnen kiezen voor zorgverlening die past bij hun levensovertuiging en wensen. Bij de inkoop van zorg moet dit altijd gewaarborgd blijven. Er moeten in de zorg onderscheiden aanbieders zijn die passen bij de identiteit van

1 een groep zorgvragers. Zorgaanbieders moeten daarom op een wijze en verstandige manier
2 samenwerken, zodat er ruimte blijft bestaan voor een divers zorgaanbod. Dit geldt voor
3 zowel voor maatschappelijke ondersteuning als de langdurige en curatieve zorg.

4 156. Regionale samenwerking wordt in de zorg steeds belangrijker. Op dit moment is 'de regio'
5 echter vaak geen eenduidig geheel. Haast iedere zorgwet hanteert een eigen regio-indeling.
6 Er is duidelijkheid nodig over welk type zorg op lokaal, regionaal, bovenregionaal of landelijk
7 niveau moet worden georganiseerd. Ook is het belangrijk dat er democratische controle
8 mogelijk is op (boven)regionale besluitvorming.

9 157. Nederland vergrijst. Dit vraagt om een integrale benadering van de ouderenzorg. De drie
10 zorgwetten (Wmo, Wlz en Zvw) maken dat ingewikkeld, maar niet onmogelijk. Op dit
11 moment kiest de SGP niet voor een grootscheepse stelselwijziging. Wel is het nodig om de
12 knelpunten tussen de zorgwetten op te lossen. De SGP pleit voor verdergaande
13 'ontschotting' van de financiering van zorg. Idealiter is er sprake van één type financiering
14 per cliënt, afhankelijk van de levensfase en ernst van de zorgvraag. Ook moeten we een
15 einde maken aan ongewenste, storende prikkels om cliënten 'af te schuiven' naar een
16 andere zorgwet.

17 158. Goed bestuur binnen zorgorganisaties moet worden versterkt. Zorggeld en winsten moet
18 zoveel mogelijk en aantoonbaar aan directe zorg en ondersteuning worden besteed. De
19 overhead moet zo doelmatig mogelijk worden vormgegeven.

20 159. De toelatingscriteria voor nieuwe zorgaanbieders worden aangescherpt. Innovatie moet
21 mogelijk blijven, maar de kwaliteit en professionaliteit van nieuwe aanbieders dient wel
22 gewaarborgd te zijn.

23 160. Om te voorkomen dat de overheid of zorgverzekeraars verrast worden door financiële of
24 bestuurlijke problemen bij zorgaanbieders, wordt er voor iedere zorgsector een
25 waarschuwingssysteem (early warning system) ontwikkeld. Hierdoor kan er sneller
26 ingegrepen worden om de continuïteit van zorg te borgen.

27 161. Zorginkopers moeten ernaar streven om meerjarige contracten aan te gaan met aanbieders
28 van zorg en ondersteuning. Dit biedt henzelf, maar ook cliënten zekerheid en continuïteit.

29 162. Er moet meer zicht komen op de bestaande wachtlijsten in de zorg. Per regio en per sector
30 wordt (het tekort aan) de beschikbaarheid van bedden en behandelplaatsen in kaart
31 gebracht. Zorgverzekeraars en gemeenten kunnen aanbieders helpen om bestaande
32 wachtlijsten actiever weg te werken. Dat kan door het tussentijds uitbreiden van contracten
33 van gewilde zorgaanbieders.

35 Minder regeldruk

36 Het is belangrijk dat registratie en administratie bijdragen aan de (kwaliteit van) zorgverlening.
37 Maar in Nederland is dit volledig doorgeschooten. Zorgverleners besteden gemiddeld veertig procent
38 van hun werktijd aan administratie! Die tijd gaat ten koste van aandacht voor de patiënt. Er moet
39 meer vertrouwen komen in zorgverleners en meer ruimte voor maatwerk. De regeldruk kan en moet

1 fors omlaag. Zorgverleners, patiënten en mantelzorgers moeten daar in de praktijk echt wat van
2 merken. Het 'ontregelen van de zorg' is een zaak van lange adem, maar gaat iedereen blij maken.

3

4 163. De zorg is overwoekerd door kaders, handreikingen en richtlijnen. Hierin moet drastisch
5 worden gesnoeid. Hier ligt ook een opgave voor zorginstellingen zelf. Regeltjes die zij zelf
6 opstelden, moeten ze durven schrappen.

7 164. Er moet een einde komen aan de 'afvinkcultuur'. Dit komt de kwaliteit van zorg niet ten
8 goede. Het schrappen van regels vraagt om een andere vorm van toezicht op de kwaliteit van
9 zorg. Dialoog en vertrouwen tussen toezichthouder en zorgverlener moeten voorop staan.

10 165. Om ervoor te zorgen dat regels logisch zijn, moeten zorgverleners worden betrokken bij de
11 totstandkoming en aanpassing van wet- en regelgeving waar zij dagelijks mee te maken
12 hebben.

13 166. De decentralisaties in het sociaal domein hebben voor veel extra bureaucratie gezorgd. Het
14 inkoopproces en de verantwoording van maatschappelijke ondersteuning en jeugdhulp
15 worden verder gestandaardiseerd, met behoud van inhoudelijke beleidsvrijheid van
16 gemeenten.

17

18 Preventie

19 De manier waarop mensen invulling geven aan hun leven, bepaalt voor een groot deel hun
20 gezondheid. Hetzelfde geldt voor hun fysieke en sociale omgeving. Een goede balans tussen werk en
21 privé, ruimte voor lichamelijke en geestelijke ontspanning en gezonde voeding kunnen veel
22 gezondheidsklachten voorkomen. Matigheid is een deugd! Zonder iets aan af te doen aan het
23 uitgangspunt dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor wat ze doen en laten, kan de overheid
24 gezond leven stimuleren en schadelijk gedrag ontmoedigen. Voorkomen is immers beter dan
25 genezen. Daar komt bij dat een ongezonde leefstijl niet alleen slecht is voor iemand zelf, maar
26 vrijwel altijd ook negatieve gevolgen heeft voor diens familie, kinderen of vrienden.

27

28 Er kunnen uiteenlopende maatregelen worden genomen om te voorkomen dat mensen überhaupt,
29 méér, of zwaardere zorg nodig hebben. Denk bijvoorbeeld aan aanpassingen in de leefomgeving, het
30 stimuleren van bewegen, de aanpak van problematische schulden, preventieve
31 bevolkingsonderzoeken en afspraken welke behandelingen bij de huisarts of juist in het ziekenhuis
32 moeten plaatsvinden ('de juiste zorg op de juiste plek'). Dat dit leidt tot gezonde mensen is winst,
33 maar het kan bovendien leiden tot een forse vermindering van de collectieve zorgkosten.

34

35 167. We moeten voorkomen dat de ene partij de lasten van preventiemaatregelen draagt en de
36 andere de baten opstrijkt. Dit vraagt om een duidelijke taak- en rolverdeling tussen de
37 Rijksoverheid, gemeenten, zorgverzekeraars en zorgaanbieders. Wetten en regels die

- 1 samenwerking op het gebied van preventie belemmeren, worden weggenomen. Er wordt
2 vastgelegd wie verantwoordelijkheid draagt voor (de uitvoering van) preventiebeleid.
- 3 168. De SGP wil een nationaal preventiefonds waaruit (onderzoek naar) preventieve
4 gezondheidsmaatregelen gefinancierd kunnen worden. De Rijksoverheid, verzekeraars,
5 gemeenten en zorgaanbieders dragen hieraan bij. De versnipperde financiering van preventie
6 wordt op deze manier tegengegaan.
- 7 169. Om preventieve maatregelen meer slagkracht te geven, komt er een verplichting met een
8 doelstelling voor zorgverzekeraars om mee te doen aan lokale en regionale initiatieven en
9 experimenten.
- 10 170. Er komt meer onderzoek naar de effectiviteit van preventieve gezondheidsinterventies,
11 zodat deze eventueel kunnen worden vergoed door zorgverzekeraars. Het onderzoeksbudget
12 voor leefstijlgeneeskunde wordt daarom verhoogd.

14 Drugs

15 De overheid maakt zich sterk voor een 'drugsvrije generatie'. Hiertoe wordt in elke Nederlandse
16 gemeente het succesvolle 'IJslandse preventiemodel' ingevoerd. Deze aanpak gaat niet uit van een
17 standaardpakket met maatregelen of campagnes. Lokaal wordt er gekeken wat de grootste
18 problemen zijn en welke mogelijkheden er zijn om die aan te pakken. De hele lokale gemeenschap
19 wordt hierbij betrokken: jongeren en hun ouders, scholen en maatschappelijke instellingen.

- 20 171. De negatieve gevolgen van de productie en het gebruik van drugs dringen gelukkig steeds
21 meer door in het publieke en politieke debat. Het denken over drugsgebruik slaat om. Het
22 kabinet begint daarom een internationale campagne die de reputatie van Nederland als
23 'wietwalhalla' bijstelt en waarschuwt voor gigantische schadelijke impact van drugsgebruik
24 op mens en milieu.
- 25 172. Het gedoogbeleid is niet alleen slecht voor drugsgebruikers zelf, maar de hele maatschappij
26 ondervindt er negatieve gevolgen van. We stoppen daarom met gedogen en gaan de wet
27 handhaven. Coffeeshops worden gesloten.
- 28 173. Aan 'staatswiet' moeten we niet beginnen. Legaliseren van drugs is een schijnoplossing. De
29 productie en verkoop van drugs blijft strafbaar.
- 30 174. Het onderscheid tussen soft- en harddrugs moet verdwijnen. Beide zijn verslavend en
31 schadelijk voor de gezondheid.
- 32 175. Recreatief gebruik van lachgas wordt verboden.
- 33 176. De SGP kiest voor een combinatie van preventieve en repressieve maatregelen om de
34 schadelijke gevolgen van ondermijnende drugscriminaliteit tegen te gaan.

35

1 Roken

- 2 177. Het aantal verkooppunten voor tabak wordt de komende jaren stapsgewijs verminderd. Er
3 komt een vergunningstelsel voor de verkoop van tabak. De verkoop van tabak in
4 supermarkten wordt niet meer toegestaan.
- 5 178. Accijns op tabak wordt fors verhoogd.
- 6 179. Het gebruik van e-sigaretten wordt evenzeer ontmoedigd als het gebruik van gewone tabak.
- 7 180. Het aanbod voor begeleiding bij het stoppen met roken moet overzichtelijker, zodat rokers
8 duidelijk weten waar zij ondersteuning kunnen krijgen.

9

10 Overgewicht

- 11 181. Lichaamsbeweging is goed voor iedereen. Zeker voor degenen die kampen met overgewicht
12 (de helft van alle volwassen Nederlanders). Het geld dat de overheid nu besteedt aan
13 topsport, kan daarom beter worden geïnvesteerd in het stimuleren van bewegen en
14 breedtesport.
- 15 182. Een suikertaks is geen goede maatregel om overgewicht tegen te gaan. De SGP wil wel een
16 verbod op stuntprijzen en kortingsacties op suikerrijke dranken.
- 17 183. Een ‘gecombineerde leefstijlinterventie’ omvat begeleiding bij een gedragsverandering om
18 een gezonde leefstijl te bereiken en te behouden. Zorgverzekeraars worden aangespoord om
19 voldoende aanbod in te kopen en de bekendheid van dergelijke behandelingen te vergroten.
20 Leefstijlgeneeskunde krijgt een prominentere plaats in het curriculum van zorgopleidingen.
- 21 184. Er worden afspraken gemaakt met de levensmiddelenindustrie over maximum zoutgehalten
22 voor in Nederland geproduceerd voedsel. Een vermindering van de zoutconsumptie leidt tot
23 minder beroerten en hartinfarcten.

24

25 Alcohol

- 26 185. Alcoholmisbruik leidt in de praktijk niet alleen tot levensgevaarlijke verkeerssituaties, maar
27 ook tot ongelukken met dodelijke afloop. Ook geweld, agressie en vandalisme zijn veelal
28 gerelateerd aan overmatig drankgebruik. De SGP staat een krachtig ontmoedigingsbeleid van
29 alcoholgebruik door jongeren voor en een stevige aanpak van alcoholmisbruik.
- 30 186. In communicatie en voorlichting wordt benadrukt dat het gebruik van alcoholische drank
31 door jongeren extra schadelijk is voor de gezondheid (met name schadelijk voor de
32 hersenontwikkeling).
- 33 187. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving van het alcoholverbod voor jongeren.
34 Zij moeten hiervoor stevige afspraken maken met lokale horeca en ondernemers.
- 35 188. Jongeren die de fout ingaan, krijgen verplicht voorlichting over de risico's en gevolgen van
36 alcoholmisbruik. Ook hun ouders worden hierbij betrokken.
- 37 189. Er komt een totaalverbod op reclame voor alcoholhoudende dranken.

- 1 190. Accijns op alcohol wordt verhoogd.
2 191. Er worden minimumprijzen ingevoerd voor alcoholhoudende dranken.

3

4 **Maatschappelijke ondersteuning**

5 De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is een wet door en voor de samenleving. De
6 gemeentelijke overheid heeft een aanvullende taak ten opzichte van de hulp en ondersteuning die
7 wordt geboden door familie, vrienden, burens, kerken of maatschappelijke organisaties. Dit komt
8 nog niet overal goed uit de verf. Het verstevigen van het 'sociale bindweefsel' van de samenleving
9 vraagt daarom de komende jaren om aandacht.

10

11 192. Maatschappelijke ondersteuning kost gemeenten steeds meer geld. Gemeenten moeten
12 hiervoor adequaat en eerlijk worden gecompenseerd door de Rijksoverheid. Ook moeten
13 gemeenten meer ruimte krijgen om te kunnen zoeken naar mogelijkheden om de vraag naar
14 (zwaardere) zorg te voorkomen en burgers meer aan te spreken op de eigen
15 verantwoordelijkheid.

16 193. De SGP wil dat gemeenten weer de mogelijkheid moeten krijgen om een
17 inkomensafhankelijke bijdrage voor maatschappelijke ondersteuning te vragen.

18 194. Burgers kunnen kiezen voor hulp en (cliënt)ondersteuning die aansluit bij hun
19 zorginhoudelijke, godsdienstige, levensbeschouwelijke en culturele wensen. Dit moet zo
20 blijven. Waar nodig worden gemeenten aangesproken op de verplichting tot het bieden van
21 een divers en bij de vraag passend zorgaanbod.

22 195. Het aanvragen van een persoonsgebonden budget voor maatschappelijke ondersteuning
23 wordt té vaak door gemeenten ontmoedigd. Wmo-toezichthouders moeten erop toezien dat
24 dit stopt. Het pgb moet als keuzemogelijkheid besproken worden in plaats van naturazorg
25 naar voren te schuiven als de gewenste keuze. Ook mag een pgb niet financieel
26 onaantrekkelijk gemaakt worden.

27 196. Tekorten in het sociaal domein leiden nog steeds tot druk op de Wmo-tarieven. De SGP wil
28 dat gemeenten reële tarieven hanteren en dat indien nodig landelijke regels worden
29 aangescherpt om dit voor elkaar te krijgen.

30 197. Er zijn meer woonvoorzieningen nodig voor ouderen die kwetsbaarder worden, maar nog
31 geen verpleeghuiszorg nodig hebben. Te denken valt aan geclusterde en collectieve
32 woonvormen, zoals wooncombinaties voor ouderen en jongeren. De Rijksoverheid,
33 gemeenten, woningbouwcorporaties, bewonersorganisaties, verzekeraars en zorgaanbieders
34 moeten hier samen de schouders onder zetten. De Stimuleringsregeling Wonen en Zorg wordt
35 uitgebreid. Er moeten landelijke en meerjarige afspraken worden gemaakt over het
36 realiseren van huisvesting voor zowel ouderen die nog zelfstandig kunnen wonen als
37 verpleeghuisplekken. Op regionaal en lokaal niveau moet er een duidelijke visie op wonen,
38 zorg en welzijn worden ontwikkeld.

- 1 198. Er is meer aandacht nodig voor 'reablement'. Dit betekent dat ouderen moeten worden
2 geholpen om hun fysieke, mentale en sociale functionaliteit te hervinden, wat de kwaliteit
3 van leven kan verhogen. De SGP juicht het toe als ouderen op een betekenisvolle wijze
4 worden ingeschakeld bij de zorg voor anderen of vrijwilligerswerk (blijven) doen.
- 5 199. Gemeenten krijgen de taak toebedeeld om valpreventieprogramma's aan te (laten) bieden
6 voor hun inwoners van 65 jaar en ouder.
- 7 200. De versturende financiële prikkel voor gemeenten om inwoners snel door te laten stromen
8 naar de Wet langdurige zorg moet worden weggenomen. Een gemeente die ervoor zorgt dat
9 minder mensen langdurige zorg gaan gebruiken en voor meer mensen maatschappelijke zorg
10 en ondersteuning levert, moet hiervoor ook meer middelen te krijgen.
- 11 201. Ouderenprofessionals in de eerste lijn (specialist ouderengeneeskunde en verpleegkundig
12 specialist) en in de tweede lijn (klinisch geriater) kunnen samen met de huisarts een
13 belangrijke rol spelen om ouderen langer in een thuissituatie te laten blijven, dan wel
14 medebepalen welke ouderen revalidatiezorg dan wel ziekenhuisbehandeling nodig hebben.
- 15 202. De overheid gaat ervan uit dat mensen in grote mate zelfredzaam zijn. Niet iedereen kan
16 dat opbrengen. Mensen die de complexiteit van de samenleving niet aankunnen, doen een
17 beroep op zorg en ondersteuning. Denk aan jongeren met een lichte verstandelijke beperking
18 en mensen met een verslaving, psychische stoornis of schuldenproblematiek. Het is nodig dat
19 de overheid realistische verwachtingen heeft van wat mensen kennen en kunnen. Een
20 zwaardere zorgvraag kan worden tegengaan door ondersteuning voor mensen met een lichte
21 verstandelijke beperking meer integraal vorm te geven in het sociaal domein.
- 22 203. Het is momenteel lastig om voor jongeren met autisme een passende woonvoorziening te
23 vinden. Deze jongeren vallen veelal tussen wal en schip. Gemeenten moeten samen met
24 zorgaanbieders aan de slag om passende woonvormen te creëren.
- 25 204. De toename van het aantal incidenten met verwarde personen baart zorgen. Het is
26 belangrijk dat gemeenten, zorgaanbieders, politie en woningcorporaties hun werk beter op
27 elkaar afstemmen. De (bekostiging van de) zorg voor verwarde personen moet minder
28 versnipperd zijn. De mogelijkheden van bemoeizorg moeten worden uitgebreid. Ook wil de
29 SGP dat er meer kennis over verward gedrag komt bij de (meldkamer van de) politie.
- 30 205. Het aantal dak- en thuislozen is de afgelopen tien jaar verdubbeld. De SGP maakt zich daar
31 grote zorgen over. De overheid dient een 'schild voor de zwakken' te zijn. De inzet moet zijn
32 om dak- en thuislozen uit de maatschappelijke opvang te krijgen en te zorgen voor
33 huisvesting. De belangrijkste opgave voor de Rijksoverheid, gemeenten en
34 woningbouwcorporaties is daarom: meer goedkope woningen realiseren en met
35 zorgaanbieders goede afspraken maken over bijhorende begeleiding.
- 36 206. Voorzichtigheid is geboden met de door-decentralisatie van beschermd wonen voor ggz-
37 cliënten naar alle gemeenten in Nederland. Dit kan pas als er op regionaal niveau
38 duidelijkheid is over de aanpak en de beschikbaarheid van plekken. Hetzelfde geldt voor de
39 decentralisatie van de maatschappelijke opvang. Wat de SGP betreft, moeten deze twee
40 veranderingen niet overhaast plaatsvinden en in ieder geval gelijk opgaan.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39

Langdurige zorg

207. Mensen die complexe en langdurige zorg nodig hebben, lopen vaak vast in systemen en bureaucratie. Persoonlijke begeleiders (casemanagers) zijn goud waard bij de zoektocht naar de juiste zorg bij een complexe aandoening of ziekte. Daarom moet er in deze situaties een recht komen op ondersteuning door een persoonlijk begeleider.
208. Door de vergrijzing neemt het aantal ouderen toe dat op zoek is naar passende huisvesting in combinatie met meer of minder intensieve zorg. Er moet een gevarieerd woonaanbod komen van passende woonvormen, zoals ‘kangoeroewoningen’ waar ouderen en jongeren samen leven en elkaar ondersteunen.
209. Er komt een verplichting tot meerjarige contracten met budgetafspraken, afgesloten tussen Wlz-uitvoerders en zorgaanbieders, gecombineerd met een meerjarige contracteerruimte.
210. De regionale contracteerruimte van de zorgkantoren binnen de Wlz wordt wat betreft de gehandicaptenzorg en ggz voortaan bepaald op basis van objectieve criteria. Zorgkantoren worden door een objectievere verdeling gestimuleerd om vraag en aanbod scherper op elkaar af te stemmen en regionale verschillen tegen te gaan.
211. Op dit moment krijgen volwassenen die levenslang en levensbreed zijn aangewezen op veel uren zorg, geen indicatie voor de Wet langdurige zorg als zij nog wel eigen regie kunnen voeren. Dit geldt ook voor kinderen waarvan het ontwikkelingsperspectief nog niet bekend is of voor kinderen die behoefte hebben aan intensieve kindzorg. De SGP wil dat deze doelgroepen wel in aanmerking komen voor een indicatie van de langdurige zorg.
212. Er dient een persoonsvolgend budget ingevoerd te worden voor mensen die levenslang en levensbreed hulp en ondersteuning nodig hebben. Dit komt in plaats van de inkoopafspraken met het zorgkantoor. Hierdoor kunnen zij een zorgaanbieder kiezen die helemaal bij hen past. Ook kan de zorg zo helemaal afgestemd worden op de eigen wensen, behoeften en persoonlijke omstandigheden. Dankzij het persoonsvolgend budget lopen mensen niet meer het risico dat ze terecht komen bij een aanbieder die niet bij hen past, omdat de zorgverzekeraar te weinig zorg heeft ingekocht bij de gewenste zorgaanbieder. In tegenstelling tot een persoonsgebonden budget hoeven mensen zich niet bezig te houden met de zorgadministratie. Verzekeraars en de inspectie blijven wel controleren of de zorg van goede kwaliteit is en of er geen misbruik van wordt gemaakt.
213. Dankzij het persoonsvolgend budget kunnen kwalitatief goede zorgaanbieders groeien en worden minder goede aanbieders gestimuleerd om nu eens écht te gaan luisteren naar de wensen van mensen. Om zorgaanbieders voldoende tijd te geven om zich op deze nieuwe manier van bekostigen voor te bereiden, wordt een ‘ingroeimodel’ van vier jaar gehanteerd. De introductie van het persoonsvolgend budget moet samen opgaan met een forse vermindering van de administratieve lasten.
214. Het persoonsgebonden budget (pgb) voor mensen die langdurige zorg nodig hebben, verdient een stevige versterking. De administratieve lasten voor de budgethouders moeten

- 1 drastisch naar beneden. Zorgverzekeraars leggen geen overbodige regels meer op die niets
2 toevoegen aan de kwaliteit van de zorg. Het pgb heeft reële en toereikende tarieven nodig
3 om kwalitatief goede zorg in te kunnen kopen of benodigde hulpmiddelen aan te schaffen.
- 4 215. De SGP wil dat er meer vaart wordt gemaakt met de invoering van het administratiesysteem
5 PGB 2.0. Gemeenten, zorgkantoren en verzekeraars moeten zich inspannen om hiervan zo
6 spoedig mogelijk gebruik te maken.
- 7 216. Mensen die een indicatie hebben gekregen voor de Wet langdurige zorg, maar daar nog geen
8 gebruik van kunnen maken vanwege een wachtlijst, gaan nu vaak al een hogere eigen
9 bijdrage betalen. Dat is onwenselijk. Bij de overgang van zorg uit de
10 Wmo/Zorgverzekeringswet naar de Wet langdurige zorg moet daarom voorkomen worden dat
11 mensen tijdelijk meer geld betalen voor minder zorg.
- 12 217. De verpleegsector is een wezenlijk onderdeel van de gezondheidszorg. De langdurige zorg
13 was tijdens de coronacrisis te lang niet in beeld en onvoldoende aangesloten bij de
14 crisisorganisatie. Het is belangrijk dat de langdurige zorg vanaf nu onderdeel uitmaakt van
15 iedere relevante crisisstructuur.
- 16 218. De coronacrisis heeft de noodzaak benadrukt van goede infectiepreventie in de langdurige
17 zorg. De gezondheidsinspectie zag hier al op toe, het is zaak dat zorginstellingen hun beleid
18 optimaliseren overeenkomstig de bestaande richtlijnen. Indien nodig kunnen zorgaanbieders
19 een beroep kunnen doen op de expertise van arts-microbiologen of andere deskundigen op
20 het gebied van infectiepreventie.
- 21 219. Onvrijwillige zorg mag slechts als uiterste middel worden ingezet als alle mogelijkheden
22 voor vrijwillige zorg op niets zijn uitgelopen. De wetten die hierover gaan, brengen echter
23 een onwerkbaar papierberg met zich mee voor zorgmedewerkers. Dat kan en moet
24 eenvoudiger.

26 Medische en acute zorg

- 27 220. In de curatieve zorg worden nieuwe hoofdlijnenakkoorden gesloten voor die sectoren
28 waarvoor in de huidige periode meerjarige financiële afspraken zijn gemaakt. Dit betreft de
29 medisch-specialistische zorg, geestelijke gezondheidszorg, huisartsenzorg en wijkverpleging.
30 Hiermee wordt beoogd de uitgavengroei in de zorg te blijven beheersen.
- 31 221. In de sectoren binnen de Zorgverzekeringswet waar op dit moment gebruik wordt gemaakt
32 van vaste of maximumtarieven, worden (meer) normatieve elementen toegevoegd aan de
33 tariefstelling. In plaats van uit te gaan van gemiddelde kosten bij het bepalen van het tarief,
34 worden normen gesteld die niet alleen gebaseerd zijn op werkelijke kosten uit het verleden,
35 maar ook een goede weergave moeten zijn van de gewenste situatie binnen een sector. Het
36 uitgangspunt blijft dat de tarieven de 'redelijke kosten van zorg' moeten dekken.

37

1 Zorgverzekering

2 222. Het verplichte eigen risico blijft gelijk.

3 223. Mensen krijgen de mogelijkheid om te kiezen voor een hoger vrijwillig eigen risico,
4 uiteraard in ruil voor een forse premieverlaging.

5 224. Mensen krijgen de mogelijkheid om een ziektekostenpolis af te sluiten voor een, drie of vijf
6 jaar. Verzekeraars krijgen de ruimte om aan langere looptijden aantrekkelijker
7 polisvoorwaarden te verbinden. Hierdoor worden zij gestimuleerd om langdurig te investeren
8 in preventie en de kwaliteit van zorg.

9 225. Zorgcollectiviteiten met zorginhoudelijke afspraken zijn de afgelopen jaren een steeds
10 grotere bijdrage gaan leveren aan de gezondheid en het welzijn van verzekerden. Dit is een
11 goede ontwikkeling! Daarom wil de SGP de maximale collectiviteitskorting handhaven.

12 226. Zorgverzekeraars worden wettelijk verplicht om alle (niet-concurrentiegevoelige) inkoop- en
13 verantwoordingseisen van hun contracten met zorgaanbieders te standaardiseren.

14 227. Gewetensbezwaren tegen verzekeringen blijven erkend. Eventueel nadelige gevolgen van
15 wijzigingen in wet- of regelgeving moeten voor gewetensbezwaarden worden
16 gecompenseerd.

17

18 Geboorte en -kraamzorg

19 228. Een (aanstaande) moeder en haar kindje verdienen de best mogelijke zorg en
20 ondersteuning. Een zwangerschap is een scheppingswonder en de geboorte van een kind is
21 een geschenk dat gekoesterd mag worden.

22 229. De gezondheid van een kind voor, tijdens en na de geboorte blijkt cruciaal voor de verdere
23 fysieke en mentale ontwikkeling. Behoudens de eigen verantwoordelijkheid van ouders wil
24 de SGP daarom blijven inzetten op het ondersteunen van kwetsbare gezinnen. Voor deze
25 gezinnen moet bijvoorbeeld extra kraamzorg komen.

26 230. Moeders moeten kunnen bevallen waar zij dat willen. Een bevalling in een kraamzorghotel
27 of in een ziekenhuis zonder medische indicatie blijft daarom betaalbaar.

28 231. Kraamzorgaanbieders moeten kunnen rekenen op toereikende tarieven.

29

30 Wijkverpleging

31 232. Door de schaarste op de arbeidsmarkt ligt het voor de hand dat aanbieders van
32 wijkverpleging voor samenwerking kiezen. Bij de samenwerkingsvorm die wordt gekozen,
33 moet de keuzevrijheid voor identiteitsgebonden zorg altijd worden gewaarborgd.

34 233. Er moet werk worden gemaakt van een nieuwe bekostiging van de wijkverpleging. De
35 bekostigingssystematiek moet samenwerken en preventie belonen.

1 234. Momenteel mogen ongecontracteerde aanbieders zelf de uren wijkverpleging indiceren. In
2 de praktijk leidt dit tot ondoelmatige zorg. De SGP kiest daarom voor een onafhankelijke
3 indicatiestelling voor ongecontracteerde wijkverpleging.

4 235. De zorg voor ernstig zieke kinderen vraagt veel van ouders, familieleden en zorgverleners.
5 De SGP heeft grote waardering voor de bijdrage van ouders aan de intensieve zorg voor hun
6 kinderen. Ouders moeten hiervoor erkenning en waardering krijgen en een faire financiële
7 tegemoetkoming indien zij medische handelingen verrichten.

9 Hulp- en geneesmiddelen

10 236. Doordat de vergoeding van extramurale hulpmiddelen over verschillende wetten en
11 regelingen is verdeeld, moet een cliënt of zijn zorgverlener vaak bij verschillende instanties
12 zijn. Dat leidt tot veel gedoe en frustraties. De SGP pleit daarom voor één centraal
13 hulpmiddelenloket dat vanuit de Zorgverzekeringswet wordt geregeld en gefinancierd.

14 237. Ook in de komende kabinetsperiode moet de bijbetaling voor geneesmiddelen worden
15 gemaximeerd (maximumbedrag per jaar).

16 238. Verspilling van geneesmiddelen en medische hulpmiddelen moet worden tegengegaan.
17 Hiervoor is een goede samenwerking nodig tussen artsen en apothekers. De faciliteiten die
18 hiervoor nodig zijn, zoals een actueel en compleet medicatieoverzicht en een goede
19 overlegstructuur, moeten worden gestimuleerd. Een stringente periodieke heroverweging,
20 vermindering van de dosering en een slimmere omgang met de levering van geneesmiddelen
21 zouden stappen in de goede richting zijn.

22 239. Veel mensen gebruiken jarenlang (zware) medicijnen zonder dat duidelijk is of zij het nog
23 wel echt nodig hebben. Er moet meer aandacht komen voor het tijdig afbouwen van
24 geneesmiddelen.

25 240. De coronacrisis liet zien hoe afhankelijk Nederland en de EU (EU) zijn van derde landen als
26 het gaat om de productie van medische hulpmiddelen en geneesmiddelen. De SGP wil dat
27 het weer aantrekkelijk wordt voor bedrijven om binnen de EU geneesmiddelen en medische
28 hulp- en beschermingsmiddelen te produceren.

29 241. Er wordt een 'ijzeren voorraad' gecreëerd van zowel geneesmiddelen als essentiële
30 medische hulpmiddelen, zodat Nederland voorbereid is op schommelingen in de import of
31 plotselinge schaarste.

32 242. Dure medicijnen moeten landelijk worden ingekocht, zodat de kosten per medicijn dalen.

33 243. De Rijksoverheid intensificeert de prijsonderhandelingen over dure medicijnen.

34 244. De SGP wil dat de geneesmiddelenindustrie maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt
35 door transparanter te zijn over kostenopbouw en het hanteren van eerlijke en verantwoorde
36 winstmarges. Dit moet de prijs van dure geneesmiddelen drukken.

37 245. Patentrecht is bedoeld om vernieuwing te stimuleren en mag niet worden gebruikt om het
38 alleenrecht van de farmaceut in stand te houden. Daarom dienen op Europees en nationaal

1 niveau de mogelijkheden binnen de wet verkend te worden om geneesmiddelen toegankelijk
2 te houden voor iedereen, met een redelijke vergoeding voor de farmaceut.

3 246. (Europese) regels voor medische hulpmiddelen zoals implantaten mogen niet leiden tot
4 belemmering van innovatie en slimme oplossingen op het gebied van specialistische zorg. Als
5 er knelpunten ontstaan, moet Nederland de ruimte hebben om zelf naar een oplossing te
6 zoeken.

8 Ziekenhuiszorg en acute zorg

9 247. Relatief eenvoudige, veel voorkomende zorg ('basiszorg') dient beschikbaar te zijn in een
10 regionaal ziekenhuis, een zelfstandig behandelcentrum of een polikliniek. Bij
11 (hoog)complexe zorg ligt het voor de hand dat dit wordt aangeboden in een gespecialiseerd
12 ziekenhuis voor betere kwaliteit. Andersom zouden topklinische en academische
13 ziekenhuizen zich minder op de basiszorg kunnen richten. Je ontkomt niet altijd aan
14 concentratie van zorg. Het is belangrijk dat zo'n taakverdeling in elke regio goed is geregeld.
15 Ziekenhuizen zouden hierover onderling afspraken moeten maken. De minister van VWS
16 houdt als stelselverantwoordelijke in de gaten of dit gebeurt.

17 248. Regionale ziekenhuizen hebben een belangrijke en waardevolle functie in ons zorgstelsel.
18 Het is goed dat hier de laatste jaren meer aandacht voor is. Wat de SGP betreft, mogen
19 dergelijke zorginstellingen niet zomaar verdwijnen. Nabijheid van zorg mag de samenleving
20 wat waard zijn. Provinciale en lokale bestuurders en patiëntenorganisaties zouden intensief
21 betrokken moeten zijn bij besluitvorming over de toekomstige inrichting van de medische en
22 acute zorg in hun regio. Door de betrokkenheid van de gemeenschap krijgt de regionale
23 inbedding meer gewicht en kan meer draagvlak ontstaan voor veranderingen in het regionale
24 zorglandschap.

25 249. Een concrete opgave voor de regio's is de zoektocht naar een toekomstbestendige inrichting
26 van de acute zorg, die onder druk staat door de vergrijzing, de krapte op de arbeidsmarkt en
27 versnippering in het zorgaanbod. De SGP steunt de komst van integrale spoedposten voor
28 levensbedreigende acute zorg en regionale zorgmeldkamers voor zorg die niet-
29 levensbedreigend is ('geen spoed, wel zorg'). Het ligt voor de hand dat de spoedpost en
30 meldkamer in de desbetreffende regio nauw met elkaar verbonden zijn. Voor hoogcomplexe
31 of levensbedreigende acute zorg is medische kwaliteit belangrijker dan nabijheid. In deze
32 situaties is spoedeisende hulp in een ziekenhuis geboden. Het is belangrijk dat bij de
33 herinrichting van de acute zorg voortgeborduurd wordt op reeds bestaande regionale
34 samenwerkingsverbanden, zoals huisartsenkringen, zorggroepen en allianties tussen
35 ziekenhuizen.

36 250. Verpleegkundige topzorg, waarbij alle wijkverpleegkundigen in een regio gebruik kunnen
37 maken van hoogwaardige verpleegkundige ondersteuning en deskundigheid vanuit een
38 topklinisch of academisch ziekenhuis, leidt tot betere én goedkopere zorg thuis.
39 Technologische innovaties kunnen hier aan bijdragen. Dit concept dient landelijk ingevoerd

1 te worden voor patiënten met complexe wonden, stoma's, obesitas, incontinentie en
2 oncologische zorg.

3 251. De beschikbaarheidsbijdrage spoedeisende zorg voor 'gevoelige' ziekenhuizen moet
4 omhoog, zodat het voortbestaan van dit type zorg niet in gevaar komt.

5 252. Om te voorkomen dat ziekenhuizen ongecontroleerd en plotseling failliet gaan, dienen er
6 met alle ziekenhuizen bindende afspraken gemaakt te worden waarmee wordt geborgd dat
7 wanneer zorgaanbieder dreigt om te vallen of overgenomen, de zorg voor patiënten niet in
8 gevaar komt. De Nederlandse Zorgautoriteit kan aanbieders verplichten een plan op te
9 stellen met het overhevelen van cruciale zorgtaken.

10 253. De beschikbaarheid van ambulancezorg is sommige gemeenten ver onder de maat. Normen
11 voor aanrijtijden van ambulances worden al jaren niet gehaald. Acute zorg moet altijd voor
12 iedereen toegankelijk zijn. De SGP wil dat de regering meer druk uitoefent op Regionale
13 Ambulancevoorzieningen en verzekeraars om de aanrijtijden voor deze gebieden te
14 verbeteren. Het valt te overwegen om in deze situaties vaker een traumahelikopter in te
15 zetten.

16 254. Soms kan het nodig of fijn zijn om tijdelijk ergens anders te kunnen verblijven, bijvoorbeeld
17 om een ziekenhuisopname te voorkomen of om juist na een opname te kunnen revalideren.
18 In het aanbod van voorzieningen voor een tijdelijk verblijf, zoals revalidatiezorg, respijtzorg,
19 Wlz-crisisbedden, worden echter tekorten ervaren. Ook hierover worden regionale afspraken
20 gemaakt en regionale en bekostiging voor de coördinatie geregeld.

21 255. Tijdens de coronacrisis ontstond grote druk op de capaciteit van ziekenhuiszorg, zoals de
22 SEH en intensive care. De SGP wil een onderzoek naar de toegankelijkheid en
23 beschikbaarheid van cruciale zorgvoorzieningen om te bezien waar er niet genoeg 'vet op de
24 botten' zit om crisissituaties aan te kunnen.

25 256. De toegang tot intensieve care moet ook voor ouderen worden gewaarborgd. Een bot
26 leeftijds criterium is wat de SGP betreft moreel onhoudbaar en onaanvaardbaar. Ouderen
27 moet zich veilig voelen in de zorg. Tegelijkertijd pleit de SGP ervoor dat er voldoende tijd
28 en ruimte is voor artsen om het gesprek te voeren met een patiënt over de keuzes die
29 gemaakt moeten worden. Onnodige behandelingen en overbehandeling moeten worden
30 voorkomen.

31 32 Huisartsenzorg

33 257. Er moet een visie komen van gemeenten, zorgverzekeraars en zorgaanbieders over de
34 organisatie van de 'eerstelijnszorg' in de wijk en regio. Er worden in ieder geval afspraken
35 gemaakt welke behandelingen en zorgverrichtingen alleen door aanbieders van de
36 eerstelijnszorg gedaan mogen worden (en dus niet in de tweedelijnszorg). Dit stimuleert de
37 juiste zorgverlening op de juiste plek. Bij een herverdeling van taken, een regionale
38 organisatie van de eerstelijnszorg en het intensiveren van eHealth hoort uiteraard een
39 adequate financiering.

1 258. Huisartsen hebben de afgelopen jaren de consequenties ervaren van de wachtlijsten voor
2 verpleeghuizen en in de ggz en jeugdzorg. Zij moeten voor méér kwetsbare mensen zorgen
3 en de zorgvraag wordt intensiever. Het aanpakken van problemen in andere zorgsectoren kan
4 de druk op huisartsen verlichten. Tegelijkertijd is het nodig om huisartsen meer tijd en
5 ruimte te geven voor de hulp aan kwetsbare cliënten.

7 Geestelijke gezondheidszorg

8 259. De geestelijke gezondheidszorg (ggz) kampt al jaren met hardnekkige wachtlijsten. Er is
9 onvoldoende passende begeleiding en behandeling voor mensen met (ernstige) psychische
10 problemen. Tussen instellingen wordt onvoldoende samengewerkt en het ontbreekt vaak aan
11 afstemming met maatschappelijke ondersteuning vanuit het sociaal domein. Deze problemen
12 zijn zorgelijk, zeker omdat de coronapandemie hoogstwaarschijnlijk impact heeft op de
13 psychische gezondheid van veel mensen.

14 260. Er moeten op regionaal niveau afspraken gemaakt worden over de beschikbaarheid en
15 bereikbaarheid van acute ggz. De SGP wil dit betrekken bij de totstandkoming van de
16 regionale spoedposten.

17 261. Op regionaal niveau moet er een doorzettingsmacht komen voor complexe zorgvragen. Voor
18 zorgvragen die regio-overstijgend zijn, moet landelijke coördinatie komen.

19 262. Per 2022 wordt er een nieuw bekostigingsmodel ingevoerd voor de ggz. Het
20 'zorgprestatie-model' weerspiegelt de daadwerkelijk geleverde zorg en is herkenbaar en
21 controleerbaar voor de patiënt.

23 Transgenderzorg

24 De SGP heeft compassie met mensen die worstelen met hun seksuele identiteit. Tegelijkertijd
25 verzetten we ons tegen ideologisch gedreven pogingen om gewone verschillen tussen de geslachten
26 weg te werken. Genderincongruentie blijft als afwijking van de gangbare orde een aangrijpende
27 uiting van de gebroken schepping. (Medische) pogingen om dit op te heffen, leiden niet zelden tot
28 nog grotere gebrokenheid.

30 263. Een geslachtsveranderende operatie is onomkeerbaar en daarmee bijzonder ingrijpend.
31 Zolang er in Nederland dergelijke ingrepen plaatsvinden, zou het overheidsbeleid in ieder
32 geval tot doel moeten hebben om niet-noodzakelijke ingrepen zoveel als verantwoord
33 mogelijk te beperken, zeker als het gaat om minderjarigen. Collectieve financiering van
34 behandelingen waarvoor geen medische noodzaak bestaat, is wat de SGP betreft niet aan de
35 orde. Soms bestaat er overigens wél een medische oorzaak voor een behandeling. Dat blijkt
36 het duidelijkst bij intersekse personen.

- 1 264. De vraag naar (medische) transgenderzorg is de afgelopen jaren pijlsnel gestegen. De
2 toename is duidelijk het grootst bij kinderen en adolescenten (vooral tienermeisjes). De SGP
3 wil dat grondig wordt uitgezocht wat de oorzaken van deze stijging zijn.
- 4 265. Zolang er geslachtsveranderende behandelingen plaatsvinden, is de grootste zorgvuldigheid
5 geboden bij de begeleiding van transgenders. Een psychologische diagnose als voorwaarde
6 voor toegang tot somatische behandelingen blijft daarom gewaarborgd. De SGP kiest niet
7 voor vergroting van de invloed van betrokkenen op de professionele besluitvorming. Voor het
8 wijzigingen van de geslachtsregistratie in de geboorteakte blijft een deskundigenverklaring
9 nodig.
- 10 266. Sommige transgenders geven aan achteraf spijt te hebben van hun geslachtsverandering.
11 Vaak kunnen deze mensen nergens terecht. De SGP wil dat er diepgaand onderzoek wordt
12 gedaan naar de beweegredenen en de omvang van het aantal spijtoptanten, zodat deze
13 mensen de hulp kunnen krijgen die zij nodig hebben.
- 14 267. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat een aanzienlijk aantal transgenders worstelt met
15 suicidale gedachten, zowel vóór, tijdens als ná hun geslachtsverandering. De verklaring dat
16 dit aan te lange wachttijden zou liggen, doet geen recht aan de realiteit. Vergeleken met de
17 rest van de bevolking is het risico op zelfmoord onder transgenders zeer hoog. Het is
18 belangrijk dat adequate psychologische hulp wordt geboden.

20 Jeugdzorg

21 Met de invoering van de Jeugdwet in 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor jeugdhulp.
22 Sindsdien is het gebruik van jeugdhulp fors gestegen. Inmiddels krijgt bijna een op de acht(!)
23 kinderen hulp of ondersteuning. De oplopende kosten drukken zwaar op de huishoudboekjes van
24 veel gemeenten. De groeiende vraag naar hulp lijkt nauwelijks af te remmen. Dit is zorgwekkend.
25 De SGP wil het jeugdstelsel nu niet opnieuw grondig wijzigen. Wel moeten een aantal knelpunten
26 worden aangepakt.

28 268. Gemeenten hebben voldoende budget nodig om zorg en ondersteuning voor jongeren vorm
29 te geven. Bij veel gemeenten hangt de jeugdzorg financieel gezien als een molensteen om
30 de nek, wat hen belemmert om de transformatie van de jeugdhulp vorm te geven. De SGP
31 vindt dat gemeenten financieel gecompenseerd moeten worden door het Rijk.

32 269. Tegelijkertijd is het nodig dat gemeenten het jeugdhulpstelsel doelmatiger en
33 doeltreffender inrichten zodat zij de vraag naar hulp en ondersteuning weer onder controle
34 krijgen. Dit vraagt om een duidelijke visie, consistent beleid en soms scherpe(re) keuzes van
35 gemeenten.

36 270. Gemeenten moeten vooral wat doen aan de vraag naar lichte vormen van jeugdhulp. De SGP
37 vindt het niet zinvol om een wettelijke begrenzing van de jeugdhulpplicht in te voeren.
38 Gemeenten zouden bijvoorbeeld meer werk kunnen maken van het versterken van de eigen

1 kracht en regie van jongeren en hun sociale netwerk. Ook is nodig dat gemeenten veel
2 strikter afbakenen wat zij als jeugdhulp zien en wat niet. Niet elke opvoedvraag hoeft uit te
3 monden in een intensief hulptraject. De Rijksoverheid maakt daarom bestuurlijke afspraken
4 met gemeenten om het aanbod van lichtere jeugdzorg te beperken, zodat er meer budget
5 overblijft voor complexere jeugdzorg.

6 271. Op regionaal, bovenregionaal en landelijk niveau moet voldoende specialistische jeugdhulp
7 aanwezig zijn. De SGP wil dat ‘Den Haag’, jeugdzorgregio’s, de regionale expertisecentra,
8 zorgaanbieders en gemeenten hierover bindende en eenduidige afspraken maken. De
9 (wettelijke) voorwaarden die de regering stelt aan een stabiel regionaal aanbod van
10 specialistische jeugdzorg, mogen geen afbreuk te doen aan de beleidsvrijheid en
11 democratische legitimiteit van gemeenten. Jeugdhulp is en blijft immers decentraal
12 georganiseerd.

13 272. De decentralisatie van de jeugdhulp heeft geleid tot een versnippering in het zorglandschap
14 en enorme stijging van de administratieve lastendruk. Gemeenten en zorgaanbieders moeten
15 daarom gebruik gaan maken van dezelfde inkoop- en verantwoordingseisen. Regionaal
16 worden afspraken gemaakt om samenwerking tussen jeugdhulpaanbieders te bevorderen.

17 273. Niet de leeftijd, maar ‘zelfstandigheid’ moet het criterium zijn om de jeugdzorg te
18 verlaten. Veel jongeren die 18 jaar worden, kunnen nog wel wat hulp en ondersteuning
19 gebruiken als opmaat naar hun volwassenheid. De SGP wil daarom dat de harde
20 leeftijdsgrens verdwijnt en een vorm van ‘verlengde jeugdhulp’ een optie wordt voor alle
21 jongeren in de jeugdzorg.

22 274. Jongeren die volwassen worden, moeten hun zorg nu vaak opnieuw organiseren omdat zij te
23 maken krijgen met andere zorgwetten. Daarom moet er werk van gemaakt worden om de
24 verschillende zorgwetten beter op elkaar aan te sluiten.

25 275. De Rijksoverheid moet erop toezien dat gemeenten voldoen aan hun verplichting om
26 identiteitsgebonden jeugdhulp te bieden.

27 276. Het toezicht op zorg voor jongeren moet beter. Dit is niet alleen een opgave voor
28 gemeenten, maar vraagt ook om versterking en verbreding van de taken van de
29 Jeugdautoriteit.

30 277. De zwaarte van de problematiek in de jeugdzorg is met name toegenomen door veel
31 (complexe) (v)rechtscheidingen. Het is van belang om te investeren in stabiele gezinnen en
32 duurzame relaties. Het bestaande landelijke aanbod van interventies op het gebied van
33 relatie- en opvoedingsondersteuning moet toegankelijker worden gemaakt en steviger
34 verankerd in het gemeentelijke beleid.

35 278. Jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking dreigen tussen wal en schip te
36 vallen. De samenleving wordt voor hen te ingewikkeld. Snellere en betere samenwerking
37 tussen school, zorgaanbieder en gezin is nodig om te zien welke hulp en ondersteuning nodig
38 is.

1 279. Veel pleegouders ervaren een grote druk op het gezin, moeite in de omgang met de ouders
2 van het pleegkind of problemen met het zorgsysteem. Tegelijkertijd is de vraag naar
3 pleeggezinnen groot. De ondersteuning van pleegouders moet beter.

4

1 **Hoofdstuk 4. Beschermwaardig leven**

2 Het leven is een geschenk van God en daarom van begin tot eind beschermwaardig. De bescherming
3 van het leven behoort tot de belangrijkste taken van de overheid. Dit krijgt extra gewicht wanneer
4 er sprake is van broos, teer en kwetsbaar leven. Denk aan kinderen in de moederschoot, die nog
5 niets van de wereld hebben gezien. Jongeren die worstelen met de betekenis van hun bestaan.
6 Volwassenen die volop in het leven staan, maar met lichamelijke of verstandelijke beperkingen te
7 maken hebben. Ouderen die de kracht uit hun lichaam voelen wegvloeien. Juist dan moet de
8 overheid een 'schild voor de zwakken' zijn. En juist dan wordt er van de samenleving zorgzaamheid,
9 aandacht en betrokkenheid gevraagd.

10

11 Het is goed om te beseffen dat iedereen op een zeker moment tegen de gebrokenheid van het leven
12 aanloopt. Hoewel veel mensen het ideaal van een zorgeloos leven hooghouden voor zichzelf en hun
13 dierbaren, drukt de realiteit ons met de neus op de feiten. Dit betekent dat de overheidstaak van
14 het beschermen van leven geen ver-van-ons-bed-show is, maar iedereen aangaat.

15

16 **Het begin van het leven**

17 Nieuw leven begint bij de bevruchting. Op het moment dat de eicel samensmelt met de zaadcel is
18 er sprake van een uniek menselijk leven met een eigen DNA-profiel. Dit scheppingswonder blijft niet
19 lang onopgemerkt: vanaf de vijfde week in de baarmoeder kun je het hartje al horen kloppen. Bij
20 een foetus van twaalf weken zijn alle organen in beginsel al gevormd. Ongeboren leven in de
21 baarmoeder is vanaf het allerprilste begin beschermwaardig. Het is bemoedigend dat jongeren dit
22 sterker lijken te beseffen dan hun ouders en grootouders.

23 In Nederland wordt elk jaar ongeveer 30.000 keer een einde gemaakt aan een ongeboren
24 mensenleven. Circa 1 op de 7 zwangerschappen eindigt in een abortus. In ongeveer een derde van
25 de abortussen gaat het om vrouwen die eerder een abortus hebben ondergaan. Dat zijn ronduit
26 hartverscheurende gegevens. Zeker omdat uit talloze ervaringsverhalen blijkt dat vrouwen door
27 familie of vrienden of door willekeurige omstandigheden nogal eens worden gedwongen of
28 gedrongen om een abortus te ondergaan. De Nederlandse overheid schiet tekort in het beschermen
29 van ongeboren leven. Er bestaat geen 'recht op abortus', er bestaat wel een 'recht op leven', dat in
30 diverse internationale verdragen is vastgelegd. Het regeringsbeleid mag hier niet mee in strijd zijn.

31

32 **Abortus**

33 280. De SGP wil dat de huidige 'Abortuswet' wordt afgeschaft. De beschermwaardigheid van het
34 leven moet expliciet worden vastgelegd in de Grondwet. Zolang dit nog niet is gebeurd,

- 1 moet de overheid er alles aan doen om het aantal abortussen te verminderen. Iedere abortus
2 is er één te veel.
- 3 281. Dankzij de medische ontwikkelingen kunnen kinderen die te vroeg geboren worden met
4 goede zorg in leven blijven. De 24-wekengrens die in Nederland wordt gehanteerd voor het
5 toestaan van abortussen, is daarmee achterhaald en moet naar beneden worden bijgesteld.
- 6 282. In Nederland komt het praktisch nooit voor dat een abortus medisch noodzakelijk is. Van
7 financiering uit de publieke middelen kan daarom in principe geen sprake zijn.
- 8 283. Zolang abortusklinieken nog overheidssubsidies ontvangen, moet de manier waarop
9 abortusklinieken deze subsidies besteden scherp worden gecontroleerd. De bekostiging wordt
10 zo ingericht dat er geen prikkels bestaan om extra te verdienen aan meer abortussen. De
11 Nederlandse Zorgautoriteit wordt aangewezen als toezichthouder.
- 12 284. Er bestaat geen principieel verschil tussen de zogenoemde ‘overtijdbehandeling’ en een
13 abortus, want ook bij een overtijdbehandeling wordt menselijk leven gedood. Daarom moet,
14 conform de wet, de beraadtermijn voor beide vormen van het beëindigen van een
15 zwangerschap ten minste vijf dagen zijn.
- 16 285. De druk vanuit de omgeving op een vrouw om voor abortus te kiezen, kan groot zijn. Iedere
17 vrouw die een abortus overweegt, wordt hier door de arts uitdrukkelijk op bevraagd en erop
18 gewezen dat dwang en drang onaanvaardbaar zijn.
- 19 286. Abortusklinieken mogen geen abortus uitvoeren als er vermoedelijk sprake is van druk of
20 dwang. De SGP wil dat dwang en druk op vrouwen om een abortus te ondergaan uitdrukkelijk
21 strafbaar wordt gesteld. De gezondheidsinspectie controleert scherp of klinieken zich hier
22 wel aan houden en brengt jaarlijks verslag uit over de praktijk van drang en dwang.
- 23 287. Prenataal onderzoek onttaardt steeds vaker in ‘selectie aan de poort’. Een grondige ethische
24 bezinning hierop is nodig. We zien het bijvoorbeeld bij de selectie op het Downsyndroom.
25 Dat is ronduit stigmatiserend en discriminatie op basis van handicap! Het is uitermate pijnlijk
26 en de wereld op z’n kop dat aanstaande ouders zich moeten verantwoorden wanneer zij het
27 kindje houden. De SGP wil dat prenatale screenings pas na afloop van de abortustermijn
28 mogen plaatsvinden, tenzij het mogelijk is om een beperking of aandoening al eerder te
29 behandelen. De dertienwekenecho wordt niet ingevoerd. Prenatale screenings worden niet
30 langer vergoed door de zorgverzekering.
- 31 288. Er moet onderzoek komen naar de overwegingen en besluiten van mensen wanneer bij hun
32 ongeboren kindje ernstige afwijkingen worden geconstateerd. Waarom kiezen sommigen
33 ervoor het kindje wel te houden en anderen niet? Afhankelijk van de uitkomsten van het
34 onderzoek kan ondersteunend beleid van de overheid volgen.
- 35 289. De SGP wil dat de overheid meer investeert in voor (onderzoek naar) prenatale en neonatale
36 geneeskunde. Door medische innovaties kunnen aandoeningen steeds eerder succesvol
37 worden behandeld. Dit neemt de noodzaak tot abortus weg.
- 38 290. Zolang de ‘Abortuswet’ nog van kracht is, wordt deze iedere vijf jaar onafhankelijk en
39 diepgravend geëvalueerd. Abortusklinieken zijn verplicht aan de wetsevaluatie mee te

1 werken. Dat sommige klinieken dit weigeren is ronduit onacceptabel en moet consequenties
2 hebben voor hun subsidie.

3 291. De meningsvrijheid van door de overheid gefinancierde organisaties die hulp verlenen aan
4 vrouwen die ongewenst zwanger zijn, dient stevig gewaarborgd te blijven. Het uitgangspunt
5 dat ongeboren leven beschermwaardig is, strijdt niet met de 'Abortuswet' en staat
6 professionele (keuze)hulpverlening niet in de weg.

7 292. Voor wakers bij abortusklinieken die op een integere manier hulp aanbieden aan vrouwen
8 dit dat willen, heeft de SGP respect. In Nederland hechten we veel waarde aan de vrijheid
9 om te demonstreren, óók als de boodschap als storend of confronterend wordt ervaren. Dit
10 kan op zichzelf nooit een grond zijn om een demonstratie te weigeren.

11 293. Abortus is geen 'exportproduct'. Abortusboten krijgen geen vergunning en reeds verstrekte
12 vergunningen worden ingetrokken. Abortustoerisme vanuit andere landen moet worden
13 tegengaan. Nederlandse abortusklinieken mogen geen reclame maken in het buitenland.

14 294. Het blijft verboden om de abortuspil te verstrekken buiten de abortuskliniek. Of dit nu
15 bijvoorbeeld via de post is of bij de huisarts. Als dit toch gebeurt, moet het Openbaar
16 Ministerie handhavend optreden.

17 295. Nederlandse en Europese subsidies aan organisaties die wereldwijd abortus aanmoedigen of
18 uitvoeren, worden ingetrokken. In plaats hiervan verbeteren we wereldwijd de hulpverlening
19 aan onbedoeld zwangere vrouwen.

20

21 Hulpverlening, ondersteuning en voorlichting

22 296. Alle vrouwen die abortus overwegen, dienen informatie te krijgen over alternatieven, zoals
23 adoptie, pleegzorg, financiële ondersteuning, het regelen van huisvesting en opvang. Iedere
24 arts wordt verplicht om in het eerste gesprek met een ongewenst zwangere vrouw haar
25 zowel mondeling als schriftelijk te wijzen op alternatieven voor abortus. De
26 gezondheidsinspectie controleert of dit daadwerkelijk gebeurt.

27 297. Vrouwen die een abortus overwegen, krijgen zowel mondeling als schriftelijk informatie
28 over de mogelijke emotionele, psychische en fysieke problemen en klachten die na een
29 abortus kunnen ontstaan. Deze 'bijsluiters' is nodig om daadwerkelijk een weloverwogen
30 keuze te kunnen maken.

31 298. Wie een abortus overweegt, krijgt onafhankelijke en deskundige voorlichting door
32 gespecialiseerde keuzehulpbegeleiders. De SGP wil dat deze keuzehulpgesprekken buiten de
33 abortusklinieken plaatsvinden, door onafhankelijke, gespecialiseerde hulpverleners. De
34 financiering van de keuzehulpgesprekken wordt in een wet geregeld.

35 299. Er komt een landelijk informatiepunt waar onbedoeld zwangere vrouwen 24/7 terecht
36 kunnen bij een onafhankelijke, gespecialiseerde hulpverlener. De overheid zorgt ervoor dat
37 dit informatiepunt algemeen bekend is en kosteloos toegankelijk.

38 300. De bekostiging van huisartsen wordt zodanig ingericht dat er genoeg tijd ingeruimd kan
39 worden voor de begeleiding van onbedoeld zwangere vrouwen.

- 1 301. De (na)zorg aan vrouwen en meisjes die een abortus ondergingen en van vrouwen en meisjes
2 die kiezen voor het uitdragen van de zwangerschap, moet verder worden verbeterd. Denk
3 bijvoorbeeld aan psychische hulp, maar ook praktische vormen van ondersteuning.
4 Gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol. De Rijksoverheid stelt hiervoor voldoende geld
5 ter beschikking. Goede nazorg is ook belangrijk om herhaalde abortussen te voorkomen.
- 6 302. In de Huisvestingswet wordt een nieuwe urgentiecategorie toegevoegd, namelijk voor
7 vrouwen die tijdens de zwangerschap of na de geboorte van een kind geen woonruimte
8 kunnen vinden binnen hun sociale netwerk. Gemeenten worden aangemoedigd van deze
9 urgentiecategorie gebruik te maken.
- 10 303. Ouders die dat wensen, kunnen hun levenloos geboren kindje registreren in de
11 Basisregistratie Personen (BRP). Uit de praktijk blijkt dat ook geaborteerde kinderen worden
12 ingeschreven - een erkenning dat het hier om kleine mensjes gaat! Inschrijving in de
13 Basisregistratie kan een belangrijke bijdrage leveren aan de verwerking na een abortus.
14 Abortusklinieken en hulpverleners die nazorg bieden, moeten vrouwen daarom actief op deze
15 mogelijkheid wijzen.
- 16 304. Uit ervaringsverhalen blijkt dat onbedoelde zwangerschappen vaak voortkomen uit
17 instabiele relaties. De overheid moet daarom gezonde (seksuele) relaties aanmoedigen, om
18 zo het aantal abortussen terug te dringen. Gemeenten en het onderwijs kunnen hierbij een
19 rol spelen.
- 20 305. Het aanbod van lesmethodes op het gebied van seksuele vorming in het (speciaal) basis- en
21 voortgezet onderwijs is eenzijdig en wordt al jarenlang sterk gedomineerd door Rutgers, een
22 kennisinstituut op het gebied van seksualiteit. Scholen, ouders en jongeren hebben behoefte
23 aan lespakketten die seksualiteit verbinden aan stabiele en duurzame relaties van liefde en
24 trouw.
- 25 306. Scholen moeten laagdrempelig en zonder rompslomp methodes kunnen inkopen. Het kabinet
26 moet zorgen voor een gelijk speelveld, waardoor een breed en divers aanbod aan
27 lesmethodes kan ontstaan. Er wordt kritisch gekeken naar de wenselijkheid van structurele
28 instellingsubsidies op het gebied van seksuele gezondheid.

30 (Bio)medische onderzoeken en toepassingen

31 De SGP onderstreept dat het leven met gebreken en beperkingen intrinsiek waardevol is. De SGP wil
32 dat er een ethische bezinning komt op 'wensgeneeskunde'. Het aantal medische handelingen (en
33 onderzoeken daarnaar) dat zonder directe medische noodzaak wordt verricht, lijkt toe te nemen.
34 Het ligt voor de hand om deze behandelingen niet (langer) uit publieke middelen te financieren.
35 Gezondheidszorg is bedoeld om ziekten te genezen of lijden te verzachten, niet om mensen te
36 'verbeteren'. Er kunnen vraagtekens worden gezet bij behandelingen die eerder zijn terug te leiden
37 tot een maatschappelijk schoonheidsideaal dan tot werkelijke medische klachten.

1 Medisch onderzoek focust op dit moment vooral op het voorspellen, vaststellen en behandelen of
2 genezen van aandoeningen. Er wordt daarom veel geïnvesteerd in onderzoek naar ernstige,
3 zeldzame ziekten. De SGP pleit ervoor balans aan te brengen in de schaarse middelen voor
4 (bio)medisch onderzoek. We moeten meer inzetten op onderzoek en ontwikkeling op het gebied van
5 essentiële zorg, zoals huisartsengeneeskunde en verpleegkunde. Ook moet er meer geïnvesteerd
6 worden in onderzoek gericht op het verlichten van lijden en het leven met een ziekte of beperking.

7
8 307. Embryo's zijn geen dingen, maar (kleine) mensen. De SGP wil daarom dat de overheid de
9 financiering van onderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van embryo's stopzet.

10 308. De bestaande mogelijkheden voor embryoselectie op basis van gezondheid of geslacht
11 worden ingetrokken.

12 309. Het kweken van embryo's voor wetenschappelijke doeleinden blijft verboden.

13 310. De risico's en mogelijk ongewenste gevolgen van kiembaanmodificatie zijn op dit moment
14 niet te overzien. Daarbij komt dat bij onderzoek naar en de toepassing van
15 kiembaanmodificatie embryo's verloren gaan. Het aanbrengen van wijzigingen in het DNA die
16 aan het nageslacht worden doorgegeven wordt daarom niet toegestaan.

17 311. Innovatie op het gebied van stamcelonderzoek en -transplantatie moet worden
18 gestimuleerd. Hierbij mogen alleen volwassen stamcellen worden gebruikt.

19 312. De SGP is huiverig voor vertechnering van de voortplanting. *In vitro fertilisatie* is alleen
20 verantwoord indien het plaatsvindt binnen een huwelijk tussen een man en een vrouw, en
21 alle bevruchte eicellen worden gebruikt.

22 313. Het verbod op therapeutisch klonen blijft gehandhaafd.

23 314. Bij zaad- en eiceldonatie wordt niet langer een vergoeding uitgekeerd.

24 315. De overheid zorgt ervoor dat het niet langer mogelijk is om (anoniem) buitenlands
25 donorzaad te gebruiken bij kunstmatige bevruchting. Kinderen hebben het recht te weten
26 wie hun biologische ouders zijn.

27 316. Het verbod op commercieel draagmoederschap blijft gehandhaafd. Nederland spant zich in
28 om een einde te maken aan de praktijk in landen waar (commercieel) draagmoederschap nu
29 wel is toegestaan.

31 **Het einde van het leven**

32 Het leven is het meest kostbare geschenk dat God ons geeft. Daar moeten mensen van afblijven.
33 Het leven van ouderen is intrinsiek waardevol en betekenisvol. Wie zijn wij om het heft in eigen
34 hand te nemen of anderen op verzoek te doden? Dat geldt eens te meer als het gaat om het
35 beëindigen van het leven van wilsonbekwamen, zoals gehandicapten, (jonge) kinderen en mensen
36 met dementie. De Euthanasiewet moet worden ingetrokken. Zolang dat nog niet gebeurt is, moet
37 alles op alles worden gezet om het aantal euthanasiegevallen te laten afnemen.

1 Juist het besef van de waarde van het leven, maakt dat het ouder worden of een naderend sterfbed
2 veel met mensen doet. Het raakt niet alleen de persoon zelf, maar ook familie, vrienden en
3 zorgverleners die er omheen staan. Mensen zien op tegen de (aller)laatste levensfase en zouden die
4 het liefst willen overslaan. De angst voor ouderdom, eenzaamheid of aftakeling kan groot zijn. Het
5 is belangrijk die gevoelens uit te spreken en te erkennen.

6

7 De juiste reactie is echter niet dat de overheid ouderen een handje helpt om er een einde aan te
8 maken. We moeten lijden verlichten door uitstekende (palliatieve) zorg. We kunnen onthechting en
9 eenzaamheid voorkomen en bestrijden door de plek van ouderen in de samenleving te
10 (her)waarderen en te zorgen voor goede sociale structuren. Het is gebleken dat achter een
11 doodswens nogal eens traumatische herinneringen, financiële zorgen of moeilijke
12 leefomstandigheden schuilgaan. Praktische hulp om de leefomstandigheden te verbeteren, doet
13 meer recht aan de situatie dan het aanbieden van een zelfmoordpil.

14

15 Dementie

16 Een op de vijf mensen krijgt dementie. Dat betekent dat in haast iedere familie wel iemand is die
17 aan dementie lijdt. Nederland telt op dit moment ruim 280.000 mensen met dementie. Door de
18 veroudering zal dit aantal verdubbelen tot ruim een half miljoen in 2040. Dit maakt dementie een
19 van de belangrijkste 'volksziekten'. Het verbeteren van de ondersteuning en zorg voor mensen met
20 dementie moet de komende jaren daarom een topprioriteit zijn.

21

22 317. Het Deltaplan Dementie wordt voortgezet en uitgebreid.

23 318. De SGP wil dat de overheid streeft naar een dementievriendelijke samenleving. Gemeenten
24 faciliteren en ondersteunen maatschappelijke initiatieven in de vorm van lokale
25 'dementiecoalities'.

26 319. Gemeenten regelen dat er voor jongere mensen met dementie dagbesteding bestaat die zo
27 veel mogelijk aansluit bij hun behoefte.

28 320. Mensen met dementie en hun familie hebben vanuit de Zorgverzekeringswet recht op een
29 persoonlijk begeleider (*casemanager*). Zowel de bekendheid als de kwaliteit hiervan moeten
30 verbeterd worden.

31 321. Als iemand ongezond leeft, neemt daarmee de kans op dementie toe. Er komt daarom meer
32 aandacht voor het belang van een gezonde leefstijl om dementie te voorkomen.

33 322. De overheid investeert in kleinschalige woonvoorzieningen voor mensen met dementie, waar
34 zorgverlening samengaat met onderwijs- en onderzoekstrajecten. Er wordt hierbij gebruik
35 gemaakt van voorbeelden in andere landen, zoals Zweden (*Silviahemmet*).

36

1 Palliatieve zorg

- 2 323. Een eenduidige, persoonsvolgende financiering van palliatieve zorg is hard nodig. In de
3 komende kabinetsperiode moet dit nu eindelijk geregeld worden. Er komt hiervoor een
4 speciale Wet palliatieve zorg. Alle mensen met een levensbedreigende aandoening krijgen
5 daarmee toegang tot palliatieve zorg op de plek waar zij dat wensen. Door betere zorg in
6 een (bijna) thuissetting kan het aantal onnodige ziekenhuisopnamen worden verminderd.
- 7 324. Er is nog een lange weg te gaan voordat de doelstellingen in het Nationaal Programma
8 Palliatieve zorg of het Kwaliteitskader palliatieve zorg zijn gerealiseerd. Hieraan wordt in de
9 komende kabinetsperiode extra aandacht besteed.
- 10 325. Het is bijzonder ingrijpend voor een patiënt en degenen die hem dierbaar zijn als deze te
11 horen krijgt dat hij ongeneeslijk ziek is. Voldoende tijd voor het voeren van een gesprek
12 tussen de arts en de patiënt is cruciaal om de medische behandel(on)mogelijkheden in kaart
13 te brengen. Hiermee kan (onnodig) extra leed worden voorkomen.
- 14 326. Er komt een landelijke hulplijn voor palliatieve zorg waar mensen terecht kunnen met
15 urgente vragen en knelpunten.
- 16 327. We verbeteren de palliatieve zorg voor (jonge) kinderen. Ook voor deze doelgroep moet de
17 best mogelijke zorg beschikbaar zijn.
- 18 328. Het onderzoekprogramma Palliatie wordt meerjarig voortgezet. De palliatieve zorg aan
19 mensen met een psychiatrische achtergrond staat nog in de kinderschoenen. De SGP wil
20 daarom extra middelen beschikbaar stellen voor onderzoek op dit gebied.
- 21 329. In de opleiding en training van artsen, verpleegkundigen en verzorgenden krijgt palliatieve
22 zorg een prominente plek. De kwaliteitsgelden in de langdurige zorg kunnen hiervoor goed
23 worden gebruikt.
- 24 330. Ook de doordinking van ethische vragen rondom het levenseinde wordt in de curricula van
25 zorgopleidingen verankerd. Hiervoor is nu te weinig aandacht.
- 26 331. In sommige regio's is een tekort aan plekken in hospices. In de regionale zorgvisies wordt de
27 beschikbaarheid van hospices nadrukkelijk meegewogen. (Financiële) drempels voor het
28 creëren van hospices worden weggenomen.

29

30 Euthanasie

- 31 332. De SGP wil de Euthanasiewet intrekken. Zolang dit nog niet gebeurd is, wordt in ieder geval
32 verdere verruiming van de mogelijkheden van euthanasie - op welke grond dan ook - niet
33 toegestaan. De Euthanasiewet is de afgelopen jaren stap voor stap uitgehold. Het criterium
34 'uitsichtloos en ondraaglijk lijden' moet duidelijker worden begrensd.
- 35 333. De uitspraak van de Hoge Raad over euthanasie bij een vrouw met vergevorderde dementie
36 zal leiden tot meer euthanasiegevallen bij wilsonbekwame mensen. De druk van familie op
37 artsen om euthanasie toe te passen, zal toenemen. Artsen moeten tegen deze druk worden
38 beschermd.

- 1 334. In de Euthanasiewet wordt ondubbelzinnig vastgelegd dat niet alleen een schriftelijke
2 wilsverklaring, maar ook de actuele situatie waarin een patiënt zich bevindt, dient te
3 worden meegewogen bij het besluit om al dan niet euthanasie te verlenen. Van euthanasie
4 kan geen sprake zijn als iemand op het moment dat dit dient plaats te vinden, niet in staat is
5 om daar nadrukkelijk om te vragen.
- 6 335. Een levenslange beperking, zoals een ernstige verstandelijke handicap, mag niet worden
7 geschaard onder 'ondraaglijk, uitzichtloos lijden' en kan daarmee op zichzelf nooit reden
8 zijn een euthanasieverzoek in te willigen. Ook het leven van mensen met een beperking
9 verdient bescherming tot het einde.
- 10 336. Er moet meer onderzoek worden gedaan naar euthanasie bij mensen met psychiatrische
11 ziekten. Zij zien de dood vaak zelf als enige oplossing voor hun lijden, terwijl er vrijwel
12 altijd behandel mogelijkheden zijn. Omdat niet valt uit te sluiten dat de doodswens
13 onderdeel van de ziekte is, moet de Euthanasiewet meer bescherming bieden voor mensen
14 met psychiatrische klachten.
- 15 337. Het lijden van ongeneeslijk zieke kinderen kan hartverscheurend zijn voor de ouders,
16 familie en vrienden. De SGP wil daarom fors investeren in de palliatieve zorg voor kinderen.
17 Een regeling voor levensbeëindiging van kinderen tussen de 1 en 12 jaar acht de SGP geen
18 begaanbare weg.
- 19 338. Zolang de Euthanasiewet van kracht is, mag euthanasie alleen worden toegepast door een
20 arts die een behandelrelatie heeft met de patiënt.
- 21 339. Toetsing van euthanasiegevallen door de Regionale toetsingscommissies euthanasie vindt
22 pas plaats nadat iemand al is overleden. Gemaakte fouten zijn daarmee onherroepelijk. De
23 SGP wil de Euthanasiewet wijzigen zodat de toetsingscommissies euthanasieverzoeken vooraf
24 beoordelen.
- 25 340. Zolang de Euthanasiewet nog van kracht is, is het zeer wenselijk dat de beoordelingspraktijk
26 van de toetsingscommissies transparanter wordt. Vergaderingen moeten worden genotuleerd
27 en alle oordelen van de toetsingscommissies moeten openbaar worden gemaakt. De discussie
28 over de huidige euthanasiepraktijk in Nederland moet open en eerlijk worden gevoerd.
- 29 341. Als een toetsingscommissie niet unaniem is in haar oordeel over een euthanasiedossier,
30 dient de rechter zich daar altijd over te buigen. Daarmee kan een steeds verder oprekken
31 van de euthanasiepraktijk worden tegengegaan.
- 32 342. Palliatieve sedatie mag nooit gebruikt worden als sluiproute om de zorgvuldigheidseisen
33 voor euthanasie te ontlopen. De richtlijnen voor het gebruik van palliatieve sedatie moeten
34 worden aangescherpt.
- 35 343. In 2022 wordt de Euthanasiewet opnieuw geëvalueerd. Hierbij wordt in ieder geval aandacht
36 besteed aan euthanasie bij psychiatrische patiënten en mensen met dementie.

37

1 Ouderen met een doodswens

2 Ouderen met een doodswens worstelen vaak met veel fysieke en mentale problemen. Dit kan
3 bijvoorbeeld een chronische ziekte of handicap zijn, maar ook is te denken aan depressieve
4 gevoelens, traumatische herinneringen of sociale en relationele problemen. Vrijwel altijd is er
5 sprake van (een gevoel van) het verlies van verbindingen, levensmoeheid en eenzaamheid. Er is een
6 kleine, maar substantiële groep ouderen met een doodswens zonder dat zij ernstig ziek zijn. Dit zijn
7 niet alleen mensen op hoge leeftijd, maar ook ‘jongere’ ouderen.

8

9 Onderzoek naar ouderen met een doodswens wijst uit dat het verlangen naar de dood niet altijd op
10 de voorgrond staat. De doodswens is ambivalent. De wens om te sterven wisselt af met de wens om
11 te leven. Zo kan het verlangen naar de dood in de winter sterker zijn dan in de zomer, of ‘s avonds
12 sterker dan overdag. Bij sommige ouderen verdwijnt de doodswens helemaal.

13

14 De SGP pleit er daarom hartstochtelijk voor om de zorg en ondersteuning voor deze mensen te
15 verbeteren! Een wet die hulp bij zelfdoding regelt voor mensen die niet in aanmerking komen voor
16 euthanasie, is niet het juiste antwoord op de vragen en zorgen van ouderen met een doodswens.
17 Het ‘voltooid leven’ is een mythe gebleken. Het is niet bewezen dat er een groep gezonde
18 zeventigplussers bestaat met een voortdurende, actieve doodswens in afwezigheid van lijden. Door
19 een ‘voltooid leven-wet’ zullen méér ouderen zich ongewenst voelen.

20

21 344. De wet wordt aangescherpt zodat personen of organisaties die al dan niet publiekelijk
22 informatie over zelfmoordmethoden verstrekken, strafbaar kunnen worden gesteld voor hulp
23 bij zelfdoding.

24 345. De overheid draagt actief bij aan een positief beeld van ouderen. Er mag geen
25 maatschappelijk klimaat ontstaan waarin ouderen of mensen met veel zorgkosten zich tot
26 last (gaan) voelen van anderen of anderszins druk ervaren om een einde aan hun leven te
27 maken.

28 346. De overheid moet gemeenten, scholen, maatschappelijke organisaties en kerken stimuleren
29 om hechte sociale verbanden te smeden rondom ouderen.

30 347. Het is belangrijk om ouderen een betekenisvolle plek in de samenleving toe te kennen. Er
31 moet kritisch worden gekeken naar leeftijdsgrenzen voor bepaalde functies in het openbaar
32 bestuur en de maatschappij. Laten we de wijsheid van de grijsheid koesteren!

33 348. Uit onderzoek blijkt dat een forse groep ouderen al een leven lang rondloopt met een
34 doodswens. Hierachter gaat vermoedelijk veel (onverwerkt) leed schuil. Zorgaanbieders,
35 huisartsen en hulpverleners moeten de handen ineenslaan om dit bespreekbaar te maken en
36 hulp te kunnen bieden.

- 1 349. Veel ouderen piekeren over hun leven, over gemiste kansen, teleurstellingen en trauma's
2 uit het verleden. Voor hen zou psychologische hulp verlichting kunnen bieden.
- 3 350. Ouderen met een doodswens spreken daar vaak met niemand over. Zij moeten worden
4 aangemoedigd om dit wel te doen. Geestelijk verzorgenden zouden hierbij een rol kunnen
5 spelen. Veel ouderen hebben behoefte aan erkenning, begrip en goede gesprekken.
- 6 351. Er moet meer onderzoek worden gedaan naar ouderen met een doodswens. Hierbij moet in
7 ieder geval worden gekeken wat de oorzaak is van het relatief hoge aantal vrouwen met een
8 actieve doodswens.
- 9 352. Het komt te vaak voor dat gebrek aan goede, tijdige of juiste zorg aanleiding geeft tot een
10 doodswens. Dat is onverteerbaar. De gezondheidsinspectie moet zulke situaties zichtbaar
11 maken en indien nodig actie ondernemen.

12

13 Kwetsbaar leven

14 Mensen met een beperking

- 15 353. De overheid gaat stigmatisering van mensen met een beperking actief tegen. In onze
16 samenleving moet altijd ruimte zijn en blijven voor kwetsbare mensen. In een land dat elke
17 vorm van beperking of gebrek wil uitbannen, wil je niet leven.
- 18 354. Als bij prenataal onderzoek wordt geconstateerd dat een kindje mogelijk een aandoening of
19 een handicap heeft, moeten ouders beter worden voorgelicht dan nu het geval is. Zij krijgen
20 duidelijke objectieve en volledige informatie mee over de waarde van leven met een
21 beperking, de ondersteuningsmogelijkheden bij de opvoeding en de eventuele
22 behandelmogelijkheden.
- 23 355. De toegankelijkheid van het openbare leven voor mensen met een beperking kan nog veel
24 beter. Deelnemen aan de samenleving is geen gunst, maar een recht! Het actieprogramma
25 *Onbeperkt meedoen!* wordt daarom voortgezet en geïntensiveerd.
- 26 356. Het kabinet spoort gemeenten aan werk te maken van een lokale 'inclusieagenda' om
27 mensen met een beperking beter in staat te stellen deel te nemen aan het openbare leven.
28 De landelijke overheid stelt hiervoor minimeisen vast. Gemeenten werken dit uit in
29 samenspraak met betrokkenen zelf.
- 30 357. Overheidswebsites zijn vaak nog niet toegankelijk genoeg voor mensen met een beperking.
31 Dit kan en moet echt beter!
- 32 358. Er is een tekort aan betaalbare, toegankelijke woningen voor mensen met een beperking.
33 Het kabinet stimuleert gemeenten om hier nadrukkelijk aandacht voor te hebben bij de
34 lokale bouwopgave.
- 35 359. De Tweede Kamer neemt maatregelen zodat de activiteiten van de Kamer beter te volgen
36 zijn voor mensen met een beperking, zoals blinde of dove mensen.

37

1 Suïcidepreventie

2 360. Iedere (poging tot) zelfdoding is diep tragisch. Niet alleen voor de persoon die het betreft,
3 maar ook voor diens familie, vrienden en andere naasten. De SGP vindt dat we ons moeten
4 inspannen om het aantal suïcides terug te dringen tot nul.

5 361. De overheid heeft de plicht om zelfdoding te voorkomen. De SGP wil dat dit in de komende
6 kabinetsperiode in een wet wordt vastgelegd. Zo krijgt het suïcidepreventiebeleid van de
7 overheid een stevige juridische basis.

8 362. Door de coronacrisis hebben meer mensen psychische klachten en suïcidale gedachten. Er
9 worden extra middelen vrijgemaakt voor 113 Zelfmoordpreventie, een stichting die (online)
10 hulp biedt aan mensen met suïcidale gedachten en hun familie.

11 363. De Landelijke Agenda Suïcidepreventie wordt de komende jaren verbreed en verdiept.
12 Zelfmoordpreventie is niet alleen de verantwoordelijkheid van de minister van VWS, maar
13 vraagt om een kabinetsbrede aanpak. Er worden daarom (financiële) afspraken gemaakt
14 tussen verschillende ministeries om suïcide tegen te gaan. Denk bijvoorbeeld aan effectieve
15 aanpassingen in de openbare ruimte.

16 364. Er komt een crisisinterventiedienst die bij een suïcide ter plaatse psychosociale hulp biedt
17 aan nabestaanden, omstanders en hulpverleners. In Duitsland zijn hiermee goede ervaringen
18 opgedaan. De crisisinterventiedienst kan ook in andere situaties optreden, zoals bij een
19 ernstig misdrijf of aanslag.

20 365. Suïcidepreventie krijgt een prominente plek in opleidingscurricula voor leerkrachten,
21 zorgwerkers en hulpverleners.

22 366. De overheid gaat suïcidegevallen anoniem registreren. Hierdoor krijgen we meer zicht op
23 wat mensen tot een zelfmoord(poging) brengt en kunnen we behandel mogelijkheden
24 verbeteren.

25 367. Privacywetgeving mag de hulp aan suïcidale personen niet in de weg staan. Op z'n minst
26 moet duidelijk zijn wat de (on)mogelijkheden zijn om informatie te delen met naasten. Als
27 wet- of regelgeving goede zorgverlening belemmert, moet dit worden aangepakt.

28 368. Een suïcide laat bij de nabestaanden diepe wonden achter. Voor hen is meer aandacht
29 nodig. Aan nabestaanden wordt daarom voortaan altijd professionele gesprekken aangeboden
30 om het verlies een plek te geven.

31

32 Orgaandonatie

33 369. Het wel of niet doneren van organen is een gewetensvolle, persoonlijke keuze die mensen
34 zelf moeten maken. De SGP is daarom tegen de huidige opzet van de Donorwet, waarbij
35 mensen na hun overlijden automatisch donor worden als ze geen keuze registreren. Dit is
36 een inbreuk op de lichamelijke integriteit. Wat de SGP betreft, wordt de recente
37 wetswijziging dan ook teruggedraaid.

- 1 370. Zolang dat nog niet is gebeurd, moet in ieder geval heel serieus geluisterd worden naar de
2 zorgen van mensen over er gebeurd met het lichaam van henzelf of hun geliefden na de
3 dood. Als er geen keuze is vastgelegd, moeten familieleden altijd een orgaandonatie nog
4 kunnen tegenhouden.
- 5 371. In ieder geval moet in de Donorwet een uitzondering komen voor wilsonbekwamen. Zolang
6 dat niet gebeurt, is bijzondere aandacht nodig voor kwetsbare groepen zoals
7 laaggeletterden, mensen met een verstandelijke beperking of ouderen met dementie.
- 8 372. De nood van mensen die wachten op een donororgaan kan groot zijn. De SGP vindt daarom
9 dat de overheid moet investeren in goede voorlichting, zodat mensen gemotiveerd worden
10 om hun keuze om al dan niet orgaandonor te zijn vast te leggen in het Donorregister.
- 11 373. Patiëntenorganisaties kunnen mensen ondersteunen bij het maken van hun keuze.
- 12 374. Ziekenhuizen zorgen ervoor dat de voorlichting en procedures rondom orgaandonatie zo
13 duidelijk en zorgvuldig mogelijk zijn.
- 14 375. Er moet meer aandacht komen voor donatie van organen of weefsel bij leven.
- 15 376. Ook technologische innovaties, zoals de ontwikkeling van kunstorganen, kunnen eraan
16 bijdragen dat er meer mensen geholpen kunnen worden die op een wachtlijst staan voor
17 orgaandonatie. De SGP juicht dergelijke innovaties toe, mits bij de ontwikkeling van nieuwe
18 technologie de beschermwaardigheid van het leven wordt gewaarborgd.
- 19 377. Orgaandonatie bij euthanasie komt steeds vaker voor. Dit roept vragen op. Voorkomen moet
20 worden dat mensen na euthanasie als ‘genoegdoening’ hun organen doneren. De arts die de
21 orgaandonatie begeleidt, mag niet tevens betrokken zijn bij het euthanasietraject.
- 22 378. Orgaandonatie mag alleen plaatsvinden als de persoon hersendood is verklaard, dus niet
23 wanneer deze in diepe sedatie is.

25 Vaccinatie

- 26 379. De SGP is tegen vaccinatiedwang, in welke vorm dan ook. Met een vaccinatieplicht dringt de
27 overheid op een oneigenlijke wijze binnen in de persoonlijke levenssfeer van mensen.
- 28 380. Dit geldt ook bij de bestrijding van het coronavirus. De SGP vindt dat niemand mag worden
29 gedwongen of gedrongen om gebruik te maken van middelen die verspreiding van corona
30 beogen tegen te gaan, zoals een app, medische behandeling of een vaccin.
- 31 381. De SGP vindt het belangrijk dat ouders een gefundeerde en gewetensvolle keuze maken
32 over het vaccineren van hun kinderen. Ouders moeten daarom worden voorzien van correcte
33 informatie over inenten.
- 34 382. Artsen, patiëntenorganisaties of medewerkers van een consultatiebureau kunnen ouders op
35 een gepaste wijze helpen bij het maken van hun keuze om al dan niet te vaccineren.

1 **Hoofdstuk 5. Justitie en veiligheid**

2 Witwassen van geld, geweld tegen hulpverleners, drugshandel, seksueel misbruik, pesten of stalken
3 via digitale middelen of moord en doodslag. Allemaal voorbeelden van strafbare feiten. Vaak
4 hebben die een enorme, soms blijvende invloed op de levens van de slachtoffers, hun familie,
5 vrienden en anderen. Trouwens ook op de (familie van de) daders.

6

7 Vanouds is de handhaving van recht en orde de belangrijkste taak van de overheid. Sterker nog: in
8 een rechtsstaat als de onze heeft de overheid het geweldsmonopolie. De zwaarmacht, zoals de
9 Bijbel het geweldsmonopolie noemt, berust bij de overheid. Burgers mogen daarom niet zelf het
10 recht in eigen hand nemen en wraak nemen. Doel van het strafrecht is het herstellen van het
11 geschonden recht en herstel van de verstoorde verhoudingen

12

13 Dat vraagt allereerst om duidelijke wetten en regels die door de regering en de
14 volksvertegenwoordiging worden gemaakt. Dat vraagt óók dat er goede controle is op de naleving
15 van die wetten. En als blijkt dat die naleving er niet zo is, is er de politie om de daders op te
16 sporen, of dat nu een winkel- of fietsendiefstal is, een gewelddadige overval of een brute moord.

17

18 Justitie, officieren van justitie en rechters, moeten ervoor zorgen dat de daders worden berecht en
19 een rechtvaardige straf krijgen die in overeenstemming is met de ernst van het delict. Als dat niet
20 gebeurt, zal dat het vertrouwen bij burgers (ernstig) ondermijnen. Nederland staat bijvoorbeeld nog
21 steeds slecht bekend om haar milde strafklimaat als het gaat om drugs(criminaliteit). Dat trekt veel
22 zware criminelen aan. Als zoiets voortwoekert, kan dat op den duur funest zijn voor de rechtsstaat.

23

24 Veiligheid begint natuurlijk bij oplettendheid van burgers. Zij hebben een belangrijke taak in het
25 leefbaar houden van wijken. Maar er is ook voldoende politie op straat nodig, om te beginnen de
26 wijkagenten. Helaas komt hun belangrijke rol nog steeds niet goed uit de verf. Zo wordt er te
27 weinig gedaan met de informatie die zij aanleveren. De SGP wil écht inzetten op meer agenten in
28 de wijken, maar vooral ook in de landelijke gebieden, waar criminelen steeds vaker toeslaan of
29 drugs produceren. Ook moet er veel meer aandacht komen voor de opsporing en berechting van
30 daders van gewelds- en zedenmisdrijven die een enorme impact hebben op zowel persoonlijke
31 levens als de samenleving. In diezelfde categorie valt de strijd tegen terrorisme. In andere landen
32 zijn aanslagen aan de orde van de dag, en het ziet er niet naar uit dat daar een eind aan komt.
33 Hoewel de concrete dreiging in Nederland wat minder is, is waakzaamheid blijvend noodzakelijk!

34

1 Politie

- 2 383. Wijkagenten zijn de onmisbare ogen en oren van de politie op straat. De norm van 1
3 wijkagent voor elke 5.000 inwoners is te laag. Het is hoog tijd dat elk dorp of elke stadswijk
4 ook écht zijn eigen wijkagent heeft die vooral in zijn eigen wijk werkzaam kan zijn en
5 hoofdzakelijk specialistische taken voor de wijkagent uitvoert. Een wijkagent kan in
6 meerdere wijken als specialist optreden.
- 7 384. Lokale politieposten zijn belangrijk in de strijd tegen de kleinere criminaliteit. Agenten zijn
8 dan beter bekend met de lokale situatie en de politiepost is voor burgers beter bereikbaar.
9 Er moet daarom worden geïnvesteerd in meer lokale posten en langere openingstijden. Een
10 lokale politiepost kan tevens in een wijkgebouw gevestigd worden. De bereikbaarheid en
11 laagdrempeligheid voor inwoners spelen hiervoor een belangrijke rol. Om fysiek aanwezig te
12 kunnen zijn bij alle bevolkingsgroepen in de samenleving kan een wijkagent actief op pad
13 gaan en online spreekuur houden voor jongeren.
- 14 385. Niet alleen wijkagenten zijn nodig, maar ook rechercheurs die aan een bepaald gebied
15 verbonden zijn. Die kunnen zich actief inzetten om lokale criminelen die zich bezighouden
16 met georganiseerde misdaad op te sporen en voor de rechter te slepen.
- 17 386. De gemeenten moeten meer invloed uit kunnen oefenen op de inzet van de politie. Dat
18 geldt zeker kleinere gemeenten, die nu in hun veiligheidsregio nog te vaak aan het kortste
19 eind trekken. De democratische controle op het veiligheidsbeleid moet versterkt worden,
20 zodat gemeenteraden de regionale bestuurders op het terrein van veiligheid rechtstreeks ter
21 verantwoording kunnen roepen.
- 22 387. De burgemeester heeft een belangrijke rol in het gemeentelijke veiligheidsbeleid. Om
23 adequaat op te kunnen treden moet hij over meer betrouwbare en voor de opsporing
24 relevante informatie kunnen beschikken over criminelen en hun netwerken. Extra
25 mogelijkheden voor overdracht van gegevens is nodig.
- 26 388. De politie krijgt steeds vaker te maken met verwarde mensen. Omdat deze personen te
27 maken hebben met een uiterst complex ziektebeeld, moet de politie terug kunnen vallen op
28 een goede samenwerking met zorginstellingen, familie en gemeenten. Dat geldt zeker
29 wanneer de verwarde personen een gevaar voor zichzelf of hun omgeving vormen.
- 30 389. Er moet meer verantwoordelijkheid voor de veiligheid gelegd worden bij organisatoren van
31 grote commerciële evenementen om te voorkomen dat er te weinig capaciteit beschikbaar is
32 voor reguliere politiezorg. Via vergunningverlening worden de organisatoren van die
33 evenementen zélf aangesproken op hun verantwoordelijkheid om de veiligheid te garanderen
34 en handhaven.
- 35 390. Politie Samenwerking met andere landen is nodig voor grensoverschrijdende criminaliteit.
36 Daar hebben we 'Brussel' niet voor nodig omdat dit heel goed kan door zelf afspraken te
37 maken met andere (buur)landen.

38

- 1 391. In het lokale veiligheidsbeleid worden boa's steeds belangrijker. Dat is prima, zij het dat
2 het bepaald geen kwaad kan als er meer uniforme regels rond bevoegdheden en uitrusting
3 worden afgesproken.
- 4 392. Politievrijwilligers verdienen een grotere plek in de politieorganisatie. Op plaatsen waar te
5 weinig politie beschikbaar is, kunnen ze de werkdruk van de reguliere agenten helpen
6 verlichten.
- 7 393. Er moet meer politie- en rechnercapaciteit beschikbaar komen voor zedenzaken en voor
8 digitale vormen van fraude.
- 9 394. Agenten doen soms levensgevaarlijk werk. Als zij zich houden aan de geweldsinstructie
10 moeten zij niet behandeld worden als verdachte van een strafbaar feit.
- 11 395. Geweld, intimidatie en agressie tegen agenten, boa's en hulpverleners dienen streng
12 aangepakt en snel bestraft te worden.

15 Brandweer

- 16 396. Ook in minder dichtbevolkte gebieden moet voldoende brandweercapaciteit beschikbaar
17 zijn om op tijd bij een brand of ander incident te zijn. Dat vraagt om lokaal maatwerk met
18 oog voor het betrokken houden van vrijwilligers én van voldoende materieel om de
19 essentiële, levensreddende taken te verrichten.
- 20 397. Bij de brandweer werken heel veel vrijwilligers. Het moet voor deze goed gemotiveerde
21 mensen mogelijk blijven om hun werk voor de brandweer te blijven doen. Belangrijk is dat
22 hun positie als vrijwilliger gewaarborgd blijft en dat hun taken zoveel mogelijk gelijkwaardig
23 zijn aan die van beroepskrachten. Nederland moet zich ervoor inzetten dat de Europese
24 Deeltijdrichtlijn niet van toepassing is voor vrijwilligers.
- 25 398. De risico's van vuurwerkopslag zijn groot, terwijl er mede naar aanleiding van bevindingen
26 in onderzoek over de vuurwerkram্প in Enschede veel discussie is over het al dan niet blussen
27 van vuurwerkbranden. Hoe dan ook: de veiligheid van de brandweermensen dient voorop te
28 staan! Grondig vervolgonderzoek is nodig.

30 Openbaar Ministerie

- 31 399. In de achterliggende jaren is gebleken dat de cultuur bij het Openbaar Ministerie slecht
32 was. Gelukkig zijn er cultuurverbeteringen ingezet. Het is belangrijk dat er blijvende
33 aandacht en ruimte is voor tegenspraak binnen de organisatie, fouten niet toegedekt worden
34 en het aanwezige vakmanschap goed benut kan worden.

- 1 400. De doorlooptijden bij het Openbaar Ministerie zijn veel te lang. Inzet op versnelling is hard
2 nodig ten behoeve van slachtoffers en verdachten. Dat is al helemaal het geval bij
3 schokkende (zeden)zaken of andere delicten die diep ingrijpen in mensenlevens en de
4 samenleving. Het Openbaar Ministerie moet hiervoor extra budgettaire ruimte krijgen.
- 5 401. Zolang het Europees Openbaar Ministerie nog bestaat, mogen de bevoegdheden daarvan
6 niet worden uitgebreid. Bovendien mag Nederlandse deelname aan het Europees OM niet ten
7 koste gaan van de capaciteit voor 'eigen' strafzaken.
- 8 402. Er moet nog veel meer werk gemaakt worden van het opsporen en afpakken van criminele
9 vermogens.
- 10 403. Het is buitengewoon onbevredigend dat veel zaken geseponeerd worden omdat er
11 onvoldoende bewijs is of er te veel zaken op de plank liggen. Voorkomen moet worden dat
12 zaken geseponeerd worden omdat er te weinig menskracht voor de opsporing beschikbaar is.
13 Bijvoorbeeld zeker ook bij zedendelicten! Onderzocht moet worden hoe hier verbetering
14 mogelijk is.

16 Strafrecht

- 17 404. Het is heel goed dat er eind komt aan de regel dat gedetineerden na tweederde van hun
18 straf te hebben uitgezeten, automatisch op vrije voeten komen. Dat geldt echter alleen bij
19 een straf van meer dan zes jaar cel. De SGP wil die vervroegde invrijheidstelling ook
20 inperken voor daders die tot minder dan zes jaar cel zijn veroordeeld.
- 21 405. De maximale straf voor doodslag moet verhoogd worden naar 25 jaar.
- 22 406. Te vaak veroordeelt de rechter tot een voorwaardelijke straf en/of een taakstraf. Dit
23 regime moet worden aangescherpt, zeker bij daders die iedere keer weer de fout ingaan,
24 ook al betreft het 'kleinere delicten'.
- 25 407. Het uitgangspunt is dat levenslange straffen levenslang uitgevoerd worden. Er mag niet te
26 eenvoudig gegrepen worden naar het middel van vervroegde vrijlating. Die straf is immers
27 niet voor niets opgelegd. Alleen in uitzonderingsgevallen is beperking mogelijk.
- 28 408. Internetcriminaliteit neemt enorm toe. Zowel particulieren als bedrijven worden ervan het
29 slachtoffer, vaak met grote (financiële) gevolgen. Bij dergelijke delicten moet er snel en
30 effectief ingegrepen kunnen worden om de schade te beperken. Uiteraard moet beroep op
31 de rechter mogelijk zijn als de ingreep onterecht is.
- 32 409. Het verdient aanbeveling dat er een nationaal rapporteur komt voor internetcriminaliteit.
33 Deze dient gevraagd en ongevraagd aanbevelingen te kunnen doen voor aanpassing van
34 wetgeving of beleid.
- 35 410. Motorbendes (OMG's) zijn vaak betrokken bij allerlei vormen van (zware) criminaliteit. Er
36 moeten meer mogelijkheden komen om via het bestuursrecht of strafrecht in te kunnen
37 grijpen en malafide clubs verboden te verklaren.

38

- 1 411. Niet alleen in de havens van Rotterdam en Amsterdam moet gecontroleerd worden op de
2 invoer van drugs en andere verboden middelen, maar ook in andere grotere havens, zoals
3 Vlissingen. Daarvoor moet meer capaciteit komen. Ook is het belangrijk dat de landelijke
4 overheid andere besturen bijstaat in de strijd tegen drugsproductie in bijvoorbeeld het
5 landelijk gebied en het dumpen van het afval in de natuur.
- 6 412. Opsporingsdiensten moeten zoveel mogelijk samenwerken en hun informatie en activiteiten
7 afstemmen. Hoe meer gegevens over criminaliteit onderling worden uitgewisseld, des te
8 beter.
- 9 413. Verdachten van strafzaken moeten aanwezig zijn bij de behandeling van hun zaak. Er komt
10 een verschijningsplicht, tenzij het belang van het slachtoffer of diens nabestaanden zich
11 hiertegen verzet.
- 12 414. Slachtoffers en nabestaanden moeten in strafzaken hun mening kenbaar kunnen maken, ook
13 als het gaat om de op te leggen straf of maatregel, zoals een contact- of gebiedsverbod. Ook
14 als de maatregel op een later moment wordt aangepast, moeten slachtoffers dat recht
15 hebben.
- 16 415. Nog maar al te vaak komen mensen die weigeren mee te werken aan onderzoek ervan af
17 met een straf zonder tbs. Dit vraagt bij alle betrokken partijen om een aanpak waarbij bij
18 ernstige delicten automatisch onderzocht wordt of een verdachte gedragsstoornissen heeft.
19 Daarvoor is versterking van expertise nodig.
- 20 416. De doodstraf kan voor levensdelicten, waaronder terroristische misdrijven, een
21 rechtvaardige straf zijn. Verdachten van ernstige misdrijven als terrorisme of moord moeten
22 daarom ook uitgeleverd kunnen worden aan landen die de doodstraf kennen, mits er sprake
23 is van een goed functionerende rechtsstaat.
- 24 417. Geweld tegen hulpverleners, buitengewone opsporingsambtenaren (boa's), agenten en
25 brandweerlieden is buitengewoon ernstig. Datzelfde geldt voor bedreiging of intimidatie van
26 politici en bestuurders. Voor daders die zich hieraan schuldig maken geldt: snel en zwaar
27 straffen.
- 28 418. Stalking en bedreiging grijpen diep in op het leven van ex-partners of andere slachtoffers.
29 Gebieds- en contactverboden moeten daarom centraal geregistreerd worden, zodat bij
30 overtreding meteen ingegrepen kan worden. De handhaving hiervan kan en moet beter. Dat
31 met name vrouwen hiervan het slachtoffer zijn, pleit ervoor om voor hen speciale
32 beschermingsmaatregelen te nemen.
- 33 419. De bestraffing van degenen die zich schuldig hebben gemaakt aan seksuele intimidatie en
34 vergelijkbare (digitale) delicten, moeten aangescherpt worden. Een bevel tot verwijderen
35 van content of decryptie moet mogelijk worden.
- 36 420. Er is sprake van een sterke verwevenheid tussen onder- en bovenwereld op het terrein van
37 onder meer drugshandel, mensenhandel en wapenhandel. Er dient veel meer geïnvesteerd te
38 worden in de bestrijding ervan en vergroting van de specialistische kennis bij politie en
39 rechterlijke macht. Ook pogingen om te infiltreren in gemeentebesturen moeten streng
40 aangepakt worden.

1 421. Er moet in het beleid meer aandacht komen voor de sterke oververtegenwoordiging van
2 bepaalde culturele en etnische groepen in de criminaliteit. Er moet op basis van onderzoek
3 en praktijkervaring een gerichte en effectieve aanpak worden ontwikkeld.

5 Detentie

6 422. Wie zijn straf heeft uitgezeten, moet ook de gelegenheid krijgen om weer normaal deel te
7 kunnen nemen aan de samenleving. Gedetineerden van wie de straf tijd er bijna opzit,
8 moeten daarom de mogelijkheid hebben om gericht te werken aan stappen die hen helpen
9 om weer terug te keren in de maatschappij. Te denken is aan mogelijkheden om te studeren
10 en het hulp bieden bij sollicitatie, alsook het zoeken van woonruimte.

11 423. Vrijwilligersorganisaties die werken onder (ex-)gedetineerden zijn goud waard. Die inzet
12 wordt door de overheid gestimuleerd en ondersteund omdat het bijdraagt aan het
13 voorkómen van terugval in criminaliteit.

14 424. Verscheping van controle op bezit van of handel in drugs en andere verdovende middelen
15 is nodig. Dat geldt nog sterker voor de publicatie en verspreiding van kinderporno

16 425. De werkdruk in gevangenissen is erg hoog. Er is meer geld en personeel nodig om de
17 veiligheid te blijven waarborgen.

19 Terrorisme

20 426. Veiligheidsdiensten hebben hun handen vol aan het voorkomen van aanslagen. Daarbij is
21 erg belangrijk dat ook het digitaal verkeer tussen potentiële terroristen tijdig wordt
22 onderschept. De financiering van het werk van de veiligheidsdiensten dient dan ook voor
23 meerdere jaren vast te staan om een jobbeleid te voorkomen.

24 427. Er moet meer aandacht komen voor bewaking van de Nederlandse grenzen met buurlanden,
25 bijvoorbeeld door mobiele controles. Hier dient vaker gebruik van te worden gemaakt.

26 428. Informatie van wijkagenten over personen of groepen die radicaliseren mag niet ergens in
27 de politieorganisatie blijven steken. Daarom is betere samenwerking en informatie-
28 uitwisseling met elkaar nodig. Dat geldt ook voor versterking van de samenwerking met
29 inlichtingendiensten in het buitenland.

30 429. Zonder toestemming verblijven in een door terroristische organisatie gecontroleerd gebied
31 dient strafbaar te zijn.

32 430. De Tijdelijke wet bestuurlijke maatregelen terrorismebestrijding dient permanent te
33 worden. In de strijd tegen terrorisme zijn de in deze wet gegeven bevoegdheden, zoals
34 preventieve gebiedsverboden en contactverboden, blijvend van belang.

35 431. Het is goed dat de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) wordt geëvalueerd.
36 Daarbij dient de bescherming tegen aanslagen en andere terroristische acties voorop te
37 staan, ook als dat ten koste gaat van de privacy van mogelijke terroristen.

1 432. Terroristen moet het Nederlanderschap kunnen worden ontnomen. Mocht dat voor
2 sommigen niet mogelijk zijn, dan moet het voor hen onmogelijk zijn bepaalde voorrechten
3 die verbonden zijn aan het Nederlanderschap uit te oefenen. Te denken is aan het kiesrecht
4 of het recht om in overheidsdienst te werken.

5 433. Verheerlijking van (terroristisch) geweld en het zaaien van haat moet strafbaar zijn.
6

7 **Prostitutie en mensenhandel**

8 434. De afschaffing van het bordeelverbod heeft veel ellende veroorzaakt. Er moet een
9 totaalverbod komen op betaalde seks om seksuele uitbuiting en exploitatie van mensen voor
10 seksuele doeleinden effectief tegen te gaan.

11 435. Zolang dat verbod er nog niet is, is het belangrijk dat gemeenten de mogelijkheid hebben
12 een nul-beleid te voeren ten aanzien van alle soorten prostitutiebedrijven.

13 436. Nieuwe wetgeving rond prostitutie en mensenhandel laat al veel te lang op zich wachten.
14 Het is zaak dat de regels spoedig worden aangescherpt.

15 437. Het is belangrijk dat bezoeken van prostituées strafbaar wordt.

16 438. Een goede regeling voor uitstapprogramma's is onontbeerlijk om de drempel om over te
17 stappen naar een gewoon beroep zo laag mogelijk te maken. Op gemeentelijk en regionaal
18 terrein zijn veel goede initiatieven die structureel moeten zijn en uitbreiding verdienen.
19 Zolang er in een gemeente prostitutie plaatsvindt, moet er ook een concreet aanbod voor
20 uitstapprogramma's zijn dat actief wordt aangeboden.

21 439. De inzet van gemeenten om op te treden tegen misstanden op het terrein van prostitutie en
22 mensenhandel verdient versterking. Die handhaving en opsporing moet ook digitaal
23 plaatsvinden.

24 440. De strijd tegen mensenhandel en uitbuiting moet samen met andere (Europese) landen
25 worden opgevoerd.

26 441. De Algemene verordening gegevensbescherming is nog steeds een grote hinderpaal om de
27 strijd tegen mensenhandel goed aan te pakken. Dat moet snel veranderen om het geringe
28 aantal zaken dat wordt opgelost te verhogen.

29 442. Porno heeft zeer schadelijke gevolgen voor het beeld dat onder meer jongeren krijgen van
30 seksualiteit en relaties. In de porno-industrie gaat veel geld om, ten koste van mensen. Daar
31 moet tegen worden opgetreden.

32 443. De beschikbaarheid van schadelijk materiaal in gevangenissen en klinieken moet worden
33 tegengegaan. Dat geldt zeker ook als het gaat om kinderporno.
34

35 **Antisemitisme**

36 Het antisemitisme leeft wereldwijd op, ook in Nederland. Er zijn plaatsen, in het bijzonder in de

1 grote steden, waarbij Joden hun keppeltje niet meer durven dragen of met een boog om bepaalde
2 plaatsen heenlopen. Dat is een schande, en we mogen ons daar nooit bij neerleggen.

3 444. De overheid stimuleert en faciliteert dat elke leerling kennismaakt met de (geschiedenis van
4 de) Joodse gemeenschap door bezoek aan een relevante organisatie of museum,
5 bijvoorbeeld het Joods cultureel kwartier in Amsterdam.

6 445. Er komt bij de politie en het OM een speciale eenheid voor de bestrijding van
7 antisemitisme. Bij de aangifte wordt antisemitisme een duidelijk zichtbare, afzonderlijke
8 categorie.

9 446. De nationaal coördinator antisemitisme presenteert jaarlijks zijn verslag in het parlement.

10

11

1 Hoofdstuk 6. Asiel, migratie en integratie

2 Immigratie

3 De SGP ervaart het als een duidelijke christelijke roeping om kwetsbare medemensen hulp en
4 bescherming te bieden. Jezus benadrukt dat dit óók geldt voor vreemdelingen (Mattheüs 25) en ook
5 Israël krijgt, op weg naar het beloofde land, de opdracht de vreemdeling te behandelen als ‘uw
6 eigen broeder’ (Leviticus 25). De Nederlandse samenleving is door de eeuwen een veilige plaats
7 geweest voor mensen die in hun eigen land onveilig waren. Dat moet zo blijven. Vluchtelingen die
8 voor hun leven moeten vrezén, moeten op hulp van Nederland kunnen rekenen.

9

10 De SGP pleit ervoor om hierbij bijzondere aandacht te hebben voor vervolgte christenen. Omdat zij
11 in veel islamitische, maar ook in andere landen onderdrukt en vervolgd worden, moet Nederland
12 zich extra inspannen om hen hier veilig onderdak te bieden.

13

14 Wijs migratiebeleid vraagt echter niet alleen om een warm hart voor medemensen in nood. Het is
15 óók nodig om het hoofd koel te houden en de uitdagingen en risico's van migratie eerlijk onder ogen
16 te zien. Er zijn nu eenmaal grenzen aan de mogelijkheden om in Nederland migranten op een
17 menswaardige manier op te vangen. De instroom van grote groepen nieuwkomers in onze
18 maatschappij brengt niet zelden spanning en vervreemding met zich mee. We moeten zuinig zijn op
19 de allerminst vanzelfsprekende veiligheid, burgerlijke vrijheden en samenhang van onze
20 Nederlandse samenleving. Ook de demografische ontwikkelingen dwingen ons daartoe. Daarom
21 moeten we erop toe zien voor wie er wel en wie er geen plaats en ruimte is in ons land en dit
22 helder uitdragen richting (toekomstige) migranten.

23

24 Meer controle krijgen op wie Nederland binnenkomt, is ingewikkeld en vraagt om daadkracht en
25 doorzettingsvermogen. De afgelopen jaren is de regering de grip op het asiel- en migratiebeleid
26 kwijtgeraakt. Het is de hoogste tijd voor een stevige koerswijziging. De SGP pleit voor een strikt en
27 effectief migratiebeleid, gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

28

29 447. De SGP wil de grondoorzaken van migratie bestrijden, zoals honger, armoede of gewapende
30 conflicten.

31 448. Aan ongecontroleerde migratiestromen en mensensmokkel moet een einde worden gemaakt,
32 zodat mensonwaardige toestanden worden tegengegaan. Opvang en toetsing van asielzoekers
33 dienen primair plaats te vinden in de herkomstregio.

34 449. Internationale verdragen moeten dusdanig worden herzien zodat asiel géén recht inhoudt
35 om naar een land van keuze te reizen.

- 1 450. Nederland moet meer werk maken van een goed functionerende terugkeer- en
2 vertrekregeling. Dat is al tientallen jaren dé achilleshiel van ons asielbeleid.
3 Overlastgevende migranten moeten als eerste op het vliegtuig terug worden gezet.
4 451. Het beoordelen van asielverzoeken moet efficiënter en sneller. Zo vroeg mogelijk in de
5 asielprocedure wordt bepaald of er sprake is van asielverzoek dat waarschijnlijk kan worden
6 ingewilligd, of zeker niet. Het vervolg van de procedure en de opvang worden daar
7 vervolgens op afgestemd.
8 452. De SGP ziet geen heil in algemene pardonregelingen. Dergelijke regelingen werken
9 ondermijnd voor ons asielbeleid en pakken onrechtvaardig uit voor degenen die wel
10 meewerken aan uitzetting.
11 453. Voor seizoens-, arbeids- en studiemigratie wordt een systeem ontwikkeld met strikte
12 voorwaarden en quota. Hierbij horen afspraken met landen in Afrika, het Midden-Oosten en
13 de Balkan over gedwongen terugkeer van afgewezen asielzoekers.

15 Asiel

16 De afgelopen jaren is geprobeerd om het asielproces in Nederland zodanig in te richten, dat er
17 rekening wordt gehouden met een stijging of daling van de instroom van asielzoekers. Helaas is van
18 deze 'flexibilisering van de asielketen' weinig terecht gekomen.

- 19 454. De organisaties die het asielbeleid in Nederland uitvoeren, moeten structureel meer geld en
20 personeel ter beschikking krijgen. Zij worden efficiënt, robuust en wendbaar, zodat de
21 asielketen tegen een stootje kan als het aantal asielzoekers onverwacht fluctueert. De SGP
22 pleit ervoor dat er een speciale 'crisisorganisatie' wordt gecreëerd, die in werking treedt
23 wanneer er (plotseling) sprake is van een grote toename van asielzoekers.
24 455. De asielprocedure en de opvang van asielzoekers in Nederland wordt sober en zo doelmatig
25 als mogelijk vormgegeven.
26 456. Voor een soepele asielprocedure is een goede digitale infrastructuur nodig met actuele
27 informatie over alle asielzoekers. Op dit moment worden er te veel verschillende systemen
28 gebruikt, die niet of slecht met elkaar zijn verbonden. Eén uitvoeringsorganisatie krijgt
29 daarom de verantwoordelijkheid over alle informatie die er over een asielzoeker beschikbaar
30 is. Die informatie moet laagdrempelig raadpleegbaar zijn op elk moment in het asielproces
31 en voor alle betrokken organisaties.
32 457. Voor de begeleiding van complexe asielaanvragen worden zo vroeg mogelijk in de procedure
33 casusbegeleiders aangesteld die zorgen voor een vlotte asielprocedure en daarbij
34 verantwoordelijk zijn voor alle aspecten van de zaak gedurende de gehele procedure.
35 458. Er worden concrete afspraken gemaakt met de rechterlijke macht over asielzaken die al
36 jaren slepen. Zaken die langer dan drie jaar lopen, worden met voorrang opgepakt en
37 afgehandeld.

- 1 459. Asielzoekers moeten zo snel mogelijk duidelijkheid krijgen over hun aanvraag. De IND moet
2 daarom nog voordat de feitelijke asielprocedure is gestart het asielmotief van de aanvrager,
3 diens nationaliteit en andere relevante informatie over hem of haar kunnen registreren. Als
4 bestaande wetten of regels dit verhinderen, worden deze gewijzigd.
- 5 460. Het indienen van herhaalde, vaak kansloze asielaanvragen wordt vaak gebruikt om tijd te
6 rekken of gedwongen terugkeer te blokkeren. Dit moet echt worden ontmoedigd. Wat
7 daarbij kan helpen is het verminderen van de vergoeding voor rechtsbijstand. Herhaalde
8 aanvragen zonder nieuwe feiten moeten door de IND snel worden afgewezen. Het aantal
9 asielaanvragen door een en dezelfde persoon moet aan een maximum worden geboden. Als
10 dat door internationale regels niet kan, moet Nederland zich inzetten om die regels te
11 veranderen.
- 12 461. Hoger beroep wordt afgeschaft voor migranten uit veilige landen en voor asielzoekers die
13 conform de Dublinverordening naar andere EU-lidstaten moeten worden uitgezet.
- 14 462. Migranten die misbruik maken van de asielprocedure doordat zij keer op keer bewust met
15 onwaarheden op de proppen komen, moeten gemakkelijker worden afgewezen en uitgezet.
16 De huidige Europese regels bieden hiervoor ruimte, waarvan Nederland nog geen gebruikt
17 maakt.
- 18 463. Algemene pardonregelingen werken averechts op de vertrekbaarheid van migranten (uit
19 veilige landen). Zo'n algemeen pardon voedt namelijk de hoop dat als je maar lang genoeg
20 doorprocedeert, je alsnog een verblijfsvergunning krijgt. Dit vindt de SGP onrechtvaardig.
- 21 464. Bij de eerste asielaanvraag kunnen zogenaamde 'schrijnende omstandigheden' worden
22 meegewogen. Op grond hiervan kan de IND een uitzondering maken op het reguliere
23 vreemdelingenbeleid. Van deze mogelijkheid moet ruimhartig gebruik worden gemaakt. Een
24 dergelijk discretionair besluit is echter nadrukkelijk geen recht, maar een gunst.
- 25 465. De mogelijkheden om gezinsleden te laten delen in de verblijfsvergunning van de
26 asielzoeker worden strikter ingevuld. Vergeleken met andere EU-lidstaten hanteert
27 Nederland nu uitzonderlijk soepele vereisten voor gezinshereniging. De huidige Europese
28 regels bieden genoeg ruimte voor een strikter beleid. Denk bijvoorbeeld aan het instellen
29 van een wachttermijn van twee jaar, zodat iemand na verkrijging van een
30 verblijfsvergunning niet direct familie kan laten overkomen. In een noodsituatie kan hierop
31 uiteraard een uitzondering worden gemaakt.
- 32 466. Bekeringsverhalen van asielzoekers worden zo zorgvuldig mogelijk getoetst. Een speciale
33 afdeling bij de IND wordt hiervoor verantwoordelijk. Adviezen van deskundigen worden bij
34 de asielaanvraag van bekeerlingen serieus meegewogen.
- 35 467. Geen enkele andere EU-lidstaat kent een dwangsomregeling voor asielzoekers. De SGP wil
36 dat besluiten op grond van de Vreemdelingenwet worden uitgezonderd van de Wet
37 dwangsom en beroep bij niet tijdig beslissen.

38

1 Terugkeer

2 Terugkeer naar het land van herkomst na een afgewezen asielverzoek is een essentieel onderdeel
3 van het internationale vreemdelingenrecht. Hier moet dus geen taboe op rusten. Nederland kent
4 zorgvuldige asielprocedures. Als deze zijn doorlopen en het asielverzoek is (meermaals) afgewezen,
5 dan is het niet ‘zwaar’ om de persoon uit te zetten. Een duidelijk terugkeerbeleid is ook nodig om
6 hen die wél bescherming nodig hebben, ruimte te kunnen bieden.

7

8 Van verreweg de meeste afgewezen personen weten we echter niet of ze daadwerkelijk uit
9 Nederland zijn vertrokken. Het is goed mogelijk dat zij zich nog in Nederland bevinden, of dat zij in
10 een andere EU-lidstaat opnieuw een poging wagen. Aan deze situatie moet een einde komen. Voor
11 een breder draagvlak voor het asielbeleid is een goed functionerend terugkeerbeleid en
12 vertrekpraktijk cruciaal. Zeker als het gaat om terugkeer naar ‘veilige landen’ en ook als het
13 asielzoekers betreft die veel overlast veroorzaken.

14

15 468. Vluchtelingen krijgen opvang in Nederland wanneer en zolang dat echt nodig is. De overheid
16 moet actief nagaan of de omstandigheden in het land van herkomst voldoende verbeterd
17 zijn, zodat migranten weer kunnen terugkeren.

18 469. Het is onwenselijk dat een asielzoeker na vijf jaren verblijf in Nederland ‘automatisch’ een
19 onbepaalde verblijfsvergunning krijgt. Terugkeer naar het land van herkomst moet mogelijk
20 zijn tot zeven jaar na toekenning van de verblijfsvergunning, dat is ook de termijn voor
21 verkrijging van het Nederlanderschap.

22 470. Er komen speciale migratie-afdelingen op Nederlandse ambassades in landen in de Balkan,
23 Afrika en het Midden-Oosten waar veel asielzoekers vandaan komen. Zij kunnen een
24 belangrijke rol spelen om de terugkeer te regelen van individuele asielzoekers.

25 471. Nederland gaat op basis van de Dublinovereenkomst nadere afspraken maken met EU-
26 lidstaten om het uitzetten van migranten naar die Europese landen te bespoedigen.

27 472. De lijst van veilige landen wordt uitgebreid, zodat uitzetting naar deze landen versneld kan
28 gebeuren. Alle Schengen-lidstaten dienen dezelfde lijst van veilige landen te hanteren.
29 Gezamenlijk bepalen de betrokken lidstaten de samenstelling van deze lijst, dit valt buiten
30 de verantwoordelijkheid van de Europese Commissie.

31 473. Samen met andere West-Europese landen ontwikkelt Nederland een aanpak om
32 rondreizende groepen asielzoekers uit veilige landen uit de West-Balkan en Noord-Afrika op
33 te sporen en uit te zetten.

34 474. Na de eerste afwijzing geldt voor asielzoekers uit veilige landen op dit moment een
35 inreisverbod voor Nederland voor de duur van twee jaren. Die termijn moet worden verlengd
36 tot vijf jaren en gaat gelden voor de hele EU.

1 475. Wanneer een asielzoeker niet komt opdagen bij een gehoor, moet die asielzaak sneller
2 buiten behandeling kunnen worden gesteld en de migrant teruggestuurd. De
3 Vreemdelingenwet moet op dit punt worden aangescherpt.

5 Opvang in Nederland

6 476. Direct na aankomst in Nederland wordt zo goed mogelijk ingeschat hoe waarschijnlijk het is
7 dat de asielzoeker aanspraak kan maken op een verblijfsvergunning. Asielzoekers uit veilige
8 landen van wie de aanvraag naar verwachting zal worden afgewezen, worden apart
9 opgevangen. In deze locaties zijn alle activiteiten van meet af aan gericht op terugkeer naar
10 het thuisland.

11 477. Er worden concrete en langdurige afspraken gemaakt met gemeenten over flexibele, snel
12 op- en afschaalbare en multifunctionele vormen van opvang. Hierdoor komt niemand voor
13 verrassingen te staan en verbetert het draagvlak voor de opvang van asielzoekers.

14 478. Er wordt ingezet op zo min mogelijk verhuizingen voor de asielzoeker, met name voor
15 kinderen. Er worden maatregelen genomen om de opvang van alleenstaande minderjarige
16 asielzoekers (amv's) te verbeteren.

17 479. Bij de opvang van asielzoekers in Nederland wordt de draagkracht en de reële
18 mogelijkheden voor integratie in de bevolking van gemeenten en/of regio's nadrukkelijk
19 meegewogen.

20 480. Gelet op de omvang van veel lokale gemeenschappen, moet er ruimte zijn voor
21 kleinschalige opvanglocaties. Tevens moet er rekening mee worden gehouden dat het aantal
22 statushouders in een gemeente niet onevenredig groot is en daardoor al snel tot spanningen
23 leidt.

24 481. De overheid neemt effectieve maatregelen om te voorkomen dat (minderjarige)
25 asielzoekers uit de opvang 'verdwijnen'.

26 482. Informatie over overlastgevende asielzoekers moet snel en gemakkelijk kunnen worden
27 gedeeld tussen IND, COA, gemeenten, politie en Openbaar Ministerie. Er wordt daarom een
28 registratiesysteem ontwikkeld dat voor alle betrokken organisaties eenvoudig toegankelijk is.
29 Dit is nodig om iemand strafrechtelijk te kunnen vervolgen en aansluitend snel het land uit
30 te zetten. Eén organisatie krijgt de verantwoordelijkheid voor een consequente en adequate
31 registratie van incidenten.

33 Christelijke asielzoekers

34 483. Christelijke asielzoekers mijden vaak opvangkampen in de regio omdat ze daar bedreigd
35 worden door anderen. Bij het uitnodigen van asielzoekers binnen het
36 hervestigingsprogramma van de Verenigde Naties, moet Nederland deze uiterst kwetsbare
37 groep vluchtelingen voorrang geven. Nederland kan hierbij overwegen om meer
38 vluchtelingen te hervestigen dan het nu doet.

1 484. Het COA zorgt voor veilige opvangcentra, waar ook christelijke asielzoekers hun geloof vrij
2 kunnen belijden, zonder door andere asielzoekers te worden bedreigd of geïntimideerd.

3 485. Het luid ten gehore brengen van islamitische gebedsoproepen in asielzoekerscentra wordt
4 verboden omdat dit voor andere, vaak getraumatiseerde bewoners uiterst pijnlijk kan zijn.

6 Internationale samenwerking

7 In de EU is sprake van open grenzen. De Schengenzone brengt veel voordelen mee, maar ook
8 risico's. EU-burgers, maar ook migranten kunnen ongecontroleerd van het ene land naar het andere
9 reizen. Gedegen controle aan de buitengrenzen en een snelle, zorgvuldige registratie en
10 beoordeling van migranten in het land waar zij de EU binnenkomen, zijn daarom hard nodig.

11
12 Internationale en Europese regels en verdragen zijn niet berekend op de omvang en samenstelling
13 van de huidige migratiestromen. Deze verdragen moeten worden samengevoegd, vereenvoudigd en
14 bij de tijd worden gebracht.

15
16 486. Internationale migratieverdragen die door Nederland worden ondertekend, dienen een
17 glashelder onderscheid aan te brengen tussen echte vluchtelingen en andere motieven voor
18 migratie. Ook moeten er goede afspraken in staan over terugkeer naar landen van herkomst.
19 Bij het Pact van Marrakesh was dit alles niet het geval en de Nederlandse steun daarvoor was
20 dan ook een misser. Eenzijdige akkoorden en verdragen die migratie als mensenrecht
21 presenteren, moeten niet door Nederland worden ondertekend. Een (onbedoeld) effect van
22 dergelijke akkoorden is vaak dat ze leiden tot een massale uitstroom van kansrijke,
23 (hoger)opgeleide migranten uit landen van herkomst, waardoor deze landen in een negatieve
24 spiraal belanden.

25 487. Het is belangrijk om de grondoorzaken van migratie te bestrijden, zoals honger, armoede of
26 gewapende conflicten. De EU kan hierbij een rol spelen door doeltreffende investeringen in
27 Afrika, het Midden-Oosten en de Balkan. Wel moet er scherp op worden gelet dat deze
28 investeringen inderdaad doelmatig gebruikt worden en niet leiden tot nóg meer
29 bureaucratie. Daarbij is het goed om te erkennen dat het bestrijden van grondoorzaken een
30 zaak van lange adem is.

31 488. Ook stimuleert Nederland dat de EU voldoende geld ter beschikking stelt voor opvang in de
32 regio's van herkomst en in veilige derde landen.

33 489. Nederland blijft investeren in succesvolle, vaak kleinschalige projecten van ngo's in de
34 herkomstregio's. Geld voor ontwikkelingssamenwerking mag niet worden gebruikt voor de
35 opvang van asielzoekers in Nederland.

- 1 490. Het is nodig dat Europese lidstaten hun asiel- en migratiebeleid beter op elkaar afstemmen.
2 Een belangrijk uitgangspunt hierbij moet zijn dat lidstaten meer controle krijgen over wie
3 binnen hun landsgrenzen mogen verblijven.
- 4 491. Nederland sluit migratieovereenkomsten met landen op de Balkan, in Afrika en het Midden-
5 Oosten over de opvang en de terugkeer van asielzoekers. Deze afspraken worden gekoppeld
6 aan migratiequota voor kennis, arbeids- en studiemigratie uit deze landen. Het heeft de
7 voorkeur om deze afspraken in Europees verband te maken. Als dit niet lukt, moet Nederland
8 niet aarzelen om zelf op creatieve wijze diplomatieke deals te sluiten, waarbij unieke
9 Nederlandse kennis en handelsrelaties worden benut. Als dergelijke afspraken niet tot stand
10 komen of niet worden nageleefd, verbindt Nederland hier economische en financiële
11 consequenties aan voor de betreffende landen.
- 12 492. EU-lidstaten blijven verantwoordelijk voor het bewaken van hun eigen landsgrenzen. Indien
13 een land hier niet toe in staat blijkt, kunnen andere lidstaten of de EU daarbij assisteren.
14 Nederland levert daarom een extra bijdrage (personeel en zo nodig middelen) aan het
15 Europees Grens- en kustwachtagentschap (Frontex).
- 16 493. De kwaliteit van de asielprocedures en van de opvangcentra in Zuid-Europese lidstaten laat
17 al jarenlang te wensen over. Met name de situatie in de opvangkampen op de Griekse
18 eilanden is schrijnend. Nederland mag hier de ogen niet voor sluiten. In principe zijn de
19 lidstaten zelf verantwoordelijk om de kwaliteit van hun asielprocedures en opvangcentra te
20 verbeteren. De realiteit is tegelijkertijd dat in bepaalde EU-lidstaten de instroom van
21 migranten veel hoger is dan gemiddeld. Zij kunnen hiervoor een beroep blijven doen op
22 steun van de EU. Nederland draagt hier ruimhartig aan bij.
- 23 494. Ook blijft Nederland concrete hulp en ondersteuning bieden aan vluchtelingen en migranten
24 die op arriveren in opvanglocaties in Zuid-Europa. Ook iemand die geen recht heeft op een
25 verblijfsvergunning moet geholpen worden, wanneer de situatie daarom vraagt. De EU dient
26 er op toe te zien dat investeringen in de asielketen van Zuid-Europese landen goed wordt
27 besteed. Er moet bij aankomst veel effectiever onderscheid worden gemaakt tussen
28 vluchtelingen en (economische) migranten. Indien blijkt dat Zuid-Europese landen er maar
29 niet in slagen de organisatie in de opvangkampen op orde te krijgen, kan de EU het beheer
30 tijdelijk overnemen.
- 31 495. Wanneer de druk op Zuid-Europese landen te hoog oploopt, wordt een noodmechanisme
32 ontwikkeld om de asielzoekers die naar verwachting uiteindelijk een verblijfstatus zullen
33 krijgen, te kunnen herverdelen over Europa. Lidstaten die hieraan bijdragen, ontvangen
34 steun overeenkomstig het aantal asielzoekers dat zij opvangen. Afgewezen migranten dienen
35 echter zo snel mogelijk te worden gerepatriëerd naar hun thuisland.
- 36 496. Het is aangrijpend dat er zoveel asielzoekers om het leven komen op de Middellandse Zee.
37 Mensenhandel en mensensmokkel moeten daarom keihard worden aangepakt. Nederland
38 maakt hiervoor zowel op nationaal als op Europees niveau extra middelen vrij.

39

1 Integratie

2 Er is veel voor te zeggen dat nieuwe Nederlanders tot op bepaalde hoogte hun eigenheid mogen
3 behouden. Dat is goed. Maar wat in ieder geval van hen gevraagd, zo niet geëist mag worden is dat
4 ze zich er rekenschap van geven in Nederland te zijn en zich constructief en vreedzaam voegen in
5 onze samenleving. De eerste stap daarbij is een goede inburgering. Daarin moeten met name de
6 regels van onze democratische rechtsstaat centraal staan, maar zeker niet de eenzijdig gekleurde,
7 seculiere basiswaarden. Het is belangrijk dat we leren op een vreedzame, respectvolle manier met
8 elkaar om te gaan als medemensen. Dat is iets anders dan alle burgers in een seculier keurslijf
9 persen.

10

11 497. In de inburgering moet de eigen verantwoordelijkheid voorop staan, ook financieel. De
12 gemeente zorgt voor begeleiding van inburgeraars die extra ondersteuning nodig hebben,
13 bijvoorbeeld bij de begeleiding naar een vaste baan. Zij die niet aan hun inburgeringsplicht
14 willen voldoen, worden beboet, en als dat kan uitgezet.

15 498. Inburgering dient in ieder geval te leiden tot een basale beheersing van de Nederlandse
16 taal, en daarnaast kennis van historische gebeurtenissen, nationale symbolen, ons cultureel
17 erfgoed en de manier waarop wij samen leven. Uitdrukkelijk hoort daar ook bij dat
18 nieuwkomers, zeker degenen die uit islamitische landen komen, weten van het lot dat de
19 Nederlandse Joden in de Tweede Wereldoorlog is overkomen.

20 499. Als gezinsmigranten een gedegen inburgering in het buitenland krijgen, kunnen zij
21 vrijgesteld worden van het participatieverklaringstraject. Zij hoeven alleen de
22 participatieverklaring te ondertekenen.

23 500. Bij het reguleren van arbeidsmigratie en het werven van migranten voor ‘tekortsectoren’,
24 moet de overheid meer rekening houden met de culturele achtergrond van de nieuwkomers.
25 Het heeft duidelijk de voorkeur om eerst te kijken in hoeverre Nederlanders en
26 Nederlandstaligen in het buitenland geworven kunnen worden.

27

28 Islam

29 Ondanks jarenlange inspanningen om vooruitgang te boeken bij het integratiebeleid, blijken nog
30 altijd grote spanningen te bestaan tussen diverse bevolkingsgroepen. Gelukkig gaat er in ons land
31 ook veel goed, maar het gaat mis daar waar de problemen zich opstapelen, wat zich uit zich in
32 (gevoelens van) vervreemding, discriminatie, achterstanden, vandalisme en criminaliteit. Het
33 samenleven met veel verschillende en ook niet-Westerse culturen is geen rooskleurig verhaal. Met
34 name de ‘islamisering’ van bepaalde wijken leidt tot spanningen, vooral daar waar wel heel
35 pontificale moskeeën verrijzen en opdringerig-luide gebedsoproepen te horen zijn.

- 1 501. De publieke ruimte is niet neutraal. Met gezond bewustzijn moeten we daar onze cultuur en
2 tradities koesteren. Daarom moeten gemeenten terughoudend zijn ten aanzien van
3 megamoskeeën, die een grote impact hebben op de omgeving.
- 4 502. Gebedsoproepen waarbij de islamitische geloofsbelijdenis met geluidsversterking over de
5 omgeving wordt uitgestort, moeten niet langer wettelijk worden toegestaan.
- 6 503. Op het naleven van het boerkaverbod in onderwijs, zorg, openbaar vervoer en
7 overheidsgebouwen, dient te worden toegezien.
- 8 504. Buitenlandse financiering van moskeeën wordt verboden.
- 9 505. Salafistische organisaties waarvan de activiteiten op gespannen voet staan met de
10 rechtsstaat worden aangepakt.
- 11 506. Eerwraak, huwelijkse uitbuiting, vrouwenbesnijdenis en vergelijkbare ontoelaatbare
12 praktijken worden effectief tegengegaan.
- 13

1 **Hoofdstuk 7. Sociale zaken en werkgelegenheid**

2 Burgers, kerken en maatschappelijke organisaties zijn geroepen om naar elkaar om te zien. De SGP
3 is vanouds kritisch op een te grote overheid die de verantwoordelijkheid van de samenleving te veel
4 overneemt. Dan worden mensen in knelsituaties te veel afhankelijk van een anonieme,
5 bureaucratische overheidsinstantie. Maar, zonder regulering en ingrijpen van de overheid zou op
6 onze arbeidsmarkt en in onze economie en samenleving het recht van de sterkste heersen. De markt
7 houdt namelijk niet vanzelfsprekend rekening met wie of wat zwak, kwetsbaar en beschermwaardig
8 is. Het is dus belangrijk dat er basale waarborgen zijn voor het welzijn van burgers, of zij nu wel of
9 niet werknemer zijn. Er moet voldoende ondersteuning zijn voor bijvoorbeeld gezinnen en
10 werklozen. Arbeidersuitbuiting en dakloosheid moeten worden voorkomen. De Nederlandse
11 beroepsbevolking verdient ruime kansen op werk en nieuwkomers moeten goed integreren.

12
13 Het werkveld verandert snel. Digitalisering en ook vergrijzing maken dat een heel nieuwe wereld
14 voor ons ligt. Ook in deze geheel nieuwe context is het van belang dat er voldoende werkplekken en
15 arbeidskrachten zijn. Het creëren van banen behoort volgens de SGP niet tot de kerntaak van de
16 overheid. Daarvoor moeten we allereerst denken aan onze ondernemers en private organisaties. Zij
17 vormen de basis van een gezonde economie en arbeidsmarkt en maken het mogelijk dat er goede
18 sociale voorzieningen zijn voor iedereen. De overheid zal zich wel moeten inspannen om goede
19 randvoorwaarden voor werkgelegenheid te scheppen.

20
21 In noodsituaties zet de overheid een stap extra. Door de coronacrisis is op wel heel bijzondere wijze
22 gebleken dat de overheid bereid is in noodsituaties bestaanszekerheid te waarborgen en
23 massaontslagen te voorkomen. Maar er zullen nog grote klappen volgen. De werkloosheid neemt nu
24 al in rap tempo toe. Veel bedrijven gaan kopje onder. De werkgelegenheid loopt terug. Het
25 voortbestaan van (familie)bedrijven en behoud van banen zal in deze crisistijd voorop moeten
26 staan.

27 28 **Arbeid en zorg**

29 De Bijbel houdt ons als mensen indringend voor dat de mens niet zal leven bij brood alleen. De
30 regering moet dat erkennen. Er is veel meer te doen dan alleen betaald werk. Het stimuleren van
31 het tweeverdienerschap is alleen al om die reden een doodlopende weg. Voor een samenleving die
32 ook écht een *samenleving* wil zijn, is het aangaan en onderhouden van andere relaties dan die op de
33 werkvloer cruciaal. Denk aan gezinnen en families, kerkelijke gemeenschappen, de buurt en allerlei
34 soorten verenigingen of organisaties. De overheid kan dit soort verbanden, die samen het kostbare
35 weefsel van de samenleving vormen niet genoeg waarderen. En dat niet alleen met woorden, maar
36 ook met daden door onder andere veel meer ruimte te bieden voor zorgtaken.

1 Door de coronacrisis werken veel mensen steeds meer thuis. Het is van belang dat de
2 arbeidsomstandigheden thuis goed zijn. Naarmate er meer wordt thuisgewerkt wordt de scheidslijn
3 tussen privé en werk wel dunner. Daarom moeten werknemers ook de ruimte krijgen om buiten
4 werktijd echt afstand te nemen van hun werk door niet altijd beschikbaar te hoeven zijn. En laten
5 we niet vergeten dat lang niet iedereen opbloeit bij thuiswerk. Bedrijven en overheden moeten ook
6 met deze werknemers voldoende rekening houden.

7

8 507. Het belastingstelsel moet eenverdieners niet afstraffen, maar stimuleren. Zij verdienen,
9 ook fiscaal, waardering voor hun onmisbare inzet voor de samenleving. Wie mantelzorg
10 verricht, moet daarvoor niet in fiscale zin worden 'afgestraft'.

11 508. Uitkeringsgerechtigden moeten voldoende ruimte krijgen om mantelzorg te kunnen
12 verrichten. Mantelzorg is per slot van rekening ook een waardevolle, maatschappelijke
13 bijdrage.

14 509. De zondag als gemeenschappelijke rustdag dient in ere te worden hersteld en gehouden.
15 Het is geen normale werkdag en moet dat ook niet worden. Werknemers kunnen dus niet
16 gedwongen worden om op zondag niet-noodzakelijke werkzaamheden te verrichten.

17 510. Werknemers krijgen het recht om iedere week, bijvoorbeeld op zondag, ten minste 24 uur
18 aaneengesloten onbereikbaar te zijn voor hun werk.

19 511. Er komt een wettelijk, collectief gefinancierd recht op betaald rouwverlof van een week bij
20 overlijden van bloedverwanten in de eerste graad en van vijf weken onbetaald rouwverlof, in
21 goed overleg met de werkgever in te vullen.

22 512. Ouders die geen recht hebben op kinderopvangtoeslag omdat zij geen tweeverdieners zijn,
23 moeten in gelijke mate financiële ondersteuning krijgen als zij hun kind om pedagogische
24 redenen naar de peuterspeelzaal willen laten gaan.

25 513. Er komen landelijke normen voor financiële ondersteuning bij sociaal-medische noodzaak
26 voor degenen die geen recht hebben op kinderopvangtoeslag.

27 514. Alleenstaande ouders in de bijstand worden tot de leerplichtige leeftijd van hun kind niet
28 verplicht om te solliciteren. Van die ouders mag wél verwacht worden dat zij zich
29 voorbereiden op het functioneren op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld door het volgen van een
30 (online) opleiding of cursus.

31 515. Bijstandsgerechtigden die gehuwd zijn of een gezamenlijke huishouding voeren en die te
32 maken hebben met een indicatie langdurige zorg, verdienen royale ondersteuning.

33

34 **Zekerheid en flexibiliteit**

35 Het is belangrijk dat de arbeidsmarkt flexibel kan inspelen op de vragen en behoeftes die in de
36 markt leven, zowel bij werkgevers als bij werknemers en zzp'ers. De overheid moet gezond
37 zelfstandig ondernemerschap stimuleren. Toch verdient de waarde van een vaste, duurzame baan
38 meer aandacht. Flexibiliteit kan vaker dan voorheen de praktijk zijn, maar het moet niet 'het

1 nieuwe normaal' worden. Een vaste baan blijft voor het welzijn van veel Nederlanders van belang.
2 Het blijkt ook bepalend voor het moment waarop burgers bijvoorbeeld een huis kopen en wanneer
3 zij kinderen krijgen. Vaste contracten moeten de komende periode aantrekkelijker gemaakt
4 worden, onder andere door meer ruimte voor tussenvormen te bieden dan nu het geval is en bij
5 (naderend) ontslag een goede begeleiding naar een nieuwe baan.

6

7 516. Arbeidscontracten voor onbepaalde tijd moeten meer mogelijkheden bieden voor aanpassing
8 aan de behoeften en omstandigheden van de werkgever inzake inhoud, tijd en plaats,
9 rekening houdend met redelijke verwachtingen en wensen van de werknemer.

10 517. Binnen een contract voor onbepaalde tijd dient minimaal per kwartaal een vast aantal
11 arbeidsuren overeengekomen te worden. Dat biedt de werknemer voor een langere termijn
12 inkomenszekerheid, terwijl de werkgever flexibiliteit moet houden om de inzet van de uren
13 te bepalen.

14 518. Bij het bieden van meer zekerheid aan werknemers met flexibele contracten moet rekening
15 gehouden worden met de vraag of het inkomen bedoeld is als bijverdienste (zoals
16 studentenbaantjes) of als een structurele inkomstenbron, noodzakelijk voor het
17 levensonderhoud.

18 519. Bij de beoordeling van de contractvorm en de toepasselijke arbeidsvoorwaarden moet de
19 feitelijke situatie waarin het werk wordt verricht meer gewicht in de schaal leggen. Alleen
20 zo kunnen werkenden voor gelijk werk zoveel mogelijk gelijk worden behandeld. Uiteraard
21 houdt de werkgever de ruimte voor het voeren van goed werkgeverschap, maar wordt
22 hiermee ongewenste ongelijkheid tegengegaan.

23 520. Ook platformen die diensten bemiddelen moeten minimale arbeidsvoorwaarden garanderen,
24 zoals de rusttijden van de werkers die bij het platform zijn aangesloten.

25 521. De overheid verkent met de sociale partners de mogelijkheden om te komen tot dunnere
26 cao's die meer ruimte laten voor goede afspraken tussen individuele werknemers en
27 werkgevers.

28

29 **Zelfstandigen zonder personeel**

30 Nederland telt ruim één miljoen zelfstandigen zonder personeel (zzp). Een groot deel van hen heeft
31 hier bewust voor gekozen. Zij verdienen de vrijheid om te ondernemen. Anderen zijn uit noodzaak
32 het zzp-schap ingerold, bijvoorbeeld na ontslag. De groep zzp'ers is dan ook enorm divers.

33 Generieke maatregelen pakken daarom verschillend uit, en zeker niet altijd positief voor iedereen.
34 Hier is maatwerk nodig. Toch zien we ook problemen, met name aan de onderkant van de markt,
35 waar zzp'ers tegen te lage tarieven concurreren. Denk ook aan zzp'ers zonder buffers terwijl ze
36 soms een hoog risico op arbeidsongeschiktheid hebben.

37

1 De coronacrisis heeft een deel van de problemen van zelfstandigen pijnlijk duidelijk gemaakt. Velen
2 zaten plotseling zonder inkomen en zonder reserves, waardoor de overheid met omvangrijke
3 maatregelen te hulp moest schieten. Dit geeft aan dat het nodig is om 'kwetsbare' zzp'ers te
4 beschermen. Tegelijk blijkt er het spanningsveld uit wat betreft de solidariteit in het sociale
5 zekerheidsstelsel. Enerzijds kiezen zzp'ers ervoor om beperkt bij te dragen aan de sociale
6 zekerheid; zij kunnen de extra financiële ruimte benutten om zelf voor (nood)voorzieningen te
7 zorgen. Anderzijds blijkt dat zzp'ers soms niet in staat zijn om grote klappen op te vangen, en
8 alsnog zijn aangewezen op extra overheidssteun. Ondanks de uitzonderlijkheid van de coronacrisis:
9 deze feiten zetten het sociale zekerheidsstelsel onder druk.

11 522. Het is belangrijk dat er een duidelijke afbakening komt tussen zzp'ers die echte
12 ondernemers zijn, en zzp'ers die feitelijk gezien werknemers zijn. Als iemand op vrijdag het
13 kantoor of de werkplaats verlaat als werknemer en op maandag als zelfstandige terugkomt
14 om hetzelfde werk te doen, is er meestal geen sprake van gezond zzp-schap. Daarom:
15 'echte' zzp'ers moeten de ruimte krijgen, schijnzelfstandigheid moet tegengegaan worden.
16 Dit onderscheid is echter wel lastig aan te brengen. Dit kan bijvoorbeeld door een heldere
17 definitie vast te stellen of door het stellen van criteria. Ook zou de fiscale behandeling
18 tussen werknemers en zzp'ers beter op elkaar af gestemd kunnen worden, met inachtneming
19 van de extra risico's die zelfstandigen hebben.

20 523. Daarnaast moeten (potentiële) zelfstandigen zonder personeel bewust gemaakt worden van
21 de lusten én de lasten van het zzp-schap. Een zzp'er krijgt niet alleen ruimte om te
22 ondernemen, hij of zij krijgt ook de maken met het risico op arbeidsongeschiktheid of
23 inkomensterugval. Als (potentiële) zzp'ers meer oog hebben voor bijvoorbeeld de risico's van
24 het zzp-schap, kan voorkomen worden dat werknemers onbewust het zzp-schap inrollen. Zo
25 kan uiteindelijk schijnzelfstandigheid voorkomen worden.

26 524. Zzp'ers dienen niet verplicht te worden tot het afsluiten van een
27 arbeidsongeschiktheidsverzekering als zij gegarandeerd de verantwoordelijkheid nemen om
28 zelf andere, passende maatregelen voor dit risico te treffen. Dit kan het opbouwen van een
29 eigen vermogen zijn, het aanhouden van kapitaal in de eigen onderneming of door gebruik te
30 maken van een voorziening zoals een broodfonds. Zzp'ers die wél een
31 arbeidsongeschiktheidsverzekering willen afsluiten, moeten daar de ruimte voor hebben.

32 525. Varianten die overwogen kunnen worden, zijn een verzekeringsplicht voor volledige en
33 blijvende arbeidsongeschiktheid, of een basisverzekering voor alle werkenden. In alle
34 gevallen geldt dat gemoedsbezwaarden de mogelijkheid moeten hebben om niet deel te
35 nemen aan een regeling met een verzekeringskarakter.

36 526. De fiscale behandeling van zzp'ers moet beter aansluiten op hun positie op de arbeidsmarkt.
37 Enerzijds moeten zij de middelen en de ruimte hebben om hun sociale zekerheid
38 (arbeidsongeschiktheid, pensioen) op een goede manier vorm te geven. Anderzijds moet
39 voorkomen worden dat er een oneigenlijke aantrekkingskracht van het zelfstandig

1 ondernemerschap ontstaat door fiscale prikkels. Een fiscale aftrek moet wel blijven bestaan,
2 met name voor ondernemers in de startfase.

3

4 **Kansen op werk**

5 Helaas hebben niet alle werkzoekenden gelijke kansen op de arbeidsmarkt. De overheid kan dat ook
6 niet afdwingen wil zij haar bevoegdheden niet overschrijden, maar zij kan wél kwetsbare groepen
7 extra ondersteunen en misstanden aanpakken. Kwetsbare groepen zijn bijvoorbeeld de werknemers
8 met een beperking, maar ook ouderen komen vaker moeilijk weer aan een baan. Ook gebeurt het
9 dat er sprake is van regelrechte discriminatie, bijvoorbeeld op afkomst, huidskleur of geslacht. Dan
10 moet er opgetreden worden. Bij discriminatie moet wel sprake zijn van ongelijke behandeling van
11 gelijke gevallen.

12

13 527. Gemeenten krijgen een bonus voor iedere nieuwe werkgever die door gemeentelijke
14 bemiddeling mensen met een beperking of oudere werknemers in vaste dienst neemt.

15 528. Werkgevers moeten erop kunnen rekenen dat eenvoudige ondersteuning beschikbaar is
16 wanneer zij werknemers met een beperking in dienst nemen. Zo moet de no-riskpolis breed
17 beschikbaar zijn.

18 529. Jongeren uit het praktijkonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs moeten
19 automatisch in het doelgroepenregister komen, zodat werkgevers kunnen rekenen op de
20 nodige ondersteuning en voordelen. Betrokkene moet de mogelijkheid hebben zichzelf uit
21 dat register te laten verwijderen.

22 530. Werkgevers krijgen, zoals afgesproken bij de uitvoering van het sociaal akkoord, het
23 wettelijk recht om mensen met een beperking in dienst te nemen tegen betaling van het
24 minimumloon.

25 531. Werkgevers kunnen oudere werknemers gedurende het eerste jaar zonder werkgeverslasten
26 in dienst nemen tegen betaling van het minimumloon, mits zij na een jaar een vast
27 dienstverband tegen cao-loon garanderen.

28 532. Overheden maken bij aanbestedingen actief gebruik van de mogelijkheden om voorwaarden
29 te hanteren om de inzet van werknemers met een beperking te garanderen.

30

31 **Eerlijk werk**

32 Economische concurrentie is goed. Het kan bijvoorbeeld leiden tot lagere prijzen voor consumenten
33 of kwaliteitsverbetering. Helaas constateren we dat er ook veel oneerlijke concurrentie is,
34 waardoor bijvoorbeeld grote, kwetsbare groepen werkenden schade lijden. Dat is bijvoorbeeld het
35 gevolg door een verkeerde uitwerking van het vrij verkeer van werknemers in de EU. Ook verkeerde
36 fiscale prikkels kunnen stimuleren tot ongezonde vormen van ondernemerschap. Daarnaast zien we
37 te vaak voorbeelden van uitbuiting en ongezonde werkomstandigheden.

- 1 533. Om de ongecontroleerde migratie tussen lidstaten te stoppen, zowel met het oog op de
2 gevolgen voor Nederland als voor de andere lidstaten binnen de EU, moeten meer
3 mogelijkheden geboden worden om waar nodig het aantal arbeidsmigranten te beperken,
4 bijvoorbeeld met werk- of woonvergunningen.
- 5 534. Lidstaten moeten de bevoegdheid hebben om vergunningen in te voeren voor arbeiders die
6 via een andere lidstaat de EU binnen komen.
- 7 535. De EU-regels voor detachering vanuit andere lidstaten moeten ertoe leiden dat de
8 loonkosten in het werkland gelijk zijn voor alle werknemers in een bepaalde sector.
- 9 536. De mogelijkheid om een vergoeding in te houden op het loon ten behoeve van huisvesting
10 van werknemers moet blijven bestaan. Controle op de deugdelijkheid van de woonruimte
11 moet beter.
- 12 537. Uitzendbureaus worden verplicht een passende waarborgsom te storten, zodat er genoeg
13 geld is bij eventuele loonvorderingen.
- 14 538. Alle overheden richten hun inkoop- en aanbestedingsprocedures zo in dat goede
15 arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden gegarandeerd zijn.
- 16 539. De pakkans bij fraude met uitkeringen is volgens de inspectie te laag. Er moet meer geld
17 worden beschikbaar gesteld voor de opsporing van uitkeringsfraude en voor handhaving,
18 bijvoorbeeld het betalen van de juiste inlenersbeloning.
- 19 540. Voor het vervullen van topfuncties hanteert de overheid geen quota voor bepaalde
20 doelgroepen. Ook in het bedrijfsleven wordt gewoon de beste kandidaat gekozen.

21

22 **Loon, uitkeringen en bijstand**

23 Werkgevers zijn verplicht een fatsoenlijk loon aan hun werknemers te betalen. Dat geldt eveneens
24 als er moeilijkheden zijn, zoals bij ziekte en arbeidsongeschiktheid. Die verplichtingen voor de
25 werkgever moeten uiteraard wel redelijk blijven. Ze mogen geen molensteen om de nek van de
26 ondernemer worden, zeker niet van de kleine(re) ondernemers. Voor wie geen recht (meer) heeft
27 op een werknemersuitkering, is er de bijstand. Die biedt een minimumvoorziening voor de basale
28 levensbehoeften. Uitgangspunt moet zijn dat burgers zoveel en zo snel mogelijk werk aanvaarden.

29 541. De regeling van de bijstandsuitkering moet voldoende stimulerend zijn om meer te werken
30 en daarmee meer te verdienen. Alleen mensen die zelf echt niet kunnen rondkomen hebben
31 recht op een uitkering. Bij onvoldoende bereidheid om te werken, terwijl men hiertoe wel in
32 staat is, vervalt het recht op bijstand.

33 542. Gemeenten dienen meer ruimte te hebben om keuzes te maken die volgens hen het beste
34 resultaat voor re-integratie opleveren, bijvoorbeeld door het volgen van scholing te
35 faciliteren.

36 543. Wanneer burgers fatsoenlijk en passend werk weigeren, wordt de bijstandsuitkering in
37 stappen stopgezet. Lokaal maatwerk is hier onwenselijk. Uiteraard worden mensen met een
38 beperking of ernstige ziekte hiervan uitgezonderd.

- 1 544. De verplichte loondoorbetaling bij ziekte door de werkgever duurt in Nederland buitensporig
2 lang. Er wordt een begin gemaakt met verkorting door de termijn te beperken van twee jaar
3 tot een periode van anderhalf jaar.
- 4 545. Werkgevers kunnen niet meer bij CAO verplicht worden om meer loon door te betalen dan
5 wettelijk is verplicht.
- 6 546. De premiebetaling voor arbeidsongeschiktheid moet rekening houden met de duur van de
7 arbeidsrelatie, zodat werkgevers niet met hoge kosten opgezadeld worden bij werknemers
8 die slechts relatief kort in dienst waren.
- 9 547. Het UWV krijgt meer budget voor persoonlijke begeleiding van uitkeringsgerechtigden. Bij
10 de re-integratie dienen nutteloze formaliteiten vermeden te worden, bijvoorbeeld het
11 voldoen aan de sollicitatieplicht wanneer dat zinloos is.
- 12 548. Ook in Nederland wordt een minimumuurloon ingevoerd, zodat werknemers in elke sector
13 op hetzelfde minimumloon kunnen rekenen. Zo wordt uitbuiting of armoede tegengegaan.
- 14 549. De hoogte van de bijstandsuitkering volgt de ontwikkeling van de inflatie en bedraagt ten
15 hoogste de contractloonstijging.
- 16 550. De werkloosheidsuitkering wordt korter, bij aanvang hoger en wordt vervolgens trapsgewijs
17 afgebouwd. De duur van de WW gaat naar één jaar, waarbij de opbouw van rechten over een
18 langere periode verloopt.
- 19 551. In de WW moet niet automatisch een basisuitkering van drie maanden beschikbaar zijn bij
20 herhaalwerkloosheid, maar geldt altijd het opgebouwde aantal dienstjaren.
- 21 552. Het UWV biedt werkgevers die zelf het risico van arbeidsongeschiktheid van hun
22 werknemers dragen (eigenrisicodragers) zekerheid over de verplichtingen bij re-integratie
23 van werknemers. Zo kunnen onverwachte loonsancties worden voorkomen. De wet moet
24 uitgaan van meer gelijkheid tussen de private en publieke uitvoering van de sociale
25 zekerheid, bijvoorbeeld als het gaat om re-integratie bij de eigen werkgever (het eerste
26 spoor).
- 27 553. De transitievergoeding is niet alleen bedoeld als budget om ander werk te vinden, maar ook
28 als compensatie voor ontslag. De vergoeding moet voor oudere werknemers weer rekening
29 houden met alle gewerkte dienstjaren.
- 30 554. Bij de 'export' van uitkeringen naar andere lidstaten moet Nederland de hoogte ervan
31 neerwaarts kunnen corrigeren naar het prijspeil in het land van bestemming.
- 32 555. Nederland zet in op bilaterale overeenkomsten met België en Duitsland om problemen in de
33 coördinatie van uitkeringen voor grenswerkers te verhelpen.
- 34

35 Armoede en schulden

36 Nederland is een welvarend land. Voor groepen die sociaaleconomisch kwetsbaar zijn, zijn in ons
37 land uitgebreide mogelijkheden voor (financiële) ondersteuning beschikbaar. Desondanks zijn er in
38 de praktijk toch nog veel schrijnende situaties. Denk aan kinderen in armoede of de gezinnen met
39 eenverdieners. Door de coronacrisis worden steeds meer mensen de dupe van financiële problemen.

1

2 Armoede leidt onder meer tot eenzaamheid. In bepaalde gevallen verergeren de regels het
3 probleem en komen burgers nog dieper in de schulden. Dat kan anders, bijvoorbeeld door een
4 actieve opstelling van gemeenten, zonder de verantwoordelijkheid van burgers te miskennen om
5 hun schulden weg te werken. Experimenten op dit terrein, zoals het bieden van inzicht in en regie
6 op schulden, moeten ruim baan krijgen. De regering moet op haar beurt zorgen voor eerlijke
7 koopkrachtverdeling. Het is zorgelijk dat juist sociale minima en eenverdieners de enige groepen
8 zijn die in de afgelopen tien jaar achteruit gegaan zijn in koopkracht. Die groepen hebben meer
9 steun nodig.

10

11 556. Uitgangspunt bij de koopkracht moet zijn dat de koopkracht ook voor sociale minima en
12 eenverdieners ten minste gelijk blijft. Voor deze groepen moet een ‘inhaaloperatie’
13 uitgevoerd worden omdat ze de laatste jaren als het gaat om hun besteedbaar inkomen er
14 relatief op achteruit zijn gegaan.

15 557. Gemeenten moeten voldoende ruimte hebben om gezinnen in armoede te helpen vanuit de
16 bijzondere bijstand. Financiële ondersteuning vanuit kerken en maatschappelijke
17 organisaties mag niet direct en volledig verrekend worden met de uitkering.

18 558. In alle gemeenten zouden erkende vrijwilligersorganisaties, zoals schuldhulpmaatje, voor
19 schuldhulpverlening moeten zijn die zorgen voor coördinatie en deskundigheidsbevordering.

20 559. Bij het vroegtijdig signaleren van schulden moet, waar nodig, ook een landelijk
21 ‘schakelpunt’ bestaan. Daarmee kan voorkomen worden dat het schuldprobleem zich
22 verplaatst en verergert.

23 560. Boetes zijn bij schulden niet altijd de meest voor de hand liggende oplossing. Ze kunnen de
24 situatie verslechteren in plaats van oplossen. Ook de overheid moet zich hierin bewust zijn
25 van haar rol en terughoudend omgaan met boetes bij te laat betalen van bijvoorbeeld
26 verkeersboetes of inkomstenbelasting. Bij het niet betalen van de autoverzekering kan het
27 (tijdelijk) ontzeggen van de rijbevoegdheid voor alle betrokkenen een effectievere oplossing
28 zijn. Gekeken moet worden wat per geval de meest effectieve manier is om de schulden zo
29 goed mogelijk af te lossen.

30 561. Indien verzekerden weer langer dan zes maanden in staat blijken zelfstandig hun
31 zorgverzekering te betalen, mag de zorgverzekeraar de verzekerde niet opnieuw op grond
32 van de resterende schuld aanmelden voor vervangende premiebetaling en boetes bij het
33 CAK, maar dient daarvoor een aflossingsregeling getroffen te worden.

34 562. Rentes voor kredieten moeten aan redelijke grenzen gebonden zijn, maar mogen niet zo
35 laag zijn dat ze onbedoeld het lenen stimuleren. Schuldenaars die te goeder trouw zijn,
36 moeten al na twee in plaats van vijf jaar toegang kunnen krijgen tot de wettelijke
37 schuldsanering. De rechter moet ook meer maatwerk kunnen leveren indien andere vormen
38 van hulp aantoonbaar niet hebben gewerkt of zullen gaan werken.

1 563. Incassobureaus moeten geregistreerd zijn en misstanden in deze branche moeten actiever
2 worden aangepakt. De boetebedragen die incassobureaus hanteren moeten in een redelijke
3 verhouding staan tot de schuld en de geleverde inspanning om het bedrag te vorderen.
4

5 **AOW en Pensioen**

6 ‘Het pensioen’ beslaat vaak een groot deel van een mensenleven, gemiddeld zo’n twintig jaar.
7 Tijdens deze periode krijgen gepensioneerden een bijdrage van de overheid voor levensbehoeften in
8 de vorm van een AOW-uitkering. Daarnaast hebben velen een aanvullend pensioen, opgebouwd
9 tijdens het werkzame leven. Sommigen kunnen daarbij ook nog een eigen woning, een onderneming
10 of eigen vermogen inzetten als inkomensondersteuning. De drie bovengenoemde ‘pijlers van het
11 pensioen’ kenmerken het Nederlandse pensioenstelsel. Dat stelsel staat wereldwijd in hoog aanzien.
12

13 Ouder worden is een zegen waar we dankbaar voor mogen zijn. Tegelijk is het van groot belang om
14 ons pensioenstelsel toekomstbestendig te maken. Dat gaat niet vanzelf. De vergrijzing, de
15 ontgroening, de veranderende arbeidsmarkt en de lage rentestanden zorgen voor een toenemende
16 druk op het ooit zo solide stelsel. Dat stelsel zal dan ook herzien moeten worden. Belangrijke
17 randvoorwaarde is dat de verdeling van de voor- en nadelen eerlijk moet zijn verdeeld tussen de
18 verschillende generaties.
19

20 Een groot deel van de oudedagsvoorziening bestaat uit uitkeringen die jarenlang belegd zijn. Dit kan
21 gunstig uitpakken, als de pensioenfondsen floreren. Maar het kan ook leiden tot minder gunstige
22 vooruitzichten, als de rendementen van de beleggingen tegenvallen. De overheid kan
23 schommelingen in pensioenuitkeringen niet altijd compenseren door bijvoorbeeld de AOW-uitkering
24 te verhogen. Wel is het een taak van de regering om de ontwikkeling van de koopkracht te
25 monitoren, en indien nodig bij te sturen.
26

27 564. Pensioendeelnemers moeten voldoende inzicht hebben in de verwachte
28 pensioenuitkeringen. Ook de factoren die de verwachte pensioenuitkering beïnvloeden
29 moeten zo helder mogelijk zijn. Dit komt ten goede aan het draagvlak van en het vertrouwen
30 in het pensioenstelsel.

31 565. Het pensioenstelsel moet beter aansluiten op schommelingen in de economie. Het is niet uit
32 te leggen dat slechte beleggingsresultaten van tien jaar geleden, nu de oorzaak kunnen zijn
33 van pensioenkortingen. Het moet daarom eenvoudiger worden om op basis van actuele
34 ontwikkelingen te korten dan wel te indexeren zodat schommelingen in pensioenuitkeringen
35 terug te leiden zijn op recente fluctuaties in de economie.

36 566. Per jaar worden de koopkrachtplaatjes van gepensioneerden bekeken. Waar nodig dient
37 koopkrachtreparatie plaats te vinden bij gepensioneerden met lage inkomens.

38 567. Ouderen met een ‘klein pensioen’ verdienen extra aandacht. De afgelopen jaren zijn hun
39 lasten opnieuw gestegen, zoals woonlasten en uitgaven voor de zorg. Ook zijn veel

1 pensioenen niet geïndexeerd, of zelfs gekort. Een kleine schommeling in de maandelijkse
2 inkomsten of uitgaven heeft vaak een groot effect in de portemonnee. Als de koopkracht
3 voor hen te veel uit het lood gaat lopen, moeten ze hiervoor gecompenseerd worden.

4 568. Keuzevrijheid moet het uitgangspunt zijn in het pensioenstelsel. Dit moet samengaan met
5 het behouden van goede, collectieve elementen uit het huidige stelsel, zoals collectief
6 beleggen en gezamenlijke risicodeling van levensverwachting, arbeidsongeschiktheid en
7 langer leven. Er is ook een toenemende behoefte aan meer maatwerk voor en door de
8 gepensioneerden zelf. Individuele pensioenpotten kunnen daarvoor een oplossing bieden.
9 Hierdoor krijgt ieder individu weer grip op en inzicht in zijn of haar pensioenpot.

10 569. Voor werkenden met een zwaar beroep is het niet altijd haalbaar om dat werk tot aan de
11 pensioengerechtigde leeftijd vol te houden. Voor deze werkenden moeten passende
12 regelingen komen. Zo kan de tijdelijke versoepeling van de RVU-heffing verlengd worden,
13 waardoor het makkelijker wordt om eerder te stoppen met werken. Ook is vroegtijdige
14 omscholing een optie.

15 570. Zzp'ers houden keuzevrijheid in het pensioenstelsel. Verplichte pensioenopbouw via
16 pensioenfondsen is onwenselijk. Zzp'ers moeten de ruimte krijgen om hun
17 oudedagsvoorziening in te vullen via bijvoorbeeld een fonds, een eigen woning of via
18 investeringen in de eigen onderneming. Zzp'ers die wel willen intekenen op een collectieve
19 regeling moeten daarvoor de ruimte krijgen.

20 571. De AOW-leeftijd moet flexibeler worden. Het moet mogelijk zijn om de AOW-leeftijd drie
21 jaar later in te laten gaan, waarbij de uitkeringen in latere jaren stijgen.

22 572. Een bijzonder punt van aandacht is het nabestaandenpensioen. Het gaat hierbij om een
23 kwetsbare groep mensen. De vormgeving van dit pensioen is op dit moment bijzonder
24 complex, wat het voor nabestaanden moeilijk maakt om inzicht te krijgen in hun rechten.
25 Het nabestaandenpensioen moet daarom beter vormgegeven worden, met in ieder geval
26 meer bescherming voor nabestaanden en meer inzicht in de opgebouwde rechten.

27

28

1 **Hoofdstuk 8. Binnenlandse Zaken**

2 Nederland is al eeuwenlang een zelfstandige, soevereine natie. Daar is de SGP dankbaar voor. Dat
3 geeft ons de mogelijkheid om als land zélf te beslissen over wat wij hier hebben opgebouwd en
4 onderhouden. In plaats van verdere inperking van die zelfstandigheid in EU-verband, kiest de SGP
5 voor versterking van de parlementaire democratie op nationaal, provinciaal en lokaal niveau.

6

7 Onze staatsinrichting is te typeren als een constitutionele monarchie met een parlementair stelsel.
8 De regering hoort het gesprek aan te gaan met het parlement. Dáár vindt de discussie plaats over de
9 richting die we in willen slaan. Juist in coronatijd hebben we gezien hoe belangrijk het parlement is
10 als plek waar beslist wordt of ingrijpende maatregelen nodig zijn of juist niet. Dáár wordt beslist
11 hoe we de grondwettelijke vrijheden waarborgen. Gelukkig is Nederland nog steeds een van de
12 meest stabiele democratieën in de hele wereld waar vrede, veiligheid en welvaart hand in hand
13 gaan. Dat geeft vertrouwen voor de toekomst.

14

15 Ons staatsbestel kan tegen een stootje. Juist omdat er strenge waarborgen zijn voor de wetgeving
16 en de verhouding tot grondrechten. De rechten en bevoegdheden van het staatshoofd, de ministers
17 en het parlement zijn duidelijk vastgelegd in de Grondwet en andere wetten. Dat geldt ook voor de
18 rechten en plichten die de burgers hebben, zowel tegenover de overheid als ten opzichte van
19 elkaar. Al die welomschreven en afgewogen wetten en regels bij elkaar maken van ons land een
20 rechtsstaat. De SGP hecht aan de grondrechten, die burgers beschermen tegen een staat die steeds
21 verder doordringt in de privésfeer. Het is goed om blijvend waakzaam te zijn dat de wetgever niet
22 op de stoel van de rechter gaat zitten en dat andersom de rechter zijn plaats weet en wetgeving en
23 beleidskeuzes aan de wetgever overlaat.

24

25 Nederland is tevens een gedecentraliseerde eenheidsstaat, dat wil zeggen dat naast het Rijk ook
26 provincies en gemeenten overheidstaken mogen en kunnen behartigen. De SGP vindt dat taken die
27 plaatselijk of regionaal kunnen worden opgepakt, door gemeenten en provincies moeten worden
28 uitgevoerd met zo min mogelijk voorschriften door het Rijk. Bestuurders die dicht bij de burgers
29 staan, kunnen beter rekening houden met gerechtvaardigde wensen en terechte klachten. Bij dit
30 decentrale bestuur hoort ook een passend financieel plaatje dat het voor gemeente- en
31 provinciebesturen mogelijk maakt hun taken betrouwbaar en goed uit te voeren.

32

33 Voordeel van een decentrale aanpak is óók dat er in het binnenlands bestuur recht kan worden
34 gedaan aan betekenisvolle regionale en plaatselijke verschillen. Noord-Brabant is Noord-Holland
35 niet, en een Limburger staat echt anders in het leven dan een ‘Grunninger’ of Zeeuw. Nederland is
36 veel en veel meer dan de Randstad. Sterker nog: de stedelijke gebieden zouden nergens zijn zonder

1 het platteland en de steden buiten de Randstad. De diversiteit en kracht van de regio's wordt in
2 'Den Haag' en omstreken stelselmatig onderschat. Daarmee doen we onszelf duidelijk tekort.

3

4 Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat niet alleen uit grondgebied in Europa, maar ook uit landen
5 in de Caraïbische Zee: Aruba, Curaçao en Sint Maarten en de bij Nederland horende eilanden
6 Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De samenwerking verloopt lang niet altijd vlekkeloos, en sommige
7 eilanden hebben moeite orde op zaken te stellen. Nederland moet de helpende hand bieden, vooral
8 in praktische zin.

9

10 **Nationale soevereiniteit en Grondwet**

11 573. Versterking van de nationale soevereiniteit is hard nodig. Nederland moet zich niet
12 langzaam maar zeker wegcijferen voor allerlei internationale verdragen. In de Grondwet
13 moeten daarom betere waarborgen komen tegen uitholling door onnodige Europese of
14 internationale regelgeving. Om die reden moeten de regels worden aangescherpt voor de
15 goedkeuring van verdragen waarin soevereiniteit wordt weggegeven.

16 574. Ook moet in de praktijk vaker gebruik gemaakt worden van verzwaarde eisen voor
17 goedkeuring van verdragen. Dit dient in ieder geval te gebeuren indien de afdeling advisering
18 van de Raad van State van oordeel is dat er sprake is van afwijking van de Grondwet.

19 575. Stilzwijgende goedkeuring van verdragen die ingezetenen binden, is ongewenst. Verdragen
20 die afwijken van de Grondwet kunnen alleen van kracht worden als regering en parlement
21 volgens de normale procedures eerst de Grondwet hebben gewijzigd.

22 576. De huidige 'zwarte' procedure voor wijziging van de Grondwet is een goede en noodzakelijke
23 waarborg tegen onvoldoende breed gedragen ingrepen in ons staatsbestel.

24 577. De SGP is voorstander van een preambule bij de Grondwet waarin uitdrukkelijk verwezen
25 wordt naar de christelijke waarden waar Nederland door is gestempeld.

26 578. Al ons doen en laten is afhankelijk van Gods zegen. Dat geldt ook voor het handelen van de
27 overheid. In dat licht bezien is het een goede zaak dat deze notie zichtbaar blijft door het
28 behoud van de formule 'bij de gratie Gods' boven wetten en Koninklijke Besluiten. De
29 christelijke eed, ambtsgebeden en de bede in de troonrede moeten in ere gehouden worden.
30 Daarmee geeft ook de overheid blijk van zijn afhankelijkheid van God.

31

32 **Regering en Parlement**

33 579. Het koningschap dat in Nederland onlosmakelijk verbonden is aan het Huis van Oranje-
34 Nassau, heeft een duidelijke meerwaarde. Koning Willem-Alexander staat boven de partijen,
35 zorgt voor continuïteit in het staatsbestuur en representeert met de andere Oranjes ons land

1 in het buitenland. De SGP ziet ernaar uit dat het staatshoofd naast ceremoniële taken ook
2 weer bij bijvoorbeeld de kabinetsformatie betrokken is.

3 580. Beknoptere regeerakkoorden en minderheidskabinetten kunnen de positie van het
4 parlement versterken, omdat er dan meer ruimte is voor de Tweede Kamer om het beleid te
5 beïnvloeden. Na een kabinetscrisis moet gekeken worden of er op basis van de laatste
6 verkiezingen ook een andere meerderheid voor een regeringscoalitie mogelijk is. Pas als
7 blijkt dat dat niet kan, moeten vervroegde verkiezingen worden uitgeschreven.

8 581. Tweede en Eerste Kamer hebben samen en ieder voor zich een zelfstandige positie binnen
9 ons staatsbestel. Het politieke primaat ligt bij de Tweede Kamer. De Eerste Kamer toetst
10 eerst en vooral of wetgeving juridisch deugdelijk is en consistent met verdragen en andere
11 wetten en regels. Daarmee is de Senaat wat ze moet zijn: een rem op de waan van de dag en
12 bewaker van wezenlijke grondrechten. Wijziging van de verkiezingsprocedure van de Eerste
13 Kamer is ongewenst.

14 582. Nadeel van (landelijke) referenda is dat ze inbreken op de vertegenwoordigende democratie
15 die we in Nederland kennen. Daar komt bij dat een referendum zich per definitie toespitst
16 op één bepaald onderwerp, waarmee een bredere (belangen)afweging moeilijk, zo niet
17 onmogelijk is. In plaats van referenda ziet de SGP meer in versterking van betrokkenheid van
18 burgers bij de politiek en de besluitvorming die past bij ons vertegenwoordigende stelsel.
19 Burgerfora kunnen hierbij een functie krijgen om kennis en inzichten uit de samenleving mee
20 te wegen in de besluitvorming en om betrokkenheid en enthousiasme voor de eigen
21 leefomgeving te benutten.

22 583. In een coalitieland als het onze waar geen enkele partij de meerderheid heeft en er dus
23 altijd moet worden samengewerkt, past geen gekozen formateur.

24 584. Het stelsel van evenredige vertegenwoordiging dient versterkt te worden door
25 lijstverbanden weer mogelijk te maken. Ook moet er een restzetelverdeling te komen die
26 alle partijen gelijk behandelt en niet langer grotere partijen bonuszetels geeft. Het is goed
27 wanneer politieke partijen gestimuleerd worden om de bestaande mogelijkheden voor
28 regionale kandidaten in de verschillende kieskringen beter te benutten. Hier is echter geen
29 afzonderlijke regionale verdeling van ons land voor nodig.

30 585. De SGP is voor een versterking van de rol van politieke partijen in ons parlementaire stelsel.
31 Een afzonderlijke stem waarmee aangegeven wordt de lijst als geheel te steunen, naast de
32 mogelijkheden voor voorkeurstemmen, is hiervoor een goede mogelijkheid. Het is belangrijk
33 dat er duidelijke regels komen in een nieuw te vormen Wet op de politieke partijen over
34 onder meer (digitale) campagnes, giften en subsidiëring door de overheid. Bij de financiering
35 moet het ledenaantal van een partij zwaarder wegen dan nu het geval is. Dat helpt ook om
36 partijen aan te sporen meer leden te krijgen en zo meer mensen bij de politiek te
37 betrekken.

38 586. Regering en parlement moeten bij wetgeving meer werk maken van constitutionele
39 toetsing. Dat is zeker het geval als de afdeling advisering van de Raad van State aangeeft dat
40 een wetsvoorstel niet past binnen de Grondwet.

1 Grondrechten voor de burger

- 2 587. De algemene wet gelijke behandeling is verouderd en eenzijdig. Klassieke grondrechten
3 verdienen een herwaardering. In de verhouding tussen grondrechten is bijvoorbeeld de
4 vrijheid van godsdienst gelijkwaardig aan het gelijkheidsbeginsel, maar in de praktijk komt
5 de vrijheid in het gedrang door de gelijkheidsdwang.
- 6 588. De vrijheid van meningsuiting is een groot goed, ook als dat meningen betreft die niet
7 stroken met wat de meerderheid vindt, of godsdienstige of politieke opvattingen die verzet
8 oproepen.
- 9 589. De vrijheid van meningsuiting mag geen vrijbrief zijn om doelbewust en nodeloos te
10 kwetsen of Gods naam te lasteren.
- 11 590. De vrijheid van geweten is belangrijk. Daarom is er in ons land altijd ruimte geweest voor
12 gewetensbezwaren, of dat nu was tegen de dienstplicht of verplichte verzekering en
13 vaccinatie. Die vrijheid om naar eigen geweten te handelen moet voluit blijven bestaan. In
14 dat licht bezien dient de discriminatie van trouwambtenaren vanwege hun
15 levensbeschouwelijke visie op het huwelijk ongedaan te worden gemaakt.
- 16 591. Het gelijkheidsbeginsel is onder meer zichtbaar in de gelijke bekostiging van openbaar en
17 bijzonder onderwijs. De SGP is voorstander van meer ruimte voor alle scholen om hun eigen
18 beleid te voeren rond bijvoorbeeld benoeming van personeel op scholen en de toelating van
19 leerlingen.
- 20 592. Fiscale wetgeving dient niet individueel gericht te zijn, maar oog te hebben voor de kosten
21 die huishoudens maken. Daarom moet het inkomen van huishoudens met één en twee
22 kostwinners gelijk behandeld worden.
- 23 593. Ongeboren kinderen zijn niet minder mens dan zij die al wél geboren zijn. De Grondwet
24 moet daarom - net als in internationale verdragen - het recht op leven erkennen. Dat dient
25 ook te gelden voor ongeboren kinderen.
- 26 594. Kerk en staat zijn gescheiden. De vrijheid van kerken om zich naar eigen overtuiging te
27 organiseren is een groot goed. Daar moet de overheid zich niet mee bemoeien. Dat is
28 uiteraard anders als er financieel of anderszins banden zijn met régimes of groepen die
29 geweld verheerlijken, haat zaaien of de rechtsorde willen ondermijnen.
- 30 595. Begraven als respectvolle wijze van omgang met overleden personen heeft oude papieren en
31 het getuigt van de hoop op het eeuwige leven. De SGP ziet dan ook geen ruimte voor
32 uitbreiding van de vormen van lijkbezorging voor resumeren en andere vormen van
33 (chemische) vernietiging.

35 Bescherming privéleven van burgers

- 36 596. Bescherming van ieders privacy is een groot goed. Inbreuken daarop zijn alleen
37 gerechtvaardigd als dit in het belang is van de veiligheid van personen of de staat in
38 noodsituaties.

- 1 597. De privacywetgeving is doorgeslagen wanneer ook kleine bedrijven, scholen en andere
2 organisaties opgezadeld worden met heel veel administratieve rompslomp. Nederland dient
3 de mogelijkheden voor afwijking van de Europese regels ten behoeve van kleinere
4 instellingen zoveel mogelijk te benutten. Het zou goed zijn als de regelgeving op dit punt
5 evenwichtiger wordt, met name de regels uit 'Brussel' behoeven herziening.
- 6 598. Kerken zijn belangrijk in onze samenleving, zoals dat ook bleek in de zorg rond corona. Bij
7 de uitwerking van privacyregelgeving moet er meer ruimte komen voor kerken om gegevens
8 uit te wisselen ten behoeve van hulp of bezoek aan eenzame of oudere mensen.
- 9 599. Mensen moeten zich veel meer bewust worden van de gevaren van het publiceren en
10 opslaan van persoonsgegevens. Aandacht hiervoor in opvoeding en onderwijs (mediawijsheid)
11 verdient ondersteuning.
- 12 600. Er moet strenge wetgeving komen om burgers te beschermen tegen digitale afpersing, het
13 publiceren van seksuele beelden en vergelijkbare inbreuken op de persoonlijke levenssfeer.
14 Hierbij dient gekozen te worden voor regels die gelden ongeacht de manier waarop het
15 gebeurt.
- 16 601. In de strijd tegen aanslagen en terrorisme kan het nodig zijn om incidenteel inbreuk te
17 maken op de privacy. In dat geval gaat de nationale veiligheid en die van burgers voor. De
18 mogelijkheid van toegang tot de rechter tegen inbreuken op het privéleven is hierbij te allen
19 tijde nodig.
- 20 602. De overheid moet er nauwgezet op toezien dat de privacy van burgers wordt gewaarborgd
21 en persoonlijke gegevens alleen worden bewaard zolang dat nodig is. De beveiliging van
22 systemen voor het beheer van persoonsgegevens dient onafhankelijk en kritisch getoetst te
23 worden.
- 24 603. Burgers moeten zelf kunnen bekijken welke persoonlijke gegevens de overheid of
25 overheidsinstanties hebben geregistreerd.
- 26 604. Het moet mogelijk zijn voor providers om internetfiltering toe te passen wanneer burgers
27 daar zelf voor kiezen.
- 28 605. Er moet een laagdrempelige voorziening komen waar burgers terecht kunnen voor het
29 beëindigen van internetcriminaliteit en internetpesten.
- 30 606. De burger moet mogelijkheden behouden voor keuzevrijheid in de vorm van
31 betalingsverkeer of in contacten met de overheid.
- 32 607. Het maken van filmpjes over optreden door politie en hulpverleners om ze openbaar te
33 maken moet worden tegengegaan. Ook deze mensen hebben recht op hun privacy.

35 Zondagsrust als oase

- 36 608. De rustdag is al bij de schepping aan ons gegeven door God. Het is een dag die in het
37 bijzonder bedoeld is voor het samenkomen in de kerken om Hem de eer te geven en de
38 opstanding van Jezus Christus te gedenken. De rustdag markeert ook een door God gegeven
39 ritme in de tijd dat heilzaam is voor mens en samenleving. Het welzijn van de schepping is

1 fundamenteel verbonden met het onderhouden van de rustdag. Het is een opdracht die
2 mens, dier en natuur ten goede komt. De positie van de rustdag verdient daarom versterking
3 in de Zondagswet en andere wetgeving.

4 609. Gemeenten die de zondagsrust willen beschermen moeten hiervoor de mogelijkheid hebben.
5 De wettelijke mogelijkheden hiervoor zijn het waard te behouden en te versterken.

6 610. Voor iedere Nederlander is het goed om een vrije zondag te hebben om op adem te komen.
7 Dat geldt zeker ook ondernemers en werknemers in winkels. Koopzondagen zijn daarom niet
8 gewenst. Zij schaden economie en samenleving op langere termijn. Daarom is het goed om
9 winkels op zondag gesloten te houden vanwege het belang van werknemers, winkeliers en
10 het sociale en kerkelijke leven. Ook het milieu en de leefbaarheid van binnensteden varen er
11 wel bij.

12 611. Zolang koopzondagen nog mogelijk zijn, moet er in ieder geval ruimte blijven voor
13 winkeliers die hun winkel op zondag om welke reden ook gesloten willen houden. Er moet
14 een wettelijk verbod komen op discriminatie van deze winkeliers door onder meer
15 verhuurders van winkelcentra of eigenaren van winkels. Het moet verboden worden dat zij
16 door regels of in de praktijk met boetes afdwingen dat winkels op zondag open zijn. Zo'n
17 verbod moet gelden voor bestaande en voor nieuwe contracten. Ook gemeenten moeten
18 kunnen optreden tegen zulke gedwongen winkelopenstelling op zondag.

19 612. De Arbeidstijdenwet moet zondagswerk alleen toestaan indien dit gaat om noodzakelijke
20 arbeid, zoals de politie en de gezondheidszorg. Werknemers mogen op geen enkele manier
21 gedwongen worden op zondag te werken. Ook discriminatie bij sollicitaties moet worden
22 tegengegaan. Dit vraagt om actief toezicht door de Inspectie SZW en andere organisaties.

23 613. Vrachtverkeer op zondag moet net als in diverse andere Europese landen worden verboden.
24 Dit is ook van belang vanwege bescherming van de vrije rijders (zzp'ers).

26 **Fatsoenlijk bestuur**

27 614. Politici en bestuurders vervullen een publieke functie. Van hen mag dan ook verwacht
28 worden dat ze integer zijn. Dat is natuurlijk vooral een kwestie van innerlijke overtuiging.
29 Daarom zijn ook duidelijke regels nodig en bijvoorbeeld burgemeesters die kritisch kijken
30 naar eventuele belangenverstrengeling bij raadsleden of wethouders. Datzelfde geldt
31 natuurlijk ook voor andere bestuurslagen, zoals provincies en waterschappen.

32 615. De salarissen van degenen die betaald worden uit de publieke middelen, mogen niet
33 exorbitant hoog zijn. Inhuur van externen om hetzelfde werk te doen voor een veel hoger
34 tarief moet worden ontmoedigd.

35 616. Politieke partijen moeten transparant zijn over de herkomst van grotere giften boven de
36 wettelijke grens.

37 617. Bestuurders, politici en hulpverleners moeten hun werk vrij en veilig kunnen doen.
38 Bedreigingen aan hun adres moeten dan ook zwaar worden bestraft.

- 1 618. Het Rijk moet gemeenten bijspringen waar de drugsmafia of andere onderwereldfiguren
2 greep proberen te krijgen op politiek en bestuur. Als dat lastig is omdat gemeenten gegevens
3 niet goed kunnen delen, moeten de belemmeringen worden weggenomen.
- 4 619. Burgers of bedrijven die niet-integer gedrag 'uitlokken' moeten zwaar worden gestraft.

6 Versterking decentrale besturen

- 7 620. Gemeenten zijn onmisbaar in ons staatsbestel. Er zijn de afgelopen jaren veel nieuwe taken
8 aan hen toebedeeld door het Rijk. Uitgangspunt moet zijn dat er in de komende jaren vooral
9 ruimte is om deze taken goed op te pakken, zonder dat er allerlei nieuwe taken bij de
10 gemeenten terecht komen.
- 11 621. Het is zeker in tijden van economische neergang belangrijk dat gemeentebesturen bij het
12 uitvoeren van hun begroting niet elke keer geconfronteerd worden met nieuwe tussentijdse
13 bezuinigingen waarmee ze geen rekening kunnen houden. In dergelijke gevallen moet er een
14 mogelijkheid bestaan om tijdelijk te werken met een niet-sluitende begroting, onder de
15 voorwaarde dat hun begroting structureel wel op orde is.
- 16 622. Door het grotere takenpakket van de gemeenten, is er meer druk komen te liggen op de
17 raadsleden, die in negen van de tien gevallen ook nog andere (beroepsmatige) bezigheden
18 hebben. Versterking van hun professionaliteit, en daarmee de lokale democratie, is dan ook
19 nodig.
- 20 623. Initiatieven om burgers meer betrokkenheid te geven bij hun eigen buurt of wijk zijn
21 belangrijk om de eigen verantwoordelijkheid van burgers te versterken. Gemeenten moeten
22 daar ruimte voor bieden.
- 23 624. De benoemde burgemeester is waarborg voor zijn onafhankelijkheid. De SGP is daarom
24 tegen verkiezing van burgemeesters. De betrokkenheid van gemeenteraden moet behouden
25 blijven.
- 26 625. De gemeente is de bestuurslaag die het dichtst bij de burgers staat. Dat moet vooral zo
27 blijven. Om die reden is de SGP in principe alleen voor gemeentelijke herindelingen als dat
28 vrijwillig gebeurt. Samenvoeging tegen de wil van de betrokken gemeente(n) wordt alleen
29 overwogen als er sprake is van structurele (financiële) problemen die niet op een andere
30 manier op te lossen zijn.
- 31 626. Bij de uitvoering van landelijke wetgeving houden gemeenten zoveel mogelijk eigen
32 beleidsvrijheid. Dat geldt eens te meer als het gaat om sectoren die ellende of misdaad
33 aantrekken, zoals gokhallen en prostitutie. Gemeenten moeten de vrijheid hebben om
34 hiertegen op te treden, of dit soort sectoren niet toe te staan op hun grondgebied. Dat geldt
35 eveneens voor ongewenste reclames als die voor datingsites of kansspelen.
- 36 627. De omvang van het takenpakket van gemeenten kan verschillen. Belangrijk is dat
37 gemeenten zelf meer te zeggen krijgen over hun inkomsten, inclusief meer ruimte voor
38 gemeentebelastingen. Dat mag echter niet betekenen dat de totale lastendruk (rijk,
39 provincie én gemeenten) van burgers en bedrijven hoger wordt.

1 628. Bij de verdeling van het geld uit het Gemeentefonds, dient er meer oog te zijn voor de
2 belangen van landelijke gebieden. Dat geldt zeker voor gemeenten die te kampen hebben
3 met een daling van het aantal inwoners. Het is ongewenst wanneer bij de verdeling van het
4 geld het aantal echtscheidingen of het aantal niet-westerse allochtonen onbeperkt meetelt
5 voor meer budget. Dat stimuleert bepaald geen beleid ter preventie van echtscheidingen en
6 miskent schaalvoordelen bij integratiebeleid. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van
7 algemene uitkeringen. Het aantal specifieke uitkeringen gaat daardoor omlaag.

8 629. Samenwerking tussen gemeenten is bij een aantal taken gewenst. Er moet in de wet meer
9 aandacht komen voor vergroting van de invloed en zeggenschap van gemeenteraden bij
10 bijvoorbeeld de veiligheidsregio's en andere gemeenschappelijke regelingen.

11 630. De tarieven voor begraven zijn in de afgelopen tijd fors toegenomen. Dit maakt begraven
12 voor veel mensen erg duur, soms zelfs onbetaalbaar. Het Rijk dient te stimuleren dat
13 gemeenten de begraafplaatsen meer gaan zien als een noodzakelijke maatschappelijke
14 voorziening, en niet meer als een voorziening die zichzelf moet zien te bedruipen door de
15 kosten te verhalen op de nabestaanden. Er dient daarom ook meer inzicht te komen in de
16 opbouw van de tarieven.

17 631. Gemeenten krijgen meer mogelijkheden voor toezicht in het buitengebied (door onder meer
18 boa's). Dat vraagt om afstemming van de regels die gelden rond wapengebruik en toezicht
19 om de productie van drugs en het dumpen van afval tegen te gaan.

20 632. Gemeenten verdienen steun bij de verbetering van het onderliggende wegennet, dit om de
21 landelijke maatregelen ter verhoging van de verkeersveiligheid te versterken.

22 633. De provincies zijn de oorspronkelijke dragers van de Nederlandse soevereiniteit en hebben
23 vanouds een centrale plaats in ons staatsbestel. Hun taken op onder meer het gebied van
24 ruimtelijke ordening in infrastructuur verdienen versterking.¹

25 634. De waterschappen zijn de oudste gekozen bestuursorganen in ons land en hebben een
26 belangrijke plaats in de bescherming van Nederland tegen overstromingen. Dit functionele
27 bestuur voor deze kerntaak van de overheid moet behouden blijven.²

29 Orde binnen het Koninkrijk

30 635. Binnen het Koninkrijk staat een zo groot mogelijke zelfstandigheid van de verschillende
31 landen voorop. Steun uit Nederland dient meer uit praktische dan uit financiële hulp te
32 bestaan.

33 636. Bij de besteding van de noodhulp na de verwoestingen die orkaan Irma aanrichtte, moet er
34 goed op worden gelet of het geld inderdaad ten goede komt aan de bevolking en de opbouw
35 van de samenleving.

¹ Zie hoofdstuk 9, Infrastructuur en Waterstaat.

² Ibidem.

- 1 637. Een goede regeling voor geschillen tussen de landen binnen het Koninkrijk is absoluut
2 noodzakelijk. Daarbij is betrokkenheid vanuit de verschillende landen onontbeerlijk omdat
3 het land Nederland zelf ook belanghebbende is. De regering mag alleen afwijken van
4 adviezen van de Raad van State over Koninkrijksgeschillen als daar goed gemotiveerde zeer
5 zwaarwegende redenen voor zijn.
- 6 638. Nederland moet niet schromen om in te grijpen als op (een van de) eilanden sprake is van
7 slecht functionerend bestuur. Het aanstellen van een regeringscommissaris die
8 gezaghebbend kan optreden, zoals op Sint-Eustatius is gebeurd, is in dergelijke gevallen aan
9 te bevelen.
- 10 639. Nederland draagt, samen met de andere landen, zorg voor bestrijding van mensen- en
11 drugshandel en andere ondermijnende criminaliteit. Daarvoor is steun uit Nederland nodig.
12 Voor de bestrijding van illegale migratie uit onder meer Venezuela geldt hetzelfde.
13 Nederland blijft daarom investeren in versterking van de Kustwacht.
- 14 640. In de strijd tegen criminaliteit is het belangrijk dat de landen zoveel mogelijk gelijke regels
15 kennen om ondermijning van het gezag en het bestuur tegen te gaan. Gebeurt dat niet, dan
16 trekt de zwakste schakel binnen het Koninkrijk de criminaliteit aan.
- 17 641. Nederland moet aandringen op versterking van de controle op drugs op de vliegvelden en in
18 de zeehavens van de landen van het Koninkrijk.
- 19 642. De financiële positie van de meeste Caribische landen binnen het Koninkrijk en op de BES-
20 eilanden is zorgelijk. Nederland moet niet schromen stevig in te grijpen om de
21 begrotingsdiscipline op orde te krijgen.
- 22 643. De situatie in de Point Blanche-gevangenis op Sint-Maarten is mensonterend en onveilig. Als
23 deze situatie niet spoedig verandert, moet er door de Koninkrijksregering ingegrepen
24 worden.
- 25 644. De BES-eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba moeten ruimte krijgen voor eigen ethische
26 keuzes, bijvoorbeeld op het terrein van de bescherming van het leven of huwelijk en gezin.
- 27 645. De SGP vindt het belangrijk dat er ook op de eilanden bij de aanpak van (jeugd)problemen
28 goed wordt samengewerkt met de plaatselijke kerken. Ondersteuning van gezinnen en
29 samenwerking met de kerken in de strijd tegen armoede is belangrijk.
- 30 646. De ministeries hebben bij de uitoefening van hun bevoegdheden bijzonder oog voor de
31 specifieke situatie op de BES-eilanden op het terrein van onder meer justitie, onderwijs en
32 milieu.

33

1 Hoofdstuk 9. Energie en klimaat

2 Rentmeesterschap

3 Nadat God Zijn scheppingswerk had voltooid, lees je in de Bijbel heel mooi dat Hij aan de mens, de
4 kroon op de schepping, de opdracht gaf om de aarde te ‘bouwen’ en te ‘bewaren’. D e tweeslag
5 maakt enerzijds ruimte om de aarde ‘in cultuur te brengen’ en te ontwikkelen, maar roept tevens
6 op om de schepping te beheren zoals een rentmeester dat doet met het landgoed dat hem is
7 toevertrouwd. Die doet wat zijn hand vindt om te doen, maar kijkt ook verder om zo de aan hem
8 toevertrouwde landerijen over te kunnen dragen aan de kinderen, of aan de eigenaar als die
9 terugkomt. Dat is beheren, niet exploiteren.³

10

11 Na de zondeval kwam alles in een totaal ander licht te staan. Beheren ontaardde in exploiteren. De
12 kwalijke gevolgen daarvan merken we tot op vandaag de dag. Niemand kan ontkennen dat ‘het
13 klimaat’ hoog op de politieke agenda staat, wereldwijd, dus ook in Nederland. Dit thema staat niet
14 op zichzelf. Het is slechts  en onderdeel van een veel bredere discussie die raakt aan onze
15 economische ordening, de toekomst van de landbouw, het behoud van natuur en landschap, hoe we
16 wonen, technologische ontwikkelingen, inkomenspolitiek, energiegebruik en de afhankelijkheid van
17 andere landen. Kortom, gaat over onze hele manier van leven en denken.

18 Uiterst complex dus, waarbij ook onder deskundigen verschillen van mening zijn over de oorzaken
19 van de problemen, hoe erg het is en over mogelijke oplossingen en de tijd die we hebben om die
20 dichterbij te brengen. Alleen al daarom leent dit thema zich niet voor makkelijke kreten,
21 gevaarlijke eenzijdigheid en extreem alarmisme.

22

23 Feit is dat onze huidige manier van leven een enorme aanslag pleegt op de leefomgeving en
24 natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen, zowel hier als elders. Het negeren daarvan is niet alleen
25 onverstandig, maar ook onverantwoord. Voorzichtigheid, al was het maar uit voorzorg, is daarom
26 geboden. Of alle analyses en voorspellingen nu kloppen of niet, het is gewoon goed om geen energie
27 te verspillen, zo weinig mogelijk afval achter te laten en gebruik te maken van duurzame
28 producten. Dat is in lijn met wat de Bijbel zegt over ieders taak jegens het geschapene. De SGP ziet
29 de overheid daarbij als mederentmeester, die de roeping heeft om de ongebondenheid van de mens
30 te beteugelen, door vervuiling te begrenzen via wetgeving en door milieuvriendelijke activiteiten
31 te belasten en milieuvriendelijke activiteiten te belonen.

32

³ Thema klimaatadaptatie als ordenend dan wel inspirerend principe voor ruimtelijke keuzes komt terug in paragraaf Water in hoofdstuk 10 en in paragraaf Ruimte in hoofdstuk 11 Wonen.

1 Diezelfde Bijbel leert ons evenzéér dat de mens bescheiden dient te zijn. Niet alleen in de zin dat
2 hebzucht schadelijk is, maar ook als het gaat om de mogelijkheden om de aarde naar onze hand te
3 zetten. Onze kennis is beperkt en de toekomst niet te overzien. Werkelijkheidszin is daarom op z'n
4 plaats. Als we ons laten leiden door de gedachte dat wij koste wat kost 'de aarde moeten redden',
5 overschatten we onszelf. Het klimaat is niet maakbaar. We moeten onze verantwoordelijkheid
6 nemen, maar wel in de wetenschap dat niet wij alles in de hand hebben en dat we het in goed
7 vertrouwen kunnen overlaten aan de Schepper én Onderhouder van hemel en aarde.

8

9 **Naar een duurzame, betrouwbare en betaalbare**

10 **energievoorziening**

11 **Huidige situatie**

12 Nederland verbruikt veel energie. We importeren fossiele brandstoffen en grondstoffen uit de hele
13 wereld en verstoken dat hier of maken er producten van. Het verbruik van zoveel fossiele
14 brandstoffen en grondstoffen heeft een schaduwkant: de negatieve gevolgen voor de leefomgeving,
15 dichtbij én ver weg. Die import is ook duur en maakt ons afhankelijk van het buitenland, inclusief
16 twijfelachtige régimes en instabiele regio's. Die euro's geven we liever uit aan bijvoorbeeld
17 Hollandse installateurs van zonnepanelen en besparingstechnieken.

18

19 **Stip op de horizon**

20 Verduurzaming van de energievoorziening begint bij besparen. Richting 2050 streeft de SGP daarom
21 naar een derde minder energiegebruik dan nu. De resterende energiebehoefte moet zo veel
22 mogelijk duurzaam geproduceerd worden. Een groot deel kunnen we dan in Nederland zelf
23 opwekken. Dankzij technologische ontwikkeling kan daarbij gebruik worden gemaakt van
24 innovatieve technieken en energiebronnen, zodat een bredere energiemix ontstaat dan nu het geval
25 is. Voor een kleiner deel is import van stroom en duurzaam geproduceerd gas nodig uit landen waar
26 de mogelijkheden voor renderende duurzame productie van energie groter zijn.

27

28 **Randvoorwaarden**

29 De SGP wil een nuchter en consistent energie- en klimaatbeleid. Dat begint met iets wat heel
30 normaal is, of zou moeten zijn: energiebesparing. En natuurlijk is er meer te doen. Investeren in
31 innovatie bijvoorbeeld, wat dat betreft zit Nederland vol met vernieuwende ondernemers en
32 ondernemende vernieuwers. Die moeten niet tegengehouden worden door gedateerde regelgeving.
33 Wat ook belangrijk is: bedrijven en regio's het vertrouwen en de ruimte geven om de
34 energietransitie op basis van heldere en afrekenbare doelen op een eigen manier vorm te
35 geven.

1 Zoals gezegd: hoe minder fossiele brandstoffen we gebruiken, des te beter. De afbouw ervan kost
2 geld, maar levert ook miljarden op die dan niet meer naar oliesjeiks en gasbaronnen vloeien. Maar
3 de omschakeling naar betere energiebronnen moet wel haalbaar en betaalbaar zijn. En het mag niet
4 zo zijn dat mensen omdat het windstil is plotseling in de kou en/of het donker zitten, dus: je moet
5 wel altijd op voldoende energie-aanvoer kunnen rekenen.

6

7 **Zorgvuldig beleid**

8 **Klimaatakkoord en Klimaatwet**

9 Het Klimaatakkoord is een basis om verder te werken aan de noodzakelijke verduurzaming van de
10 energievoorziening. Het huidige wettelijk vastgelegde streefdoel van 49% CO₂-reductie in 2030 lijkt
11 echter niet haalbaar te zijn dan wel alleen haalbaar tegen hoge kosten. Dat doel moet daarom geen
12 wet van Meden en Perzen worden. Deze reductie moet zeker niet worden opgevoerd naar 55%. Dat
13 leidt tot ongewenste noodgrepen en ondermijnt het maatschappelijk draagvlak.

14

15 De SGP wil de gedetailleerde korte- en langetermijndoelen uit de Klimaatwet schrappen. Die horen
16 in een beleidsnota. Het energie- en klimaatbeleid moet bepaald en zo nodig bijgesteld worden in
17 het parlement en niet in de rechtszaal. Wie denkt: grote stappen, snel thuis, vergist zich. Daarvoor
18 is de verduurzaming van de energievoorziening te complex. Zo kun je met het verstoken van gekapt
19 en geïmporteerd hout in energiecentrales snel en goedkoop doelen halen, maar echt duurzaam is
20 dat niet. Wie industriële bedrijven wegjaagt en meer producten importeert, is per saldo evenmin
21 duurzaam bezig. Zo'n kanttekening past ook bij zonnepanelen die na twintig jaar trouwe dienst niet
22 recyclebaar zijn en als afval weg moeten. Zorgvuldigheid gaat boven snelheid.

23

24 **Europese Green Deal**

25 Ook 'Brussel' moet geen dwingende, algemene doelen opleggen. Het is goed dat binnen de EU de
26 handen in elkaar worden geslagen om bijvoorbeeld meer kabels en buizen tussen lidstaten aan te
27 leggen om te zorgen voor een betrouwbare en duurzame energievoorziening. Ook een goed werkend
28 systeem voor CO₂-emissiehandel - met hogere prijzen dan nu - is iets wat juist gezamenlijk moet
29 worden geregeld. Dat geldt ook voor eisen aan de energiezuinigheid van auto's en apparatuur. Maar
30 het gaat mis als 'Brussel' alle landen vastpint op onrealistische en gedetailleerde doelstellingen
31 voor de reductie van CO₂-emissie. Dat doet geen recht aan het feit dat de lidstaten heel
32 verschillend zijn en een eigen verantwoordelijkheid hebben. Het ondermijnt ook het draagvlak voor
33 en vertrouwen in de energietransitie.

34

35 Subsidies voor duurzame energieproductie en nationale heffingen voor industrie en energiebedrijven
36 doorkruisen het functioneren van het Europese CO₂-emissiehandelssysteem. De SGP vindt het

1 belangrijk dat een goed werkend emissiehandelssysteem ten behoeve van een zo duurzaam
2 mogelijke energievoorziening in 2050 voorop blijft staan, zodat een gelijk Europees speelveld zoveel
3 mogelijk geborgd blijft en bedrijven de kans krijgen om de transitie op een kosteneffectieve wijze
4 vorm te geven.

5

6 **Goede basis: rechtvaardig en betrouwbaar**

7 **Energierichtvaardigheid**

8 De energietransitie is niet alleen iets voor techneuten en bestuurders. De omschakeling heeft
9 enorme invloed op de hele samenleving. Dat betekent dat de overheid verder moet kijken dan de
10 techniek. Als mensen die weinig te besteden hebben de energierekening steeds verder zien
11 oplopen, terwijl ze niet het geld hebben om veel te investeren in besparende isolatie,
12 zonnepanelen en zuinige auto's gaat er iets grondig mis. Als open landelijke gebieden worden
13 'gevuld' met windparken en zonneweiden om de steden aan hun energie te helpen, roept dat
14 terecht weerstand op. Mensen verliezen vertrouwen. De SGP pleit daarom voor
15 energierichtvaardigheid: een faire verdeling van lusten en lasten. Dat is goed voor het voor de
16 langere termijn noodzakelijke draagvlak.

17

18 **Betrouwbaar systeem**

19 Omdat we thuis, onderweg en in de fabriek steeds afhankelijker worden van elektriciteit in plaats
20 van aardgas, is er ook steeds meer vraag naar stroom. Er zijn scenario's waaruit blijkt dat we in
21 2050 het dubbele nodig hebben van wat we nu verbruiken. Dat zou een verzevenvoudiging van de
22 huidige duurzame stroomproductie kunnen betekenen! De grote vraag is of dat haalbaar is met
23 vooral weersafhankelijke windmolens en zonnepanelen. Om de energie-aanvoer betrouwbaar en
24 betaalbaar te houden zal er dus ook ingezet moeten worden op andere mogelijkheden.

25 647. Aan de verschillende klimaattafels zijn afspraken gemaakt. Er is onvoldoende aandacht
26 geweest voor het totale energiesysteem. Wat is er nodig om ook tijdens een windstille,
27 bewolkte en ijskoude week voldoende stroom te hebben? De SGP wil stresstesten en een
28 integrale analyse van het totale energiesysteem zoals dat er richting 2050 uit zou kunnen
29 zien.

30 648. Infrastructuur is de halsslagader van de energievoorziening en bepaalt de mogelijkheden
31 voor verduurzaming. Er moet een Meerjarenprogramma Infrastructuur Klimaat en Energie
32 komen, in samenwerking met netbeheerders en bedrijfsleven, met een wettelijke borging.

33 649. Er zijn financiële prikkels nodig om vraag en aanbod van stroom op elkaar af te stemmen,
34 opslag te stimuleren en pieken te vermijden. De dubbele energiebelasting bij opslag moet
35 afgeschaft worden.

36 650. In kostprijvergelijkingen en subsidieregelingen moet meer rekening gehouden worden met
37 de relatief hoge systeemkosten van windparken en zonnepanelen vanwege de fluctuerende

- 1 stroomproductie. Deze systeemkosten worden nu niet opgebracht door de producenten,
2 maar door de netbeheerders. Constante stroombronnen verdienen zo nodig een
3 subsidievoordeel boven fluctuerende stroombronnen dan wel een capaciteitsvergoeding.
- 4 651. Inpassing van lokale duurzame energieprojecten in het net kan lastig zijn, omdat de
5 infrastructuur er (nog) niet op aangepast is. Het is van belang dat ingezet wordt op
6 combinaties van wind en zon, zodat het net efficiënter benut wordt, en op combinaties met
7 energieopslag. Er zijn ‘verkeersregels’ nodig om ervoor te zorgen dat zonneweiden tijdelijk
8 afgeschakeld worden als de druk op het net te hoog wordt.
- 9 652. Elektrificatie van productieprocessen of gebouwverwarming in combinatie met een
10 duurzaam energieproject moet een financieel voordeel krijgen ten opzichte van
11 eigenstandige energieprojecten.
- 12 653. Als het stroomaanbod piekt, kunnen industrie en glastuinbouw stroom gebruiken in plaats
13 van aardgas (power-to-heat). De ongunstige tariefstelling voor netgebruik moet dan wel
14 aangepast worden.
- 15 654. Het Rijk moet meer investeren in de ontwikkeling van opslag- en conversietechnieken voor
16 omzetting van stroom in gas en warmte.
- 17 655. Waterstof is op langere termijn waarschijnlijk vooral beschikbaar voor hoge temperatuur
18 industrie, zwaar transport, oude, slecht te isoleren stadswijken, en om pieken en dalen in de
19 stroomproductie op te vangen. De overheid moet proefprojecten met onder meer elektrolyse
20 en een waterstofmolen steunen en mee investeren in waterstofinfrastructuur voor de
21 industrie.
- 22 656. Zonder innovatie gaan we het niet redden. De overheid moet meer inzetten op innovatieve
23 prijsvragen en aanbestedingen.
- 24 657. Aardgas blijft voorlopig een belangrijke brandstof en is relatief schoon. Nu de gaswinning in
25 Groningen afgebouwd wordt, moet de winning uit de kleine gasvelden ondersteund worden.
26 Natuurlijk zonder nieuwe aardbevingsrisico’s te creëren.

27

28 Concreet: meer duurzame energie, minder fossiel

29 De SGP wil meer inzet op (innovatieve) energiebronnen met een voorspelbare productie. Dat geldt
30 uitdrukkelijk niet voor het voor natuur en milieu schadelijke, grootschalige verstoken van gekapt
31 hout voor energieproductie.

32

33 658. Het Rijk moet meer geld uittrekken voor de ontwikkeling en opschaling van alternatieve
34 energiebronnen, zoals aquathermie, geothermie, getijdenenergie en ‘superkritieke’
35 vergassing van biomassa-restromen.

36 659. Stroomopwekking uit de zoet-zout gradiënt in oppervlaktewater kan in Nederland tot 15%
37 van de stroomvraag leveren. Er moet snel een grote demonstratie-installatie komen.

- 1 660. De SGP is voor verlenging van de levensduur van de kerncentrale in Borsele en staat open
2 voor een nieuwe inherent veilige kerncentrale. Hoewel kernenergie nadelen heeft, zoals
3 radioactief afval en opwarming van het oppervlaktewater, is het grote voordeel dat het CO₂-
4 vrije én voorspelbare stroomproductie oplevert. Dat moet fair afgewogen worden tegen het
5 ruimtebeslag en de hoge systeemkosten van windparken.
- 6 661. De overheid moet investeren in onderzoek naar gebruik van thorium en toewerken naar een
7 demonstratiecentrale in bijvoorbeeld Zeeland.
- 8 662. Nederland wil in 2030 alle kolencentrales verbieden. Dat kan negatieve gevolgen hebben
9 voor de leveringszekerheid. Voorop moet blijven staan dat de energievoorziening voldoende
10 betrouwbaar blijft. Zo nodig moet het beleid aangepast worden.
- 11 663. CO₂-afvang en opslag is een relatief goedkope manier om CO₂-doelen te halen. De
12 afhankelijkheid van import van fossiele brandstoffen blijft echter. Het is daarom een
13 tijdelijke oplossing. Niet meer, niet minder.
- 14 664. De SGP is tegen grootschalige houtkap en bijbehorende import voor energiecentrales, ook
15 niet onder druk van nationale duurzaamheidsambities. Voor zover biomassa nodig is voor
16 energieproductie, dan moet ingezet worden op biomassa uit reststromen en op raffinage van
17 biomassa, waarbij hoogwaardige toepassingen voorrang hebben op laagwaardige.
- 18 665. Geïmporteerde biomassa dient aan strikte duurzaamheidseisen te voldoen en van Europese
19 oorsprong te zijn. Door middel van Europese afspraken kan het duurzame karakter van de
20 biomassa immers geborgd worden.
- 21 666. De aanleg van zonnepanelen op daken en in bermen in plaats van op weilanden en akkers
22 moet gestimuleerd worden. Bijvoorbeeld door collectieve aanvragen aanspraak te laten
23 maken op SDE++, zodat niet alleen grote bedrijven en projectontwikkelaars er met de
24 subsidie vandoor gaan. Bij de toekenning van SDE++-subsidie moet rekening gehouden
25 worden met de zonneladder. Op daken is nog genoeg ruimte voor zonnepanelen, terwijl
26 zonneweiden ten koste gaan van vruchtbare landbouwgrond.
- 27 667. Voor zonneweiden gaat de gedragscode zon op land gelden, zodat zonneweiden alleen onder
28 voorwaarden mogelijk zijn. Goede landschappelijke inpassing is een vereiste.
- 29 668. De ruimtelijke inpassing van duurzame energieproductie is geen sinecure en verdient meer
30 aandacht. Bij het opstellen en uitwerken van de Regionale Energie Strategieën moet
31 voorkomen worden dat projecten en bijbehorende horizonvervuiling zonder afstemming aan
32 de rand van de regio's geïmplementeerd worden. Voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing
33 zijn landelijke afspraken nodig.
- 34 669. Recycling van zonnepanelen verdient veel meer aandacht. De groei van de vraag naar
35 schaarse metalen voor de energietransitie overstijgt de groei van de winning, een
36 achilleshiel voor een goede transitie. Hier moeten in Europees verband afspraken over
37 gemaakt worden. Via regelgeving moet de recycling van zonnepanelen gestimuleerd worden.
- 38 670. Meer onderzoek is nodig naar de effecten van windparken op zee voor het
39 onderwatermilieu.

1 671. De gaswinning in Groningen wordt snel afgebouwd. De aardbevingsrisico's zullen voorlopig
2 blijven. Het mag niet zo zijn dat we Groningers nu aan hun lot overlaten: het Rijk moet
3 zorgen dat de bestuurlijke chaos rond schadeafhandeling en versterking van gebouwen
4 aangepakt wordt. Bewoners zijn te vaak het kind van de rekening. Dat schaadt het
5 vertrouwen in de rijksoverheid.

7 Concreet: energiebesparing en duurzame verwarming

8 Hoe je huizen en gebouwen ook wil verwarmen, altijd is energiebesparing nodig. Werk maken van
9 haalbare isolatie bij bestaande, particuliere woningen (inclusief die van particuliere verhuurders)
10 verdient daarom meer prioriteit. Die energiebesparing verdient zich ook terug. Overal hoor je de
11 kreet 'van het gas af'. De SGP wil niet doordraven over de rug van burgers en stelt graag het doel
12 voorop: 20% minder aardgasgebruik in 2030.

14 672. De energievraag moet en kan omlaag door isolatie en door warmteterugwinning uit
15 ventilatielucht en warm water. Er dient meer budget te komen voor investeringsregelingen
16 en voor goedkope leningen. Ook kan gekozen worden voor minder BTW en meer
17 investeringsaftrek.

18 673. Gebouwgebonden financiering is een harde randvoorwaarde om grote investeringen door
19 woningeigenaren in het verduurzamen van hun huis haalbaar te maken.

20 674. We kunnen leren van landen als Engeland en Frankrijk, waar bijvoorbeeld een verplichting
21 geldt voor energiebedrijven om te investeren in energiebesparende maatregelen.

22 675. Rijk en gemeenten dienen samen in te zetten op grootschalige isolatieprogramma's om de
23 kostprijs voor het isoleren van een gebouw naar beneden te brengen.

24 676. Voor woningtypes waar dat goed mogelijk is, moet energieneutraliteit de norm zijn.

25 677. De meerjarenafspraken over energie met het bedrijfsleven lopen af, terwijl de nieuwe CO₂-
26 heffing voor een groot deel van deze bedrijven niet geldt. Er moeten bovenwettelijke
27 afspraken met deze bedrijven komen in ruil voor een korting op de energiebelasting.

28 678. De gasprijs gaat op en neer. Dat maakt het opstellen van een goede businesscase voor
29 aanpassing van de warmtevoorziening lastig. We willen kijken naar een flexibele gasbelasting
30 die omhoog gaat als de gasprijs sterk daalt, en andersom.

31 679. Gas, maar dan in de vorm van groen gas, waterstof en/of synthetisch gas, zal een
32 significante rol blijven spelen in de toekomstige energievoorziening, zeker in het landelijk
33 gebied. Netbeheerders moeten ruimte krijgen voor experimenten met alternatieve gassen.
34 Wat betreft het gasnet geldt: geen oude schoenen weggooien voor er nieuwe zijn. De
35 verplichting voor netbeheerders om niet gebruikte infrastructuur op te ruimen moet hierop
36 worden aangepast.

- 1 680. Gemeenten hebben vaak onvoldoende kennis en capaciteit om de warmtetransitie in de
2 eigen gemeente goed en onafhankelijk vorm te geven. Het Rijk moet meer ondersteuning
3 geven.
- 4 681. Om de warmtevoorziening in de toekomst voor iedereen betaalbaar te houden moet
5 gekeken worden naar het socialiseren van de netwerkkosten. Open warmtenetten waar
6 verschillende warmteproducenten op aan kunnen haken, hebben de voorkeur.
- 7 682. Warmtenetten in omliggende landen lijken goedkoper in de exploitatie dan Nederlandse. Er
8 is hier weinig inzicht in de kostenopbouw. Daarom moeten er boekhoudregels opgesteld
9 worden om ervoor te zorgen dat we meer inzicht krijgen in de kostenopbouw van de
10 warmtevoorziening.
- 11 683. Er moet een garantstelling komen voor bedrijven die investeren in lokale
12 warmtevoorzieningen.
- 13 684. Gemeenten moeten ruimte krijgen om de warmtetransitie op een eigen manier in te vullen,
14 om marktpartijen uit te dagen en om aan de slag te gaan met innovatief georganiseerde
15 warmtenetten. Elke wijk en elk dorp is weer anders.
- 16 685. Nederland heeft nu vooral hoge temperatuur warmtenetten. De SGP wil meer inzet op de
17 ontwikkeling en uitrol van lage temperatuur warmtenetten met minder energieverlies.
- 18 686. Veel aandacht gaat uit naar warmtepompen. De veel toegepaste lucht-lucht warmtepomp
19 presteert helaas minder dan de bodem-warmtepomp en maakt ook meer herrie. Om
20 ongewenste en onnodige druk op het elektriciteitsnetwerk te voorkomen is een zorgvuldige
21 aanpak nodig die stuurt op toepassing van de bodem-warmtepomp.
- 22 687. We besparen ook energie door meer thuis te werken, minder de auto te pakken en in eigen
23 land op vakantie te gaan in plaats van het vliegtuig te nemen. De overheid moet dit
24 stimuleren.⁴

25

26 Concreet: betrokkenheid en draagvlak burgers en ondernemers

- 27 688. Burgers en ondernemers moeten al in een vroeg stadium betrokken worden bij het opstellen
28 van beleid. Hoe meer betrokkenheid aan de voorkant, hoe minder tegengas bij de
29 uitwerking. Dat geldt ook voor duurzame energieprojecten.
- 30 689. Ook omwonenden moeten mee profiteren van de opbrengsten van windparken, zodat zij
31 niet alleen met de lasten ervan geconfronteerd worden.
- 32 690. Er is meer steun en ruimte voor energietoöperaties nodig, ook voor warmtecoöperaties. Het
33 is bij collectieve projecten lastig om de eerste stappen te financieren. Hier is meer steun
34 van de overheid voor nodig, bijvoorbeeld in de vorm van garantstellingen.
- 35 691. De overheid moet meer laten zien over de baten van energietransitie, zoals comfort,
36 kostenbesparingen op de langere termijn en klimaatwinst. Voorbeeldwoningen kunnen

⁴ Meer hierover in hoofdstuk 10, Infrastructuur en Waterstaat.

1 daarbij helpen. Ook moet duidelijker worden gemaakt welke subsidies en leningen er zijn om
2 te investeren in duurzaamheid.

3 692. De energierekening is voor burgers en ondernemers onduidelijk: naast de energiebelasting is
4 er ook de oplopende ODE-heffing. Om een faire lastenverdeling te borgen moeten we voor
5 financiering van de duurzame energieproductie af van de aparte ODE-heffing. Laat dit lopen
6 via de algemene middelen.

7 693. De ODE-heffing voor MKB-bedrijven in de 2^e en 3^e schijf moet omlaag. Investerings in
8 elektrificatie moeten niet afgestraft worden.

9 694. Energiearmoede moet voorkomen worden. Om de energierekening voor armere huishoudens
10 betaalbaar te houden, maar huishoudens wel te stimuleren om werk te maken van isolatie,
11 kan het belastingtarief voor gas omhoog als ook het kortingsbedrag per huishouden omhoog
12 gaat.

13

14 Concreet: industrie en datacenters

15 695. De industrie neemt de komende jaren al beslissingen over investeringen in 2030-2040.
16 Bedrijven moeten weten waar ze aan toe zijn. Een CO₂-heffing moet Europees ingebed
17 worden en een prikkel zijn om te verduurzamen, maar geen wurgheffing. Systeeminnovaties
18 zijn mogelijk en nodig, maar kosten wel tijd.

19 696. De opbrengst van eventuele heffingen moet teruggesluisd worden naar de sector voor
20 ondersteuning bij investeringen in de verduurzaming van productieprocessen.

21 697. Voor een gelijk speelveld is het belangrijk dat ook voor geïmporteerde producten een CO₂-
22 heffing gaat gelden.

23 698. Het Rijk moet investeren in pilots met circulariteit, *power-to-heat* en emissiearme
24 processen.

25 699. Overheid en netbeheerders moeten tijdig investeren in infrastructuur voor de industrie
26 zodat emissiereducties gerealiseerd kunnen worden.

27 700. We gebruiken steeds meer data. Er worden steeds meer datacenters gebouwd. Daardoor
28 stijgt het stroomgebruik exponentieel. Er moet een plan van aanpak komen om ervoor te
29 zorgen datacenters fors gaan besparen op hun energiegebruik.

30 701. Er moet een belasting komen op het grootschalig lozen van restwarmte, zodat er een prikkel
31 is om deze warmte nuttig te gebruiken, bijvoorbeeld voor het verwarmen van gebouwen.

32 702. Voor de bijdrage van mobiliteit en landbouw aan de verduurzamingsopgave zie
33 hoofdstukken.⁵

34

⁵ Voor de bijdrage van mobiliteit en landbouw aan de verduurzamingsopgave zie hoofdstukken 10 Infrastructuur en Waterstaat en 11 Landbouw.

1 Hoofdstuk 10. Infrastructuur en Waterstaat

2 Het bouwen en bewaren, zoals geschetst in de inleiding, betekent niet alleen ruimte voor wonen,
3 werken en vervoer, maar ook oog voor de bescherming van de leefomgeving en verkeersveiligheid.
4 Wat betreft verkeer en vervoer wil de SGP een forse daling van het aantal verkeersslachtoffers,
5 meer thuiswerken, minder files, betere bereikbaarheid van het landelijk gebied, goedkoper ov,
6 meer overstappunten tussen auto en ov en minder vliegbewegingen. De SGP wil een verschuiving
7 van infrabudget van de Randstad naar regio's in het oosten, noorden en zuiden van het land. Wat
8 betreft onze leefomgeving wil de SGP een schoner milieu, minder zwerfafval, minder verspilling van
9 grondstoffen en meer onderzoek naar de gevolgen van 5G-antennes voor de volksgezondheid.

10

11 Verkeer en vervoer

12 Van A naar B: mensen

13 De SGP wil werken aan veilig, betrouwbaar, duurzaam en betaalbaar vervoer op de weg en op het
14 spoor. Gemiddeld zijn we een uur per dag op reis van A naar B. Ongemerkt geven we hier zo'n 15%
15 van de huishoudportemonnee aan uit.

16

17 Mobiliteit is het cement van de samenleving. Het zorgt ervoor dat mensen naar school, het werk, de
18 winkel en het ziekenhuis kunnen gaan, en dat ze elkaar kunnen opzoeken en mantelzorg kunnen
19 verlenen. Beschikbaarheid van geschikt vervoer is niet vanzelfsprekend. Het kan te duur worden of
20 er is gewoon geen goede OV-verbinding, bijvoorbeeld op het platteland. Ook filevorming gooit roet
21 in het eten: het kost tijd en geld. Het belang van mobiliteit voor het sámen leven staat bij de SGP
22 voorop. Daaraan dient mobiliteit dienstbaar te zijn. Belangrijke randvoorwaarden daarbij zijn:
23 verkeersveiligheid en bescherming van de leefomgeving tegen schadelijke emissies en
24 geluidsoverlast.

25

26 Voor de toekomst van het mobiliteitsbeleid is het belangrijk de volgende zaken voor ogen te
27 houden:

28

29 703. We leren van de coronacrisis dat er meer mogelijkheden zijn voor thuiswerken en online
30 vergaderen dan we dachten. Als de overheid dit stimuleert en zelf het goede voorbeeld
31 geeft, brengt dat de filedruk omlaag en besparen we onszelf veel reistijd. Doen dus!

32 704. Opvallend is dat het aantal reizigerskilometers al vijftien jaar op hetzelfde niveau zit. Toch
33 neemt de filedruk toe en zitten treinen vaker tjokvol. Het geeft aan dat fileproblemen niet
34 alleen het gevolg zijn van de groei van de bevolking en de economie. Verbreding van wegen
35 is op bepaalde punten wel een oplossing, maar niet dé oplossing. Het gaat ook om beter
36 gebruik van bestaande infrastructuur.

1 705. Lokaal zijn er steeds meer bereikbaarheidsproblemen, terwijl het Rijk en de provincies
2 vooral bezig zijn met in het oog springende regionale en nationale verbindingen. Als je op de
3 snelweg goed door kunt rijden, terwijl je vervolgens kort na de afslag een half uur vertraging
4 oploopt, heeft die snelwegverbreding minder zin dan het lijkt.

5 706. Bij de verdeling van het budget voor infrastructuur wordt vooral een economische afweging
6 gemaakt: wat levert de meeste reistijdbaten op? De SGP vindt dat breder gekeken moet
7 worden. Verkeersveiligheid, regionale bereikbaarheid buiten de Randstad en de aanpak van
8 vervoersarmoede verdienen meer aandacht en gewicht. Filerijden en het bijbehorende
9 reistijdverlies kosten de samenleving per jaar ongeveer vier miljard euro, verkeersongevallen
10 ongeveer veertien miljard euro. De investeringen in verkeersveiligheid liggen echter bijna
11 tien keer lager dan de investeringen in infrastructuur. Het zou dan ook goed zijn als het
12 nieuwe Mobiliteitsfonds wordt omgevormd naar een Bereikbaarheidsfonds dat ruimte biedt
13 om alle belangen mee te wegen die spelen bij het thema mobiliteit.

14 707. Om de filedruk serieus aan te pakken en ervoor te zorgen dat elektrische auto's en
15 buitenlandse automobilisten meebetalen, is volgens experts een vorm van betalen naar
16 gebruik nodig. Het kan de filedruk met minstens 15 tot 30% verlagen. De vorm, een vlakke
17 heffing en/of een spitsheffing, moet snel uitgewerkt worden. De SGP kiest daarbij voor een
18 voor Nederlandse automobilisten budget-neutrale en zorgvuldige invoering, gecombineerd
19 met investeringen in auto-ov overstappunten en goedkoper ov.

21 Algemeen

22 708. Het aanpakken van verkeersproblemen in de spits begint bij het verminderen en spreiden
23 van verkeersbewegingen. Er moet geïnvesteerd worden in niet-infrastructurele maatregelen,
24 als opvolging van het programma Beter Benutten, en nieuwe mobiliteitsconcepten. Denk aan
25 het stimuleren van automobilisten om op een andere manier naar het werk te gaan. Samen
26 met werkgevers kan ervoor gezorgd worden dat meer mensen thuis werken of dat
27 medewerkers aan het begin of het eind van de dag een uur thuis werken.
28 Onderwijsinstellingen kunnen gestimuleerd worden om lestijden zo aan te passen dat
29 studenten niet in de ochtendspits met het ov hoeven te reizen. Zo is er minder drukte in de
30 spits.

31 709. Door betere benutting van de bestaande weg- en OV-capaciteit kan bespaard worden op
32 infrastructuuruitgaven. Dergelijke maatregelen moeten meegenomen worden in de
33 maatschappelijke kosten- en batenanalyses bij de voorbereiding van projecten.

34 710. Doordat we na de coronacrisis meer thuis zijn gaan werken en door invoering van betalen
35 naar gebruik, zullen minder auto's de weg op gaan. Dat kan een aanleiding zijn om in de
36 planning staande infrastructuurprojecten te heroverwegen.

37 711. In veel meer gebieden dan nu het geval is moet gewerkt worden met een programmatische
38 aanpak voor bereikbaarheid, wellicht ook gekoppeld aan regionale fondsen. Gemeenten,

1 provincies en bedrijfsleven dragen gebiedsgericht bij via cofinanciering. Gemeenten moeten
2 meer armslag krijgen voor lokale investeringen in infrastructuur en bereikbaarheid.

3 712. Vanuit het Bereikbaarheidsfonds moet geïnvesteerd worden in betere verknoping van het
4 hoofdwegennet met het onderliggend wegennet. Dat geldt ook voor betere verknoping van
5 het hoofdspoor met het regionale en lokale ov.

6 713. Met het Bereikbaarheidsfonds moet het mogelijk worden om mee te investeren in
7 gebiedsontwikkeling als daardoor bepaalde infrastructurele investeringen achterwege kunnen
8 blijven. En andersom: er is meer financiering van infrastructuurprojecten vanuit de
9 waardeontwikkeling van nabijgelegen vastgoed nodig en mogelijk. Hoe dan ook verdienen
10 mobiliteit en bereikbaarheid serieuze aandacht aan de vóórkant van gebiedsontwikkeling.

11 714. De plotselinge afsluiting in 2016 van de Merwedebrug voor vrachtverkeer leverde veel
12 economische schade op. Achterstallig onderhoud moet aangepakt en voorkomen worden.
13 Hier moet voldoende budget voor gereserveerd worden.

14 715. Wegen, spoorlijnen en vaarwegen zijn kwetsbaar voor extreme droogte en hitte. Zwakke
15 schakels als gevolg van deze weersomstandigheden moeten daarom aangepakt worden.

16 716. De bediening van bruggen, sluizen en spoorwissels is kwetsbaar voor digitale aanvallen en
17 verstoringen doordat systemen verouderd zijn. Investeringen in goede beveiliging en betere
18 ICT-systemen zijn nodig.

20 Veilig!

21 Per jaar vallen er ruim twintigduizend zwaargewonden in het verkeer en zijn er bijna zevenhonderd
22 verkeersdoden te betreuren. Die aantallen kunnen en moeten omlaag. Ongevallen zorgen voor
23 onnoemelijk veel leed en verdriet. Verkeersveiligheid verdient daarom meer aandacht en inzet, ook
24 financieel! De SGP staat voor bescherming van het leven, óók in het verkeer.

26 717. De aanpak van veiligheidsknelpunten in het nationale wegennet, zoals bij de N57 op Goeree
27 en bij de A15 in de buurt van Tiel, verdient meer prioriteit. Alle 100 km/uur N-wegen van
28 het Rijk dienen fysieke rijbaanscheiding te krijgen.

29 718. Meer nationale cofinanciering is nodig voor investeringen van gemeenten en provincies om
30 hun wegennet veiliger te maken. Denk aan aanpassingen in woonwijken die te hard rijden
31 onmogelijk maken, veiligere fietspaden en kruispunten, ook voor elektrische fietsen, aparte
32 rijbanen voor fietsers en auto's, veiliger 80-km/uur wegen en meer verkeershandhaving.

33 719. Bij het opstellen van plannen voor nieuwe infraprojecten moet verkeersveiligheid al in het
34 beginstadium meegenomen worden.

35 720. Rijkhulpsystemen (ADAS) verdienen een fiscale stimulans.

36 721. Verkeershandhaving dient een plaats te krijgen in de Nationale Veiligheidsagenda.

- 1 722. Gemeentelijke boa's moeten meer ruimte krijgen voor verkeerscontroles in de wijk. De
2 politie komt hier niet echt aan toe, terwijl in bijvoorbeeld 30-km zones steeds meer
3 verkeersslachtoffers vallen.
- 4 723. Alcohol- en drugsgebruik in het verkeer moet harder aangepakt worden. De overheid moet
5 zo nodig geld uittrekken voor herinvoering van het alcoholslotprogramma.
- 6 724. Snelheidsmaniakken moeten veel hogere boetes krijgen, zeker als ze vaker in de fout gaan.
- 7 725. Felverlichte LED-reclameschermen die langs wegen staan en weggebruikers (kunnen)
8 afleiden, moeten verdwijnen.

10 Met de auto

- 11 726. Investerings in de aanpak van infrastructuurknelpunten blijven een belangrijk onderdeel
12 van het Bereikbaarheidsfonds. Om maar wat te noemen: het verkeerslichtvrij maken van het
13 knooppunt A1/A30 bij Barneveld en het verbreden van de A1 tussen Barneveld en Apeldoorn,
14 van de A20 tussen Rotterdam en Gouda en van de A15 tussen Papendrecht en Gorinchem. De
15 regelmatig openstaande brug in de A6 door Friesland hoort een aquaduct te zijn. Bij
16 Bodegraven moet een fatsoenlijke verbinding tussen autoweg N11 en de A12 komen zonder
17 overstekende fietsers. De N35, een belangrijke verkeersader in Oost-Nederland tussen Zwolle
18 en Wierden, moet een volwaardige auto(snel)weg worden. Knelpunten op de N59 richting
19 Hellegatsplein ('Zeelandroute') dienen aangepakt te worden. Een flessenhals in de N50 bij
20 Kampen moet voorkomen worden.
- 21 727. Er moeten meer overstappunten voor auto-ov komen, met bijbehorende verbindingen naar
22 werklocaties en voorzieningen. Zo razen dagelijks tienduizenden auto's langs
23 stoptreinstation Utrecht-Lunetten: geef dit station een intercitystatus met een snelle
24 verbinding naar Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Eindhoven, en zorg voor een
25 aansluiting op de A27 en goede parkeergelegenheid.
- 26 728. De SGP wil overdag een landelijk inhaalverbod voor vrachtwagens op 2x2-baans snelwegen.
- 27 729. Meer inzet op 'intelligente infrastructuur' met slimme verkeerslichten,
28 verkeersregelininstallaties en toeritdoseerlichten draagt bij aan het voorkomen van
29 verkeersknelpunten en ongelukken.
- 30 730. De SGP kiest, zoals eerder aangegeven, voor minder betalen voor autobezit en meer voor
31 autogebruik. Voor een zorgvuldige besluitvorming en uitwerking zijn snel experimenten nodig
32 met spitsheffingen.
- 33 731. Het parkeren van de auto bij een transferium of station mag door werkgevers onbelast
34 vergoed worden, zodat werknemers gestimuleerd worden om een groter deel van de reis met
35 het ov te maken.
- 36 732. Gemiddeld rijden we maar een uur per dag in de auto. Dat biedt kansen voor gedeeld
37 autogebruik. De overheid stimuleert dat, mogelijk in samenwerking met garagehouders en
38 verenigingen van eigenaren. De wettelijk verplichte autoverzekering gaat gelden voor de
39 gebruiker in plaats van de eigenaar.

- 1 733. Het Rijk moet gemeenten en netbeheerders ondersteunen bij de uitrol van een
2 toekomstbestendig (publiek) laadpalennetwerk, ook voor elektrische vrachtwagens in de
3 stad.
- 4 734. De SGP vindt lagere parkeertarieven voor elektrische auto's dan voor andere auto's
5 onrechtvaardig.
- 6 735. Dure en zware elektrische auto's gebruiken meer energie per kilometer dan de
7 lichtgewicht, maar krijgen meer fiscaal voordeel. Dat moet anders.
- 8 736. Slim laden van elektrische auto's, afgestemd op de duurzame stroomproductie, moet
9 gestimuleerd worden door de juiste prikkels in de stroom- en capaciteitstarieven van
10 laadpalen en in de stimuleringsregeling voor zonnepanelen. Daarvoor zijn goede spelregels
11 en afspraken tussen netbeheerders, gemeenten en marktpartijen noodzakelijk.
- 12 737. De productie van accu's van elektrische auto's brengt milieurisico's met zich mee.
13 Elektrische auto's vliegen sneller in brand dan andere auto's en het blussen is lastiger. Er is
14 beleid nodig om deze nadelen aan te pakken.
- 15 738. Het Rijk faciliteert de aanleg van waterstof-tankstations.
- 16

17 Met het ov en de fiets

- 18 739. De SGP wil meer inzet op OV-management, zoals afstemming van dienstregelingen, en op
19 busbanen, Bus Rapid Transit-systemen (snel en duurzaam busvervoer als goedkoper
20 alternatief voor railverbindingen) en lightrail.
- 21 740. Er moeten nieuwe regionale treinstations komen, onder meer bij Staphorst en Barneveld-
22 Noord. De regionale spoorlijn tussen Zwolle en Wierden verdient verdubbeling.
- 23 741. De SGP wil (meer) intercitystops bij onder meer Harderwijk, Dordrecht en Barneveld-Noord,
24 zodat ook regionaal belangrijke plaatsen beter verbonden worden met de Randstad.
- 25 742. Vanuit Middelburg, Enschede, Groningen en Roermond moet je met de trein in maximaal
26 anderhalf uur in de Randstad kunnen zijn. Dat betekent dat snellere treinen nodig zijn. En
27 dat stappen gezet moeten worden richting een nieuwe spoorlijn tussen Amsterdam/Almere
28 en Noord-Nederland (Lelylijn). Dit helpt bovendien om de woningnood in de Randstad te
29 beperken en is goed voor de bedrijvigheid en de vitaliteit van krimpregio's.
- 30 743. Bij de aanleg van nieuwe woonwijken dient vroegtijdig ingezet te worden op een goede OV-
31 verbinding, zodat de mensen niet eerst wennen aan transport per auto. Voor de niet-
32 rendabele startperiode wordt een passende bijdrage uit het Bereikbaarheidsfonds
33 beschikbaar gesteld.
- 34 744. De SGP wil een versobering van het Programma Hoogfrequent Spoor. Het programma gaat nu
35 teveel ten koste van regionale verbindingen en aansluitingen.
- 36 745. De spanning op de bovenleiding van treinen moet naar 3kV, zodat treinen sneller op kunnen
37 trekken en het spoornet meer en langere treinen aan kan.
- 38 746. Er moet gekeken worden naar decentralisatie van regionale treindiensten ten behoeve van
39 betere aansluiting op het andere regionale ov.

- 1 747. Bij aanbesteding van OV-concessies dienen bedrijven uitgedaagd te worden om ruimte te
2 geven aan nieuwe mobiliteitsdiensten. Alle vervoersconcessies moeten MaaS (Mobility as a
3 Service)-waardig worden, zodat aanbieders van mobiliteitsdiensten ook treinreizen en
4 busritten mee kunnen verkopen. Voor toepassing van MaaS is standaardisatie nodig, zodat je
5 niet voor elke vervoerder een aparte app nodig hebt. De overheid stimuleert samenwerking
6 en goede afspraken, ook over kwaliteitseisen en het delen van data.
- 7 748. De SGP wil af van bushokjesdenken. Zo zou het goed zijn als er streekabbonnementen komen
8 voor trein, bus, metro en tram in één. Het 'omchecken' bij overstap naar een andere
9 vervoerder moet vereenvoudigd worden.
- 10 749. Het zou goed zijn als het Rijk provincies gaat ondersteunen bij het opzetten van
11 'vraaggestuurd' vervoer in dunbevolkte gebieden en de aansluiting op regionale
12 overstappunten. Onderzoek naar het combineren van regulier ov en doelgroepenvervoer en
13 ontschotting van budgetten hiervoor kan daarbij behulpzaam zijn.
- 14 750. 'Den Haag' moet financieel bijdragen aan experimenten en projecten met het combineren
15 van pakket- en personenvervoer. Lege bussen en halflege bestelwagens in het landelijk
16 gebied kunnen zo wellicht voorkomen worden. Dat is goed voor de bereikbaarheid van het
17 landelijk gebied en het milieu.
- 18 751. Ook mensen met een beperking moeten zoveel mogelijk op het ov kunnen rekenen. Het
19 Besluit toegankelijkheid ov is onduidelijk en verdient aanscherping. Bij aanbestedingen
20 dienen behartigers van de belangen van mensen met een handicap inspraak te krijgen.
- 21 752. Nog te vaak stuiten lokale initiatieven voor vervoer van ouderen en minder mobiele mensen
22 op bureaucratie en tegenwerkende concessiehouders voor het lokaal openbaar vervoer. Het
23 Rijk moet deze initiatieven faciliteren en zo nodig via wetgeving borgen.
- 24 753. Een op de zes Nederlanders kan zich digitaal niet goed redden. Ook voor hen moet het ov
25 toegankelijk blijven.
- 26 754. De aanpak van vervoersarmoede verdient meer aandacht. Vooral oudere mensen in het
27 landelijk gebied komen in de problemen: voorzieningen zijn steeds verder weg, terwijl het
28 ov minder dichtbij komt en duurder wordt.
- 29 755. Een treinkaartje kopen is nu veel duurder dan in de auto stappen. Om het ov aantrekkelijker
30 te maken moet er een btw-vrijstelling voor het ov komen.
- 31 756. De SGP wil gratis ov voor kinderen van 0-11 jaar. Jong geleerd is oud gedaan!
- 32 757. Demonstratieprojecten met een hyperloop - razendsnel vervoer door een vacuümbuis -
33 verdienen steun.
- 34 758. De werkkostenregeling laat weinig ruimte voor een fiets van de zaak. De leaseregeling is
35 vooral bedoeld voor e-bikes. De SGP wil daarom de bedrijfsfietsregeling terug.
- 36 759. Door gebruik te maken van cofinanciering moet de aanpak van knelpunten in regionale
37 fietsnetwerken en de aanleg van snelfietsroutes gestimuleerd worden.

38

1 Luchtvaart

2 Met name rond Schiphol is in de afgelopen jaren het aantal vluchten fors toegenomen. Dat geldt
3 echter ook voor de overlast en de luchtvervuiling. Van sectoren als de landbouw wordt veel
4 gevraagd, terwijl de luchtvaart buiten schot blijft. Dat is ongewenst. De vele goedkope
5 vakantievluchten hebben weinig economische toegevoegde waarde, maar belasten wel het milieu.
6 Het aantal vliegbewegingen moet daarom omlaag.

7

8 760. Zolang serieuze internationale afspraken over vliegheffingen achterwege blijven, moet de
9 nationale vliegbelasting omhoog. Dan is die ook meer in lijn met de heffingen in andere
10 Europese landen. Bij de invoering moet rekening gehouden worden met de economische
11 gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse vliegmaatschappijen.

12 761. De SGP wil dat reizigers naar omliggende landen niet het vliegtuig, maar de trein pakken.
13 De vliegbelasting wordt fors verhoogd voor bestemmingen in Europa die op een goede manier
14 en binnen redelijke tijd met de trein te bereiken zijn. Nederland moet investeren in betere
15 internationale treinverbindingen.

16 762. Luchthaven Schiphol zit vol. De SGP wil dan ook geen verdere groei. Het aantal
17 nachtvluchten moet sterk omlaag.

18 763. Lelystad Airport is bedoeld om door het verplaatsen van vluchten de overlast bij Schiphol
19 omlaag te brengen en niet om verdere groei van de luchtvaart te faciliteren. Voorwaarde is
20 wél dat er door herindeling van het luchtruim geen sprake is van laagvliegroutes over
21 Friesland, Overijssel en Gelderland.

22 764. Ruimte in de dichtbevolkte Randstad is schaars. De optie om Schiphol (deels) naar zee te
23 verplaatsen blijft dan ook boven de markt hangen. De regering dient harde randvoorwaarden
24 te stellen aan zo'n gedurfd project, waarna een consortium van bedrijven en experts de
25 beste optie kan onderzoeken. Op basis van een integrale kosten- en batenanalyse kan
26 besloten worden of Nederland ermee gediend is of niet.

27

28 Snel en duurzaam goederenvervoer

29 Het lijkt vanzelfsprekend: volle winkels en gestage aanvoer van grondstoffen en materialen. Dat dit
30 niet vanzelfsprekend is, bleek tijdens de coronacrisis. Dit onderstreept het vitale belang van de
31 bedrijven die werkzaam zijn in transport en logistiek. De mensen die in deze sector werken
32 verdienen daarom onze steun, ook bij het verduurzamen van dit goederenvervoer.

33

34 765. Het Rijk moet mee investeren in een goede spoorverbinding tussen Gent en Terneuzen en in
35 de aanleg van een multimodale terminal bij Valburg (Betuwe) en een railterminal bij
36 Bleiswijk.

- 1 766. De tarieven voor tachograafkaarten moeten omlaag. Het kan niet zo zijn dat onze
2 transportbedrijven meer moeten betalen dan hun collega's in het buitenland.
- 3 767. Het Europese verbod voor vrachtwagenchauffeurs om de wekelijkse rustperiode in de cabine
4 door te brengen, geeft hen onvoldoende flexibiliteit. Het moet mogelijk worden om een keer
5 in de maand op een beveiligde parkeerplaats met voorzieningen te staan.
- 6 768. Het delen van data tussen transport- en logistieke bedrijven en tussen vrachtwagens en
7 slimme verkeerslichten kan een belangrijke bijdrage leveren aan meer efficiënt en
8 gestroomlijnd én veilig goederenvervoer. De overheid werkt samen met het bedrijfsleven
9 aan goede en betrouwbare ICT-systemen.
- 10 769. De inkomsten van de vrachtwagenheffing moeten terug blijven vloeien naar de
11 transportsector ten behoeve van ondersteuning van innovatieve projecten die gebruikt
12 kunnen worden om het lange afstandstransport te verduurzamen. Denk aan het rijden op
13 waterstof.
- 14 770. Er zijn Europese afspraken nodig om ruimte te krijgen voor het rijden met extra lange
15 vrachtwagencombinaties (zogenaamde LZV's en SEC's).
- 16 771. In verschillende Europese landen rijdt er geen vrachtverkeer op zondag. Dat willen we in
17 Nederland met het oog op de zondagsrust ook.
- 18 772. De SGP wil de zondag vrijwaren van het bezorgen van pakketjes.
- 19 773. Webwinkels moeten bij pakketbezorging aan huis bij particulieren een stevige bezorgheffing
20 of bezorgingstarief in rekening gaan brengen. Dit is een stimulans voor aflevering via
21 afhaalpunten en beperkt de overlast van koeriers in de wijken en buurten.
- 22 774. De energiebelasting moet de aanleg en het gebruik van walstroomvoorzieningen voor zee-
23 en binnenvaartschepen niet ontmoedigen, maar stimuleren.
- 24 775. De *modal shift* komt maar niet van de grond. De verhoudingen weg-spoor-binnenvaart zijn
25 de afgelopen jaren nauwelijks veranderd. Het Rijk moet samenwerking stimuleren: tussen
26 kleinere verladers en vervoerders, tussen spoorvervoerders die nog te veel vanuit het
27 systeem en niet vanuit de klant denken, en verladers. Ladingstromen moeten worden
28 gebundeld waardoor meer goederen geheel of gedeeltelijk over het water of het spoor
29 vervoerd kunnen worden.

30

31 Binnenvaart

32 Heel veel goederenvervoer verloopt via het water, de binnenvaart. Een binnenvaartschip kan
33 evenveel lading meenemen als tientallen zo niet honderden vrachtwagens en is daarmee relatief
34 schoon en zuinig. De SGP blijft zich sterk maken voor de binnenvaart.

35

36 776. Helaas is het aantal kleine binnenvaartschepen in tien jaar tijd met een derde afgenomen.
37 Zorgelijk, omdat juist deze schepen in de haarvaten van het watersysteem kunnen komen en
38 zo een hele goede bijdrage kunnen leveren aan de *modal shift*. Nederland moet zich hard

1 maken voor een hardheidsclausule voor internationale emissie- en geluidseisen, zodat kleine
2 binnenvaartschepen door kunnen varen.

3 777. Het vaarwegennet moet optimaal zijn. Daarom dient achterstallig onderhoud te worden
4 uitgevoerd en moeten capaciteitsknelpunten, zoals bij de Volkeraksluizen en bij Grave,
5 aangepakt worden. Overheden moeten ervoor zorgen dat de bediening van bruggen en
6 sluizen beter op elkaar wordt afgestemd.

7 778. Het Rijk moet er, samen met de provincies, voor zorgen dat er meer ligplaatsen voor
8 binnenvaartschepen komen.

9 779. Het Rijk moet verduurzaming van de binnenvaartvloot structureel stimuleren. Dat kan onder
10 meer door vervanging van motoren te subsidiëren en door de aanleg van bunkerplaatsen voor
11 duurzame brandstoffen en stroom te ondersteunen.

12 780. Het beleid moet ruimte bieden voor beperking van de uitstoot van schadelijke stoffen door
13 andere maatregelen dan alleen de dure vervanging van scheepsmotoren.

14 781. Er moeten voldoende ontgassingsinstallaties beschikbaar komen. Het helpt als de
15 afgevangen en verwerkte gassen niet langer als afvalproduct bestempeld worden.

16

17 Leefomgeving

18 Op Gods schepping moeten we zuinig zijn. Het is ook onze leefomgeving. Naast inzet voor
19 verduurzaming van verkeer, landbouw en energiegebruik en voor goed natuurbeheer, dient ook
20 werk gemaakt te worden van zuiver water, gezonde lucht en een schone bodem. Met natuurlijk zo
21 min mogelijk (zwerf)afval! De overheid zal zelf het goede voorbeeld dienen te geven door meer
22 duurzaam in te kopen.

23

24 Lucht en bodem

25 782. Voor allerlei (chemische) stoffen, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnen zijn er
26 strenge (toelatings)eisen met het oog op de risico's voor de mens. Bij 5G-straling is dat niet
27 het geval omdat er nog te weinig gegevens verzameld en doorgerekend zijn. De huidige norm
28 is eenzijdig. Hier is dus actie nodig: meer meten en strengere toetsen!

29 783. De les van alle ellende met de plotselinge invoering van strengere regels, zoals voor PFAS,
30 moet zijn dat ondernemers de tijd moeten krijgen om toe te werken naar het kunnen
31 voldoen aan strengere regels.

32 784. In tuinen en pleinen liggen veel tegels of andere bestrating. Het zou voor de
33 waterhuishouding, natuur en leefomgeving beter zijn als de tegels worden vervangen door
34 groen. De SGP wil een landelijke campagne om dit te stimuleren.

35 785. Asbestsanering moet gestimuleerd worden door meer inzet op en ruimte voor innovatieve
36 werkmethoden. Onnodige eisen worden geschrapt.

1 786. Vuurwerk zorgt voor veel slachtoffers, schade, luchtvervuiling en andere overlast. Naast het
2 verbod op vuurpijlen en knalvuurwerk, moet ook rondvliegend siervuurwerk verboden
3 worden. Gemeenten houden ruimte om zelf een vuurwerkshow te organiseren.

4 787. Houtkachels zorgen voor sfeer en verwarming. De rook kan in de bebouwde kom echter ook
5 voor overlast en gezondheidsproblemen zorgen. Er moet beleid komen om de overlast door
6 houtrook gericht in te perken, bijvoorbeeld door verplichte roetfilters of emissie-eisen voor
7 bestaande houtkachels.

8 788. De geluidsregels voor windmolens zijn in Nederland veel ruimer dan in andere Europese
9 landen. Omdat het geluid van windmolens voor omwonenden erg storend kan zijn, moeten
10 die regels aangescherpt worden.

11 789. Geluidsoverlast door motorrijders moet aangepakt worden. Gemeentelijke
12 opsporingsambtenaren moeten ruimte krijgen om hierop te handhaven.

14 Grondstoffen en afval

15 790. Meer dan de helft van de Nederlanders koopt liever nieuwe spullen dan iets wat kapot is te
16 (laten) repareren. Europese regels moeten aangepast worden zodat onderdelen van
17 apparaten eenvoudiger vervangen kunnen worden.

18 791. Het leasen van goederen moet gestimuleerd worden door toepassing van een verlaagd btw-
19 tarief. Overheden dienen het goede voorbeeld te geven.

20 792. Hergebruik van grondstoffen moet gestimuleerd worden. Helaas is dat nu vaak duurder dan
21 gebruik van ruwe grondstoffen. Dat kan anders door Europese productnormen en/of door
22 grondstofheffingen. Nederland geeft hierbij het goede voorbeeld.

23 793. Er is meer actie nodig om te zorgen voor zoveel mogelijk recycling van zonnepanelen.

24 794. De MilieuPrestatieNorm voor grote gebouwen moet aangescherpt worden om hergebruik van
25 bouw materiaal daadwerkelijk aan te moedigen.

26 795. Het verbod op gratis plastic tasje is effectief. Het mag echter niet zo zijn dat de gratis
27 plastic tasje ingevuld worden voor gratis papieren of linnen tasje. Daar is het milieu ook
28 niet mee gediend. Zo nodig moet het verbod uitgebreid worden.

29 796. Producenten zouden volgens Europese regels vanaf 2024 een financiële bijdrage moeten
30 leveren aan het recyclen van afval van scholen, instellingen en bedrijven. Nederland moet
31 dit al eerder invoeren.

32 797. Zwerfafval is ons een doorn in het oog. Er moet daarom ook een statiegeldregeling komen
33 voor kleine flesjes en blikjes.

34 798. Er is een adequate verpakkingenbelasting nodig om onnodig en overdadig gebruik van
35 verpakkingsmateriaal drastisch omlaag te brengen.

36 799. De afvalstoffenregelgeving moet zo aangepast worden dat het eenvoudiger wordt om
37 waardevolle afvalstoffen niet meer als afval, maar als grondstof aan te merken.

1 800. Om de afvalberg te verminderen moet het loterijen en andere organisaties verboden worden
2 om een 'nee/nee'-sticker op de brievenbus te omzeilen door de algemene aanhef 'aan de
3 bewoners van...' te gebruiken.

5 Water

6 Water is van levensbelang. Na enkele jaren met extreme droogte realiseren we ons des te meer dat
7 de beschikbaarheid van voldoende zoetwater niet vanzelfsprekend is. Gewassen moeten berekend
8 worden, maar dat kan niet als er te weinig water is. Ook natuurgebieden lijden onder droogte.
9 Watersystemen zijn nu vooral gericht op het snel afvoeren van water. Dat zal anders moeten, en
10 wel door meer in te zetten op het vasthouden van water. Ondertussen moeten we ook goed
11 beschermd blijven tegen hoogwater en wateroverlast. Onze waterschappen spelen daarbij, al
12 eeuwen, een cruciale rol. Aan de eigensoortige positie van dit bestuursorgaan moet daarom niet
13 getornd worden!

15 801. De SGP wil de geborgde zetels voor boeren, natuurorganisaties en bedrijven in
16 waterschapsbesturen handhaven. Zij hebben groot belang bij goed waterbeleid en kennis van
17 zaken. Dat verdient een eigen stem in het waterschapsbestuur.

18 802. Bij waterveiligheidsprojecten moet gekeken worden naar koppeling met andere doelen,
19 zoals een betere leefomgeving. Natuurlijk alleen als de projecten hierdoor geen vertraging
20 oplopen en het juist helpt om de procedures en uitvoering soepeler te laten verlopen. Hier is
21 extra geld voor nodig.

22 803. Bij gebiedsontwikkeling wordt vaak maar beperkt gekeken naar waterveiligheid. Dit moet
23 aan de voorkant meegenomen worden. De watertoets wordt versterkt.

24 804. Omdat we meer last hebben en krijgen van extreme droogte, moet het vasthouden van
25 water meer aandacht krijgen, ook bij planprocessen. In stedelijk gebied en op hoge gronden
26 zijn waterinfiltrerende voorzieningen nodig. Bij zonneparken op hoge gronden moet dat
27 verplicht worden.

28 805. Het bestrijden en voorkomen van verzilting, met name in het westen van ons land, verdient
29 meer aandacht. Verziltingsplannen moeten daarom opnieuw tegen het licht gehouden
30 worden.

31 806. Verbetering van de waterkwaliteit blijft nodig. Veel winst is er te behalen als per gebied
32 bekeken en gemeten wordt waar de problemen precies zitten en waar de 'vervuiling'
33 vandaan komt. Via het mestbeleid kunnen gebiedsgericht maatregelen genomen worden. Ook
34 kan via de zogenaamde eco-regelingen in het Europees landbouwbeleid geïnvesteerd worden
35 in onder meer akkerranden die uitspoeling van stikstof en fosfaat tegengaan.

36 807. Doelen voor de Kaderrichtlijn Water moeten snel zodanig aangepast worden, dat ze
37 rekening houden met de achtergrondbelasting en de haalbaarheid.

- 1 808. Microplastics en de resten van medicijnen in het afvalwater van ziekenhuizen,
2 verzorgingstehuizen en huishoudens geven waterschappen veel werk. Dit probleem moet bij
3 de bron aangepakt worden.
- 4 809. Bij vergunningverlening voor het lozen van schadelijke stoffen moet op gebiedsniveau
5 rekening gehouden worden met het stapeleffect. Fabrikanten moeten via de verplichting om
6 de best beschikbare techniek toe te passen gestimuleerd worden om te kiezen voor minder
7 schadelijke varianten.

1 Hoofdstuk 11. Landbouw

2 Landbouw en veehouderij hebben oude papieren. Noach plantte wijngaarden. Abraham en Job
3 hadden duizenden dieren. De gelijkenissen van de Heere Jezus zijn doortrokken met beelden uit de
4 landbouw van die dagen. Een goede voedselvoorziening is nu nog net zo belangrijk als toen.

5

6 De opdracht om het land te bouwen gaat gepaard met de opdracht om te bewaren. Uit het
7 sabbatsjaar (het land moest eens per zeven jaar braak liggen) en andere Bijbelse noties kunnen
8 uitgangspunten voor goede landbouw en landbouwbeleid worden afgeleid: voldoende en gezond
9 voedsel, voldoende inkomen en eerlijke prijzen, goede zorg voor dieren, bodembeheer zonder
10 uitputting, terughoudend gebruik van grondstoffen, vermijden van aantasting van natuur en milieu,
11 en een kritische houding tegenover het sleutelen aan het DNA, met respect voor de soortgrenzen.

12

13 De mens is daarbij onverminderd afhankelijk van de zegen van God, zoals een van de berijmde
14 psalmen verwoordt: 'Die d' aarde vruchtbaar maakt van boven, dat z' ons op haar gewas onthaal'.
15 Dat blijkt onder meer in de droogteproblematiek waar de landbouw in Nederland mee te maken
16 heeft. Het gebed 'geef ons heden ons dagelijks brood' geldt ook voor de hedendaagse spanning
17 tussen bouwen en bewaren; in afhankelijkheid en vertrouwen.

18

19 Hoogspanning

20 Boeren, tuinders en vissers zetten zich er letterlijk dag en nacht voor in om voor iedereen
21 voldoende, betaalbaar en veilig voedsel te produceren. En dat zo duurzaam mogelijk. Maar, zoals
22 dat voor iedere ondernemer geldt, dat kan alleen als je voor dat eerlijke product ook een eerlijke
23 prijs krijgt. *Fair trade* dus!

24

25 De spanning in de sector is groot. Vanuit de politiek en delen van de maatschappij wordt de druk
26 steeds verder opgevoerd, terwijl supermarktketens en consumenten niet altijd meebewegen.
27 Boeren krijgen allerlei verwijten naar het hoofd geslingerd, zowel in de media als in de politiek.
28 Vaak ongefundeerd en eenzijdig. Dat helpt het debat nou niet bepaald vooruit. Beleidswijzigingen
29 volgen zich in hoog tempo op. Veel boeren weten niet waar ze aan toe zijn. De frustratie,
30 onzekerheid en wantrouwen zijn dan ook groot. Daarbij komt dat het verdienmodel onder druk
31 staat, de opgestapelde regels elkaar tegen kunnen werken en de landbouw kwetsbaar is voor
32 droogte en wateroverlast.

33

34 De afgelopen decennia heeft de land- en tuinbouw ook op het gebied van het milieu veel gedaan:
35 sinds 1990 is de emissie van CO₂ met bijna twintig procent afgenomen, de ammoniakemissie en het

1 antibioticagebruik met twee derde, en ook de milieubelasting door het gebruik van
2 gewasbeschermingsmiddelen is sterk gedaald. Het stikstofoverschot op landbouwbodems is
3 gehalveerd en het fosfaatoverschot geminimaliseerd. Het is dus niet zo dat de situatie nu erger is
4 dan ooit en het steeds slechter gaat. Boeren zetten zich wel degelijk in als rentmeester.
5 Tegelijkertijd ligt er nog een milieupgave. Denk aan de biodiversiteit op en rond het boerenland en
6 het probleem van bodemverdichting. De maatschappij dringt aan op verdere verduurzaming. Via
7 juridische procedures wordt het onderste uit de kan geëist. Het wordt economisch hoe dan ook
8 steeds lastiger om aan die harde eisen te voldoen. Daarbij komt dat onvoldoende meeweegt dat
9 Nederlandse boeren en tuinders voorop lopen ten opzichte van hun buitenlandse collega's.
10 Verplaatsing van agrarische productie naar het buitenland levert dus niet automatisch milieuwinst
11 op.

12

13 Het ongunstige verdienmodel en de verduurzamingsopgaven nopen ondernemers om hun
14 bedrijfsschaal te vergroten of hun bedrijf zelfs te verkopen. Verdergaande schaalvergroting en de
15 komst van megabedrijven kan wringen met de zorg voor de leefomgeving, de regionale inbedding en
16 een mooi landschap. Veel boeren lopen klem: ze willen rentmeester zijn en verduurzamen, maar ze
17 weten niet hoe ze dit kunnen financieren. Het is van belang dat we met elkaar de schouders zetten
18 onder gezond toekomstperspectief voor het agrarische familiebedrijf.

19

20 **Perspectief**

21 De SGP wil dat Nederland een land- en tuinbouwsector heeft die een bijdrage levert aan de
22 internationale voedselvoorziening, met name in (noordwest) Europa, aan de productie van groene
23 grondstoffen voor de maakindustrie en aan groen in en om het huis. Agrarische ondernemers hebben
24 daarbij handelingsperspectief en verdienen een eerlijke boterham op familiebedrijven die goed
25 ingebed zijn in de regio en (financieel) gewaardeerd worden voor hun bijdrage aan landschap en
26 leefomgeving. Grutto's en veldleeuweriken zingen hier het hoogste lied. De bodem staat centraal.
27 We zijn minder afhankelijk van chemische gewasbeschermingsmiddelen, niet duurzame kunstmest
28 en de import van sojaschroot. Boeren hebben de zorg voor dierenwelzijn en -gezondheid op orde en
29 beperken schadelijke emissies.

30

31 Decennialang zijn de boeren en tuinders gestimuleerd, om niet te zeggen geprest, hun productie te
32 verhogen en de bedrijfsschaal te vergroten. Met succes: de samenleving profiteert nog steeds van
33 genoeg, veilig en goedkoop voedsel. De keerzijde hiervan is dat in verschillende gevallen
34 dierenwelzijn en - in combinatie met de verstedelijking - natuur onder druk staan. Dat geldt ook
35 voor de economische duurzaamheid. Het beleid richt zich nu op het verbeteren van de ecologische
36 duurzaamheid. Ook veel boeren zijn hiermee bezig. Dat kost tijd. Het landbouwsysteem heeft een
37 generatie nodig gehad om hoogproductief en kostenefficiënt te worden. Het heeft opnieuw een

1 generatie nodig om verder te verduurzamen. Politiek en samenleving moeten deze tijd geven, de
2 landbouw ondersteunen om deze omslag te maken en ruimte geven aan zowel het rentmeesterschap
3 als het vakmanschap van boeren. De behoefte aan duidelijk, consistent en duurzaam beleid is groot.
4 En: één regel erin, dan twee eruit!

5 6 **Kruispunt**

7 De landbouw staat op een kruispunt. De minister van landbouw moet zich sterk maken voor een
8 vitale en duurzame agrarische sector, niet als eenrichtingsverkeer, maar samen met de betrokken
9 bedrijven. Belangrijk is ook dat er een landbouw- of voedselakkoord komt met afspraken tussen alle
10 betrokken partijen, de boeren zelf, maar ook supermarkten en andere ketenpartijen,
11 maatschappelijke organisaties en de overheid. Dat moet handelingsperspectief bieden voor de grote
12 groep agrarische ondernemers die wel wil verduurzamen, maar niet weet hoe en onzeker is over hoe
13 het betaald moet worden. Die afspraken en dit nationale beleid mogen niet doorkruist worden door
14 een vergaande Europese *Farm-to-Fork* strategie.

15 16 **Duurzaam verdienmodel**

17 Wie rood staat, kan niet groen zijn. Zo eenvoudig is het. Er is berekend dat een pakket aan
18 biodiversiteitsmaatregelen op melkveebedrijven ruim twee euro per honderd liter melk kost en op
19 akkerbouwbedrijven zo'n twee- tot driehonderd euro per hectare. Omgerekend zou dat voor de
20 consument hooguit een prijsverhoging van ongeveer 1% zijn. Een duurzaam verdienmodel moeten
21 we met elkaar dus kunnen realiseren. Daar is wel een actievere rol van de overheid voor nodig.
22 Zonder overheidsbemoeyenis is het tot nu toe onvoldoende gelukt.

23
24

25 810. Er moet een omschakelfonds komen voor verdere verduurzaming van de land- en tuinbouw.
26 Met investeringsregelingen, omschakelvergoedingen en garantstellingen kunnen ondernemers
27 ondersteund worden bij het nemen van milieu- en dierenwelzijnsmaatregelen en
28 herinrichting van hun bedrijf. Het fonds kan bijvoorbeeld gevoed worden door heffingen bij
29 de supermarkten en andere winkels en op basis van de hierna genoemde afrekenbare
30 stoffenbalans.

31 811. Om pieken en dalen in de omzet als gevolg van dier- en plantenziekten en extreme
32 weersomstandigheden beter op te kunnen vangen moeten landbouwbedrijven de
33 mogelijkheid krijgen om een fiscale klimaatreserve te vormen. Zo worden winsten in vette
34 jaren niet direct afgeroomd, maar kunnen deze ingezet worden als buffer voor verliezen in
35 magere jaren.

36 812. Fiscale voordelen voor land- en tuinbouwbedrijven, zoals de landbouwvrijstelling en een
37 lagere energie- en omzetbelasting, dienen te blijven. Er is namelijk een tegenprestatie: CO2-
38 sectorsysteem met plafond en daarnaast gaan ook de gastarieven omhoog.

- 1 813. De verhoging van de energiebelasting op stroom voor glastuinbouw- en fruitteeltbedrijven
2 moet teruggedraaid worden.
- 3 814. Zolang boeren en tuinders hun noodzakelijke investeringen om te kunnen blijven
4 concurreren en vergroenen onvoldoende via de markt terug kunnen verdienen, is financiële
5 ondersteuning via het Europees landbouwbeleid of anderszins nodig.
- 6 815. Een derde van het budget van het Europees landbouwbeleid moet ingezet worden voor
7 gerichte vergroening en duurzame innovatie, met bijzondere aandacht voor maatregelen die
8 de landbouw minder kwetsbaar maken voor droogte en plantenziektes. De directe
9 inkomenssteun moet niet belast worden met strenge vergroeningseisen.
- 10 816. De landbouw is dermate kapitaalintensief geworden dat bedrijfsovername door
11 bedrijfsopvolgers lastig is en blijft. Stimuleringsregelingen voor jonge boeren moeten daarom
12 behouden blijven.
- 13 817. Het afromingspercentage bij overdracht van fosfaatrechten moet omlaag.
- 14 818. Het (Europese) mededingingsbeleid moet aangepast worden, waardoor het voor boeren
15 eenvoudiger wordt om een vuist te maken tegenover de groothandel. Het verbod op misbruik
16 van marktmacht moet aangescherpt worden. Door inperking van de marktmacht van inkopers
17 kan een groter deel van de marktprijs terecht komen bij de producenten.
- 18 819. Om grote schommelingen in landbouwprijzen en overschotten te voorkomen, kan regulering
19 van markt en productie nodig zijn.
- 20 820. De regels voor langdurige pacht beschermen de pachter, maar maken deze pachtvorm
21 buitengewoon onaantrekkelijk voor de verpachter. Om die reden worden er steeds meer
22 kortdurende pachtcontracten afgesloten. Die pachttarieven rijzen echter de pan uit en
23 zorgen voor het uitmergelen van akkergronden. De pachtwetgeving moet zo aangepast
24 worden dat pacht een duurzaam financieringsinstrument voor de landbouw blijft.
- 25 821. In veel gevallen gelden buiten de EU minder strenge milieueisen en is sprake van een
26 ongelijk speelveld. Niet duurzame import vanuit het buitenland moet daarom zoveel
27 mogelijk voorkomen worden. Bij internationale handelsakkoorden moeten kwetsbare
28 landbouwsectoren buiten schot blijven.
- 29 822. De binding tussen boer en consument is zoek. Door de coronacrisis maakten mensen zich
30 opeens zorgen over de voedselvoorziening en 'ontdekten' ze de boerderijwinkel op de hoek.
31 Meer binding tussen boer en consument is noodzakelijk voor een duurzaam verdienmodel:
32 een opgave voor alle schakels in de voedselketen. De overheid kan een bijdrage leveren door
33 bijvoorbeeld het ondersteunen van non-bancaire financiering van duurzame landbouw op
34 dure grond via lokale landcoöperaties en door regionaal in te kopen voor de eigen catering.
- 35 823. CO₂-vastlegging in de bodem, waterbuffering en extra biodiversiteit op boerenland kan op
36 de markt gezet worden als zogenaamde ecosysteemdienst. Het Rijk moet dit stimuleren en
37 faciliteren.
- 38 824. De overheid moet waterschappen en landbouw ondersteunen bij het zoeken naar creatieve
39 oplossingen voor voldoende beschikbaarheid van zoetwater.

1 Kringlopen: mest en emissies

2
3 Grazende koeien in de wei en varkens en kippen die restproducten van de levensmiddelenindustrie
4 eten: kringlooplandbouw is niet nieuw. Het gaat om kringlopen als werkwoord: werken aan minder
5 gebruik van grondstoffen, minder verliezen van stikstof, fosfaat en CO₂ naar het milieu, minder
6 verspilling en beter gebruik van reststromen. Nu komt veertig procent van de stikstof op
7 landbouwgrond uit kunstmest, terwijl er een overschot aan dierlijke mest is. Nu verdwijnt ongeveer
8 de helft van de stikstof uit krachtvoer en van de kunstmest in het milieu en in de lucht. Deze
9 onbenutte stikstof kost de boer ook geld. Kortom, er is werk aan de winkel! De overheid moet
10 daarbij niet op de stoel van de boer gaan zitten, maar het vakmanschap van de boer benutten en
11 waarderen. Dat kan door doelvoorschriften in plaats van middelvoorschriften.

12
13 825. Voor het beter sluiten van kringlopen is regionale samenwerking nodig. Zo moet het voor
14 veehouders en akkerbouwers eenvoudiger worden om een gezamenlijke mestboekhouding te
15 voeren.

16 826. Veehouders mogen niet verplicht worden om mest die ze op eigen land uit kunnen rijden, af
17 te voeren.

18 827. Er moet meer gestuurd worden op de doelen zelf in plaats van via allerlei gedetailleerde
19 voorschriften om het doel te bereiken. Samen met de sector moet het voorstel voor een
20 afrekenbare stoffenbalans in combinatie met meer metingen op bedrijfsniveau en het
21 afschaffen van gedetailleerde regels uitgewerkt worden. Hiervoor moet ook
22 experimenteerruimte gegeven worden.

23 828. Het mestbeleid moet meer gebiedsgericht worden op basis van metingen van de
24 waterkwaliteit in het betrokken gebied, zodat recht gedaan kan worden aan de diversiteit
25 van de problemen met de waterkwaliteit.

26 829. In het mestbeleid moet gekozen worden voor twee sporen: boeren kunnen kiezen voor óf
27 eenvoudige regels en begrensde bemestingsruimte, óf voor maatwerk op basis van lokale
28 waterkwaliteit- en bodemmetingen, een certificeringssysteem en opbrengstafhankelijke
29 bemesting.

30 830. Bedrijven met hoge gewasopbrengsten moeten meer ruimte krijgen om mest uit te rijden.

31 831. Er moet een fosfaatvrije voet komen voor alle meststoffen met een hoog organische stof
32 gehalte.

33 832. Dierlijke mestproducten die kunnen dienen als kunstmestvervanging moeten meer gebruikt
34 kunnen worden.

35 833. Eendimensionale normen voor stalemissies of voor het uitrijden van mest gaan voorbij aan
36 het integrale karakter van het landbouwsysteem. Er moet meer aandacht komen voor het
37 belang van mestkwaliteit, voerkwaliteit en bodembioïologie, en de invloed van het beleid
38 hierop.

1 834. Om reststromen uit de levensmiddelenindustrie beter te kunnen benutten is het belangrijk
2 dat die reststromen en toepassingsmogelijkheden in beeld gebracht worden. Daarnaast is het
3 belangrijk dat het verbod op het gebruik van diermeel versoepeld wordt en dat het mogelijk
4 wordt om insecteneiwitten aan varkens en kippen te voeren. Diermeel kan een derde van het
5 sojaschroot in diervoer vervangen en draagt dus mogelijk veel bij aan het milieuvraagstuk.
6 Insecten kunnen reststromen omzetten in hoogwaardige eiwitten. Door meer te
7 experimenteren kunnen de effecten in de praktijk bekeken worden.

8 835. Samenwerking tussen bedrijven, onderzoekers, het onderwijs en de overheid is cruciaal. Er
9 moet meer geld uitgetrokken worden voor praktijkonderzoek, onder meer voor onderzoek
10 naar de reductie van methaanemissies en de weerbaarheid van teeltsystemen. Er moeten
11 meer proef- en demonstratieboerderijen komen.

12 836. Voedselverspilling moet tegengegaan worden, onder meer door voor lang houdbare
13 producten geen 'ten minste houdbaar tot'-termijn meer op de verpakking te zetten. Die
14 datum zegt bij producten als rijst en meel weinig meer over de echte houdbaarheid.

16 **Stikstof en Natura 2000**

18 Nederland is een dichtbevolkt land met een vruchtbare delta. Tegelijkertijd herbergen onze Lage
19 landen bijzondere natuurwaarden die beschermd moeten worden om zoveel mogelijk biodiversiteit
20 te houden. Dat schuurt. Het strenge Natura 2000-regime voor onder meer stikstofgevoelige natuur
21 botst met economische activiteiten en meer verkeer. Een goede uitweg uit de ontstane (juridische
22 en ecologische) impasse is alleen mogelijk door een realistischer beschermingsregime in combinatie
23 met emissiereductie en investeringen in goed natuurbeheer.

24 Voor boerenbedrijven moet gezond toekomstperspectief blijven bestaan. De SGP wil niet dat tal van
25 bedrijven ten onder gaan door onhaalbare en eenzijdige emissie-eisen en Natura 2000-doelen.

26
27 837. Boeren moeten ondersteund worden als ze investeren in emissiereductie bij de bron.
28 Innovatieve technieken en methoden moeten snel erkend worden. Omdat sanering van
29 bedrijven relatief duur is en minder op brengt, moet er meer geld uit het budget worden
30 besteed aan (innovatieve) emissiereductie op het boerenerf.

31 838. Via de eerder genoemde afrekenbare stoffenbalans komt er een prikkel om stikstofemissies
32 omlaag te brengen.

33 839. Ongecontroleerde opkoop van veehouderijbedrijven door kapitaalkrachtige partijen via
34 externe saldering moet voorkomen worden. Er moet ruimte komen om mee te investeren in
35 emissiereductie op het boerenerf.

36 840. Niet elke snipper natuur in een Natura 2000-gebied moet onder het juridische
37 beschermingsregime vallen.

1 841. Er moet niet langer gestuurd worden op en getoetst worden aan nationaal vastgestelde
2 kritische depositiewaarden. Elk gebied is weer anders. Er moeten lokale
3 depositiestreefwaarden komen. Het beleid moet hierop afgestemd worden. De landelijk,
4 wettelijk vastgelegde doelen moeten van tafel. Stikstofrekenmodellen moeten zodanig
5 aangepast worden dat deposities niet op detailniveau berekend worden.

6 842. Voor kleine emissies en deposities moet een vrijstelling komen, zo nodig per gebied.

7 843. Het beleid moet meer gebaseerd worden op lokale metingen en bezoeken in het veld.

8

9 Gewasbescherming

10 De plantgezondheid staat onder druk omdat steeds minder gewasbeschermingsmiddelen gebruikt
11 mogen worden. Door extremere weersomstandigheden neemt de ziektedruk echter toe en zijn
12 gewassen kwetsbaarder. Steeds vaker moeten boeren en tuinders dan ook met lede ogen aanzien
13 dat ziekten en plagen oprukken en gewassen aantasten. Inzet op het weerbaar maken van het
14 teeltsysteem door goed bodembeheer, functionele agrobiodiversiteit en weerbare gewassen is
15 daarom van belang, maar heeft tijd nodig. Goede gewasbescherming moet wel mogelijk blijven.
16 Daarbij geldt: hoe meer effectieve middelen in de ‘medicijnkast’ staan, hoe verder boeren durven
17 gaan met niet-chemische gewasbescherming.

18

19 844. Het Europese toelatingsbeleid moet op de schop. Er is bijvoorbeeld volstrekt onvoldoende
20 aandacht voor de beschikbaarheid van voldoende middelen. Evenmin is er oog voor
21 toepassingen met emissiebeperkende maatregelen en het belang van een breed
22 middelenpakket als ‘medicijnkast’ om gewassen optimaal te kunnen beschermen. Het is hoog
23 tijd voor een systeemtoelating, waarbij een breed middelenpakket beschikbaar blijft als
24 sprake is van een weerbaar teeltsysteem waarin primair ingezet wordt op niet chemische
25 gewasbescherming.

26 845. Als knelpunten in het middelenpakket niet voorkomen kunnen worden, moet Nederland, net
27 als omliggende landen, sneller vrijstellingen en ontheffingen verlenen voor het gebruik van
28 gewasbeschermingsmiddelen. Het kan bijvoorbeeld niet zo zijn dat boeren gedwongen
29 worden hun bieten volvelds te bespuiten, omdat de milieuvriendelijkere zaadcoating niet
30 meer mag.

31 846. Voor groene gewasbeschermingsmiddelen moet een eenvoudiger en snellere
32 toelatingsprocedure gaan gelden.

33 847. Het Rijk moet investeren in praktijkonderzoek naar weerbare teeltsystemen en toepassing
34 van functionele agrobiodiversiteit. Het vestigen van natuurlijke vijanden bij akkers moet
35 worden gestimuleerd. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van een deel van het budget dat
36 er is voor het Europees landbouwbeleid.

37 848. De overheid moet veredeling van weerbare rassen faciliteren door ruimte te geven voor
38 nieuwe veredelings technieken, uitgezonderd technieken die soortgrenzen overschrijden.

1 Dierenwelzijn

2 Bij alle aandacht voor stikstof en klimaat, mag het belang van dierenwelzijn en diergezondheid
3 zeker niet uit het oog verloren worden. Dieren behoren tot Gods schepping en hebben een eigen
4 intrinsieke waarde. We mogen ze gebruiken, maar zeker niet misbruiken. Ze verdienen zorg en
5 bescherming.

6

7 849. Stalbranden veroorzaken veel dierenleed en zijn een zwarte bladzijde in het boerenleven.

8 De overheid moet ondernemers ondersteunen bij het brandveiliger maken van hun stallen.

9 Boeren moeten door de invoering van verplichte keuringen ervoor zorgen dat hun elektrische
10 installaties op orde zijn. Ook effectieve bestrijding van knaagdieren is nodig omdat die door
11 hun geknaag kortsluiting kunnen veroorzaken.

12 850. Het Rijk moet de ontwikkeling en toepassing van vernieuwende en brandveilige stalsystemen
13 ondersteunen.

14 851. Een verbod op ‘megastallen’ klinkt sympathiek. Maar waar de grens getrokken moet worden
15 is arbitrair. En de winst van een verbod op megastallen voor dierenwelzijn en milieu is
16 minimaal. Gezien het huidige verdienmodel hebben veehouders vaak grotere stallen nodig
17 om de investeringen in dierenwelzijn en milieu terug te kunnen verdienen. Dierenwelzijn
18 hangt vooral af van de stalinrichting en het vakmanschap van de veehouder. Er zijn
19 voldoende instrumenten om ongewenste schaalvergroting te verhinderen.

20 852. Het massaal doden van vee en vernietigen van vlees (om economische redenen) bij
21 uitbraken van dierziekten mag nooit meer voorkomen. Nederland moet zich daarvoor
22 inzetten in Brussel.

23 853. De veehouderij moet alert zijn op zoönosen, infectieziekten die van dier op mens kunnen
24 overspringen. Dat geldt zowel de intensievere als de extensievere veehouderij.

25 854. Doelstellingen om het antibioticagebruik verder terug te dringen mogen niet tot meer
26 dierenleed lijden.

27 855. Het verbod op het kappen van snavels moet teruggedraaid worden. Verenpikken blijkt in de
28 praktijk lastig te voorkomen.

29 856. Mogelijk dierenleed als gevolg van onbedwelmde slacht moet zoveel mogelijk voorkomen
30 worden door strenge regels en goede controle. Voor ‘koosjere’ slacht moet ruimte zijn en
31 blijven.

32 857. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) moet voldoende capaciteit krijgen om
33 onder meer mest- en vleesfraude op te sporen. Met het doorberekenen van keuringstarieven
34 naar de sector moet terughoudend omgegaan worden.

35 858. Het aantal proefdieren moet echt omlaag. De veiligheid van mensen mag daar echter niet
36 door in gevaar komen. Daarom moet geïnvesteerd worden in alternatieven en is ook
37 (juridisch) ruimte nodig om die alternatieven toe te passen.

38

1 Natuur

2 Flora en fauna zijn te waardevol om niet te beschermen, of dat nou in steden en dorpen is of op
3 boerenland dan wel in natuurgebieden. De rijke verscheidenheid aan soorten en rassen is groot en
4 ontzettend mooi. Die diversiteit is door God in de schepping gelegd. Ze draagt mede bij aan de
5 weerbaarheid van ecosystemen. Een omgeving vol groen is een zegen. Die kan mensen tot rust
6 brengen. Bossen slaan CO₂ op en dragen bij aan een goed klimaat en een goede waterhuishouding.
7 Goed natuurbeheer en beschermen van de schepping is daarom een belangrijke opdracht. Boeren
8 kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

9

10 Provincies hebben een centrale positie bij de uitvoering van het natuurbeleid. Het Rijk moet de
11 regionale bestuurders in staat stellen hun rol om de natuur en leefomgeving te beschermen waar te
12 maken. Belangrijk aandachtspunt daarbij is de opgave om ervoor te zorgen dat de natuur minder
13 kwetsbaar is voor extreme droogte doordat het beter in staat is het water vast te houden.

14

15 859. Het is goed dat in het kader van de stikstofproblematiek extra geld is uitgetrokken voor
16 natuurbescherming. Voorkomen moet worden dat door de focus op het oplossen van
17 juridische problemen beheerbudget ondoelmatig besteed wordt en er kansen blijven liggen.

18 860. Een euro voor natuur kun je maar één keer uitgeven. Laat dat dan zijn voor goed beheer van
19 bestaande gebieden en meer agrarisch en particulier natuurbeheer. Dat is stukken beter dan
20 het te steken in dure opkoopprogramma's.

21 861. Net als bij de monumentenzorg, zou het goed zijn als het beheer van de natuur mede wordt
22 gefinancierd door private partijen. Bijvoorbeeld door een fonds voor laagrentende en
23 langlopende leningen.

24 862. Grootschalige bomenkap voor het verstoken van biomassa in energiecentrales kan niet de
25 bedoeling zijn. Zorgvuldig bosbeheer moet voorop staan ook in het buitenland.

26 863. Agrarische natuurverenigingen doen goed werk voor de bescherming van akker- en
27 weidevogels. Het is van belang dat er voldoende budget is voor agrarisch natuurbeheer en
28 dat gewerkt wordt met lange termijn contracten.

29 864. Natuurcompensatiegelden blijven op de plank liggen omdat het nu vooral ingezet wordt voor
30 aankoop van gronden. Deze gelden moeten ook ingezet worden voor meer natuurbeheer door
31 boeren.

32 865. Goede landbouwgrond zet je niet onder water. Natuurherstel moet primair gebeuren via
33 buitendijkse maatregelen.

34 866. Braakliggende terreinen worden waar mogelijk tijdelijk zo ingericht dat de natuur ervan kan
35 profiteren.

36

37

1 Jacht

2 Jacht is een onmisbaar onderdeel van goed natuurbeheer. Het kan voorkómen dat populaties dieren
3 te groot worden, waardoor honger en ziektes kunnen toeslaan, zoals bleek in de
4 Oostvaardersplassen. Ook kan te veel wild leiden tot verkeersongelukken en grote schade aan
5 akkers en tuinen. Jagers zijn verder nodig om te voorkomen dat teveel jonge weide- en akkervogels
6 ten prooi vallen aan roofdieren. En een duurzamer stukje vlees voor de consumptie is er niet.

7

8 867. Stropers en jagers die zich misdragen moeten hard aangepakt worden. Juist de vele
9 goedwillende jagers houden een oogje in het buitengebied. De boa's onder hen moeten
10 voldoende middelen krijgen om op te treden.

11 868. Jagers moeten meer ruimte krijgen voor de jacht op vossen en andere predatoren van
12 weide- en akkervogels. Zo moet in de randen van de nacht gejaagd kunnen worden. Vossen
13 zijn immers vooral 's nachts actief.

14 869. De wolf rukt op in dichtbevolkt Nederland. Het aantal schapen dat in relatief korte tijd is
15 doodgebeten stijgt nog steeds, en hoe meer wolven er komen, des hoger het risico op nog
16 meer slachtoffers. Er moet dan ook een streng beheerregime komen met, als de toestand
17 gevaarlijk wordt, de mogelijkheid om ze af te schieten.

18 870. Er zijn inmiddels zo veel ganzen in Nederland, dat jagers tijdelijk een landelijke vrijstelling
19 dienen te krijgen om deze te bejagen. Boeren en tuinders moeten wel een vergoeding voor
20 gewasschade kunnen blijven ontvangen.

21

22 Biotechnologie

23 Bij de praktische toepassing van biotechnologie past ontzag voor de orde in Gods schepping.
24 Soortgrenzen dienen gerespecteerd te worden. Ook is voorzorg nodig met het oog op
25 veiligheidsrisico's.

26

27 871. Knutselen in het lab met de genen van dieren en het klonen ervan moet verboden blijven.

28 872. Genetische modificatie van planten door soortvreemde genen 'in te bouwen' moet verboden
29 worden, ook in de EU.

30 873. Snellere veredeling van planten door gebruik van nieuwe technieken moet meer ruimte
31 krijgen, uiteraard mits de soortgrenzen gerespecteerd worden.

32 874. Afspraken over een verbod op patenten op planteneigenschappen moeten gehandhaafd
33 worden. Het aloude kwekersrecht voldoet prima.

34

35

1 Visserij

2 Steeds meer mensen willen het liefst voedsel kopen dat gezond en dichtbij geproduceerd is. Wat
3 dat betreft zijn we goed af met onze beroepsvissers op de Noordzee en in de binnenwateren. Als ze
4 daar de ruimte voor krijgen tenminste.

5 Op de Noordzee is het dringen door de opkomst van enorme windparken en natuureservaten. Ook
6 de Brexit hangt nog steeds als een donkere wolk boven de Noordzee: mogen onze vissers straks nog
7 wel in Britse wateren vissen? En met de aanlandplicht en het verbod op de pulskor zet de EU onze
8 vissers ook nog eens de voet dwars terwijl juist de pulskorvisserij heel duurzaam is. Het is dan ook
9 hoog tijd om het op te nemen voor onze vissers.

10

11 875. De aanlandplicht dwingt vissers om ongewenste bijvangsten en onverkoopbare vissen aan
12 land te brengen, terwijl die nog een overlevingskans hebben als ze overboord gezet worden.
13 Zowel de bijvangst als de aanlandplicht moet nu overboord. De hoeveelheid ongewenste
14 bijvangst moet omlaag, maar niet op deze manier.

15 876. Het gaat goed met de meeste vis in de Noordzee. Quota moeten beter meebewegen met de
16 hoeveelheid vis die er in de zee zwemt.

17 877. De overheid moet investeren in de ontwikkeling van innovatieve en duurzame vistechnieken
18 en verduurzaming van de visserijvloot.

19 878. Nederland moet zich blijven inzetten voor een verantwoorde terugkeer van de pulskor. Het
20 kan niet zo zijn dat deze duurzame visserijmethode die aantoonbaar tot minder
21 bodemberoering, ongewenste bijvangst en brandstofgebruik leidt, niet meer mag worden
22 toegepast.

23 879. Europese regels, zoals over het aanlanden van vis, de pk's van kotters en de palingvisserij,
24 moeten in héél Europa gelijk worden toegepast - en daadwerkelijk gehandhaafd.

25 880. Als de Britten onze vissers toegang blijven bieden tot hun wateren, behouden zij de toegang
26 tot onze markt. Deze koppeling is cruciaal voor de Brexit-onderhandelingen. Zo nodig moet
27 er een Europese compensatieregeling komen om harde klappen van de Brexit voor de visserij
28 op te vangen.

29 881. Windparken moeten niet in visrijke gebieden geplaatst worden.

30 882. Meer onderzoek is nodig naar de effecten van windparken op zee voor het
31 onderwatersmilieu.

32 883. Natura 2000 mag de visserij niet verder aan banden leggen. De helft van de Noordzee wordt
33 al nauwelijks bevestigd. Verdergaande plannen van de Europese Commissie voor uitbreiding van
34 Natura 2000 gebieden op zee moet Nederland niet accepteren.

35 884. Er moet voldoende ruimte blijven voor visserij op het IJsselmeer, gebaseerd op goed
36 onderzoek van de visstand.

37

38

1 Hoofdstuk 12. Wonen

2 De uitdagingen op de woningmarkt zijn groot. Er is een tekort aan woningen, de woningvoorraad
3 sluit niet altijd goed aan op de vraag en er ligt een grote verduurzamingsopgave. Werk aan de
4 winkel dus! Het is belangrijk dat er aanbodgericht gebouwd wordt: bouwen wat nodig is en niet
5 alleen als verdienmodel. Voor de SGP is de Bijbelse opdracht van 'bouwen en bewaren' een
6 belangrijk uitgangspunt. Niet zomaar landelijke gebieden volbouwen, maar zorgvuldig met de
7 natuur en de beschikbare ruimte omgaan.

8

9 'Corona' stelt ons voor extra uitdagingen op de woningmarkt. Zo zal het veelvuldig thuiswerken
10 gevolgen hebben voor onze woonwensen. Maar wellicht heeft het ook gevolgen voor
11 bouwregelgeving, denk aan de noodzaak van goede ventilatie. En ten slotte: door het vele
12 thuiswerken zullen waarschijnlijk veel kantoorpanden leeg komen te staan. Dat biedt kansen om
13 deze kantoren versneld om te bouwen tot woningen!

14

15 Zorgen voor voldoende aanbod van woonruimte moet eerst en vooral lokaal worden opgepakt.
16 'Decentraal wat kan, centraal wat moet' is daarom het motto van de SGP. De landelijke overheid
17 moet faciliteren en stimuleren. Faciliteren door het scheppen van gunstige voorwaarden, door het
18 beperken en stroomlijnen van (fiscale) regelgeving en door het beschikbaar stellen van financiële
19 middelen om woningbouw te bevorderen. Stimuleren door het bevorderen van regionale
20 samenwerking waarmee gemeente-overstijgende problemen op de woningmarkt opgelost kunnen
21 worden. Op die manier zorgt het Rijk voor de randvoorwaarden. Het is aan de provincies om deze
22 randvoorwaarden uit te werken en om gemeenten handvatten te geven om aan de slag te kunnen
23 gaan.

24

25 De woonbehoefte van mensen en gezinnen verandert voortdurend. Een goede doorstroming is
26 daarom van groot belang voor een gezonde woningmarkt. Op dit moment laat die doorstroming te
27 wensen over. Dit ligt deels aan het beperkte aanbod van woningen, maar heeft ook te maken met
28 de regels en regeltjes. De overheid kan daar wat aan doen, bijvoorbeeld door starters te helpen bij
29 het vinden van een huis of door het aanjagen van de bouw van middeldure koop- en huurwoningen
30 en sociale huurwoningen.

31

32 Daarnaast moet de bestaande woningvoorraad beter benut worden. Zo maken partners nu -om
33 fiscale redenen- soms gebruik van twee woningen. Dit zorgt voor onnodige, extra druk op de
34 woningmarkt.

35

1 Tegelijk is het van belang dat de oorzaken van de problemen op de woningmarkt onderkend
2 worden. Gezinsverdunding en migratie zijn voorbeelden daarvan. Aandacht hebben voor de
3 oorzaken kan de woningmarkt sneller uit het slop trekken. Zodat niet symptoombestrijding, maar
4 een integrale aanpak van de woningmarkt voorop staat!

5

6 Algemeen

7 885. Gemeenten zijn de eersten die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor goede en betaalbare
8 woningen. Het Rijk moet daarbij zoveel als mogelijk op afstand blijven. Maar waar
9 plaatselijk of regionaal knelpunten optreden door vastgelopen of knellende procedures, kan
10 het Rijk een meer sturende rol vervullen, bijvoorbeeld door het aanwijzen van bouwlocaties.
11 Daar moet zeer terughoudend mee om gegaan worden. Zeker als de zaak lokaal vastzit, zou
12 allereerst de provincie meer mogelijkheden moeten krijgen om de impasse te doorbreken.

13 886. De grote verantwoordelijkheid van decentrale overheden impliceert tevens dat deze
14 overheden ruimte krijgen voor lokale initiatieven, gebaseerd op lokale behoeften.

15 887. Om de woningmarkt op een goede manier vorm te geven, is regionale samenwerking tussen
16 gemeenten en provincies noodzakelijk. Zo wordt voorkomen dat gemeenten enkel hun
17 'eigen' problemen oplossen. Het Rijk moet daar, als dat nodig is, de helpende hand bij
18 bieden.

19 888. Daarbij moet het Rijk erop toezien dat niet alleen in de grote steden, maar ook in de regio
20 voldoende gebouwd wordt. Regionale spreiding van nieuwbouw is belangrijk!

21 889. Het Rijk moet, gezamenlijk met de decentrale overheden, erop toezien dat er voldoende
22 huizen beschikbaar zijn of komen in alle segmenten van de woningmarkt. De meeste
23 aandacht moet gaan naar die segmenten waar de nood het hoogst is. Te denken valt aan
24 betaalbare huurwoningen voor lage en middeninkomens, starterswoningen en
25 levensloopbestendige woningen. Ook de bouw van sociale huurwoningen verdient een brede,
26 gezamenlijke aanpak. Bij deze taak van het Rijk hoort ook het beschikbaar stellen van
27 financiële middelen. Met financiële instrumenten kan het Rijk bijdragen om de woningmarkt
28 van het slot te halen.

29 890. Het tekort aan woningen voor studenten is nijpend. Veel studenten kunnen nauwelijks een
30 woning of kamer vinden. Daarbij komt dat de huurprijzen vaak enorm hoog zijn. Hier is actie
31 nodig van alle betrokkenen. Het ombouwen van leegstaande kantoorpanden naar
32 studentenhuisvesting kan hier een oplossing bieden. Maar los daarvan moet er veel meer
33 aandacht zijn voor betaalbare studentenhuisvesting.

34 891. De overheid moet bewerkstelligen dat de doorstroming binnen de woningmarkt voldoende
35 is. Op dit moment is dat niet zo. Het is nu bijvoorbeeld lastig om van een sociale huurwoning
36 naar een huurwoning in de vrije sector te verhuizen. Beleid om deze doorstroming te
37 bevorderen is dan ook noodzakelijk. Dit kan bijvoorbeeld door het bevorderen van voldoende
38 woningaanbod of door fiscale prikkels te hervormen.

- 1 892. In de woningbouw moeten de bestaande regels en procedures worden vereenvoudigd en
2 versoepeld. Dit geldt ook voor de regels die gemeenten stellen aan partijen die willen
3 bouwen of uitbreiden. Denk ook aan de procedures voor de wijziging van een
4 bestemmingsplan of de aanvraag van een omgevingsvergunning.
- 5 893. Permanente bewoning van recreatiewoningen moet alleen mogelijk zijn onder strenge
6 voorwaarden. Zo moeten er voldoende voorzieningen aanwezig zijn en moet de permanente
7 bewoning noodzakelijk zijn gezien de lokale woonbehoefte. Ook moeten negatieve gevolgen
8 van permanente bewoning van vakantiewoningen, zoals het risico op criminele activiteiten,
9 ondervangen worden.
- 10 894. Projectontwikkelaars moeten bouwgronden niet jarenlang braak laten liggen. Het is daarom
11 zaak dat gemeenten en provincies meer mogelijkheden krijgen om snelle woningbouw te
12 bewerkstelligen. Dit kan door het actief stimuleren van grondexploitatie (gezamenlijk met
13 gemeenten) of verkoop met een aan tijd gebonden bouwplicht.
- 14 895. Er moet meer ruimte komen voor meer flexibele bestemmingsplannen om aan de
15 voortdurend wisselende woningbehoefte te voldoen.
- 16 896. Om meer huizen te kunnen bouwen moet niet alleen binnenstedelijk, maar ook
17 buitenstedelijk gebouwd kunnen worden. Tegelijk moeten we wel als een goed rentmeester
18 met de beschikbare ruimte omgaan. Verdichten als het kan, uitbreiden als het moet!
- 19 897. Tijdelijke woningen, *tiny houses* en flexwoningen kunnen een oplossing zijn om op korte
20 termijn een tijdelijke krapte op te vangen.
- 21 898. Om de leefbaarheid in woonwijken op peil te houden is het onder meer van belang dat er
22 een breed en gevarieerd aanbod van woningen is en dat er voldoende groenvoorzieningen
23 zijn. Bij nieuwbouw moet hier rekening mee gehouden worden.
- 24 899. De normen van hypotheekverstrekking en de normen voor toegang tot de sociale sector
25 dienen beter op elkaar te worden afgestemd om te voorkomen dat woningzoekenden tussen
26 wal en schip belanden.
- 27 900. Digitalisering en technologisering van de bouw zal de komende jaren steeds meer
28 doorzetten. De overheid moet deze ontwikkelingen stimuleren en faciliteren. Hierdoor kan
29 de bouw efficiënter worden, maar kunnen bijvoorbeeld ook faalkosten in de bouw verlaagd
30 worden door constructies (digitaal) nauwkeuriger te testen op fouten.

32 De koopsector

- 33 901. In de berekening van de financieringsruimte voor hypotheekleningen moet rekening worden
34 gehouden met een uitgavenpatroon dat recht doet aan de persoonlijke omstandigheden,
35 zodat financiering voor bijvoorbeeld starters en eenverdieners niet onnodig wordt beperkt.
- 36 902. De SGP staat positief tegenover een versnelde afbouw of een versobering van de
37 hypotheekrenteaf trek. Deze aftrek heeft, naast voordelen voor eigenwoningbezitters, helaas
38 ook een versturende werking op de woningmarkt als geheel, zoals hogere huizenprijzen en
39 hogere schulden. Het is van groot belang dat een eventueel versnelde afbouw of versobering

1 van de hypotheekrenteaftrek geen grote nadelige financiële gevolgen (als gevolg van een
2 hogere belastingdruk) heeft voor eigenwoningbezitters met een hypotheekschuld. Er dienen
3 daarom passende, lastenverlichtende maatregelen genomen te worden, zoals het afschaffen
4 van het eigenwoningforfait en het verlagen van belastingtarieven. Het uitgangspunt blijft dat
5 eigenwoningbezit wordt bevorderd.

6 903. De versoering van de hypotheekrenteaftrek kan bijvoorbeeld ingevuld worden door deze
7 aftrek alleen voor starters beschikbaar te stellen. Of door de aftrek tot een maximumbedrag
8 mogelijk te maken, bijvoorbeeld tot de NHG-grens van 325.000 euro. Hierdoor kan de aftrek
9 doelgerichter en effectiever ingezet worden.

10 904. Om starters een betere positie op de woningmarkt te geven is bouwsparen een effectief
11 middel. Hierdoor dalen de hypotheeklasten en wordt sparen voor een eerste woning
12 gestimuleerd. Mocht de hypotheekrenteaftrek versneld afgebouwd of versoerd worden, kan
13 bouwsparen ook de negatieve effecten voor starters verminderen.

14 905. Hypotheekverstrekkers moeten ervoor zorgen dat hypotheekleningen op redelijke wijze kunnen
15 worden overgesloten, zonder al te hoge boetes.

16 906. De Nationale hypotheekgarantie (NHG) moet een instrument zijn dat gericht is op starters
17 en anderen die dit echt nodig hebben. De grens van de NHG moet daarom niet worden
18 verhoogd.

19 907. De Loan to Value (het maximumpercentage van de hypothecaire lening in verhouding tot de
20 waarde van het onderpand) moet niet worden verlaagd. Wel kan deze indicator meer flexibel
21 vormgegeven worden, door bijvoorbeeld de gemiddelde WOZ-waarde van vijf jaar als de
22 'waarde' van het pand te nemen. Hierdoor werken sterke schommelingen in woningwaardes
23 minder door in de leencapaciteit, wat een stabiliserend effect op de woningmarkt heeft.

25 De huursector

26 908. De heffingsvermindering op de verhuurderheffing voor bouw van sociale huurwoningen (RVV
27 Nieuwbouw) moet uitgebreid worden. Dit geeft woningcorporaties meer financiële ruimte en
28 zorgt voor meer nieuwbouw van sociale huurwoningen.

29 909. De verhuurderheffing en de vennootschapsbelasting zorgen voor een hogere belastingdruk
30 voor woningcorporaties. De uitgaande kasstromen die hiermee gepaard gaan, kunnen niet
31 ingezet worden voor bijvoorbeeld nieuwbouw van sociale huurwoningen en voor de
32 verduurzaming daarvan. Daarom moet de belastingdruk voor woningcorporaties verlaagd
33 worden zodat ze meer middelen hebben om te doen wat ze moeten doen: zorgen voor goede
34 en betaalbare woningen. Deze verlaging kan ook als een prikkel ingezet worden:
35 lastenverlichting in ruil voor energiebesparende maatregelen of voor extra sociale
36 woningbouw.

37 910. Woningcorporaties hebben op dit moment de mogelijkheid om incidenteel en onder strenge
38 voorwaarden óók te bouwen voor andere groepen dan mensen met een laag inkomen. Die

- 1 mogelijkheid moet meer gebruikt kunnen worden. Daarmee kan iets worden gedaan aan het
2 krappe aanbod van middeldure huurwoningen, en dat bevordert ook weer de doorstroming.
- 3 911. Met het oog op bijvoorbeeld verduurzaming en andere stijgende lasten is het redelijk dat
4 verhuurders de huur jaarlijks laten stijgen. Daarbij moeten de verhuurders wél rekening
5 houden met de portemonnee van de huurders. Om scheefwonen tegen te gaan kan in de
6 sociale huursector stapsgewijs een extra huurverhoging worden opgelegd als het inkomen van
7 de huurder aanmerkelijk hoger wordt dan voor de toegang tot de sociale huursector
8 toegestaan is.
- 9 912. Het is belangrijk dat de huurregelgeving recht doet aan zowel de positie van huurders als de
10 positie van verhuurders en dat de balans tussen rechten en plichten tussen deze groepen zo
11 veel mogelijk in balans is.
- 12 913. Om te voorkomen dat de beschikbaarheid van sociale huurwoningen verder onder druk komt
13 te staan, moet het mogelijk zijn om houders van een verblijfsvergunning - voor zover
14 passend bij hun situatie - te huisvesten in niet-zelfstandige woonruimten.

16 Verduurzaming

17 In de gebouwde omgeving wordt hard gewerkt aan het duurzamer en energiezuiniger maken van
18 woningen. Daarbij moet het uitgangspunt zijn: het is betaalbaar, betrouwbaar en haalbaar. Dit
19 geldt bijvoorbeeld voor woningcorporaties, waarbij de kosten van de verduurzaming zowel voor de
20 verhuurders als de huurders op te brengen moeten zijn. En dat geldt evenzeer voor particuliere
21 verhuurders en eigenwoningbezitters.

- 23 914. Voor nieuwbouw kan aardgasvrij de norm zijn, voor bestaande bouw moet de focus liggen op
24 energiebesparing.
- 25 915. Alle woningbezitters (eigenwoningbezitters, woningcorporaties, particuliere verhuurders,
26 etc.) hebben zo hun eigen af- en overwegingen als het gaat over verduurzaming. Of het nu
27 gaat over het nut en de noodzaak, maar niet minder over de vraag: kunnen we dit wel
28 betalen? Dat is per persoon of verhuurder totaal verschillend. Daarom is het van groot belang
29 dat er zo veel mogelijk per categorie passende duurzaamheidsmaatregelen genomen worden,
30 waarin maatwerk een belangrijk uitgangspunt is.
- 31 916. Extra investeringen in verduurzaming moeten in verhouding staan tot het rendement. De
32 lasten om de laatste stap naar bijvoorbeeld een hoger energielabel te maken, staan soms
33 niet in verhouding tot de extra verduurzaming die het oplevert. De overheid moet daarom
34 niet slechts focussen op labels of theoretische specificaties, maar op daadwerkelijke
35 energiebesparingen.

1 917. De overheid moet ervoor zorgen dat gebouwgebonden financiering van
2 woningverduurzaming mogelijk wordt.⁶

3 Ruimte

4 In een dichtbevolkt land als Nederland is het passen en meten. Er is ruimte nodig voor nieuwe
5 huizen, landbouw, natuur, recreatie, vervoer, duurzame energieprojecten, en ga zo maar door. Dat
6 betekent dat er keuzes gemaakt moeten worden door het Rijk, gemeenten en provincies.

7 Voor de SGP zijn bij de keuze hoe we het land willen inrichten een aantal uitgangspunten leidend:
8 rentmeesterschap aan de voorkant van ruimtelijke procedures, behoud van landschappelijke en
9 culturele waarden, ‘centraal wat moet, decentraal wat kan’ als sturingsfilosofie, met ruimte voor
10 initiatieven van burgers en ondernemers en respect voor eigendomsrechten. Het benutten van de
11 ruimte voor wonen, werken, verplaatsen en recreëren moet op een zorgvuldige en evenwichtige
12 manier plaatsvinden, zodat de leefomgeving voldoende kwaliteit behoudt, ook voor toekomstige
13 generaties.

14

15 918. Samen met decentrale overheden moet het Rijk inzetten op benutting van leegstaande
16 kantoor- en winkelpanden voor appartementen en distributielocaties.

17 919. In stedelijke gebieden moeten experimenten komen met gebiedsinvesteringszones, waarbij
18 gebiedsontwikkeling en herinrichting bekostigd worden uit de waardeinstijging van bestaand
19 vastgoed en nieuwe functies.

20 920. Steeds meer stallen en schuren op het platteland komen leeg te staan, met bijbehorende
21 verpaupering en mogelijk criminele activiteiten als ongewenst gevolg. Daarom moet sloop of
22 herbestemming worden gestimuleerd, bijvoorbeeld via de fiscus of door gebruik te maken
23 van wettelijke mogelijkheden op het gebied van de ruimtelijke ordening. Blijvende
24 landbouwbedrijven verdienen uiteraard voldoende ruimte om door te kunnen gaan.

25 921. Klimaatadaptatie, energietransitie, gebiedsontwikkeling: burgers zitten er bepaald niet op
26 te wachten dat om de paar jaar de straat opgebroken wordt. Om gemeenten financieel in
27 staat te stellen om noodzakelijke werkzaamheden in één keer uit te voeren, zouden
28 bepaalde uitgaven die voor later op de rol staan naar voren gehaald moeten kunnen worden.
29 Er komt een Rijksfonds om dat financieel mogelijk te maken.

30 922. Onteigening moet zeker niet makkelijker gemaakt worden. De SGP vindt goede bescherming
31 van grondeigendom belangrijk. Eventuele onteigeningsvoorstellen moeten gepaard gaan met
32 een passende compensatie.

33 923. Bij gebiedsontwikkeling moet eerst nagedacht worden over de gevolgen voor mobiliteit,
34 bereikbaarheid, verkeersveiligheid, waterberging en -veiligheid.

⁶ Meer hierover is te vinden in het hoofdstuk Energie en Klimaat, hoofdstuk 9.

1 924. Het ruimtelijk beleid voor de inpassing van windparken en zonneweiden moet aangescherpt
2 worden. Omwonenden moeten niet alleen opgezadeld worden met de lasten, maar ook naar
3 evenredigheid meeprofiteren van de opbrengsten. Gemeenten en provincies moeten
4 voldoende ruimte krijgen om eisen te stellen aan de (landschappelijke) inpassing van
5 zonneweiden. Zonnepanelen horen op daken en niet op vruchtbare landbouwgrond. Verder
6 moet over de ruimtelijke inpassing betere regionale en provinciale afstemming plaatsvinden,
7 zodat windparken en zonneweides niet zomaar tegen de grenzen van buurgemeenten en -
8 regio's geplaatst worden.

10 Omgevingswet

11 De Omgevingswet is vastgesteld, maar nog niet van kracht. De voorbereiding vergt veel tijd. De
12 impact is groot. Het is belangrijk om de doelen voor ogen te blijven houden: duidelijke en
13 eenvoudige regels voor burgers en ondernemers, kortere procedures, meer ruimte voor plaatselijke
14 afwegingen en meer samenhang in het beleid voor de inrichting van wijken, dorpen en
15 landschappen. In de uitvoeringspraktijk zullen nog veel knelpunten ontstaan. Het is van belang dat
16 op basis van periodieke evaluaties tijdig wordt bijgestuurd.

17
18 925. De Nationale Omgevingsvisie is nu een vergaarbak van ideeën, opgaven en vergezichten. Er
19 zijn grote ruimtelijke opgaven in verband met de energietransitie, woningbouw, mobiliteit
20 en natuur. De Nationale Omgevingsvisie moet duidelijk maken waar opgaven en
21 ontwikkelingen met elkaar botsen of elkaar versterken, én keuzes maken. Decentraal wat
22 kan, alleen centraal wat moet.

23 926. De invoering van de Omgevingswet leidt niet alleen tot een verandering van wetgeving en
24 procedures, maar moet ook gepaard gaan met een verandering van de bestuurscultuur voor
25 het vinden van een evenwichtige balans tussen bouwen en bewaren. Het Rijk moet ervoor
26 zorgen dat gemeenten voldoende kennis en capaciteit hebben om deze slag te maken. En dat
27 opschaling van gemeenten daarvoor niet nodig is.

28 927. Het Digitaal Stelsel Omgevingswet moet goed op orde zijn vóóordat de Omgevingswet van
29 kracht wordt.

30 928. Innovatie en creativiteit verdienen ruimte. Om goede toepassing van het
31 gelijkwaardigheidsbeginsel in de Omgevingswet te faciliteren dienen doelvoorschriften
32 duidelijk geformuleerd te worden. Ook moet de Adviescommissie toepassing en
33 gelijkwaardigheid bouwvoorschriften (ATGB) omgevormd worden naar een Adviescommissie
34 toepassing en gelijkwaardigheid omgevingsvoorschriften.

35 929. Bij omgevingsvisies wordt steeds verder vooruit gekeken. Omgevingsplannen krijgen een
36 meer globale invulling dan bestemmingsplannen. Dat zorgt voor steeds meer schaduwshade

1 en indirecte planschade voor onder meer huizenbezitters. Er moet een werkgroep komen die
2 voorstellen doet om huizenbezitters meer zekerheid te geven.

3 930. Omgevingsagenda's en bestuursakkoorden zijn geen instrumenten uit de Omgevingswet.
4 Voorkomen moet worden dat de inspraakmogelijkheden voor en rechtsbescherming van
5 burgers en ondernemers op deze manier worden omzeild of ondergraven.

6 931. Het Rijk moet niet alleen mee-investeren in een handvol perspectiefgebieden, maar ook
7 actief betrokken zijn bij de grote transitieopgaven elders in het land, zowel in stedelijke als
8 landelijke gebieden.

9

10

1 **Hoofdstuk 13. Economische Zaken**

2 Bouwen en bewaren is een bijzondere taak en opgave voor het bedrijfsleven. Ondernemers zorgen
3 voor banen, belangrijke producten en diensten en innovatieve oplossingen. Veel ondernemers
4 hebben zware maanden achter de rug met -direct of indirect- grote omzetverliezen. Het
5 coronavirus heeft Nederland en de wereld in een ernstige crisis gestort, met alle mogelijke gevolgen
6 van dien voor vrijwel alle sectoren van de economie, de financiën en de werkgelegenheid.
7 Noodzakelijke investeringen in woningbouw, verduurzaming en innovatie staan onder druk. De
8 toekomst is onzeker. Niet het minst voor de families achter deze bedrijven.

9

10 In de huidige ongewisse omstandigheden is het goed dat de regering waar dat maar enigszins kan,
11 bedrijven ondersteunt. Financieel, maar vooral door te investeren in innovatie en ondernemers de
12 ruimte te geven hun handen uit de mouwen te steken. Dat geeft vertrouwen. Internationaal scoort
13 Nederland niet heel goed als het gaat om publieke investeringen in onderzoek en ontwikkeling. De
14 coronacrisis leert ons dat teveel afhankelijkheid van het buitenland kwetsbaar maakt. Het is van
15 belang om onszelf uit de crisis te innoveren en de eigen maakindustrie te ondersteunen.

16

17 De SGP zet zich graag in voor het mkb en het familiebedrijf. Veel ondernemerschap en banen zitten
18 juist hier. Kleine bedrijven zijn relatief kwetsbaar omdat zij nu eenmaal niet beschikken over een
19 administratieafdeling die nodig is om alle rompslomp en subsidieregelingen goed bij te houden. Het
20 mkb maakt ook minder kans bij investeringsregelingen, bijvoorbeeld via Invest-NL. Dat verdient
21 aandacht. Familiebedrijven blinken vaak uit in zorg voor de omgeving, goed werkgeverschap en
22 innovatief vermogen. Dat verdient steun, bijvoorbeeld via de bedrijfsopvolgingsregeling.

23

24 Tussen de tekentafel van ‘Den Haag’ en de ondernemerspraktijk in het land bestaat nog altijd een
25 grote kloof die nadelig uitpakt voor de mensen die het geld verdienen. Op dit punt is er door betere
26 afstemming nog heel wat winst te halen.

27 De toenemende digitalisering en globalisering vragen van het Rijk actie om de economische en
28 digitale veiligheid te beschermen en de digitalisering verder in goede banen te leiden. Te denken is
29 aan individueel eigenaarschap van data, een meerjarig investeringsprogramma, inzet van
30 veiligheidsdiensten om digitale sabotage en economische spionage aan te pakken en meer aandacht
31 voor cyberveiligheid bij bedrijven.

32

33 De SGP is voorstander van een markteconomie, maar wil tegelijkertijd waken voor ‘a-moreel
34 economisme’: het marktdenken mag niet leidend worden voor politieke besluitvorming. Volgens de
35 Bijbelse grondnorm van gerechtigheid stelt de overheid paal en perk aan de marktmacht en komt zij
36 op voor het goed recht van mensen in kwetsbare posities. Gods geboden vormen het richtsnoer, ook

1 voor het economisch leven. Daarom heeft verantwoord economisch handelen oog voor de effecten
2 op de samenleving en de schepping. En daarom hecht de SGP groot belang aan rust op zondag.
3 Mensen hebben rust en ruimte nodig om God te eren en te danken. Veel mensen geven ook dagelijks
4 zorg aan hun gezins- of familieleden, besteden tijd aan het opvoeden van kinderen en aan
5 vrijwilligerswerk. Al telt de waarde daarvan niet of nauwelijks mee in de rekenmodellen, volgens de
6 SGP is die van grote betekenis voor het welzijn van mensen en het welvaren van de samenleving.

7

8 Ondernemen

- 9 932. Voor het mkb is het vaak lastig om (nieuwe) leningen af te sluiten bij gewone banken. Het is
10 belangrijk dat banken hun kerntaak goed vervullen, ook voor het mkb. Daarnaast zou het
11 goed zijn als er meer gebruik kan worden gemaakt van non-bancaire financiering,
12 bijvoorbeeld door crowdfundingplatforms. Daartoe zouden die platforms beter toegang
13 moeten krijgen tot garantstellingen van de overheid.
- 14 933. In onzekere tijden moeten start-ups tegen de stroom in zwemmen. Ze moeten altijd op
15 steun kunnen rekenen via bijvoorbeeld Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen.
- 16 934. Kleine leveranciers moeten soms weken, zo niet maanden wachten op de uitbetaling van
17 facturen door grote afnemers. De mededingingsautoriteit moet de bevoegdheid krijgen om
18 de wettelijke betalingstermijnen te controleren en misbruik aan te pakken. Overheden
19 hebben een voorbeeldfunctie en moeten alleen al om die reden op tijd betalen.
- 20 935. De coronacrisis leert ons dat er kansen liggen voor meer thuiswerken. Dat leidt tot minder
21 verkeersdrukke en soms kan het zelfs de productiviteit vergroten. Het Rijk moet samen met
22 het bedrijfsleven onderzoek doen naar en een programma opzetten voor slim thuiswerken.
- 23 936. Nederlandse scheepswerven moeten opboksen tegen buitenlandse werven die staatssteun
24 krijgen van hun eigen regering. Dat is erg nadelig voor onze concurrentiepositie. Daarom
25 moet de garantieregeling scheepsbouw blijven bestaan.
- 26 937. In het aanbestedingsbeleid dient de nationale, kennisgevoelige industrie voorrang te
27 krijgen.
- 28 938. Het (technisch) onderwijs sluit niet altijd aan op wat bedrijven nodig hebben. Het is van
29 belang dat meer vakmensen uit de praktijk ook een deel van de week voor de klas gaan
30 staan. Dit moet fiscaal gestimuleerd worden.
- 31 939. Sociaal ondernemerschap moet aangemoedigd worden. Voor bedrijven die maatschappelijke
32 impact belangrijker vinden dan alleen maar winst maken, moet er een apart label of statuut
33 komen.
- 34 940. Het mededingingsbeleid moet zo aangepast worden dat er meer ruimte komt voor het
35 maken van afspraken tussen bedrijven over verduurzaming.

1 941. Bedrijven staan in de frontlinie van de energietransitie. Het moet voor hen haalbaar en
2 betaalbaar blijven. Ze verdienen steun bij omschakeling en innovatie.⁷

4 Aanpak regeldruk

5 942. Toetsing van de regeldruk bij nieuwe regels moet beter. Ambtenaren moeten meer in de
6 huid van ondernemers kruipen: welke stappen moeten ondernemers precies zetten en wat
7 betekent dat voor hen? Verder moet de stapeling van regels betrokken worden in deze toets.
8 Daarbij moet gekeken worden naar de impact op kleine, middelgrote respectievelijk grote
9 bedrijven. Iedere bedrijfsomvang heeft zijn eigen uitdagingen.

10 943. Kleine bedrijven tot tien man personeel zijn relatief kwetsbaar voor de regels voor
11 ontslagbescherming, uitstroom van personeel, ziekteverzuim en privacybescherming. Denk
12 aan de situatie dat een van de weinige werknemers uitvalt door ziekte, terwijl wel het loon
13 doorbetaald moet worden. Dergelijke regeldruk en onduidelijkheid hierover houdt zzp'ers en
14 kleine bedrijven tegen om mensen in dienst te nemen. Er moet gekeken worden naar
15 vereenvoudiging en verduidelijking, en zo nodig naar een apart, soepeler regime voor kleine
16 ondernemingen.

17 944. Subsidieregelingen zijn soms erg ondoorzichtig, waardoor ondernemers zich genoodzaakt
18 voelen dure adviseurs in de arm te nemen. Er moet een mkb-toets komen bij nieuwe
19 subsidieregelingen voor het bedrijfsleven.

20 945. Onnodige regeldruk en overbodig werk, zoals het verplicht jaarlijks keuren van
21 werkmaterialen en een verplicht thuiswerkprotocol ook als er niemand thuis werkt, moet
22 aangepakt worden.

23 946. Marktkooplui dreigen als gevolg van de Europese Dienstenrichtlijn te maken te krijgen met
24 kortdurende standplaatsvergunningen, waardoor ze grote risico's moeten nemen. Het Rijk
25 moet samen met gemeenten voorkomen dat ondernemers in deze sector het leven zuur
26 gemaakt wordt.

27 947. Voorkomen moet worden dat ondernemers telkens opnieuw dezelfde data en kopieën van
28 overheidsdocumenten door moeten geven. Er moet een eind komen aan dit tijds slurpende en
29 ergerniswekkende meerwerk.

30 948. Communicatie met de overheid is vaak omslachtig en kost veel tijd. Het moet mogelijk
31 worden om als ondernemer direct te kunnen reageren op individuele beschikkingen en
32 besluiten van de overheid door toevoeging van directe links voor het stellen van vragen of
33 het indienen van bezwaren.

⁷ Meer hierover in hoofdstuk 9, Energie en Klimaat.

1 Meer innovatie

- 2 949. Via Invest-NL moet niet alleen geïnvesteerd worden in start-ups die snel op kunnen schalen
3 en geld in het laatje brengen, maar ook in start-ups die meer tijd nodig hebben maar wel
4 een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan maatschappelijke opgaven, zoals de
5 energietransitie.
- 6 950. De subsidie voor de regeling MKB-innovatiestimulering Regio en Topsectoren moet omhoog.
7 Het is een aanjager voor samenwerking tussen bedrijven onderling en tussen bedrijven en
8 kennisinstellingen. Ook moet er meer geld komen voor praktijkgericht onderzoek door
9 hogescholen in samenwerking met het regionale mkb.
- 10 951. De overheidstoeslag voor publiek-private samenwerking moet van 30 naar 50% om echte
11 innovaties van de grond te krijgen.
- 12 952. De stap van het ontwikkelen van een prototype van een innovatief product of proces naar
13 het vermarkten ervan is groot. Demonstratieprojecten kunnen het verschil maken. De
14 demonstratieregeling energie-innovatie moet daarom uitgebreid worden naar andere
15 sectoren.
- 16 953. Er moeten aparte innovatiebudgetten en meerjarige programma's komen voor
17 innovatiegericht inkopen door de Rijksoverheid.
- 18 954. Gerichte innovatiestimulering levert per euro overheidsgeld meer innovatie op dan
19 algemene fiscale regelingen. De innovatiebox, waarbij bedrijven minder belasting betalen
20 over innovatieve winsten, kan versoberd worden om budget vrij te spelen voor gerichte
21 innovatiestimulering.
- 22 955. Het huidige octrooisysteem moet toegankelijker gemaakt worden voor bedrijven uit het
23 midden- en kleinbedrijf en *start-ups*.

24

25 Economische veiligheid

- 26 956. Buitenlandse mogendheden kunnen gebruik maken van economische activiteiten om onze
27 nationale veiligheid te ondermijnen. Denk aan digitale sabotage, economische spionage en
28 het inwinnen van informatie over civiele technologie voor militaire doeleinden.
29 Veiligheidsdiensten moeten meer ingezet worden om onderzoek te doen naar de
30 economische veiligheid en om ongewenste beïnvloeding sneller in beeld te krijgen. Er moet
31 daarom een meldpunt komen voor digitale financieel-economische spionage.
- 32 957. Nederland moet zich actief inzetten voor Europese regels die ervoor zorgen dat niet-
33 Europese bedrijven uit landen waar geen afspraken mee zijn gemaakt minder snel kunnen
34 meedingen naar overheidsopdrachten.
- 35 958. Er moet een Rijksbrede regeling komen voor de bescherming van veiligheidsbelangen en
36 vitale processen bij overheidsopdrachten.

- 1 959. Er moet een meldplicht en een meldpunt komen voor buitenlandse investeringen in vitale
2 infrastructuur en in bedrijven die hoogwaardige technologie ontwikkelen waarbij de
3 nationale veiligheid in het geding is.
- 4 960. De overheid moet de bevoegdheid krijgen om bij ongewenste buitenlandse overnames
5 (tijdelijk) beslag te leggen op strategische goederen en kennis die van belang zijn voor de
6 nationale veiligheid.
- 7 961. Bij grote overheidsopdrachten die raken aan de nationale veiligheid moet Europese
8 aanbesteding vermeden worden.

9

10 Nederland digitaal

11 We doen steeds meer online. Digitale oplossingen buitelen over elkaar heen. Velen zien de grote
12 kansen. Maar er zijn ook gevaren en kwetsbaarheden, zoals cybercrime, digitale marktmacht en de
13 verspreiding van porno. De maatschappelijke onrust over de gezondheidsrisico's van oprukkende 5G-
14 antennes neemt toe. De overheid moet zich daarom niet afwachtend, maar proactief opstellen en
15 daarbij waken over de digitale veiligheid en de digitale soevereiniteit.

16 962. Bedrijven moeten transparant zijn over het gebruik van data van burgers.

17 963. De SGP wil toe naar zoveel mogelijk 'individueel eigenaarschap' van data. Niet de
18 autofabrikant en het energiebedrijf, maar de auto- en de woningbezitter moeten bepalen
19 wat er met 'hun' data gebeurt.

20 964. Ondernemers moeten ondersteund worden bij het werken aan meer cyberveiligheid. De
21 inzet en capaciteit van het *Digital Trust Centre* moet versterkt worden.

22 965. Overheid en bedrijfsleven dienen afspraken te maken over de cyberveiligheid van kritieke
23 infrastructuur. Hogere veiligheidsstandaarden voor de kritieke delen van de digitale
24 processen zijn absoluut noodzakelijk. Cruciaal is het frequent en grootschalig testen van de
25 beveiliging.

26 966. De bevoorrading van supermarkten is belangrijk voor onze samenleving. Onderzoek is nodig
27 naar de digitale kwetsbaarheid van deze logistiek.

28 967. Eén ministerie moet coördinerend zijn voor het thema digitalisering en daarin een
29 aansturende rol spelen, zoals het ministerie van Financiën dat doet bij de begrotingen en het
30 ministerie van Economische Zaken bij de regeldrukaanpak. Het gebeurt nu nog te vaak dat
31 projecten heen en weer geschoven worden tussen departementen en op een dood spoor
32 belanden. Zo werkt het niet. Voor digitalisering is ook een meerjarig investeringsprogramma
33 nodig.

34 968. Voor grootschalige uitrol van 5G is snel meer onderzoek nodig naar de veiligheidsrisico's.
35 Gemeenten moeten voldoende ruimte houden om 5G-antennes op risicolocaties te weren.

36 969. De potentie van kunstmatige intelligentie (AI) is groot. Het is wel van belang dat rekening
37 gehouden wordt met ethische kaders en publieke waarden. AI-systemen moeten voldoen aan
38 de principes van proportionaliteit, subsidiariteit, dataminimalisatie en transparantie.

- 1 970. De regels voor verkoop van riskante AI-systemen aan buitenlandse partijen moeten
2 aangescherpt worden. We moeten ook zelf investeren in kunstmatige intelligentie om te
3 voorkomen dat China en de VS alle touwtjes in handen krijgen.
- 4 971. Grote digitale platforms, als Airbnb en bol.com, trekken veel marktmacht naar zich toe
5 terwijl ze een vreemde eend in de bijt van het mededingingsrecht zijn. Mededingingsregels
6 en het mededingingstoezicht moeten zo aangepast worden dat de macht van grote digitale
7 platforms zodanig aan banden wordt gelegd dat concurrentie mogelijk blijft. Ook de macht
8 van grote communicatieplatforms als Facebook in het sturen van het maatschappelijke debat
9 verdient kritische aandacht.
- 10 972. Waarden en normen gelden ook voor de digitale wereld. De overheid moet zorgdragen voor
11 het ontwikkelen en toepassen van digitale 'spelregels'.
- 12 973. Netneutraliteit mag internetfiltering niet onmogelijk maken. Via filtering kunnen burgers
13 zichzelf en hun kinderen beschermen tegen onder meer webpagina's met porno, andere
14 onzedelijke beelden en geweld.
- 15 974. Niet iedereen kan in een digitale samenleving goed meekomen. Hier moet aandacht voor
16 zijn. Zo moet de overheid afspraken maken met het bedrijfsleven om kwetsbare groepen te
17 beschermen tegen cybercrime. Overheidsdienstverlening dient in principe ook voor groepen
18 met een achterstand in de digitale samenleving goed bereikbaar te zijn.
- 19

1 Hoofdstuk 14. Financiën

2 Overheidsfinanciën raken ieder gezin, iedere familie, iedere ondernemer. Ze raken ons allemaal.
3 Deze realiteit ligt aan de basis van de zeven concrete uitgangspunten die de SGP heeft als het gaat
4 om de overheidsfinanciën:

- 5 1. Er vindt een opwaardering plaats van onbetaalde of deels betaalde arbeid, zoals mantelzorg
6 en vrijwilligerswerk.
- 7 2. De kloof tussen een- en tweeverdieners wordt gedicht. Het belastingstelsel moet
8 gezinsvriendelijk worden, en er moet meer geld komen voor gezinnen.
- 9 3. Om de werkgelegenheid te stimuleren moeten de lasten op arbeid omlaag.
- 10 4. De overheid gaat belasten naar gezinsdraagkracht.
- 11 5. De ontwikkeling van de koopkracht moet evenwichtig verdeeld zijn tussen rijk en arm, oud
12 en jong.
- 13 6. Om de werkgelegenheid en de economische groei te stimuleren moeten de lasten voor
14 ondernemers (met name voor het midden- en kleinbedrijf) omlaag.
- 15 7. De overheidsfinanciën moeten degelijk zijn en vertrouwen wekken.

16

17 Niet alleen burgers moeten verstandig met hun geld omgaan, de staat moet dat ook. De overheid
18 beheert namelijk ons belastinggeld en moet daar zorgvuldig mee omgaan. Kort samengevat: als je
19 een euro wilt uitgeven, moet je die ook verdienen, en daarna kun je die maar één keer uitgeven.
20 Dat is een voluit Bijbels uitgangspunt: in de Bijbel staan talloze teksten die oproepen om op een
21 verstandige wijze met geld en goed om te gaan en om als een goed rentmeester de financiën te
22 beheren.

23 Dat houdt óók in dat we in goede tijden moeten sparen voor magere jaren. De andere kant van die
24 medaille is dat, als het minder gaat, de eerdere zuinigheid zich uitbetaalt in de mogelijkheid om de
25 opgebouwde reserves aan te spreken om bedrijven en burgers te helpen en de economie tijdelijk en
26 doelgericht te ondersteunen. Verder is het niet meer dan logisch dat het belastinggeld op een
27 doelmatige en doeltreffende manier ingezet wordt, zodat overheidsbeleid niet alleen financieel
28 degelijk, maar ook financieel rechtmatig is.

29 De coronacrisis stelt ons op financieel vlak voor ongekende uitdagingen. In een paar maanden tijd
30 steeg de werkloosheid, groeide de staatsschuld tot grote hoogte en sloeg het begrotingsoverschot
31 om naar een enorm tekort. Hoe de wereld er na 'corona' uitziet weten we niet. Maar de
32 verwachting is wel dat we, op financieel-economische vlak, mindere jaren tegemoet gaan. Toch
33 mogen we, ondanks dit vooruitzicht, onze hoop op God vestigen. Hij zorgt niet alleen in goede jaren
34 voor ons, ook in financieel-economisch mindere jaren zorgt God voor ons, en mogen we ons
35 vertrouwen op Hem stellen.

36 Door de opgebouwde reserves hoeven we nu niet meteen fors te bezuinigen, met het risico dat
37 daarmee de crisis alleen maar heviger wordt. Op bepaalde terreinen zijn op korte termijn juist

1 investeringen nodig, denk aan de zorg, gezinnen, veiligheid en defensie. Tegelijkertijd vraagt het
2 wel om heldere, verstandige keuzes, zodat de staatsschuld over enkele jaren weer kan dalen. Het
3 zou heel onrechtvaardig en oneerlijk zijn om toekomstige generaties onnodig met een torenhoge
4 schuld op te zadelen.

5 De coronacrisis geeft ook stof tot nadenken. Allereerst laat zij zien hoe afhankelijk we als mensen
6 zijn. Ook in financieel opzicht zijn we afhankelijk van de zegen van God! Die afhankelijkheid geldt
7 als er veel geld binnen komt, maar ook als we wat krapper bij kas zitten. Daarnaast heeft deze
8 crisis het nut en de noodzaak van een financieel degelijk beleid laten zien. Doordat we de
9 afgelopen jaren de staatsschuld hebben laten dalen, kon de regering nu burgers en bedrijven
10 tijdelijk financieel tegemoet komen. Ten slotte: 'corona' laat ook zien dat financiële zekerheden
11 niet zo zeker zijn als ze soms lijken. Tienduizenden mensen zaten plotseling thuis, voor duizenden
12 ZZP'ers lag het werk van de ene op de andere dag stil en logistieke aanvoerlijnen bleken niet zo
13 stabiel als gedacht. Belangrijke lessen om van te leren!

14

15 975. In goede jaren moeten we sparen voor magere jaren. Tekorten op de begroting moeten
16 voorkomen worden, overschotten moeten zo veel mogelijk ingezet worden om de
17 staatsschuld te verlagen.

18 976. Juist in magere jaren, zoals we die nu meemaken, is begrotingsdiscipline nodig. Dat
19 betekent concreet: de staatsschuld niet onnodig laten oplopen en binnen enkele jaren de
20 staatsschuld weer laten dalen. De rekening, ook van de coronacrisis, moet een keer betaald
21 worden!

22 977. De houdbaarheid van de overheidsfinanciën staat er niet goed voor. De verwachting is dat
23 de kosten op de lange termijn uitstijgen boven de inkomsten. Dat komt bijvoorbeeld door
24 oplopende zorgkosten en de vergrijzing, maar ook door het beleid van de afgelopen jaren.
25 Het is van belang dat we dit zogenoemde houdbaarheidstekort laten omslaan naar een
26 houdbaarheidsoverschot. Zodat we de rekening van nu niet bij de werkenden van later
27 leggen.

28 978. De regering moet zich richten op kerntaken en efficiënt werken. Concreet betekent dit:
29 snoeien in het woud van regels, minder subsidies en minder overheidsbemoeienis.

30 979. De uitgaven van de staat moeten goed besteed worden. Om die uitgaven te kunnen
31 beteugelen, is een kleine(re) en daadkrachtige overheid nodig. Een overheid die haar
32 grenzen kent.

33

34 **Belastingen**

35 Of het nu gaat om de aankoop van een F-35, de aanleg van een nieuwe weg of het bevorderen van
36 woningbouw: het kost bijna altijd geld. Geld dat de overheid op een verstandige manier moet
37 uitgeven. Maar dat ook op een rechtvaardige manier opgehaald moet worden, door middel van

1 belastingen. Er moet daarbij veel meer rekening gehouden worden met (gezins)draagkracht. Dit
2 draagkrachtbeginsel moet het uitgangspunt van het belastingstelsel zijn.

3 Door het huidige stelsel en door keuzes die door opeenvolgende kabinetten zijn gemaakt, is de
4 belastingdruk op eenverdieners extreem hoog als je die afzet tegen de belastingdruk van
5 tweeverdieners. De belastingdruk op een eenverdienershuishouden is al snel drie á vier zo groot, en
6 kan oplopen tot bijna zeven keer zoveel als op een gezin met twee verdieners. Dat is oneerlijk en
7 onrechtvaardig. Hoog tijd dat daar verandering in komt!

8 Het belastingstelsel is dringend aan herziening toe. Het moet eerlijker, eenvoudiger en
9 begrijpelijker. Fiscale regelingen werken elkaar soms tegen, het stelsel van belastingkortingen is
10 een onwerkbaar lappendeken geworden en grote, internationale bedrijven betalen soms nauwelijks
11 belasting. Zomaar drie voorbeelden die laten zien dat grondige herziening nodig is. Daarnaast: het
12 komt nu voor dat extra inkomsten nauwelijks gemerkt worden in de portemonnee door de soms
13 enorm hoge marginale belastingdruk. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat je van honderd extra
14 verdiende euro's er wel 80 moet inleveren als belasting. Dat moet veranderen. Werken moet lonen!

15

16 Belastingen voor huishoudens

17 980. Het belastingstelsel moet gezinsvriendelijk worden. Op dit moment is het stelsel sterk
18 individualistisch. Als het gezin en het huishouden weer centraal komen te staan, kunnen
19 gezinnen en huishoudens zelf bepalen hoe zij de verdeling van zorg en arbeid vormgeven.

20 981. Eenverdieners en alleenstaanden betalen verhoudingsgewijs enorm veel belasting. Van de
21 beloften van kabinetten om de kloof tussen een- en tweeverdieners te verkleinen is de
22 laatste jaren niets terecht gekomen. Sterker nog: die is alleen maar vergroot, terwijl veel
23 eenverdieners ervoor kiezen uiterst waardevol (onbetaald) werk te doen, bijvoorbeeld
24 mantelzorg. En denk ook aan gezinnen die er bewust voor kiezen om hun kinderen te laten
25 opgroeien in het eigen gezin waar één van de ouders altijd klaar staat voor de kinderen.
26 Weer anderen hebben een gepensioneerde of zieke partner. De kloof tussen een- en
27 tweeverdieners moet dicht!

28 982. Gezinsdraagkracht moet weer het uitgangspunt worden van het belastingstelsel. Daarom
29 moet het splitsingsstelsel ingevoerd worden: het totale gezinsinkomen wordt gedeeld door
30 twee en daarna worden de fiscale partners ieder apart belast. Op die manier maakt het voor
31 hoogte van de belasting niet uit of het gezinsinkomen door een of door twee buitenshuis
32 werkenden verdiend wordt. Dat is wel zo eerlijk!

33 983. Er moeten maatregelen worden genomen die een gezinsvriendelijk fiscaal beleid
34 bevorderen. Te denken is aan een draagkrachtkorting, een verhoging van de kinderbijslag en
35 het kindgebonden budget en een beperking van de inkomensafhankelijke combinatiekorting.
36 Daarnaast komt er een eenmalige, extra uitkering van 1000 euro voor de geboorte van het
37 vierde kind, die bijvoorbeeld gebruikt kan worden voor de aanschaf van een grotere
38 gezinsauto.

- 1 984. In aanloop naar de invoering van het splitsingsstelsel, moet de overdraagbaarheid van de
2 algemene heffingskorting worden verhoogd.
- 3 985. De lasten op arbeid moeten worden verlaagd. Het stelsel blijft ingericht met één laag,
4 uniform basistarief en een toptarief voor hogere inkomens: de zogenoemde sociale vlaktaks.
5 Tegelijk kunnen de belastingen op consumptie worden verhoogd, zodat het gebruik van
6 grondstoffen wordt afgeremd.
- 7 986. Het toeslagenstelsel moet op de schop. Het huidige stelsel leidt tot (forse) terugbetalingen,
8 draagt bij aan het nodeloos rondpompen van geld en kan ervoor zorgen dat extra werken
9 nauwelijks meer loont (hoge marginale druk, armoedeval). Maar liefst 60% van de
10 huishoudens komt in aanmerking voor één of meerdere toeslagen. Het stelsel is dus compleet
11 uit de hand gelopen. De SGP pleit daarom voor een drastische inperking van de toeslagen.
12 Huishoudens die erop achteruit gaan kunnen gecompenseerd worden door lagere belastingen,
13 of door middel van andere maatregelen.
- 14 987. Daarnaast moet bij het bepalen van toeslagen het netto besteedbaar inkomen van het
15 huishouden het uitgangspunt worden. Op die manier kunnen verschillen in belastingdruk
16 worden meegenomen en kan er eerlijker worden bepaald hoe hoog de toeslag dient te zijn.
17 Doordat sommige huishoudens nu relatief veel belasting betalen, past de hoogte van de
18 toeslag eigenlijk niet bij het netto-inkomen. Dat moet eerlijker.
- 19 988. Ook de kindregelingen moeten herzien worden. Te beginnen met een verlaging van de
20 kinderopvangtoeslag voor hoge inkomens. Daarnaast moeten de kindregelingen gebundeld
21 worden. Geen aparte toeslag gericht op de kinderopvang, maar een vaste bijdrage per kind.
22 Zo kunnen gezinnen zelf kiezen waaraan de financiële ondersteuning voor hun kinderen
23 wordt uitgegeven.

24

25 Belastingen voor ondernemers

- 26 989. De lasten voor het bedrijfsleven moeten omlaag. Deze lastenverlichting moet vooral gericht
27 zijn op het MKB. Vaak zijn dit familiebedrijven, ondernemingen in de maakindustrie en
28 andere bedrijven zorgen voor veel werkgelegenheid en ook de ruggengraat van de
29 Nederlandse economie vormen.
- 30 990. Grote ondernemingen moeten een eerlijke bijdrage aan de totale belastingopbrengst blijven
31 leveren. Bijvoorbeeld bij multinationals blijkt nog te vaak dat ze nauwelijks belasting in
32 Nederland afdragen. Vaak komt dat door allerlei mazen in ons fiscale stelsel. Die mazen
33 moeten gedicht worden.
- 34 991. De heffingsdruk in de opslag op de energiebelasting (ODE-heffing) moet omlaag in de
35 tweede en de derde schijf en kan omhoog in de vierde schijf.

36

1 Overige belastingmaatregelen

2 992. De fiscale giftenaftrek is een belangrijk instrument voor het stimuleren van vrijgevigheid en
3 liefdadigheid. Op die manier kunnen waardevolle initiatieven in de samenleving worden
4 mogelijk gemaakt. Om dit te stimuleren moet een multiplier van 1,25 in de giftenaftrek
5 ingevoerd worden. Als je bijvoorbeeld 100 euro geeft, mag je 125 euro aftrekken. Dit
6 versterkt de vrijgevigheid. Deze multiplier geldt voor giften aan noodhulp, ontwikkelingshulp
7 en kerken.

8 993. Toeslagen voor huur en zorg moeten zoveel mogelijk direct uitgekeerd worden aan de
9 dienstverlenende instellingen.

10 994. Zolang serieuze internationale afspraken over vliegheffingen achterwege blijven, moet de
11 nationale vliegbelasting worden verhoogd. Zodat ook de luchtvaartsector een eerlijke
12 bijdrage levert aan de verduurzaming. Tegelijkertijd moet internationaal treinverkeer juist
13 gestimuleerd worden.

14 995. Instellingen die het algemeen nut beogen (ANBI's) zijn voor een maatschappij als de onze
15 van onschatbaar belang. Regels moeten dan ook niet onnodig in de weg zitten. ANBI's
16 moeten juist gestimuleerd worden. Uiteraard moeten we daarbij ook alert zijn op het
17 oneigenlijk gebruik van ANBI's.

18 996. De belasting op vermogen (box 3) moet worden gebaseerd op het daadwerkelijk behaalde
19 rendement. Door de lage rente is de huidige belastingdruk veel te hoog in relatie tot de
20 opbrengst van bijvoorbeeld spaargeld. Dit probleem speelt al jaren, hoog tijd dat daar
21 verandering in komt!

22 997. Belastingontduiking, maar ook witwassen, is onaanvaardbaar. Dit moet zoveel mogelijk
23 worden opgespoord en bestraft.

24 998. Belastingontwijking is feitelijk niet illegaal, moreel gezien wel. Want ieder behoort een
25 eerlijk aandeel in de belastingen op te brengen. Daarom moet belastingontwijking zoveel
26 mogelijk tegengegaan worden. Dit kan Nederland niet op eigen houtje. Een brede,
27 internationale aanpak van dit soort misstanden is nodig.

28 999. Deze internationale aanpak betekent overigens niet dat er op internationaal niveau,
29 bijvoorbeeld via de EU, belasting geheven gaat worden. Belastingheffing blijft een nationale
30 bevoegdheid.

31

32 Keuzes in Kaart

33 Veel keuzes in dit verkiezingsprogramma hebben gevolgen voor de staatsschuld, voor de koopkracht,
34 voor de werkgelegenheid of voor andere zaken. Om dit goed in beeld te krijgen, worden onze
35 voorstellen die financiële gevolgen hebben, doorgerekend door het Centraal Planbureau. De
36 resultaten hiervan vindt u in de publicatie 'Keuzes in Kaart' van het CPB.

37 Bij de voorstellen met financiële gevolgen zijn onder andere de uitgangspunten uit de inleiding
38 leidend geweest.

1 Hoofdstuk 15. Buitenlandbeleid: recht, kracht en 2 realisme

3 4 Verschuivende panelen

5 Ons buitenlandbeleid moet rusten op de pilaren van recht, kracht en realisme. Dat is nodig voor de
6 ‘vrede van de stad’, en om de naaste recht te doen. Het realiseren hiervan begint bij het besef dat
7 iedereen - van de man in de straat tot de Koning en de minister - onderworpen is aan Gods
8 heerschappij. Hij vraagt overheden Hem te gehoorzamen én verstandig te handelen (Psalmen 2 en
9 46). Deze opdracht ligt er ook voor de Nederlandse overheid. De verschuivende panelen op het
10 wereldtoneel maken dat er niet eenvoudiger op. Je zou kunnen zeggen: de 19e eeuw was ‘Brits’ en
11 de 20e eeuw ‘Amerikaans’. Wordt de 21e eeuw de ‘eeuw van China’? Allerlei wereldwijde trends
12 tonen aan hoezeer het naoorlogse systeem van internationale samenwerking onder druk staat.
13 Nederland krijgt daar dagelijks mee te maken.

14
15 Dat landen als China en Rusland zich niet langer aan de internationaal afgesproken spelregels
16 houden, plaatst ook ons land voor grote uitdagingen. De opdracht voor Nederland is om enerzijds
17 pal te blijven staan voor onze kernwaarden, zoals geloofsvrijheid, en anderzijds internationaal te
18 blijven samenwerken. Ten tweede moet Nederland voorkomen dat steeds meer landen
19 internationale organisaties misbruiken voor hun eigen politieke agenda’s. Zo is de Verenigde Naties
20 (VN) een populair podium voor misplaatste kritiek op Israël en mogen dictators binnen de
21 Mensenrechtenraad ‘rechtertje spelen’ over andere landen. Ook dit ondermijnt de legitimiteit en
22 het draagvlak van de VN. Ten derde is blijvende alertheid geboden tegenover de (islamitische)
23 terreur die in veel landen onschuldige slachtoffers maakt. In grote delen van Afrika, Azië en het
24 Midden-Oosten lijden christenen daar intens onder. Op zoek naar een veiliger en beter leven
25 stranden honderduizenden aan de grenzen van Europa. Een vierde trend: niet iedere Nederlandse
26 burger, boer of ondernemer profiteert écht mee van de globalisering. Dat wekt onbehagen en
27 onvrede. Zéker wanneer zij de rekening van grote klimaatambities mogen betalen, of hun baan
28 verliezen door buitenlandse concurrentie. Dit alles geeft ook een gevoel van machteloosheid: wat
29 heeft Nederland nog te zeggen over immigratie, milieunormen of verdragen? Wie soevereiniteit wil
30 behouden zal wel bereid moeten zijn soms enigszins aan welvaart in te leveren. Voor het schip van
31 staat is de kunst om op de ‘woelige wereldzeeën’ rustig een evenwichtige koers te varen.

32
33 Al deze ontwikkelingen vragen om een realistisch buitenlandbeleid dat vertrouwen helpt herstellen.
34 Een beleid dat ons land en volk dient mét oog voor wie in de knel zit. We moeten onze bondgenoten
35 koesteren, uitdagingen het hoofd bieden, kansen pakken, en kwetsbaren de hand reiken.

36

1 Bondgenoten koesteren

2 1000. Nederland moet voorkomen dat internationale samenwerking en verdragen zomaar
3 leiden tot verlies van bevoegdheden. Wel kan Nederland, als **soevereine, democratische**
4 **rechtsstaat**, actief onderdeel zijn van diverse bondgenootschappen die onze veiligheid en
5 welvaart versterken.

6 1001. Nederland geeft prioriteit aan **bilaterale samenwerking** met Duitsland, de Benelux
7 en, in de nasleep van de Brexit, met het Verenigd Koninkrijk (VK).

8 1002. Alleen al om tegenwicht aan China te kunnen blijven bieden moeten Nederland en
9 de EU volop samenwerken met de **Verenigde Staten**. Als oude en vertrouwde bondgenoten
10 blijven we op elkaar aangewezen, ook bij een onvoorspelbaarder beleid van de VS. Europese
11 landen moeten leren meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen veiligheid.

12 1003. De banden met **Israël** worden aangehaald. De Joden zijn Gods verbondsvolk en
13 hebben in 1948 een legitieme staat opgericht. Dat is een groot wonder. Ook de recente
14 vredesakkoorden met Arabische landen stemmen dankbaar.

- 15 • Israël wordt van meet af aan bedreigd door (islamitische) vijanden en verdient
16 dus **begrip** voor het nemen van strenge **veiligheidsmaatregelen**. Juist dan kan,
17 waar nodig, over en weer ook een kritische noot klinken.
- 18 • **De grens tussen antizionisme en antisemitisme vervaagt**. Nederland moet
19 bevorderen dat de ‘Boycot, Desinvesteringen en Sancties’ (BDS)-beweging
20 internationaal illegaal verklaard wordt. Subsidies aan clubs die BDS (in)direct
21 bevorderen worden gestopt. De VN-lijst van bedrijven in betwiste gebieden
22 moet van tafel.
- 23 • De **ambassades** van Nederland en de EU verhuizen naar Jeruzalem als officiële,
24 ongedeelde hoofdstad van Israël.
- 25 • **UNRWA** wordt onmiddellijk opgeheven. Deze VN-organisatie droeg onder meer
26 bij aan antisemitisch haatzaaien in Palestijnse lesmethoden, subsidiëring van
27 families van veroordeelde Palestijnse terroristen, en steun van terreurgroepen.
28 Ook de UNHCR moet de hulpverlening afbouwen. De VN-definitie van Palestijnse
29 vluchteling met ‘erfelijk recht op terugkeer’ verdwijnt.
- 30 • Een **vredesplan** ‘van onderaf’ moet voorzien in erkende, veilige en verdedigbare
31 grenzen voor Israël. Uiteraard is erkenning van Israël door de Palestijnen een
32 basisvoorwaarde. Tegelijk is respect nodig voor basale rechten van Palestijnen
33 op terreinen als water, bewegingsvrijheid en economische ontwikkeling. Ter
34 compensatie voor de opheffing van UNRWA kan dit plan de economische groei
35 van Gaza gericht stimuleren.
- 36 • Er komt een speciaal steunprogramma voor **Palestijnse christenen**.
- 37 • Nederland moet binnen de **Verenigde Naties** strijden tegen de eenzijdige en
38 overtrokken kritiek op Israël en de invloed van dictators en autocraten op het
39 mensenrechtenbeleid. Alleen dan houdt de VN gezag als het gaat om het

1 beschermen van geloofsvolgers of militair ingrijpen tegen terreur. Nederland
2 stemt voortaan tegen anti-Israëliëse resoluties.

3 1004. De NAVO is en blijft de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid. Nederland en andere
4 NAVO-leden komen hun afspraken na en investeren van 2% van het BBP in defensie. Deze
5 streefnorm wordt in Nederland wettelijk vastgelegd. Ook dat is een kwestie van opkomen
6 voor het leven. Om dubbel, en dus overbodig werk te voorkomen, moeten de NAVO en de EU
7 hun militaire initiatieven afstemmen.

8 1005. In ons nationale belang moet de EU waar nodig krachtig en met één mond spreken,
9 bijvoorbeeld als het gaat om dubieuze Chinese investeringen.

10

11 Uitdagingen aangaan

12 1006. Wellicht wordt de 21e eeuw de 'eeuw van China'. Hoewel dit kansen biedt voor
13 bijvoorbeeld de handel, moeten Nederland en andere westerse landen zeer beducht zijn op
14 mensenrechtenschendingen en de Chinese politieke en economische expansiedrift via de
15 'nieuwe zijderoutes'. Dat betekent:

- 16 • uiterst terughoudend zijn met gebruik van Chinese technologie, bijvoorbeeld 5G
17 van Huawei, en met de export en/of overname van hoogwaardige
18 technologische kennis die Nederland en de EU op een economische en/of
19 militaire achterstand kan plaatsen;
- 20 • markttoegang voor Chinese investeerders en bedrijven gelijk op laten gaan met
21 dito markttoegang voor onze bedrijven in China;
- 22 • gesprekken over handel met China koppelen aan een serieuze dialoog over de
23 rechten van minderheden, waaronder christenen en Oeigoeren, en over
24 intimidatie in de regio (Zuid-Chinese Zee, Hong Kong, Taiwan, steun aan het
25 regime in Noord-Korea);
- 26 • aandringen op maximale transparantie en optimale samenwerking bij de
27 bestrijding van pandemieën zoals het Covid-19 virus en - in algemene zin - fors
28 investeren in de productie van essentiële (medische en technologische)
29 middelen in Europa teneinde de onafhankelijkheid van buitenlandse producten
30 te vergroten.

31 1007. De Russische inmenging en zelfs agressie in Oost-Europa, waaronder in Wit-Rusland,
32 Oekraïne, de annexatie van de Krim en het neerhalen van vlucht MH-17, vereisen een
33 krachtige internationale tegenreactie. Denk aan zware, gerichte sancties tegen de daders.
34 Nederland moet beducht zijn op Russische misleiding en ondermijning via bijvoorbeeld
35 nepnieuws en hackaanvallen. Zeker: er kan herkenning zijn op cultureel vlak, met name
36 waar het gaat om respect voor klassiek-christelijke (gezins)waarden. Ook daarom moet, waar
37 mogelijk, gestreefd worden naar normalisering van de betrekkingen. Alertheid blijft echter
38 geboden.

1 1008. Nederland moet volmondig erkennen dat Iran een bedreiging vormt voor Israël, de
2 regio en de wereld. Doelbewust versterkt het sjiiitische regime zijn invloed in landen als Irak,
3 Syrië en Libanon tot aan de Middellandse Zee. Op die manier wordt geprobeerd Israël steeds
4 verder in de tang te nemen. De roep van veel Iraniërs om meer vrijheid en veiligheid, die
5 onder meer het gevolg is van grote (jeugd)werkloosheid, ongelijkheid en onderdrukking,
6 zetten het regime ‘van binnenuit’ onder druk. Nu Iran de nucleaire afspraken (JCPOA)
7 negeert en op weg is om een kernmacht te worden, is maximale druk ‘van buitenaf’ nodig
8 voor nucleaire non-proliferatie.

9 1009. Het bestrijden van moslimfundamentalisme en terreur is en blijft een grote
10 prioriteit. Wij en onze bondgenoten moeten bereid zijn waar nodig ook militair bij te dragen
11 aan de strijd tegen IS en andere terreurgroepen die in het Midden-Oosten, Azië en Afrika
12 dood en verderf zaaien. Zo kan een militaire- of monitoringsmissie de diplomatieke inzet
13 voor vrede, stabiliteit en herstel van de rechtsstaat steunen in landen als Irak, Syrië of Libië.

14 1010. Nederland moet de kansen pakken die digitale technologie biedt. Maar
15 weerbaarheid tegen digitale ontwrichting en bescherming van de publieke kern van het
16 internet is even belangrijk. Dat vereist miljoeneninvesteringen. Nederland moet
17 (inter)nationale afspraken bevorderen over (transparantie van) datavergeving, -gebruik en -
18 bescherming, en over het beschermen van de rechtsstaat. Elke burger heeft recht op privacy
19 en data-eigenaarschap. Een speciaal, interdepartementaal instituut moet overheid,
20 onderwijs, organisaties en ondernemers bij elkaar brengen en de binnenlandse en
21 buitenlandse inzet op digitaal terrein coördineren.

22 1011. De bescherming van het leven wordt een doel van het buitenlandbeleid. Nederland
23 moet verzet steunen tegen (gedwongen) abortussen en abortus op meisjes om hun geslacht
24 (gendercide). Niet organisaties die abortus (helpen) faciliteren, maar hulporganisaties die
25 het leven beschermen kunnen rekenen op overheidsfinanciering. Nederland stelt zich ook
26 teweer tegen de opdringerige genderideologie binnen onder meer de EU en de VN. Tussen
27 man en vrouw bestaan normaliter, alleen al biologisch gezien, ‘gewoon’ verschillen. Die
28 moeten we waarderen en niet willen onderdrukken.

29 30 Kwetsbaren steunen

31 1012. Christenen zijn wereldwijd de grootste groep geloofsvervolgden. Het gaat in totaal
32 om zo’n 260 miljoen geloofsgenoten.

- 33 • Nederland maakt meer geld en mensen vrij om deze omvangrijke groep te
34 steunen. Dat geldt voor landen als Nigeria, Afghanistan en Noord-Korea waar het
35 aantal slachtoffers al jarenlang zeer hoog is, maar ook voor landen als Qatar,
36 Bangladesh, Colombia en Burkina Faso. De militante islam en nationalisme van
37 hindoes of boeddhisten zijn sterke ‘aanjagers’ van vervolging. Meisjes en
38 vrouwen, die bijzonder kwetsbaar zijn voor misbruik en religieus geweld,
39 krijgen bijzondere aandacht.

- 1 • Geloofsvolgers in het Midden-Oosten, zoals christenen en yezidi's, moeten
2 geholpen worden staande te blijven onder de immense druk van terreurgroepen
3 als IS. De speciale rapporteur voor godsdienstvrijheid moet internationaal
4 onderzoek bevorderen naar genocide tegen deze groepen en naar de noodzaak
5 van speciale 'veilige zones' in de regio. Dit verdient een vaste plek op de
6 agenda van de VN-Mensenrechtenraad.
- 7 • In China is digitale surveillance een groeiend probleem. Nederland moet
8 diplomatiek opkomen voor christenen, Oeigoeren en andere verdrukten.
- 9 • Wie gevluchte christenen in Nederlandse opvangcentra intimideert of aanvalt,
10 verliest zijn recht op asiel en wordt zo snel mogelijk ons land uitgezet.
- 11 1013. Slachtoffers van oorlogsgeweld verdienen eveneens onze hartelijke steun. In landen
12 als Syrië, Libië en Jemen worden keiharde burgeroorlogen en cynische proxy-oorlogen
13 uitgevochten. Vooral burgers en kinderen lijden daaronder. Dit vraagt om ruimhartige
14 humanitaire- en ontwikkelingshulp, goede opvang in de regio, en een barmhartig asielbeleid
15 voor echte vluchtelingen. Waarbij terugkeer als het weer veilig is van belang is.
- 16 1014. Nederland moet het voortouw nemen in de strijd tegen moderne slavernij, zoals
17 gedwongen prostitutie, kindhuwelijken of kinderarbeid. Wereldwijd moeten nog altijd naar
18 schatting 40 miljoen mensen onvrijwillig arbeid verrichten. De globalisering van productie en
19 consumptie maakt dat ook Nederlandse (ver)kopers hierin een verantwoordelijkheid hebben.
20 Nederland moet eerlijke handel stimuleren, maar ook de rechtsstaat helpen versterken in
21 landen waar die slavernij nog steeds bestaat. Bijvoorbeeld door het delen van kennis inzake
22 opsporing, berechting en bestraffing van criminelen.
- 23 1015. Bondgenoten in de strijd tegen terreurgroepen als IS mogen niet aan hun lot
24 overgelaten worden. De moed en zelfopoffering van de Koerden verdient respect en
25 loyaliteit. In het licht van vele eeuwen van vervolging, kan een onafhankelijk en vrij
26 Koerdistan rekenen op onze steun.
- 27 1016. Nederland zet zich in voor verbetering van de situatie van Papoea's door een
28 structurele dialoog met Indonesië over onderdrukking en discriminatie tegen deze
29 bevolkingsgroep. Deze *slow genocide* roept om recht doen.
- 30 1017. Nederland moet bij Zuid-Afrika aandringen op een eerlijke en betere rechtsstaat om
31 systematisch geweld en straffeloosheid tegen te gaan. Dertig jaar na het einde van de
32 apartheid bestaat er in Zuid-Afrika nog altijd enorme ongelijkheid, achterstelling en
33 misdaad. Blanke boeren zijn hiervan slachtoffer, denk aan de vele 'plaasmoorde', maar het
34 geweld gaat helaas ook aan veel zwarte Zuid-Afrikanen niet voorbij.

1 Hoofdstuk 16. Een sterke, moderne en flexibele 2 krijgsmacht

3 Veranderende oorlogvoering

4 Een sterke krijgsmacht is geen doel op zich, maar een middel om veiligheid voor de burgers en
5 vrede tussen staten te bevorderen (vgl. Deuteronomium 20:10 e.v. en Romeinen 13:3-4). Dat is een
6 kerntaak van de overheid. Zoals de Grondwet het verwoordt: “Het beschermen van grondgebied en
7 burgers, het bevorderen van de internationale rechtsorde, en het ondersteunen van humanitaire
8 hulp en rechtshandhaving.” Deze taak - in de veiligheidsstrategie van 2018 samengevat met de
9 woorden ‘voorkomen’, ‘verdedigen’ en ‘versterken’ - kan grote (menselijke) offers vergen. Vrede
10 spreekt nooit vanzelf, maar toch blijven we hier in vertrouwen aan werken.

11
12 Europa is al ruim 75 jaar vrijwel verschoond gebleven van oorlog. Maar de wereld blijft onveilig.
13 Tijdens de coronacrisis bleek opnieuw de waarde van Defensie in nationale crises. Zo werd de
14 logistieke- en organisatiekracht van onze krijgsmacht ingezet voor bijvoorbeeld het helpen van
15 ziekenhuizen met patiënten-transport. Internationaal neemt Nederland actief deel aan de strijd
16 tegen islamitisch terrorisme. En (digitale) aanvallen tussen landen zijn aan de orde van de dag. Het
17 strijdtoneel, de wapens en de snelheid van oorlogvoering veranderen in hoog tempo. Des te groter
18 is het respect en de waardering voor de militair die te midden van alle tumult op zijn of haar post
19 blijft! De werving en waardering van goed personeel blijft een uiterst belangrijk aandachtspunt. Om
20 al deze redenen moet de NAVO-afspraken om (minimaal) 2% van het BBP in Defensie te investeren
21 wettelijk worden vastgelegd als broodnodig uitgangspunt. Bovendien mag Defensie niet de rekening
22 van de crisis betalen.

23
24 Voor de toekomst moet Nederland zich voorbereiden op een zogenaamde ‘hyperwar’. Daarbij wordt
25 militair optreden steeds meer gedomineerd door slimme sensoren, ultrasnelle netwerken en
26 geautomatiseerde besluiten over wapeninzet. Het vrijwel direct reageren van wapensystemen
27 betekent dat mensen binnen commandovoering steeds minder ‘te zeggen hebben’. Nederland moet
28 werk maken van een sterke, moderne en flexibele defensie. Concreet: vanuit een **stip op de horizon**
29 investeren in goede **mensen**, de modernste **middelen en technologieën**, en een **besluitvorming** die
30 hierbij past.

31 32 Focus op de toekomst

33 1018. De NAVO is en blijft hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid.

34 1019. Om de in de veiligheidsstrategie geformuleerde doelen van ‘voorkomen’,
35 ‘verdedigen’ en ‘versterken’ te realiseren, blijft het noodzaak dat Nederland reële stappen

1 zet in het verhogen van het Defensiebudget naar de NAVO-norm van 2% van het BBP. Deze
2 streefnorm wordt wettelijk vastgelegd.

3 1020. Willen we serieus invulling geven aan de drie hoofdtaken van Defensie, dan is daar
4 een meerjarenperspectief voor nodig op de te bereiken doelen, de benodigde middelen, en
5 de bijbehorende budgetten. Vrede en veiligheid zijn te belangrijk om over te laten aan de
6 politieke waan van de dag.

7 1021. Besluitvorming over militaire missies moet uiterst zorgvuldig gebeuren. Zowel de
8 verwachte effectiviteit van de Nederlandse bijdrage en van de missie als geheel, als de
9 medische- en veiligheidsvoorzieningen voor militairen, moeten daarbij centraal staan. Het
10 voorkomen van burgerslachtoffers, en transparantie hierover, is van onverminderd belang.

11 1022. Het internationale (oorlogs-)recht en een mandaat van de Veiligheidsraad blijven
12 zeer wenselijk voor legitiem militair optreden. Toch kunnen, gezien de politisering en
13 eenzijdigheid van de EU en de VN, ook andere bondgenootschappen leidend zijn. Met name
14 is dat het geval bij genocides of oorlogsmisdaden. In alle gevallen moet Nederland vóór
15 militair ingrijpen positief kunnen antwoorden op vragen over gerechtvaardigde doelen,
16 proportionaliteit en verwachte effectiviteit.

17 1023. Geografisch en geopolitiek is Turkije een relevante militaire bondgenoot. Maar niet
18 tegen elke prijs. Gelet op hoe Turkije zich ontwikkelt, bijvoorbeeld als het gaat om de
19 vrijheden voor politieke oppositie of voor christenen, moet de NAVO Turkije een ultimatum
20 stellen. Als het land zich de komende jaren structureel tegen NAVO-bondgenoten blijft
21 verzetten door provocerend of vijandig gedrag (zoals militaire aankopen bij Rusland, agitatie
22 jegens Israël of ongecoördineerde agressie tegen anderen), dan wordt Turkije in het uiterste
23 geval lid-af. Militaire geheimen mogen niet in de verkeerde handen vallen.

24 1024. Nucleaire proliferatie is een van de grote problemen van onze tijd. Ons land moet
25 internationale afspraken bevorderen over het verminderen van het aantal kernwapens. Ook
26 betere beveiliging van en toezicht op kernwapens is nodig. Eenzijdige ontwapening kan
27 contraproductief, en dus zelfs gevaarlijk zijn.

28 1025. Energieveiligheid en economische veiligheid wint aan belang door toenemende
29 schaarste van olie, gas en andere grondstoffen. Nederland moet zich zowel inzetten voor
30 toegang tot grondstoffen als voor minder afhankelijkheid van fossiele brandstoffen - zeker
31 vanuit malafide staten die terreur steunen.

33 Mensen waarderen

34 1026. Onze militairen opereren vaak onder buitengewoon moeilijke en gevaarlijke
35 omstandigheden. Alleen al dáárom verdienen ze waardering en respect. Dat kan onder
36 andere door hen goede primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden te bieden. Nederland
37 moet de benodigde miljoenen investeren in een marktconform loongebouw om zo verzekerd
38 te kunnen zijn en blijven van goede en gemotiveerde mensen.

- 1 1027. Goede **huisvesting, voedselvoorziening, uitrusting en medische zorg** moeten bij
2 Defensie vanzelfsprekend zijn, zowel voor militairen op missie als ‘thuis’. We moeten
3 keihard werken aan een goede basis: ons leger is alleen goed inzetbaar bij efficiënte
4 bevoorrading, goede training en gedegen onderhoud. Daar hoort ook bij dat we voortvarend
5 werk maken van een krachtig, veilig en coherent **IT-systeem** voor operaties, logistiek en
6 dataverwerking.
- 7 1028. De **veiligheidscultuur** binnen de krijgsmacht blijft continue een aandachtspunt. Het
8 gaat om de combinatie van een ‘can do’- en ‘speak up’-mentaliteit, met oog voor de
9 weerbarstige operationele werkelijkheid. Bij ernstige misstanden moeten verantwoordelijken
10 ter verantwoording worden geroepen en niet zomaar ‘weggepromoveerd’.
- 11 1029. Het **reservistenleger** moet op peil blijven. Dit kan het tekort aan techneuten en
12 technici beperken. Ook het aantal cyberreservisten dient te worden uitgebreid om meer te
13 kunnen profiteren van de kennis en expertise die onder burgers aanwezig is.
- 14 1030. Bij goed werkgeverschap hoort de beste **veteranenzorg**, in het bijzonder voor
15 slachtoffers van PTSS. Defensie moet zich flexibel en welwillend opstellen tegenover privé-
16 initiatieven die het welzijn van PTSS-slachtoffers bevorderen, en die, waar nodig,
17 (financieel) ondersteunen.
- 18 1031. Alleen al gezien de risico’s waar militairen aan kunnen blootstaan, is goede
19 **geestelijke verzorging** essentieel. Binnen deze dienst moet volop ruimte blijven voor
20 verzorgers vanuit de orthodox-christelijke traditie.
- 21 1032. Naar **Israëliisch voorbeeld** biedt Nederland (ex-)militairen proactief kansen hun bij
22 Defensie opgedane (technologische) kennis toe te passen als ondernemer of binnen het
23 bedrijfsleven.

24 25 **Middelen uitbreiden en moderniseren**

- 26 1033. Nederland moet blijven bouwen aan een **veelzijdige en robuuste krijgsmacht**
27 bestaand uit marine, luchtmacht, landmacht, marechaussee en ‘cyber’. Bijzondere aandacht
28 is nodig voor niches zoals *special forces*, ballistische raketverdediging, onderzeeboten en
29 (strategisch) luchttransport.
- 30 1034. We moeten rekening houden met het gevaar dat (digitale) oorlogvoering zich in de
31 toekomst óók richt op cruciale (civiele) infrastructuur zoals elektriciteitscentrales,
32 datacenters of waterkeringen. Om goed voorbereid te zijn op deze **digitale oorlogvoering**
33 moet meer budget worden vrijgemaakt voor het defensie-cybercommando en de MIVD. Meer
34 mensen kunnen zorgen voor meer kennis en slagkracht bij defensieve én offensieve inzet.
35 Naast de operationele systemen moeten ook logistieke systemen volwaardig beveiligd
36 worden. Waar nodig worden inlichtingen- en veiligheidsdiensten extra toegerust voor deze
37 taak. Dit is ook van belang voor onze economische veiligheid.

- 1 1035. Nederland moet minimaal het aantal **F-35's** aanschaffen dat nodig is voor drie
2 gevechtssquadrons (namelijk 52 toestellen). Daarbij moet de noodzaak onderzocht worden
3 van de aanschaf van nog meer jachtvliegtuigen op langere termijn.
- 4 1036. Het gebruik en de impact van **drones** en UAV's (Unmanned Aerial Vehicles) zal
5 steeds verder toenemen. Om voorbereid te zijn op de oorlogvoering van de toekomst moet
6 Nederland de onbemande **MQ-9 'Reaper'** toestellen voorzien van bewapening.
- 7 1037. Er worden plannen ontwikkeld voor vervanging en uitbreiding van de
8 **helikoptervloot**. Er is behoefte aan zowel transport- als gevechtsheli's.
- 9 1038. NAVO-landen moeten een **luchtverdedigingssysteem** ontwikkelen en in gebruik
10 nemen dat bestand is tegen de allernieuwste wapensystemen. Denk aan zwermen drones of
11 supersnelle ('hypersonische') Russische raketten.
- 12 1039. Nederland ligt aan zee en is vanouds een maritieme handelsnatie. Voor ons land is
13 en blijft een sterke **marine** dan ook cruciaal. Dit vergt een combinatie van goed uitgeruste
14 oppervlakte- en onderwaterschepen, helikopters, onbemande systemen voor onder meer het
15 vergaren van inlichtingen, amfibische operaties en slimme zee-zee en zee-landwapens.
- 16 1040. Nederland moet vier nieuwe **onderzeeboten** aanschaffen. Deze vormen namelijk een
17 cruciaal wapen in de inlichtingenvergaring, (digitale) oorlogsvoering, en (geheime) inzet van
18 maritieme *special forces*. Naast prijs en kwaliteit moeten ook behoud van Nederlandse
19 marine-kennis en werkgelegenheid 'in de regio', bijvoorbeeld Zeeland, bepalend zijn voor de
20 keuze van een onderzeebootbouwer. Datzelfde geldt overigens voor de vervanging van
21 oppervlakteschepen, zoals M- en LC-fregatten.
- 22 1041. Nederland moet, wellicht samen met een 'pool' van bondgenoten, aanschaf
23 overwegen van **maritieme patrouillevliegtuigen** zoals de 'slimme' P-8 Poseidon. Dit is nodig
24 gezien de inzet van geavanceerde onderzeeboten door andere landen, de onrust en
25 migratiestromen aan de grenzen van Europa, en inzet in het Caribische deel van ons
26 Koninkrijk.
- 27 1042. Marineschepen moeten vanzelfsprekend zonder gedoe in de **marinehaven** van Den
28 Helder kunnen blijven afmeren.
- 29 1043. De onrust en dreigingen aan de oostgrens van het Europese continent vragen om het
30 heroprichten van een eenheid van **gevechtstanks**. De huidige achttien 'leasetanks' schieten
31 tekort om de hele Landmacht te laten oefenen in samenwerking met tanks.

32 33 Slim commandovoeren

- 34 1044. Het is niet aan software en algoritmen om 'de trekker over te halen'. Nederland
35 moet dan ook het voortouw nemen bij het bepalen van internationaalrechtelijke kaders over
36 **zinvolle menselijke betrokkenheid** bij inzet van (dodelijk) wapengeweld door bijvoorbeeld
37 drones of cyberwapens. De mens moet in de zgn. 'observeer-oriënteer-beslis-acteer'-cirkel
38 blijven.

- 1 1045. Het kunnen inspelen op nieuwe (technologische) ontwikkelingen op de markt of bij
2 tegenstanders vergt een strategie van ‘continue transformatie’. Dat begint met een heldere
3 toekomstvisie die overeenstemt met het meerjarenperspectief. Waar nodig leidt dit tot
4 andere wapens en werkwijzen, tot een nieuwe logica, en zelfs tot een nieuw
5 ‘verandersysteem’ voor snelle ingebruikname van nieuwe wapens of werkwijzen.
- 6 1046. Om innovatie en werkgelegenheid te stimuleren heeft uitbouw van de Nederlandse
7 Defensie-industrie voorrang. Denk aan de marine- en radarbouw. Daarbij is het van belang de
8 juiste kennis en kunde in huis te hebben en te houden. In algemene zin blijft samenwerking
9 tussen defensie en bedrijven (denk aan ‘Frontdoor’) van groot belang.
- 10 1047. Bij grote vastgoed- en materieelprojecten, zoals de verhuizing van de
11 marinierskazerne en plaatsing van de SMART-L radar, moet Defensie al in een vroeg stadium
12 nauw optrekken met (decentrale) overheden. Draagvlak onder het eigen personeel én in de
13 samenleving is van groot belang.
- 14
- 15

1 Hoofdstuk 17. Dienen én verdienen

2 Handel verstandig

3 “Verstandig handelen” (Psalm 2:10) komt voor overheden neer op het bevorderen van Gods eer én
4 het dienen van de naaste. Het één kan niet zonder het ander. Bij geestelijke toewijding hoort ook:
5 recht doen aan onderdrukten, brood delen met hongerigen, naakten kleden en ontheemden een
6 thuis bieden (vgl. Jesaja 58). Voor ons welvarende land beperkt die verantwoordelijkheid zich niet
7 tot eigen onderdanen. Deze strekt zich - zeker in het licht van de wereldwijde productie en
8 consumptie vandaag de dag - ook uit naar de ‘verre naaste’. Daarin ligt een taak voor burgers,
9 bedrijven en overheden. Gelukkig heeft ontwikkelingssamenwerking in de afgelopen decennia
10 bijgedragen aan onder meer beter onderwijs voor kansarme jeugd, meer sociale veiligheid, en
11 minder armoede. Maar geld en inzet blijft nodig om die positieve trends actief te beschermen en
12 bevorderen.

13

14 Nederland is van oudsher een handelsland pur sang. In 2017 was onze export goed voor 34 procent
15 van het bruto binnenlands product (BBP). Op het vlak van internationale handel spelen echter veel
16 uitdagingen. We zien groeiend protectionisme, spanningen tussen de VS en China, een tanend gezag
17 van de Wereldhandelsorganisatie (WTO), en een groeiende onvrede onder burgers die weinig lijken
18 te profiteren van de wereldhandel. In die context staat de SGP voor een handelsbeleid dat
19 ondernemerschap stimuleert en zorgt voor een gelijk speelveld voor Nederlandse ondernemers.
20 Maar ook voor een handelsbeleid dat arbeiders met respect behandelt, mensen in arme landen laat
21 meeprofiteren, en waarin de zorg voor de schepping meetelt. **In het besef dat een goed belegde**
22 **boterham hier heel goed kan samengaan met oog voor die naaste elders.**

23

24 Verantwoord ondernemen

25 1048. Nederland zet zich in voor **vrije handel**, uiteraard binnen de morele kaders van
26 rechtvaardigheid en menselijke waardigheid. Dit vraagt om het ‘vermarkten’ van onze
27 bedrijven overal op de wereld, en om internationale afspraken ter bescherming van veilige
28 en vrije (zee)handelsroutes, het bevorderen van een gelijk speelveld voor boeren en
29 bedrijven, en gelijke toegang tot arbitrage. Handel draait echter niet alleen om
30 bondgenootschappen en werven van inkomsten. Ook van belang zijn behoud van
31 soevereiniteit en duurzame zorg voor de schepping in al haar facetten. Meer handel is dus
32 niet altijd beter. In elke casus is een grondige afweging nodig van verschillende, soms
33 tegengestelde belangen, met beleidscoherentie als uitgangspunt.

34 1049. Binnen (het **postennetwerk** van) departementen als Buitenlandse Zaken,
35 Economische Zaken en LNV, wordt extra capaciteit vrijgemaakt voor steun van internationaal
36 opererende bedrijven in **topsectoren** als land- en tuinbouw, waterbeheer en hightech. Inzet
37 is onder meer nodig voor versterking van netwerken en het organiseren van handelsreizen.

1 1050. Extra aandacht is nodig voor InvestNL als hét ‘**voorportaal**’ voor bedrijven die willen
2 investeren in, of handeldrijven met, het buitenland. Samenhang van
3 financieringsinstrumenten is ook van cruciaal belang. Wat dat betreft mogen we ook van de
4 overheid flexibiliteit en gezonde ‘ondernemingszin’ verwachten.

5 1051. **Internationaal verantwoord ondernemen** (IMVO) wordt verder gestimuleerd als een
6 effectieve manier om hulp en handel te combineren. Op EU-niveau kunnen landen hun IMVO-
7 beleid met elkaar stroomlijnen.

- 8 • Uitgangspunt is dat bedrijven geen ‘vijand’ maar **partner** zijn. Convenanten zijn
9 wenselijk. Als deze echter aantoonbaar niet werken dan kan voor risicosectoren
10 (zoals de elektronica- of mijnsector of productie van rubber en tabak) flankerende
11 wetgeving overwogen worden. Die wetgeving moet effectief, uitvoerbaar en
12 handhaafbaar zijn.
- 13 • Bedrijven die ‘IMVO-vriendelijk’ ondernemen worden (fiscaal) beloond maar
14 ernstige nalatigheid kan worden beboet. Dit stimuleert bedrijven om hun zorgplicht
15 serieus nemen inzake bijvoorbeeld **kinderarbeid of moderne slavernij** in hun
16 productieketens of in die van toeleveranciers. Het gaat ook tegen dat bedrijven
17 commercieel (willen) profiteren van conflictsituaties.
- 18 • **Fiscale maatregelen** kunnen ook breder ingezet worden voor meer private
19 betrokkenheid van burgers en organisaties bij (publiek) ontwikkelingsbeleid.

20 1052. Nederland draagt bij aan een **rechtvaardig (bron)belastingbeleid**. Ook grote
21 multinationale ondernemingen dienen hun duit in het belastingzakje te doen. Dan kan de
22 samenleving als geheel meeprofitieren van gemaakte winsten.

23 1053. De groeiende ‘grondstoffenhonger’ van onder meer China maakt **natuurlijke**
24 **hulpbronnen** steeds schaarser. Nederland moet echt minder afhankelijk worden van fossiele
25 brandstoffen en streeft naar internationale afspraken over een eerlijke en duurzame
26 grondstoffenverdeling.

27 **Geven om de naaste**

29 1054. De allerarmsten worden zeker niet automatisch meegenomen in de ‘vaart der
30 volkeren’. Armoede en (inkomens)**ongelijkheid** leiden gemakkelijk tot migratie en onvrede
31 onder (jonge) mensen zonder toekomstperspectief. Het bestrijden van die ongelijkheid kan
32 ook een ongewenste *braindrain* helpen voorkomen.

33 1055. In die context blijft het ‘dienen van de naaste’ ook na 2020 van groot belang. Het is
34 aannemelijk dat ontwikkelingssamenwerking (‘ODA’) heeft bijgedragen aan het oplossen van
35 ontwikkelingsvraagstukken, maar er is nog veel te doen. De **0,7%-norm** die in OESO-verband
36 is afgesproken blijft een waardevol ijkpunt. Tegelijk moeten ook **nieuwe vormen van**
37 **financiering** overwogen worden, zoals een combinatie van 0,5% van het BNI aan ODA plus
38 0,25% aan het (fiscaal) stimuleren van private investeringen in ontwikkelingslanden. Zo
39 dragen we bij aan de creatie van werkgelegenheid en het realiseren van de Duurzame

- 1 Ontwikkelingsdoelen (SDG's) die vooral waardevol zijn, zoals SDG 2 (voldoende voedsel)
2 SDG 6 (genoeg en schoon water) en SDG 16 (recht doen).
- 3 1056. **Transparantie, efficiëntie en doelmatigheid** zijn de uitgangspunten voor het
4 ontwikkelingsbeleid. Budgetten, doelen en effecten moeten serieus gemonitord worden,
5 zodat betrokken departementen ook 'leervermogen' kunnen tonen.
- 6 1057. Binnen het ontwikkelingsbeleid moet de ondersteuning van de **allerarmsten en**
7 **meest kwetsbaren** (zoals weduwen, kinderen en mensen met een beperking) voorrang
8 hebben. Een belangrijk aandachtspunt is een rechtvaardige inkomensverdeling binnen en
9 tussen landen.
- 10 1058. Binnen ontwikkelingssamenwerking moet er kennis zijn van en **aansluiting op de**
11 **lokale cultuur, religieuze gebruiken, en bedrijvigheid**, ook om onafhankelijkheid te
12 bevorderen en projecten ooit weer te kunnen afbouwen.
- 13 1059. Juist de allerarmsten en minderjarigen zijn vaak slachtoffer van (seksuele)
14 uitbuiting en geweld. Nederland bevordert naleving van internationale afspraken en een
15 **goed functionerend rechtssysteem** in landen waar dit onvoldoende het geval is. Daar ligt een
16 duidelijke taak voor onze ambassades.
- 17 1060. Om te kunnen voorzien in eerste levensbehoeften als **schoon water en gezond**
18 **voedsel** verdienen maatschappelijke organisaties ruimhartige financiële en politieke steun.
19 Zo kan samenwerking tussen Nederlandse en buitenlandse waterschappen op het vlak van
20 waterzuivering, -bescherming en -prijzen echt een 'systeemverandering' veroorzaken. Soms
21 heeft het bundelen van krachten door de juiste mensen en organisaties meer impact dan
22 technische innovaties.
- 23 1061. Nederland stimuleert het delen van kennis en expertise tussen Nederlandse en
24 buitenlandse bedrijven, overheden en kennisinstellingen. De **speciale ambassadeur voor de**
25 **watersector** moet zich blijven richten op zowel 'dienen' (hulp) als 'verdienen' (handel).
- 26 1062. Om ieder kind en iedere jongere een goede start te bieden, steunt Nederland goed
27 **basis- en vakonderwijs**. Dan leren zij een vak en krijgen ze de 'tools' in handen om, wellicht
28 via een eigen onderneming, te bouwen aan hun toekomst. Werkgelegenheid kan ook migratie
29 en een 'braindrain' helpen voorkomen.
- 30 1063. Het beleid op het gebied van seksualiteit en voortplanting ('SRGR') dient zich te
31 richten op het **verbeteren van de basale gezondheidszorg** en een verantwoorde omgang met
32 relaties en gezinsvorming. Het moet niet gaan om het bevorderen van een 'vrije' seksuele
33 moraal en seculiere, westerse ideologie, maar om inbedding van seksualiteit in relationele
34 verantwoordelijkheid en trouw tussen man en vrouw. Dat is echt gezond beleid en beschermt
35 vrouwen, kinderen en gezinnen. De SGP wenst dat dit ook wordt bepleit binnen de EU en de
36 VN.
- 37 1064. 'Genderbeleid' mag niet gaan om verspreiding van een ideologie die verschillen
38 tussen man en vrouw ontkent of kleine minderheden als uitgangspunt neemt. Het gaat om
39 zaken als het **tegengaan van geweld tegen vrouwen en meisjes** (inclusief 'gendercide') en
40 het toerusten van vrouwen in economisch opzicht.

- 1 1065. Steun blijft hoog nodig voor preventie tegen virussen en (infectie)ziekten. Het
2 assertief promoten van allerlei rechten en (individuele) vrijheden op het gebied van relaties
3 en seksualiteit die kenmerkend zijn voor de seculiere westerse cultuur is onwenselijk.
- 4 1066. De Covid-19-crisis toont de noodzaak van internationale versterking van
5 gezondheidssystemen. Preventie en bestrijding van pandemieën vergt sterke internationale
6 coördinatie, maar ook inzet op een grotere ‘eigen’ productie van essentiële medische
7 hulpmiddelen.
- 8 1067. Coherent beleid kan alleen gevoerd worden als de gevolgen van beleid en wet- en
9 regelgeving voor ontwikkelingslanden consequent worden getoetst. Het met een ‘SDG-toets’
10 aangevulde Integraal Afwegingskader (IAK) moet strikter en breder worden toegepast.
- 11 1068. Nederland moet nood- en humanitaire hulp en verzoeningsprojecten ruimhartig
12 steunen. In noodgevallen komt dit budget bovenop het reguliere budget voor
13 ontwikkelingssamenwerking. In landen als Syrië en Jemen mag de onschuldige bevolking niet
14 de dupe worden van de cynische machtsstrijd tussen agressors.
- 15 1069. De SGP staat positief tegenover steun en subsidies aan (christelijke) NGO’s die, vaak
16 op wat kleinschaliger niveau, zeer effectief zijn door onder meer goede aansluiting op de
17 lokale situatie én een solide fundament van donateurs. Laat Nederland niet als
18 vanzelfsprekend honderden miljoenen euro’s verdelen via logge, inefficiënte en
19 bureaucratische multilaterale (VN-)instellingen.
- 20 1070. Het ontwikkelingsbudget wordt niet langer uitgehold door het in te zetten voor
21 opvang van asielzoekers in Nederland.

22

1 Hoofdstuk 18. De EU: lidstaten weer aan het roer!

2 Op de rem

3 De Europese Commissie die in 2020 aantrad, wil dat de EU nóg meer macht krijgt en dat de lidstaten
4 hun zeggenschap over nog meer terreinen inleveren. De SGP stelt zich teweer tegen deze verdere
5 machtsuitbreiding en steeds hogere EU-afdrachten voor Nederland. De SGP wil 'Brussel' juist
6 radicaal hervormen, en wel in die zin dat de lidstaten zélf wezenlijke vrijheden behouden. De EU
7 moet 'zijn plek kennen', oftewel terughoudend zijn met wet- en regelgeving en zonder kapesones
8 bijdragen aan zekere 'vrijheden', welvaart, vrede en veiligheid. Met als uitgangspunt de joods-
9 christelijke waarden van leven, dienen en recht doen.

10

11 Alleen een bescheiden EU met ruimte voor variatie en focus op hoofdzaken is op lange termijn
12 zowel sterk als stabiel. Daarom: stop de *ever closer Union*! De lidstaten zijn namelijk in politiek,
13 cultureel en economisch opzicht zo divers, dat een Europese 'superstaat' onvermijdelijk leidt tot
14 grote interne spanningen. Er bestaat zoiets als gezonde nationale trots. Daarom moeten op de EU
15 daadwerkelijk de principes van subsidiariteit, proportionaliteit, optimale verscheidenheid worden
16 toegepast. Zoals de Wetenschappelijk Raad voor het overheidsbeleid het verwoordde: "Variatie in
17 de Europese integratie is geen zwaktebod".

18

19 De EU moet blijven vechten voor goede betrekkingen met onze Britse vrienden. Dat spreekt vanzelf,
20 gezien de sterke historische en economische banden tussen het Verenigd Koninkrijk (VK) en
21 Nederland en de rest van Europa. Het vertrek van het VK zou de EU tot bescheidenheid en realisme
22 hebben moeten manen. Het tegendeel is helaas het geval! De integratie wordt juist versneld en
23 verdiept, tot ongenoegen van veel burgers in vrijwel alle lidstaten. De komende jaren spant het
24 erom: neemt de EU de kritische signalen toch serieus? Of gaat zij op de oude voet verder en zet ze
25 zelfs nog een tandje bij? Aan Nederland de plicht om het nut van nóg meer samenwerking scherp af
26 te wegen tegen de noodzaak ervan. Waar nodig trapt Nederland stevig op de rem. Ook moet het
27 mogelijk worden uit de euro te stappen. De EU is er immers voor de lidstaten, niet andersom!

28

29 Terug naar de kern (institutioneel)

30 1071. Nederland blijft inzetten op een fundamenteel hervormde EU.

31 1072. Europese verdragen moeten met twee derde meerderheid worden goedgekeurd in
32 beide Kamers der Staten-Generaal.

33 1073. Intergouvernementele afspraken tussen lidstaten hebben in beginsel de voorkeur
34 boven supranationale wetten en regels.

35 1074. Nationale parlementen moeten meer te zeggen krijgen. De zogenaamde
36 gelekaartprocedure verdwijnt, en de oranje kaartprocedure gaat gelden als een derde van de

1 parlementen bezwaar maakt tegen een Europees voorstel. Dan moet het voorstel worden
2 aangepast. De SGP wil bovendien een **rodekaartprocedure** invoeren: als de helft van de
3 nationale parlementen bezwaar heeft tegen een Europees voorstel, moet gelden dat zo'n
4 voorstel meteen van de baan is.

5 1075. Het kabinet moet structureel en strenger toetsen of een Europees voorstel de
6 **subsidiariteitstoets** kan doorstaan: is optreden van de EU echt nodig of kunnen de lidstaten
7 het probleem zelf aanpakken?

8 1076. De politieke leiding van de EU ligt in handen van de **Europese Raad en de Raad van**
9 **Ministers**. In de lidstaten komen de democratie en controle door parlementen in principe het
10 best tot hun recht. Voor alle initiatieven, behalve die waar de EU exclusief bevoegd is,
11 vraagt de **Europese Commissie** voortaan vooraf toestemming aan van de Raad om een
12 voorstel te mogen presenteren. Dat voorkomt onnodige of polariserende voorstellen. De
13 Commissie moet veel meer als uitvoerende dienst van de Raad functioneren. Op die manier
14 kan macht van de niet-verkozen Commissie worden beteugeld en ingeperkt.

15 1077. Het **Europees Parlement** treedt niet langer op als medewetgever. De rol van het
16 Europees Parlement wordt beperkt tot het controleren van de uitvoering door de Europese
17 Commissie en het adviseren over wetgevingsvoorstellen. Het Europees Parlement moet zeker
18 geen 'transnationaal' karakter krijgen, bijvoorbeeld middels Europese kieslijsten bij
19 Parlementsverkiezingen. Het Parlement vergadert voortaan alleen nog in Brussel. Uiteraard
20 is de SGP tegen het organiseren van verkiezingen op zondag.

21 1078. Het **Comité van de Regio's** moet subsidiariteit weer écht centraal stellen. De SGP
22 streeft ernaar een bestuurder plaats te laten nemen in dit orgaan. Als het Comité op de
23 huidige, gebrekkige manier blijft functioneren dan kan het evenals het Economisch en
24 Sociaal Comité (EESC) beter opgeheven worden.

25 1079. Om sluipende bevoegdheidsoverdracht aan 'Europa' te voorkomen wordt de
26 **bevoegdheidsverdeling** in de artikelen 3 t/m 6 van het EU-Werkingsverdrag (WVEU) strikt
27 nageleefd. Dit betekent dat de exclusieve bevoegdheden van de EU beperkt blijven tot zaken
28 als de douane-unie, mededinging, handel en monetair beleid. Op andere terreinen waar
29 Europese samenwerking echt meerwaarde heeft en het eigene van lidstaten niet wezenlijk in
30 het geding is (zoals landbouw, energie, vervoer en visserij), behoudt de EU haar met de
31 lidstaten gedeelde bevoegdheden. Voor **thema's** als buitenlandbeleid en veiligheid heeft de
32 EU *ondersteunende* bevoegdheden, maar alleen in overeenstemming met de lidstaten. Op veel
33 andere terreinen, zoals familierecht, openbare orde, belastingen, onderwijs, sociale
34 zekerheid en ruimtelijke ordening, heeft de EU niets te zoeken.

35 1080. Middels het 'one in, two out'-systeem gaat de EU **kappen in de Europese**
36 **regelgeving**. Een permanente werkgroep van vertegenwoordigers van de Raad en de
37 nationale parlementen dient periodiek na te gaan welke wetten, regels of programma's
38 kunnen worden geschrapt, of welke bevoegdheid terug kan naar de lidstaten.

- 1 1081. De lidstaten moeten hun **vetorecht** behouden. Alleen in uitzonderlijke gevallen kan
2 dit recht slechts bij unanimitieit (tijdelijk) worden ingeleverd. Dit bevordert ook het
3 draagvlak voor voorstellen.
- 4 1082. Er komen binnen de EU meer mogelijkheden voor **variatie**, zodat landen niet deel
5 hoeven te nemen aan zaken waar ze niet achter staan (de zogenaamde 'opt-out'). We
6 werken waar nodig samen in flexibele gelegenheidscoalities.
- 7 1083. In aanloop naar het Brexit-referendum deed de EU vergaande **toezeggingen aan het**
8 **VK**. Deze moeten worden nagekomen.
- 9 • Nederland, maar ook andere landen, moeten een '**noodprocedure**' kunnen
10 toepassen waardoor werknemers uit een ander EU-land de eerste zeven jaren
11 van hun verblijf niet gebruik kunnen maken van alle voordelen van het
12 Nederlandse stelsel van sociale zekerheid. Ook moeten lidstaten meer regie
13 krijgen over het al dan niet toelaten van arbeiders uit bijvoorbeeld Oost-
14 Europese landen.
 - 15 • De **kinderbijslag** wordt aangepast aan de levensstandaard van het land waar de
16 kinderen verblijven.
 - 17 • De zinsnede '**een steeds hechter verbond**' wordt geschrapt uit de Europese
18 Verdragen. De Tweede Kamer heeft daarover een SGP-motie aangenomen en die
19 moet worden uitgevoerd.
- 20 1084. Er moeten **exit-criteria en exit-draaiboeken** komen voor afspraken die een enorme
21 impact hebben op lidstaten en hun burgers, zoals het Schengenverdrag dat het vrij verkeer
22 van personen in Europa regelt.
- 23 1085. Zolang de EU hervormt door echt werk te maken van de opgesomde maatregelen,
24 acht de SGP een **Nexit** niet opportuun. In dit licht moeten we eerlijk erkennen dat Nederland
25 geopolitiek, historisch en economisch niet te vergelijken is met bijvoorbeeld het Verenigd
26 Koninkrijk. Bovendien is de Nederlandse economie zeer nauw verbonden met het achterland,
27 met name die van Duitsland. Een zelfstandig vertrek uit de EU zou om deze redenen zeer
28 nadelig uitpakken voor onze economie en werkgelegenheid.

30 Prioriteiten stellen (inhoudelijk)

- 31
- 32 1086. Een sterke, open en betrouwbare **Interne Markt** is één van de bestaansredenen van
33 de EU. Nederland moet inzetten op drie prioriteiten:
- 34 • *Verdiene*n vereist minder en duidelijker regels, de administratieve druk moet
35 omlaag en er dient een betere toegang te komen tot EU-subsidies en
36 innovatiefondsen voor onder meer het MKB. De positie van **boeren, tuinders en**
37 **vissers** in de keten wordt versterkt om hen een eerlijke prijs en een gelijk
38 speelveld te bieden.

- 1 • *Vergroenen*, zorgen dat we schoner gaan leven en werken, is een kwestie van
2 'gewoon doen' en niet van megalomane 'groene deals'. Nederland bevordert
3 een **circulaire economie** door o.a. energiebesparing, slimme afvalrecycling en
4 efficiënt brandstofverbruik. Een **groene transportsector** is van groot belang. Er
5 komt een **actieplan**, met bijbehorend budget, voor een toegankelijk en
6 betaalbaar **Europees spoorwegensysteem**. Dit zal het aantal vliegbewegingen
7 verminderen. Boeren en bedrijven zijn bondgenoot in de zorg voor de
8 schepping. Binnen het **GLB** wordt naast het aantal hectares, ook de bijdrage aan
9 maatschappelijke oplossingen maatgevend voor inkomenssteun. Aan het
10 emissiehandelssysteem wordt een bodemprijs toegevoegd om de CO₂-uitstoot te
11 beperken.
- 12 • *Verdedigen* vraagt om een '**Deltaplan**' voor **bescherming van vitale digitale en**
13 **fysieke infrastructuur** tegen aanvallen van hackers vanuit bijvoorbeeld China en
14 Rusland. Ook is EU-coördinatie nodig voor bescherming van de privacy en
15 veiligheid van burgers tegen data-slurpende bedrijven. Filtering en
16 netneutraliteit blijven mogelijk ter verdediging tegen onder meer online
17 pornografie of oproepen tot geweld. Wat 'nepnieuws' is, moet niet worden
18 bepaald in Brussel, maar ook nationale overheden moeten zeer terughoudend
19 zijn om onwelgevallig nieuws zomaar tot nepnieuws te bestempelen.
- 20 1087. Een goed functionerende **rechtsstaat** is een basisvoorwaarde voor EU-lidmaatschap.
21 Het gremium om elkaar als lidstaten daarop te bevragen is de Europese Raad. Die dialoog
22 heeft sterk de voorkeur boven juridische procedures tegen lidstaten en hun democratisch
23 gekozen regeringen. Alleen bij fundamentele en bestendige ondermijning van de rechtsstaat
24 kan een land gekort worden op Europese fondsen.
- 25 1088. Gezien de vele (terreur)dreigingen in Europa kunnen **politie en justitie** op EU-niveau
26 inlichtingen en persoonsgegevens uitwisselen. Maar alleen onder strenge waarborgen rondom
27 noodzaak, doelmatigheid en proportionaliteit. Het Europees Openbaar Ministerie (EOM) kan
28 weer worden opgeheven.
- 29 1089. Een **Europees leger** is onwenselijk, en er dienen ook geen stappen of stapjes in die
30 richting te worden gezet. Europese defensiesamenwerking kan alleen een aanvulling zijn op
31 bilaterale- en NAVO-samenwerking, bijvoorbeeld voor sneller militair transport door de EU.
32 Maar het is cruciaal dubbele taken te voorkomen. De NAVO blijft leidend.
- 33 1090. Nederland en Europa moeten de **strategische soevereiniteit op digitaal vlak**
34 vergroten. Enerzijds gaat het om alertheid op het gevaar van bijvoorbeeld 5G-technologie uit
35 China. Anderzijds moeten we digitale schermutselingen niet zomaar als 'oorlog'
36 bestempelen.
- 37 1091. De **stabiliteit en veiligheid van buurlanden** is een prioriteit binnen het gezamenlijke
38 buitenlandbeleid. Zaken als opvang van vluchtelingen in de regio, of het tegengaan van
39 mensensmokkel, vergen een stevige en samenhangende inzet op diplomatiek, politiek,
40 humanitair en militair vlak.

- 1 1092. Afstemming van het buitenlandbeleid van de Europese landen is nodig voor een
2 eensgezind en krachtig optreden tegenover grootmachten als China en Rusland. Nederland
3 agendeert (informatiedeling over) China vaker tijdens Europese overleggen. Ook blijft de EU
4 streven naar goede relaties met oude bondgenoten zoals de Verenigde Staten.
- 5 1093. De EU gaat weer met Israël onderhandelen over een breed handelsverdrag.
- 6 1094. Brussel moet ook actiever bijdragen aan een rechtvaardige behandeling van Israël in
7 internationale gremia. Zo moeten de EU-lidstaten met elkaar afspreken om minder
8 eenzijdige anti-Israëlische (VN-)resoluties te steunen. Omdat de EU-etiketteringsrichtlijn
9 discriminatie van Israël in de hand werkt en bedrijven in de betwiste gebieden dwars zit,
10 moet deze snel van tafel.
- 11 1095. De EU moet buitengewoon terughoudend zijn als het gaat om het toelaten van
12 nieuwe lidstaten. Voor je het weet, is EU-uitbreiding geen export van stabiliteit, maar
13 import van instabiliteit. Kandidaat-lidstaten moeten voluit voldoen aan de
14 Kopenhagencriteria en toetreding van nieuwe landen moet de absorptiecapaciteit van de EU
15 niet te boven gaan.
- 16 1096. Onder meer qua geschiedenis, islamitisch karakter en politieke bestel past Turkije
17 niet bij de EU. Een ‘geprivilegieerd partnerschap’ is - ook voor andere buurlanden - wellicht
18 wél mogelijk. Bijvoorbeeld om te voorkomen dat China een nog grotere voet tussen de deur
19 krijgt op het Europese continent.
- 20 1097. Handel is goed voor de portemonnee en voor bondgenootschappen. Toch moet het
21 model voor handelsverdragen op de schop. Dit is alleen al van belang in het licht van de
22 effecten van een toekomstig handelsakkoord met het VK voor onze boeren, vissers en andere
23 ondernemers. Voortaan moeten we via een impactanalyse vooraf óók de gevolgen in kaart
24 brengen voor:
- 25 • een gelijk speelveld voor Europese (landbouw)bedrijven;
 - 26 • gelijke toegang tot arbitrage voor bedrijven, burgers en organisaties;
 - 27 • het bewaken van democratische controle en nationale soevereiniteit;
 - 28 • de naleving van fundamentele mensenrechten, zoals godsdienstvrijheid en
29 eerlijk werk;
 - 30 • de zorg voor de schepping en het milieu;
 - 31 • en de kwetsbare landbouw en bedrijvigheid in ontwikkelingslanden.
- 32 1098. Op complexe en politiek-gevoelige thema's als migratie streven lidstaten naar een
33 balans tussen soevereiniteit en solidariteit. De EU blijft met twee woorden spreken:
34 ruimhartige opvang voor echte vluchtelingen, maar een streng terugkeerbeleid voor niet-
35 vluchtelingen en vluchtelingen korter dan vijf jaar in Nederland als de situatie weer veilig is.
36 Dat vergt heldere afspraken met landen aan de oost- en zuidgrens van Europa over
37 bijvoorbeeld goede opvang en afhandeling van asielaanvragen buiten de EU. EU-landen
38 moeten hun grensbewaking op orde hebben en hun (economische) tanden laten zien bij niet-
39 naleving van afspraken door bijvoorbeeld Turkije of Marokko.

- 1 1099. Europese **ontwikkelingssamenwerking** moet met name gericht zijn op het wegnemen
2 van de oorzaken van irreguliere migratie, het beschermen van kwetsbaar leven, en het
3 bestrijden van moderne slavernij. Het Europees Ontwikkelingsfonds blijft buiten het de EU-
4 begroting (het MFK), zodat lidstaten zelf kunnen beslissen over de bestedingen.
- 5 1100. De **Europese begroting** (het MFK) moet terug onder de 1% van het gezamenlijke BBP
6 van de lidstaten. Het toezicht op doeltreffendheid van bestedingen wordt beter. Onbesteed
7 geld wordt binnen een jaar na afloop van een MFK-periode teruggestort ten faveure van de
8 nettobetalers. Daarmee moet ook een einde komen aan het stuwmeer aan verplichtingen bij
9 de EU-structuurfondsen.
- 10 1101. Het **Centraal Plan Bureau** (CPB) dient mogelijk te maken dat een politieke voorkeur
11 voor lagere EU-afdrachten wordt meegenomen bij de doorrekening van
12 verkiezingsprogramma's.
- 13 1102. Er komt **geen Europese belasting** of uitbreiding van de mogelijkheden van de EU om
14 belasting te heffen. Dat is een rode lijn. Belastingheffing is een exclusieve taak van de
15 lidstaten, en moet dat blijven. Wel streven EU-landen naar een gezamenlijk standpunt over
16 BTW op vliegtickets en accijns op kerosine.
- 17 1103. Nederland dient te voorkomen dat problemen met de **euro** worden aangegrepen om
18 steeds meer macht over te dragen aan 'Brussel'.
- 19 • Een aparte **eurozone-begroting** is onnodig en onwenselijk.
 - 20 • Om een '**transferunie**' te voorkomen moeten afspraken uit het Stabiliteits- en
21 Groeipact (SGP) niet worden versoepeld, maar strikt worden gehandhaafd, al
22 was het maar omdat Noord- en Zuid-Europese landen zo verschillen qua
23 arbeidscultuur en productiviteit. Conform het zogenaamde 'BICC-voorstel' moet
24 een deel van de Nederlandse EU-bijdrage in ons land terugkomen en niet alleen
25 naar Zuid- of Oost-Europese landen gaan.
 - 26 • De **no-bailout-clausule** in artikelen 123 en 125 VEU wordt in ere hersteld, zodat
27 landen niet opdraaien voor elkaars staatsschulden. Bovendien wordt de **target2-**
28 **balans** van eurolanden bij de ECB jaarlijks verrekend. Wellicht vergt dit een
29 'aanlooperperiode' van risico- en schuldafbouw. Toetreders tot de EU moeten de
30 vrijheid hebben om de euro (nog) niet in te voeren.
 - 31 • Er dient een **exit-strategie** te komen voor landen die de eurozone willen
32 verlaten. In het geval van een EMU-exit, ontvangt dat land waar nodig tijdelijk
33 economische en financiële 'Marshall-steun' van andere eurolanden.
- 34 1104. Europese coördinatie bij de bestrijding van **pandemieën** zoals Covid-19 is wenselijk,
35 bijvoorbeeld voor de uitwisseling van kennis en ervaringen en voor uniforme
36 besmettingsinformatie, maar het zorgdomein is en blijft een nationale bevoegdheid.

37

1 Waarden verdedigen

- 2 1105. De EU moet overal blijven opkomen voor geloofsvrijheid. Daarbij hoort ook dat er
3 ruimte wordt geboden voor **gewetensbezwaren** van ambtenaren (het ‘Daniël-principe’).
4 Europese rechtspraak moet borgen dat niemand mag worden verplicht tot het uitvoeren van
5 werkzaamheden die indruisen tegen eigen geloof of levensovertuiging (‘reasonable
6 accomodation’).
- 7 1106. Programma’s voor ‘seksuele en reproductieve gezondheid’ zijn gericht op het
8 **beschermen van vrouwen en meisjes** tegen (seksueel) geweld; niet op bevordering van recht
9 op abortus en andere seculiere ‘verworvenheden’.
- 10 1107. Volgens de Europese verdragen is ‘menselijke waardigheid’ een Europese waarde.
11 Ook garandeert het Handvest het recht op leven. Op basis hiervan **beschermt de EU het**
12 **leven** van ongeborenen en ouderen. Versoepeling van regels rond abortus en euthanasie staat
13 daarmee op gespannen voet. Door werkgevers of andere partijen mag geen enkele druk, in
14 welke vorm dan ook, op vrouwen worden uitgeoefend om hun zwangerschap te beëindigen.
15 Ook wordt in geen geval subsidie verstrekt aan abortusorganisaties.
- 16 1108. Gezinsbeleid is een bevoegdheid van de lidstaten. Dat moet zo blijven. Wel komt er
17 een **actieplan tegen pornografie en de over-seksualisering** van kinderen en jeugd. Meer
18 bewustwording is nodig als het gaat om de effecten van pornografie op onder meer de
19 (psychische) gezondheid, relaties, veiligheid en privacy van zowel de ‘producent’ als de
20 ‘consument’.
- 21 1109. Het tegengaan van **mensenhandel, moderne slavernij en (seksuele) uitbuiting** - zeker
22 van kinderen - verdient topprioriteit. EU-lidstaten werken intensief samen om te voorkomen
23 dat vrouwen (onder druk of dwang) in de prostitutie terecht komen. Er komt een **Europees**
24 **uitstapprogramma voor prostitutie** naar het model dat in Zweden wordt gehanteerd.
- 25 1110. Nederland en andere EU-landen moeten hun strijd tegen **antisemitisme echt goed**
26 **coördineren**. Nederland gaat pleiten voor een **speciaal fonds** voor het tegengaan van
27 antisemitisme en steun aan Holocaust-overlevenden en hun families, bijvoorbeeld als ze
28 ‘alijah maken’ (willen verhuizen) naar Israël.

29

KIJK LIVE MEE

MET DE STUDIO-UITZENDINGEN VANAF
19.30 uur tot 20.15 uur

Week van het Leven

 D.V. 13 november 2020

Economie en Werk

 D.V. 20 november 2020

Boeren en Vissers

 D.V. 27 november 2020

Gezin en Eenverdiener

 D.V. 4 december 2020

***Kijk voor meer info op:
www.sgp.nl/studio***

SGP

***Kijk voor meer info op:
<https://sgp.nl/verkiezingen2021>***